

A XX. század szintézise felé

Balla Zoltán dr. filozófiai problémái.

Írta: Balla Zoltán dr.

**Elektronikus kiadás,
1.0c. változat.
Szerkesztő: Varga András dr.**

**Megjelent: a
www.osnyelv.hu honlapon
2013. 10. 23.-án**

Tartalomjegyzék.

TARTALOMJEGYZÉK.	1
ELŐSZÓ.	2
PROBLEMATIKA.	4
A XIX. SZÁZAD TUDOMÁNYÁNAK AKTIVÁI ÉS NEGÁCIÓI.	6
A SZÁZAD ELLENTÉTEINEK OKAI, KÖVETKEZMÉNYEI.	8
AZ IDEALIZMUS ÉS A MATERIALIZMUS ALAPVETŐ ELLENPÓLUSAI ÉS TÉVEDÉSEI.	11
A TÉVEDÉSEK A FILOZÓFUS ÉS AZ ORVOS SZEMÉVEL.	14
SZINTÉZIS - KOMPOZÍCIÓK. A gondolat érzéki megtestesülése	17
SZINTÉZIS - KOMPOZÍCIÓK. A fogalmak geometrizálásáról	27
SZINTÉZIS - KOMPOZÍCIÓK. Az emberi alkat, mint az emberi életproblémák szintézis..	36
SZINTÉZIS - KOMPOZÍCIÓK. A betegségek alkati és viselkedési háttere	46
SZINTÉZIS - KOMPOZÍCIÓK. Az ember halálos egyensúlyvesztése	57
A XX. SZÁZAD KULTURÁJÁNAK EGÉSZSÉGE ÉS FENNMARADÁSA.	75
ALAPFOGALMAK FILOZÓFIAI KIÉRTÉKELÉSE.	111
BALLA A ZOLTÁN FEJLŐDÉSÉNEK IRÁNYA, MINT FILOZÓFIAI PROBLÉMÁINAK MAGYARÁZÓJA.	126
1. A vallásban rejlő filozófiai koncepció értékelése. Csalódás a vallás képviselőinek magatartásában.	126
2. Az idealista filozófia hatása. Platón, neoplatonisták. Aquinoi Szent Tamás filozófiai rendszerének értékelése.	132
3. Az orvosi pálya, s az aristotelesi realista filozófia térhódítása.	135
4. Biológiai és etikai értékelések ellentéteinek felfedése, kutatás egységesítési alap után.	137
5. A nyelvgeometrikum központosító erejének felismerése. Tanulmányok az emberi alkat funkció és tartalom felfedő erejét illetően.	138
6. A részkutatások egységesülése. Az alkotó munka törvényének megállapítása a szintetikus erőben.	141
7. Az érvényesülés nehézségei. Harc az értetlenekkel, a pozíciókban ülőkkel az érdekhajhászokkal, az elspecializáltság, széthullottság vámszedői ellen.	144
8. Balla tevékenységének kisugárzása, szellemi központ teremtése. Lassú, fokozatos, de biztos előretörés.	155
BEFEJEZŐ SZAVAK.	160

Előszó.

Egy emberben mindig azt becsülöm, amit jelképez. Ugyanis minden ember jelképez valamit számomra. Ez a jelkép szabja meg a viszonyt közte és énközöttem. Balla Zoltánt közel húsz éve ismerem, sokat beszélgettem vele és rengeteg tanulmányát olvastam és benne láttam élő képmássá formálódva korom küszködő lelkiségét, a végletek közti egyensúlykeresést. Kezdetben teljesen a tételes vallás ösvényén haladt, de a hit birodalmát csakhamar filozófiai perspektíván át kezdi szemlélni, de mindaddig üres ez a szemlélet, míg a filozófiai képmást meg nem tölti a szaktudományok adta távlatok reális képmásaival Fürgén, odaadóan kutat, olykor rég megdohosodott elméletek, fóliánsok berkeibe is lehatol, hogy feletetet nyerjen az oly hön óhajtott kérdésekre: mi a világ legfőbb jellege, mi az élet alapvető értéke? Mint orvos, könnyen tévedhetne egyoldalúságba, hiszen az orvostudomány mai állása szerint a gyógyítás pusztán a test birodalma, de Balla nem téved erre a szűkkeblűen méretezett útra, bátran vallja: "Erkölcsei kultúra nélkül nincs testi gyógyítás." Mindez rámutat a jelképre. Balla felfogásában a résztudományok egy mindent átfogó összképbe torkolnak, egy oly filozófiai arculatba, ahol a szétágazó kulturterületek épp úgy, mint a biológiai cirkulációk a biológiai organizmusban, szintézisbe tömörülnek. Ennek a szintézisnek hiányát sanyli ma a világ. A tudomány, a művészet, a politikai véna ezer darabba törött. Vallás vallással, államtömbök államtömbökkel, idealista és materialista világnézetek egymással harcolnak s közben egyre távolodnak az élet legfőbb igazságától: a szintézis életet és hatalmat adó magaslatától. Korunk nagy problémája ez. Balla Zoltán így fejezi ezt ki szörnyű megdöbbenéssel: "Bábeli zűrzavar van, egyugyanazon fogalomba mindenki mást helyez." Nagy probléma valóban Ezért kíséreltem meg formába önteni Balla Zoltán elgondolásai vázolásával azt az utat, amin keresztül jelkép adatik a végső egység felé. Egy ember küzdelmes viaskodásán át, amit a teremtő és mentő eszme megragadásáért folytat, fel fog tűnni korunk küzdelme és mentő expedíciója, egy drámai látomás, melyet egyetlen emberbe rögzítve vetitek föl, de amely mindnyájunk napi eseménye, főkérdése.

A vetítésben a rész kifejtés módszerét fogom követni, igazodva azonban a téma lényegéhez, lehetőleg szintézissel rajzolom meg Balla filozófiai portréját, hogy azon minden vonás egymásba tömörüljön. E portréhoz fölhasználom Ballának "A Szemléletes Gondolkozás Logikája" című kiadott

művét, valamennyi fontos megállapításokat tartalmazó tanulmányát és a vele éveken át folytatott beszélgetések kimagasló részeit. Sokszor kívánok élni az idézés megelevenítő eszközével. Itt azonban ki kell emelnem, hogy az idézetek nem minden esetben jelzik a szószerintiséget, mert a beszélgetések közben nem jegyeztem le Balla kijelentéseit s ezért a megkülönböztetés kedvéért a szószerinti idézeteket kettős idézőjelbe teszem.¹

Szeretnék még egyet kinyilvánítani. E tanulmány megírásában semmiféle filozófiai, politikai, vagy kulturtörténeti álláspont nem képez sarkpontot számomra. Anélkül, hogy bármiféle befolyást uralkodni engednék tollam fölött, pusztán az ösztönöz: leíró módon számot adni egy ember törekvéseiről úgy, mintha a világ színhatását ecsettel képbe foglalnám. Hogy a táj vörös alkonyi fényben ég, vagy lilás esti párában olvad föl, ez a táj ösztöne, s a kéz csak utánfesti. Így festem le Balla egyéniségében a lobbanó tüzet és a homályba vesző szilhuetteket, anélkül, hogy be akarnám őt sorolni bármiféle egyetlen irányzatba. Úgy vélem, azzal szolgálom leghívebben az olvasó érdekét, ha Balla értékeit a legtisztább érintetlenségben nyujtom át.²

¹ Az elektronikus kiadás szerkesztése során ezt a megkülönböztetést nem vettük át a kéziratból annak okán, hogy a szöveg érthetőséget rontotta. (A szerkesztő.)

² Az elektronikus kiadásban megőriztük az eredeti helyesírást, mely sokkal nagyobb szabadsággal bánik a maghangzók hosszúságával, amelyek használata a nyelvhasználó beszéd-üteméhez, zenei elképzeléséhez és nyelvérzékéhez idomul. Ez a stílus rajtahagyja a szövegen a maga patináját. (A szerkesztő.)

Problematika.

PROBLEMATIKA.

A XIX. SZÁZAD TUDOMÁNYÁNAK AKTIVÁI ÉS NEGÁCIÓI.

A XIX. század természettudományi továbbfejlesztése. Az analízis uralmának kiépülése, differenciálódás a szaktudományokban és a közigazgatásban. Szociálfilozófia előtérbe kerülése a kapitalizmus következményeként. Technikai fejlődés, mint központi lényeg. Az ember a tudomány szemszöge szerint.

A SZÁZAD ELLENTÉTEINEK OKAI, KÖVETKEZMÉNYEI.

A munka és a tőke viszonya. Totális törekvések az államok között, ugyanakkor nemzeti öntudatosodás. Nemzetközi tömbök a világpolitikában s a kis népek helyzete. Vallások és a materializmus harca.

AZ IDEALIZMUS ÉS A MATERIALIZMUS ALAPVETŐ ELLENPÓLUSAI ÉS TÉVEDÉSEI.

Monizmus és dualizmus. Vallás és idealista filozófia. Természettudományos fejlődés és materializmus. A megismerés az idealizmus és a materializmus látószögéből.

A TÉVEDÉSEK A FILOZÓFUS ÉS AZ ORVOS SZEMÉVEL.

A tisztán szellemi fogalmak csődje. A reális szemlélet korlátai. Orvosi lélektan és etika. A filozófia egyeztető jellege századunk főproblémája. Az orvos és a filozófus közös területei.

SZINTÉZIS - KOMPOZÍCIÓK.

1. A gondolat érzéki megtestesítése. Az emberi nyelvek közös szemléleti elemei. A beszédhangok jelentésegységek. A kultúra azonos a szemléletes fogalmak sokirányú szintézisével.

2. A fogalmak geometrizálásának szükségessége, természetes adottsága. A szemléleti tartalmak azonosak geometriailag megalkotható térképképzetekkel. A szemléletesség alakzat-ábrájának jegye a fogalmi konstrukciónak is alapja. Döntő érv a térképzet-nélküli, tisztán szellemi fogalmak lehetősége ellen. Az idealizmus szétanalizálja és élettelené boncolja az egységes világkonstrukciót. A reális világszemlélet szintézis-ábrája.

3. Az emberi alkat, mint az emberi életproblémák szintézisének lehetősége. Alkati harmónia és egészség. Az erkölcsi tökély, mint reálisan létező értéknorma. Az alkat /determináció/ tkp. a szellem műve, a mozgások visszahatása az alkatra. Erkölcs, szellem és biológia közös vonala, mint az egészség objektív feltétele. Az ember harmonikus egységének szükségképisége.

4. A betegségek alkati és viselkedési háttere. Az alkat és dinamikus határozományai. Alkati deformációk és betegséggócok viselkedési zavarok eredményei. Korszerű betegségek a helytelen életvitel, hivatásbetöltés eredményeként. A munkateljesítmények túlzott egyoldalúsítása. Differenciáltság az emberi egészség egyensúlyának megbontója. Az emberi alkat alakulása és az emberi társadalom viszonya.

5. Az ember halálos egyensúlyvesztése. Rákos gócok centrális alapja és annak kihangzásai.

Rák, mint az egyensúlyvesztett alkat gyümölcse. Szervezeti harmónia-bomlás és a rák keletkezésének közös okai.

A XX. SZÁZAD KULTURÁJÁNAK EGÉSZSÉGE ÉS FENNMARADÁSA.

A szemléletes fogalmak filozófiai központosítása, nyelvlélektani kutatások alapján. Nemzetközi fogalmi-szótár készítése a szaktudományok alapfogalmainak egységessé tétele érdekében. Új közoktatásügyi rendszer a szemléletesség alapján kiértékelt kultúrfogalmak alapján. Vallás és tudomány közös alapfogalmainak tisztázása nemzetközi társadalmi etikai kialakításához. A specializáltságok ellensúlyozása: a belgyógyászat központiségének kiemelése a többi orvostudományi ág felett, a kulturpolitika dominálása, centrális hatalma minden más politikai viszonylat fölött. Etikai központosítás a filozófiai zónákban. A közigazgatás etikai racionalizálása.

ALAPFOGALMAK FILOZÓFIAI KIÉRTÉKELÉSE.

Térképzetek szemléletességén alapuló filozófiai rendszer sarkpontjai. Az arány fogalma az emberi szervezet, az emberi alkotások és a világkonstrukció egységében. Az arány és egyensúly kapcsolata a harmónia képletében. Szintézis, mint az emberi alkat, szellem, erkölcs és világszemlélet egységének végső alapja.

BALLA A ZOLTÁN FEJLŐDÉSÉNEK IRÁNYA, MINT FILOZÓFIAI PROBLÉMÁINAK MAGYARÁZÓJA.

1. A vallásban rejlő filozófiai koncepció értékelése. Csalódás a vallás képviselőinek magatartásában.
2. Az idealista filozófia hatása. Platón, neoplatonisták. Aquinoi Szent Tamás filozófiai rendszerének értékelése.
3. Az orvosi pálya, s az aristotelesi realista filozófia térhódítása.
4. Biológiai és etikai értékelések ellentéteinek felfedése, kutatás egységesítési alap után.
5. A nyelvgeometrikum központosító erejének felismerése. Tanulmányok az emberi alkat funkció és tartalom felfedő erejét illetően.
6. A részkutatások egységesülése. Az alkotó munka törvényének megállapítása a szintetikus erőben.
7. Az érvényesülés nehézségei. Harc az értetlenekkel, a pozíciókban ülőkkel az érdekhajhászokkal, az elspecializáltság, széthullottság vámszedői ellen.
8. Balla tevékenységének kisugárzása, szellemi körpont teremtése. Lassú, fokozatos, de biztos előretörés.

A XIX. század tudományának aktivái és negációi.

A XIX. század természettudományi továbbfejlesztése. Az analízis uralmának kiépülése, differenciálódás a szaktudományokban és a közigazgatásban. Szociálfilozófia előtérbe-kerülése a kapitalizmus következményeként. Technikai fejlődés, mint központi lényeg. Az ember a tudomány szemszöge szerint.

Balla egyik legjellemzőbb vonása, hogy széleskörű körültekintéssel, sokoldalú vizsgálódással néz bele minden problémába és történésbe, ami körülveszi. Ezért könnyen érthető, hogy korának tudománya sokféle szempontból hatást vált ki benne és szellemében erős visszaverődéseket, reflexiókat produkál, amik ezt követik. Az orvostudomány például és így az orvosi gyakorlat is bő teret nyújt ahhoz, hogy a részkutatások túlzásainak tragikuma világosan lássék. Talán kevés olyan területe van a kultúrának, mint éppen az orvostudomány, illetőleg orvosi gyakorlat, mely annyira részeire bomlott volna, s feledné a központi lényegét: a teljes embert, illetőleg a test-szellemi kiegyensúlyozást célzó egyetemes gyógyítást. Talán éppen Balla orvos mivoltával magyarázható elsősorban, hogy olyan világosan látja a túlspeciálódás eltévelyedéseit.

"Egy vese, egy hólyag, egy bőrplazma a probléma, s közben feledve az ember. Feledve még testiségében is, nem is számítva szellemét" - mondja sokféle formában, megróvóan. "Tulajdonképpen senkisémm gondol ma már az egész emberre, összalkatára, ez a nyárspolgári idők hagyományának van kijelentve, ma az orvos a beteg elszigetelt csupán egyetlen szervének "autonom" megbillenésében kutatja a betegség okát, lényegét s ennek a szemléletnek megfelelően akarja talpraállítani. Ez így nincsen jól" - hangzik más formában a rosszállás.

Ezt a bomlást, törést, széthúzást látja valamennyi tudományban, sőt a közigazgatásban is. "A kéz nem tudja, amit a láb, a láb nem, amit a fej csinál. Hogyan lehet így rendet teremteni?" - veti föl ismét más formában a problémát.

"Európa szelleme aláhanyatlott, a kulturválság óriási méretű, mert a széthullottság egyre nő, egyre nagyobb teret veszélyeztet" - mondja más alkalommal.

Pedig értékeli korának hatalmas lendületét a természettudományok kiépítése felé. Nagy méretűnek vallja az előző századhoz mérten a technikai eredmények aktiváját. Érdekli a rádium, az atomfizika s az ezekkel kapcsolatos távolabbi prespektívákat nagy-jelentőségűeknek, sőt a szubmikroszkopikus világ törvényeinek felfedése szempontjából korszakalkotóknak tartja, "óriási politikai és gazdasági lehetőségek rejlenek az atomfizikai ismeretek kiépítésében" - mondja egy alkalommal. Azonban sietve hozzáfűzi a kérdést:

"De vajjon helyesen használják-e majd fel ezeket a benfentes korifeusok?" Majd lappangó kétkedése élessé válik: "ha az atomkutatás is olyan zezzugossá válik és nem az egész ember harmonikus kifejlesztését fogja szolgálni, mint más egyéb kutatások sem korunkban, akkor aligha váltja be a hozzáfűzött reményeket."

Mint filozófust, bensőségesen és alaposan érdekli a XX. század legnagyobb társadalmi gyógykísérlete: a szocializmus is. Tanulmányozza többek között Marx és Lenin társadalombölcseletét. A szocialista irodalom kimerítő ismeretével is rendelkezik. Lenint minden idők egyik legnagyobb hatású gondolkodójának tartja. "Lenin leleplezési technikája korszakalkotó. Még a filozófia tárgyilagossnak hirdetett és vélt területein is meglátta a társadalmi, vallási és az egyéni érdekvédelem torzító hatásait" - állapítja meg elismerően.

Mint látjuk, Leninben különösképpen a kor nagy kritikusa és az ideológiai felépítmények leleplezője ragadja meg, de más tekintetben is rokonlelket érez benne, mert maga is éles ellentétet érez korának elferdült társadalmi berendezkedésével és fondorlatos ideológiai maszlagjaival szemben. Érdekes, hogy a kor technikai fejlődésében viszont nem értékeli kimagaslóan a lenini perspektívát s nem ebben látja a szocialista társadalom létalapjának egyik főpillérét, azt a tételt, hogy a szocializmus egyenlő a villamosítással - Balla nem ismeri el igaznak, a technikai fejlettséget, mint a kor büszkeségét, csodálatosképpen alárendelt szerepűnek tartja. Talán befolyásolja ebben az, hogy prágai tanulmányait leszámítva, állandóan vidéken él, s talán az is, hogy az ember belső kiegyensúlyozásához egyáltalán nem látja szükségesnek a technika óriásivá duzzadt méreteit. Ő, aki a falu elmaradottságát, sáros, piszkos voltát közvetlenül tapasztalja, a városi civilizáltságot, technikai komfortot az emberi tömegek életében még mindig csak olyan luxus-jelenségnek tartja, amit a kapitalista tőke akkumuláció lokális koncentrációi hoztak főképpen létre. Műveltségéhez mérten keveset utazott, talán ez is hozzájárul, hogy nem a gépi technikában látja az összekötő, összeforrasztó erőt, amely a részemberből, a tudomány és hivatásbetöltés által földarabolt emberből egészet s kiharmonizált alkatú egyéneket csinál.

A század ellentéteinek okai, következményei.

A munka és a tőke viszonya. Totális törekvések az államok között, ugyanakkor nemzeti öntudatosodás. Nemzetközi tömbök a világpolitikában s a kis népek helyzete. Vallások és a materializmus harca.

Balla, mint láttuk, a túlzott analízisben, a kor szétfutó tendenciájában tragédiát érez, a kor tragédiáját, a nyugtalanság, a végletek diszharmóniájának tragédiáját. E tragédiát az ellentétek kiéleződésében látja realizálva. Mint gondolkodót, elsősorban az ellentétek főterületei ragadják meg, melyek a társadalomban, az államokban, a világpolitikában és a világnézetek harcában nyilvánulnak meg. Korának minden éles lüktetése áthat rajta, hiszen éppen abban a szakaszban érett férfivé, mikor ezek az ellentétek égisz magasodva, szinte elpusztulással fenyegették meg a világot. Átéli a veszített háborúkat, a forradalmat, s a nemzeti kisebbségek tragédiáit, s ezeken felül állandó veszélyként feje fölé magasodik a materialista törekvések harca vallási meggyőződése ellen. "Európát ezek az ellentétek elveszéssel fenyegetik" - mondja igen gyakran és szinte jóslatszerűen. *(olvashatatlan kézírás...)*

De melyek ezek az ellentétek? Nyugaton még mindig kísért a munka és a tőke bejárhatatlan ellentéte. "Óriási feladatok várnak Nyugatra, a társadalmi élet morális kiegyensúlyozása elmaradhatatlan követelmény immár" - mondja meggyőződéssel.

De jól látja azt az ellentétet is, ami a kis népek öntudatosodása, másrészt az államtömbök nagyméretűvé duzzadása között fennáll. "A világ az uniók, sőt a teljes egység felé halad a világpolitikában, így Európában is, s ugyanakkor a kisnépek jogainak kivánása késhegyig menően élesedik" - mondja több alkalommal Szerinte ma még nagyon kevesen látják, hogy a korlátlan önzésű, amoralista sovíniszta, a szuverenitás fogalmával visszaélő nacionalizmus kora lejárt, s hogy a világ az egyetemes kiegyensúlyozódás felé halad e területen is.

Azonban az ellentétek harcában, mely a világképmást ma még

forrongásban tartja, legérdekesebb, s egyben legbensőbb téma számára a vallás és a materializmus villongása. Mint a vallásfilozófiában alaposan jártas gondolkozó, a materializmus támadásait elméletileg jórészt veszélyteleneknek látja, mert szerinte ezek a támadások a vallás belső konstrukcióját, szivét még csak nem is érintik, de ahhoz elegendőeknek tartja, hogy forrongást, átszerveződést sajtoljon ki az egyházak életében s az egyházak merevek konzervatív képviselőinek magatartásában. "A vallás belső konstrukciója igen szilárd az erkölcs - szerinte - a természeti törvények átfogó szintéziséből van megépítve, s ezt minden támadás csak igazolhatja, meg nem ingathatja" - állítja bensőséges meggyőződéssel. De ugyanakkor elismeri: "Sok korhadó tényezőt söpör majd le az egyházak formalizmusának birodalmában korunk materializmusának vihára." Értve ezen főként a vallás individuális megjelenési formáinak revízióját.

Ezek a nagyméretű harcok, ellentétek, melyek a világ nagy színpadán játszódnak le, Ballát arra sarkalják, hogy a gondolkodás alkotó területein keresztül kiutak ábráit keresse.

Nagy gondolkozókra jellemzően mintegy saját ügyének fogja fel a világszínpad nagy tragédiáit. "Föltétlenül meg kell és meg is lehet akadályozni Európa vesztét" - állítja lelkesen. Érdekes, hogy a világ egésze legtöbbször Európa arculatában szökik eléje. Európa, mint a keresztény kultúra bölcsője, számára ma is központi helye a világnak. Így mondja: "Az európai kultúrát szorongva félttem a széthullástól, mert hisz mégiscsak benne látom megvalósulva az isteni szellem hódításait".

Igen, mindig Európa vesztéről, ellentéteiről, tragédiáiról beszél, egészen úgy, mintha honvágyoszerű érzéssel az Óshazáját féltene, ami szeme elől a forrongások közepette el akar süllyedni. Talán éppen ez a féltő, különösen feszítő lelkiállapot az, amely sok tekintetben világot vet Balla nagyigényű, távolbamutató törekvéseire, arra, hogy nem kevesebért, mint egy kettészakított, s belső bajaiban sok sebből vérző, hajdan keresztény földrészért veti latba minden erejét. Itt, e ponton már kiviláglik Balla egy sajátos vonása, mely a későbbiekben erős dokumentálással is nyilvánvalóvá lesz. Ez a vonás bizonyos apostoloskodó, feladatot vállaló szentenciákban nyeri kifejezést. Mint látni fogjuk, Balla építő munkája a filozófiában szinte felajánlásszerűen tárul ki a világ ellentéteinek megszüntetése felé. "Olyan elgondolásaim vannak, amelyekkel megértést lehet teremteni, harmonikus kultúrpolitikát lehet létrehozni" - mondja hitvallásszerűen. Igen, lezárt kutat. Keresi a nagy végletek kiegészítő tételeit. Keresi a megértés egyetemes eszközeit. "Olyan titkok birtokában vagyok, amelyek felrobbanthatnák ezt a világot. De én a kölcsönös megértést és szeretetben való kapcsolódást tartom mindenekfelett fontosnak és üdvösnek. Mindig az volt a célom, hogy a kultúra végső alapelemeiben is már a megértést előmozdító jeleket lássak." Máskor: "Életem döntő indítója volt, mikor először kerültem gondolkozó társaim kulturvitájába, s azt láttam, hogy a megértés egyetlen feltételével sem rendelkeznek. A fogalmakat, amikről vitáztak, sűrű köd borította. Ugyanazon fogalmon mindenki mást értett, s mégcsak nem is sejtette egyikük sem, hogy ez a legmélyebb hiba, a közeledés

legfőbb szellemi akadályá."

Íme, Balla az ellentétek nagy kapuiból rájön, hogy az ellenkezések fő oka az értetlenség. Ekkor tárul ki előtte nagy vonalaiban a feladat, amire küldetve érzi magát. "A megértés kielégítően biztos tudományos feltételeit, a fogalmak tisztázását fogom szorgalmazni becsülettel" - határozza el életre szólóan.

Az idealizmus és a materializmus alapvető ellenpólusai és tévedései.

Monizmus és dualizmus. Vallás és idealista filozófia. Természet-tudományos fejlődés és materializmus. A megismerés az idealizmus és a materializmus látószögéből.

Amikor Balla a nagy ellentétek kapujánál megáll és szemlélődik, kétségtelen, hogy a társadalmakat, nemzeteket, világnézeteket mozgató valamennyi ellentét megragadja és leköti, de mégis a filozófia az a terület, ahol érdeklődése a legbensőségesebben kimélyül.

Balla filozófus véna. Nem nevelte magát erre, bár később ezt is megtette, hanem egyéniségében örökségként adva volt. Filozófus véna a szó legigazibb és legteljesebb értelmében. Ez rögtön kitűnik, ha szóbaáll vele az ember. Nincs egyetlen hétköznapi téma számára, illetve minden hétköznapi téma az ő szemléletében mély háttérrel nyel, beilleszkedik egy magasabb, törvényszerű egészbe. Mindent boncol, elhelyez, beilleszt a filozófia bástyái közé. Kritikai hajlamának szokatlan fejlettsége is erre vall. Nem megy el mérlegelés nélkül az élet egyetlen megnyilvánulása mellett sem. "Hivatásom körében, de másutt is, minden fennforgó esetből ki tudom szivni az igazoló példákat feltevéseimhez" - mondja örömmel. Majd máskor: "Az orvosi praxis arra igazán kiválóan alkalmas, hogy sok meglátásom igazolhassam."

De filozófus vénáját leghüebben talán mégis az szemlélteti, hogy a tudományok nagy egészéből a filozófiai témájúak kötik le leginkább. Bár sok fizikai, kémiai, matematikai, kultúrpolitikai, nyelvészeti, biológiai stb. tárgyú munkát olvas, azonban mégis legszámosabb azon művek száma, melyek filozófiai jellegűek. Jól ismeri a távoli Kelet ősi gyökérzetű tanait, a görögség filozófiai nagyjait, a középkor kimagasló filozófusait, továbbá az újkorét is napjainkig. Mint orvostanhallgató, egyetemei tanulmányai kapcsán ugyan nem részesült rendszeres filozófiai oktatásban, s nem volt tagja semmiféle filozófiai iskolának sem. Tudását ezen a téren főként önszorgalommal szerezte, de a prágai filozófiai mozgalmak, s egy tomisztikus filozófiai kongresszus is nagy

lökéseket adtak filozófiai fejlődéséhez, s ma is állandó utánképzést folytat, napi hivatásbeli munkája után, benyulón az éjszakába, egyre kutat, olvas és ír.

A fentiek nyomán könnyen érthetővé válik, hogy az ellentétek nagyhorizontu vonalai közül leginkább a filozófiai ellentétek kötik le. A filozófiai ellentétek kikristályosodott témáira való reflektálása és egyensúlyozási törekvés a legjellemzőbb szellemi megnyilvánulása. E témák beszögellő nagy ellentéte: a világ lényegének monista és dualista felfogása állandóan izgatja. Ez keletkezésében nem korprobléma, régikeletű ellentét, hiszen mióta a filozófiai szemlélet fennáll, fennáll maga is, de emellett korprobléma is, nagy ütközések kútfeje. A fizikai valóság és a szellemi lét ellentétének látszata mindig, s így ma is, nagy ütközésekre ihlette a gondolkodókat. Egyesek egymásból folyónak, egymásból nővőnek látják a test és szellem vonalát, mások éles törést vélnek e kettő között. A dualizmust főképp az idealista rendszerek szívták föl a vallásokból, míg a természettudományi alapon álló materialista filozofia esküszik a világ egységére. De Balla szerint ez utóbbi sem mentes a dualista fertőzéstől és idealista spekulációktól.

Balla filozófiai vénája e témát központian fogja át és mint látni fogjuk a további fejezetekben, egy központi szemszögből keres és talál megoldásokat az egyeztetéshez. Már e pontban is rámutatunk, hogy egyénisége látszólag érdekes kettősséget mutat e viszonylatban. A vallásbölcselet híve, s egyben elvetni látszik a dualizmust. De éppen ezzel tűnik ki filozófiai vénájának jellege, mely, mint már mondtuk is, az egyeztetés jelzőjével jelölhető meg. Ugyanis merészen azt állítja; "Az evangélium nem bontja ketté az embert, hiszen főtétele: az Ige testté lőn". Egy forrásból ered külső és belső, az anyagi és szellemi valóság. Szerinte a vallás tételeinek helytelen értelmezői élesítették ki a szakadékot az emberi testről és lélekről vallott felfogásokban. "Akiknek leginkább kellene birniok helyes értelmezésekkel a homályok eloszlatásában, éppen azok keltik a legnagyobb zűrzavart s ezzel lejárattják a vallás magasan ívelő bölcseleti perspektíváit, az igazi bölcsességet" - mondja többféle formában.

Itt már, ha halványan is, de előbukkan Balla egyik nagy feladatköre, a bejárhatatlannak vélt távolságot áthidalni. Mert kétségtelen, hogy a vallással megbékélő idealista filozófia és a természettudományokra hivatkozó materialista filozófia ellentéteinek kiegyeztetése, de még az egyeztetés pusztá kísérelte is, ma szinte emberfeletti feladatnak látszik.

Micsoda óriási ellentét áll fönn már csupán a megismerés természetét illető felfogásban is a két irányvonal szemszögéből! Mint ismeretes, az idealizmus legfőbb témáját a megismerés szempontjából a tisztán szellemi fogalmak képezik, melyek nagy elvonatkoztatásban állítólag az emberi értelem szellem szféráiban székelnek és kevés közük a materiális valósághoz. A materializmus viszont csupán a valósághoz tapadó ismeretet akarja elfogadni igaznak. E minden gondolkodó által ismert ellentét áthidalása Balla felfogásában úgy szinteződik, hogy szerinte a tisztán szellemi fogalmiak is a szemléletesség az alapjuk. "Képtelenség azt állítani, mint ahogyan azt eddig

sokan állítják, hogy a valóságtól elszakítottan létezhetik ismeret, pusztán csak a szellem apriori alkotásai folytán." Más alkalommal viszont így nyilatkozik: " A fogalmak szemléletességének szükségképisége azonban egyáltalán nem azt jelenti, hogy ismereteinkkel beletapadunk a materiális valóság sarába." Platón ideaelmélete merev dualizmusával valósággal megdöbentí így szólván ellene: "Lehetetlen a természettudományos alapon egy olyan elméletet követni, mint Platóné, amely szerint csupán ráeszmélünk valamilyen velünk született fogalmakra, amelyek a valóság fölött, s ettől függetlenek lennének." Viszont így nyilatkozik a másik oldalról: "A materializmus végletes beletapadása a materiális valóság elszigetelt részadataiba önmagát rontja le, hiszen tudnunk kell, hogy a valósághoz így tapadó ismeret nem meríti ki még az élő természetet sem, s a nagy egész megismerése szempontjából csak egészen korlátolt valami, fikció marad, mely szegényes rögeszmékbe sűrűsödik, zsugorodik. S ha ilyen értelemben nézzük a materialisták igazságát, az vajmi csekéllyel különbözik az idealisták fikcióitól." Szerinte a dialektikus materializmus a legképtelenebb idealizmus törvénytelen gyermeke, természetes apja HEGEL, bármennyire igyekeznek is ezt tagadni.

Tehát tulajdonképpen a két felfogás szélsőséges véglete között kell keresni a megoldást. Balla minden, sokszor az ellenmondás látszatát is keltő, kutató reflexiója ezt a kettős *(olvashatatlan)* mágneshuzást viseli magán. Innét és onnét emel, latba veti, leméri, összeméri értéküket. Rájön, hogy súlyuk igen csekélyke, alig valamivel különbözik egymástól, mert mindegyikből lenyesi a fölösleget, a sallangot. És e mércsikélő, óvatos munkában önként kirajzolódik elgondolásaiban a kiegyensúlyozott igazság formája. Egy oly ábra, mely minden oldalról bírja a támadást, mert emberi lehetőségek mértéke szerinti objektivitása van. "Egyensúly kérdése minden. A fizikai lét és a szellem egymásrautaltsága is egyensúlyi probléma" - állítja sokféle formában. Szerinte pl. az egészség és erkölcs is lényegileg az arány egyensúly függvényei.

Nem véletlen, hogy Balla a filozófia magaslatán egyensúlynak nevezi a végletek találkozását, hiszen ifjú korában szobrászkodott, az egyensúlyproblema az érzékeiben van, minden idege fogja, mérlegeli. S amint a szobornak egyensúlyi helyzete az, mely megmenti az eldőléstől, úgy alapozza Balla felfogása az emberi megismerés ábráját az idealizmus és a materializmus végletének kiegyező pontjaira, hogy e szellemi képmás fel ne boruljon. "Az egyensúly bennem rejő képmása sose engedné, hogy egyetlen szélsőséges felfogás rabja legyek." Más formában ugyanez: "Az időtálló alkotás, az igazi eredetiség sose a végletek műve." Ismét más formában: "A nagy alkotás mindig a harmónia jegyében születik."

Ime, Balla tudós útjának elemei lassanként egymásmellé épülnek egy egyensúlyadta harmónia felé. A görög szellem legnagyobb feladatának az arany középút fogalmának megragadását vallja. Ezt tartja Európa legértékesebb görög hagyományának, melyet ő a fegyelem lelkevel szintetizálva a természetes erkölcs tengelyének hirdet.

A tévedések a filozófus és az orvos szemével.

A tisztán szellemi fogalmak csődje. A reális szemlélet korlátai. Orvosi lélektan és etika. A filozófia egyeztető jellege századunk főproblemája. Az orvos és a filozófus közös területei.

Balla bármelyik pályán működne is, az illető pályát beleíveltetné a filozófia körzetébe, mert alaptermészete a filozófia átható, elemző szemüvegén nézni a dolgokat. Könnyen érthető tehát, hogy a gyógyászat területét, amelyen működik, át- meg-átvilágítja a filozófia reflektoraival. Ez igazán kézenfekvő feladat, hiszen Balla egyik főtémája, mintegy varázsvessző érintése gyanánt előbukkan e két kultúrterület találkozásakor. Feszült, dinamikus találkozás ez, mert hiszen a test és szellem egymást érintő, sőt egymásból és egymásba futó ábrájáról van szó e kapcsolódásnál. Érdekes e találkozás nyílt vonala és csattanó felszökelése. Szerencsés, sorsdöntő találkozás ez, melynek termékenysége szinte fölmérhetetlen Balla fejlődésében. Mert Balla filozófiája orvosi tudás nélkül elszigetelt szellemi torna maradt volna, viszont gyógyászati munkássága a filozófus látásai nélkül bentrekedt volna a szimptomatikus gyógymanipulációk sivár területén. Kétségtelen ugyan, hogy Ballában a filozófus véna az elsődleges faktor, de bebizonyítható s ezt be is fogjuk bizonyítani, hogy orvosi mivoltából a filozófiai ábra kibontakoztatásához rengeteg reflexiót vett át és hasznosított. Vagyis úgy fejezhetnők ki egyszerűbben: orvosi munkáját és látásait átszötte a filozófia világosságával, alapértékeivel /etika, lélektan, logika, stb./, de viszont filozófiai ábráját az orvosi gyakorlat és elméleti készültség nagymértékben egyensúlyozta, megtisztította az idealizmus spiritualista és materialista szélsőségeitől. Bizonyossággal állíthatjuk, hogy éppen az az útvonal, amelyet mint orvos jár, nyújtja segítségül számára a kiegyeztető tendencia eszközeit. Az orvosi pálya tehát nála élethivatássá magasodott a szó filozófiai értelmében.

A fenti témával a későbbiekben hosszasan fogunk foglalkozni, Balla filozófiai törekvéseinek fokozatos megrajzolása azonban e ponton azt kívánja tőlünk, hogy rövid reflektálással boncolgassuk az orvos és a filozófus találkozásának eredményeit.

Balla a vallásfilozófia értékelésével indult ifjúkorában. Könnyen megeshetett volna hát, hogy filozófus alkata a középkorra jellemző egyensúlytalanságba merül, de vallásfilozófiai érdeklődéssel orvosná lett és ez mintegy gátat vetett az egyoldalúság veszélyének. E szerencsés találkozással filozófiai kutató munkája nyílegyenesen megtalálta a kiegyeztetés, a megértés reáltudományi elemeit. Ezért jutott el ahhoz a megállapításhoz, amin filozófiája nyugszik: "A tisztán szellemi fogalmak feltételezése fikció, de viszont a reális szemléletnek is vannak korlátai." És ezzel a kombinált orvos-filozófus felkészültséggel jutott el ahhoz a felismeréshez, hogy lélektan és etika nélkül nem lehet igazán értékes orvosi gyakorlat, s hogy a lelkiismeretes gyógyászat nem térhet ki a szellem és test egységének komplexé elől. Így mondja ezt: "Nemcsak a test egésze döntő a mélyreható diagnózisban, hanem a szellem és test egésze is." "Én a szellem-erkölcs-test egészét értem az embernél, mikor egészségre és gyógyászatra gondolok" - ismétli más formában.

Lám, egyik vonatkozásban az orvosi látás szűrte be a filozófia területébe a maga perspektíváját, más vonatkozásban a filozófus tekintete hatotta át gyógyászati törekvéseit. Ezt alábbi megjegyzései döntően alátámasztják. "Gyógyászat, miként kórismeret el nem képzelhető erkölcsi és lélektani habitus kimerítő felismerése nélkül." Másrészt: "Orvosi kutatásaim, főképp az alkattal kapcsolatos felfedezéseim új meglátásokhoz vezettek a filozófiában is."

Ha tehát mélyen nézünk a fenti téma elágazásaiba, fel kell ismernünk, hogy Balla, az alkotó-gondolkodó, e kettős összetevőből érett számottévő alkotóvá; a filozófus véna és az orvosi hivatás találkozásából. Mint látni fogjuk a továbbiakban, kutatásainak területei ezt mutatják, s a hatás kölcsönössége a részterületek minden mozzanatánál nyilvánvaló lesz.

A fenti fejtegetésekből, s az előző fejezetek fölvázolt vonalaiból kitűnik továbbá az is, hogy Balla felfogásában a filozófia egyeztető jellegű tevékenység, az arányosítás, az egyensúlyozás tudománya, s mint ilyen, korunk válságainak hatékony gyógyszere. Balla ezt határozottan ki is nyilvánítja: "A filozófia egyeztető célzatossága századunk fő-problémája."

Balla éppen erre a feladatra gondol, amidőn évtizedeken át barangolja, cserkészi a gondolkodás berkeit. Világosan látja, hogy korának tragikus negációi, az ellentétek drámai feszültségei, a megértés hiányának feszültségei mind egy közös gyógymódot igényelnek Európa és az emberiség erkölcsi kultúrájának a megmentéséhez. A kiegyensúlyozó békítés, a megértetés gyógyszerét. S ezt a filozófia nyelvén sokféleképpen nevezhetjük. Hívhatjuk egyensúlynak, mondhatjuk harmóniának és még sok másféle gyűjtő fogalommal, de pl. az erkölcsi jelzővel is illethetjük. De legplasztikusabbnak s Balla rendszeréhez mi leghozzáillőbbnek tartjuk, ha szintézisnek nevezzük. Szintézis. Később Balla munkásságának részletezése segítségével részletesen elemezni fogjuk e fogalmat. Most előjáróban csak vázlatosan körvonalazzuk. Oly gyűjtő fogalom, melyben a legvégső alapok a legkiterjedtebb eredményekkel találkoznak. A kor szétpazarolt, értetlenségbe hullott értékeinek

összehordása, sok tudós elme munkájának összerakása, sok eltaszított elmélet helyes megvilágítása, tudományos béke a részekre szakadt és egymással szembehelyezkedő kutató munka nagy eredményei között. Balla röviden így fejezi ezt ki: "A szintézis erkölcsi magaslata az egymást kiegészítő kultúrértékeknek, vagy az erkölcsi kiegyensúlyozás csak a legteltebb, legharmonikusabb szintézis eredménye lehet!!"

Szintézis - kompozíciók.

1. A gondolat érzéki megtestesítése. Az emberi nyelvek közös szemléleti elemei. A beszédhangok jelentésegységek. A kultúra azonos a szemléletes fogalmak sokirányú szintézisével.

Balla kis felvidéki városból, Ipolyságról indult el Prágába, hogy az egyetemen orvosi tanulmányokat végezzen. Szülővárosában részére a nyelv használata még csak a megélhetéshez való szükségletek beszerzését, apró hivatalos ügyek intézését, némi kis baráti beszélgetések témáinak kimerítését jelentette. Balla e kisvárosi légkörben, bár ekkor is foglalkozott már filozófiai tanulmányokkal, még nem döbönt rá, hogy a nyelv, mely minden művelt és műveletlen ember tulajdona, hogy e nyelv olyan nagy titok, olyan nagy probléma, amilyennek később felismerte. A nyelv, amin szülei, nagyszülei, iskolatársai, ismerősei, barátai magyarul beszéltek, titok-nélküli, nagyon egyszerűnek tetsző emberi nyilvánulatként hatott csak rá és eszébe sem jutott volna, hogy a nyelv, e mindenki által oly egyszerűen használt valami még oly sok álmatlan éjszakát okozhat majd neki. Pedig így történt. De ehhez igen nagy utat kellett bejárnia.

Tulajdonképpen a prágai légkör, egy nemzetközi jellegű diákokon ideológiai csatározásai, forrongó szellemi élete, s a legkülönbözőbb tárgyú vitái nyitották ki először a szemét és tették megrökönyödött bámulóvá. Bámulni kezdte ezt az egyszerű valamit, a nyelvet, amin látszólag mindenki "egyértelműen" beszélt. Az-az hogy: egyértelműen? Távolról sem. Rádöbönt, hogy a nyelv az egészen hétköznapi használatától eltekintve, valami egészen titokzatos, mindenki által másként érthető, rejtelmes valami.

Igen, mert a prágai viták hevében, az értetlenség viaskodásában egyszerre csak világosság gyúlt elméjében. Ihletszerű meglátás volt, intuitív rádöbbenés. Megvillant előtte, hogy az értetlenség, ami a vitázók között nem tudott föloldódni, a szavak, illetőleg kifejezések, vagy mondjuk fogalmak különféle önkényes értelmezése miatt van. Az például, hogy jog, néperkölc, érték, egészség, nép, fejlődés, realista, idealista, stb. megjelölése azért okoz olyan heves összetűzéseket, mert e szavak, illetőleg kifejezések, vagy mondjuk fogalmak különböző értelmezése óriási méretű. "Keserűen kellett tapasztalnom, hogy egy-ugyanazon fogalomról annyiféle az elképzelés, ahányféle az ember."

"A viták hevességét pedig pontosan le lehetett mérni az értetlenség súlymértékeivel, ami abból származott, hogy mindenki mást értett ugyanazon a jelentésen." "Nyomasztó hatást gyakorolt rám az a tény, hogy megértésről nem is lehet szó, kár is érte küzdeni, hiszen nincs egyáltalán egységes fogalomrendszerünk a megértéshez."

S amint e megdöbbentő tény világossá vált előtte a prágai viták alapján, gyanakvóan, kémlelően bevette magát a kultúra minden területének tanulmányozásába és íme újabb kiábrándulással kellett tapasztalnia, hogy a közoktatásban, nevelésben, a bíraskodásban a politikában, a közigazgatásban, mindenben, ami az emberi élet kultúrájának számít, szintén bábeli zűrzavar uralkodik, éppen csak a kulisszákat fel kell lebbentenie valakinek. S ihletszerű vízióval meglátta azt is, hogy eme értetlenség, mely a történetiség századainak vastag rétegeivel borította be az emberiség életét, hovatovább fölborítja a modern kultúránk egész építményét.

S ekkor indult meg benne az elszánt kutatás ösztöne. Tudni akart mindent a bábeli fogalmi zavar egész folyamányáról és gyökereiről. Tudta, hogy mélyre kell hatolnia, hogy a kulturális egyensúlyvesztés legbelső okait megtalálja. Először redukcióval dolgozott s az analízis eszközét használta. A nyelvekből indult ki, ahol az alapvető téma megragadta. Valamennyi nyelvben meglátta a fogalmak többértelműségét, relativista hajlékonyságát. Az ismert francia udvaronc kaján megjegyzése, hogy: "A nyelv arra való, hogy gondolatainkat elleplezhessük vele", e cinikus udvari morál hangja, igaznak bizonyult. Balla elrettenve áll meg e gyógyíthatatlannak látszó kultúrseb fölött. "Ha az ember végigkutatja nagynevű gondolkozók és hatalomra jutott nagyságok alkotásait, rájön, hogy mindenütt észbontó kuszaság uralkodik, mert nincs egyértelmű gondolat, az alapfogalmak is tisztázatlanok" - állapítja meg.

E kiábrándító felismerés után is tovább kutat. A szavak, fogalmak titka kezdi érdekelni legelső sorban és légintenzívebben. Végigböngészi a nyelvek eme gondolatelemeit. Sorra veszi az egyes fogalmakról való felfogásokat. S végre rájön, hol történt az alap-megingató hiba. Valahol a múltban, a dualizmus fellegvéraiban, ott, ahol érdeknek látszott, hogy a test és lélek, a valóság és a képzelet különletű legyen, különletű törvények szerint mozogjon. Rájött, hogy egyes gondolkozók, már az ókortól kezdődően, egy sajtáságos, elrejtett, titokzatos, rejtélyes ideatant vettek fel alapul, amely szerint: szárnyas szellemi fogalmak, a valóság posványja fölött magasan lebegve irányítják az emberi kultúrát, s mint a mesebeli manó a bőségszaru ajándékait, úgy ontják ezek a felvilágosodás áldásait. Ezek a szellemi szférában keletkező és a valóságot önmaguktól elizoláló, előkelő fogalmak, melyeket tisztán szellemi fogalmaknak tartottak, minden gondolkozó és ideológus számára bő képzelgési teret és taktikázási lehetőséget biztosítottak, tetszésszerű "értelmezést" engedélyeztek. A gondolkozási, filozófálási kényelem és az érdekvédő háj- hasúság legfőbb dokumentálóivá váltak. Gondolkozók, politikusok, kultúrpolitikusok, történészek, stb. szívesen is éltek ezzel az idealista vivmánnal s így a kultúra fokozatosan látszat-kultúrává vált, divatos tartalmak örökös változóhelyévé. Végül már senki, egyetlen ember

absztrakt fogalma sem érintette többé a valóságot. Erre nem is volt szükség többé, hiszen a kultúra leghatalmasabb vívmánya, az emberi nyelv arra szolgált, hogy a gondolatokat elleplezze és pótolja, ahogy Lucifer céltudatosan mondja a Faustban.

Hogyan? - döbönt meg Balla - hát a nyelv egyetlen fogalma sem egyértelmű többé? Vagy igen? A filozófiai realizmus hirdeti, hogy a fogalmak alapja a szemlélet. Igen ám, de a magasabbrendű fogalmak szemléleti tartalma már régen, a nyelvek kezdeti korában elhomályosodott a ráakódott érdekértelmezések iszaprétegei alatt. Föllelni többé nem lehet. Így vélekedik erről Balla elitélőleg: "A fogalmaknak nagy része valóban szemléletes alapokkal egyáltalán nem rendelkezik, ha pedig van is valami vonatkozásuk velük, e vonatkozás lényegében tisztázatlan, esetleges jellegű, s mindenki úgy használja vagy értelmezi, ahogyan akarja". /Lásd Szemléletes Gondolkozás Logikája, 11.old.4.sz./

Ez így csupán egy formula, de nézzünk a mélyére. Bár a nyelvészet és fonétika kutatói nagy utat bejártak, de legnagyobb eredményük: a szó lett, mely elemi jelentésbeli egység gyanánt szemük elé szökött. Balla kevesli ezt az eredményt. Miért éppen a szó? Hiszen eljuthatnánk a szavak összetevő eleméig is, mert hisz vannak egyszerű szótagokkal operáló nyelvek is. A szó és szótag könnyen fölbontható, nem lehet tehát elemi erejű, lezárt egységű jelentése sem. És még mélyebbre hatol a jelentés-egységek kutatásában, s eljut egészen a beszédhangig. Hosszas kutatások után rájön, hogy csak az egyszerűbb beszédhang lehet az az elemi jelentésegység hordó alap, amelyen át a fogalmak szemléletessége meglelhető és biztosítható. Ekkép számol be erről: "Szélesebbkörű kivizsgálásokkal rájöttem, hogy a beszédhangoknak sajátlagos érzet, illetve képzettartalmai éppen azok amelyekre minden fogalom, mint utolsó, legegyszerűbb konstitutív jegyeire támaszkodhat./Lásd Sz.G.L. 15.old.1.sz./

Ez megint csak egy formula, de nézzünk tovább a dolog mélyére. Miért kellett Ballának a beszédhangokig jutni, ha a gondolkozás nagy épületének ujszerű átszervezésére gondolt? E témánál elsősorban tudnunk kell, mi Balla felfogása a nyelvről? Balla az emberi nyelvet a legközpontibb kultúrártéknék ismerte fel. Azt hallja, hogy a nyelv nem eszköze csupán a gondolatok kifejezésének, hanem a nyelv maga a gondolat nemzője, szervező dinamizmusa. Alkotó erejű, dinamikus erőnek fogja fel, mely a kifejezés készségével egybehangzóan megformázza a gondolatot. Így mondja ezt: "A nyelv nem csupán a kifejezés eszköze, hanem sokkal több ennél: a gondolatok létrejöttének feltétele." Sőt a nyelvben tükörképét látja a valóság hatásának. És itt jut odáig, a valóság mindenfajta vonásának kifejeződését kutatva, hogy a beszédhang az az elemi jelentésbeli egység, mely a fogalmakat összefűzheti a valósággal. Így mondja ezt: "Ha biztos alapokra akarunk helyezkedni, a lehető legegyszerűbb dolgok, létmozzanatok jelentéseit kell tisztáznunk. Ilyen egyszerű fogalmakat, vagy helyesebben fogalmi határozmányokat pedig éppen a beszédhangok jelentéseiben ismertünk fel." /Sz.G.L.18.old.3.sz./

Amint láthatjuk, Balla létmozzanat közvetlen tükrözésének fogja fel a beszédhangot, vagyis a valóság legegyszerűbb érzékelési formájának. A beszédhang tehát nem csak önkényes jel, mint sok gondolkozó képzelte és képzeli, hanem a valóság kényszerű berajzolódása folytán az emberi gondolat reális eleme, a gondolkozási folyamat kristályosodási magva.

Hogy azonban ennek az elméletnek újszerűségét és ábraképességét láthassuk, meg kell elevenítenünk a beszédhangok természeti képmásait. Mert hiszen Balla elgondolása szerint gondolkodásunk minden szava /fogalma/ a természetes hangjelentések kombinációjából áll. Ha a helyesen megalapozott gondolkozás területéhez akarunk jutni, természetes, hogy gondolkodásunk elemeit ki kell vizsgálnunk. "A gondolkozás nem más, mint a természetes hangjelentések kombinációja" - mondja Balla. Tehát nézzük a beszédhangok természeti képmásait. Vajjon hogyan jutunk el hozzájuk. Nyilván azon az úton, melyen a szerző is eljutott hozzájuk. Vagy talán nem is. Balla azt állítja magáról ezzel kapcsolatban: "Az első lépés intuitív megragadás volt". Állítólag a vonagló kigyó szemléletében megragadott hajlás képzetnek a -j- hanggal való egybeesése, s e hangnak a kigyó különféle nyelvek szavaiban való felfedezése pattantotta ki részére percek alatt a beszédhangok alaki értékét és erre támaszkodó természeti jelentését. Nekünk már csak az igazoló úton kell végigmennünk.

Érdekes, nagy képzeletet igénylő redukciós művelettel állunk szemben, le kell szállnunk nekünk, a XX. század kultúrlényeinek, sőt filozófusainak egy eddig számon nem vett elemi egységhez, melyről az elemi iskola letelején tanultunk. Szinte elképzelhetetlenül nehéz megszokni a gondolatot, hogy ez a jelentéktelennek látszó, semmibe vett kis beszédhang olyan döntően fontos tényezője a megismerésnek, a világ egészét magába fogó műveletnek. És Balla szerint mégis így van. "Fogalmaink egyszintűsége, a megértésre alkalmas volta tisztán azon múlik, meg tudjuk-e tisztítani őket idealista fikcióktól és a valóságra utaló elemeik, a beszédhangok alapján meg tudjuk-e tölteni egyetemes érvényű reális tartalommal."

Nézzük hát, kutatásai minő eredményekhez vezették eze a téren? Ha idevonatkozó beszámolóit olvassuk, vagy hallgatjuk, döbbenet érezzük, hogy minő mélységig hatolt nemcsak a nyelv, hanem a természet titkaiba is. Egy-egy beszédhang megelevenítésénél szinte kisérteties elevenességgel kel életre a valóság egy-egy mozzanata, tükrözése, rajza. Halljuk a morajokat, a neszeket, érezzük a siklásokat a görcsös forgást, a vész-teljes elnyúlást, a vetődést, a lihegő futást és játszi kergetődzést, hallgatódzva borzongunk az ősi hangok újraébredésénél és vérünk mélyén, ősi ébredésének kaotikus iszapjából elevenedni sejtjük a kezdeti lét tudását és névadó mozgolódását. Mi, a XXI. század kultúrájának tetőfokán, szinte félünk letekinteni a századok mélyére, hogy Ballát nyomon kövessük, mint régészmagust a lét kezdeteihez. És mégis megyünk. Szinte babonás érdeklődéssel hallgatjuk sorra a hangokat, beszédünk apró lidérceit. A -t- hangról például Balla azt állítja, hogy az a határok ütközésének, egybeesésének a hangja. Ki gondolta volna ezt a "t, f" hangról? Isis most mégis el kell ismernünk, hiszen Balla szerint: "A -t-

hangminőséget mindenütt határok, határoló felületek egybeesése okozza. /Sz.G.L., 19.old.5.sz./ Az -i- hangról meg azt állítja, hogy az a kicsiség, pontszerűség természeti kifejezője.

Az -l- hang a nyultság, vonalszerűség hangbeli kifejezője, az -a- hangjelentés a lapszerűséget mutatja, az -m- a tömbszerű zártság hangja és így tovább.

Mindez azonban még nem fedi föl a lényegét, mert hiszen azt is hihetnők e hangjelentésekkel kapcsolatban, hogy az elme racionális elszántsága rakta beléjük e jelentéseket, a tudatosan csinált nyelvek törvényszerűségei alapján. Balla azonban éppen ellenkező lég a természeti nyelvek kialakulásának szerkezeti bázisát fedi fel e hangok jelentéseivel, vagyis szerinte minden hangminőség a természet jellegzetességét tükrözi, összeforrottságot jelöl a valósággal,

épp oly természeti tünemény, mint a szél, vagy az eső, vagy egy reális eszköz. Például azt állítja: "Indul, kezd, iramlik, cikáz, villan, ugrik, csökken, megszűn, illan, stb. mind oly fogalmak, melyek az -i- jelentéssel belső kapcsolatban vannak." /Sz.G.L., 29.old.2.sz./ Belső kapcsolatban! De hogyan? A fenti fogalmak mind valami mozgás kifejezői, mégpedig olyan mozgásé, mely valamiként jellegük szerint a kicsiség mozzanatára utal. Az "indul" szó még csak sejteti a mozgást, a "kezd" szintén az első mozzanatokot jelzi, a "cikkáz" pillanatnyi hirtelen, gyors irányváltoztatás, a "villan" is pillanatnyi fényjelenség, az "ugrás" is hirtelen történés, tehát szintén kicsiséget jelző, rövid mozgás, a "megszűnés" visszafejlődő mozgást, tehát kisméretűvé válást jelöl. Mind e fogalmakban tehát valamiféle kicsiség, redukáltság fejeződik ki. Balla ezt így mondja tömören: "... a változásnak a kicsiben maradása, a kicsitől, vagy a kicsibe irányulása szerint is beszélhetünk -i-s fogalmakról." /A Sz.G.L. 29.old.2.sz./ Így bővíti a példák felsorolását: "Hegyeknek, csúcsoknak, éleknek, keskeny, vékony, rövid formáknak, szükületeknek, befűződéseknek, stb. mindenütt megtaláljuk a kicsiség képzetére szoruló jelentését, hivatását." /Sz.G.L., 30.old.2.sz./

De a jelenségek jellemzését minden beszédhanggal kapcsolatban óriási gazdagsággal mutatja be. Vegyünk csak egyet például az -l- hang köréből, ime: "Kelepelés, kolompolás, lógatás, lóbálás, dőlés, lötyögés, üvöltés, stb. hangszínezeteit is -l-es alakok rezgése okozza." /Sz.G.L., 41.old.5.sz./

Balla ime az egész abc betűin át kimutatja, hogy az emberi szellem legelemibb jele: a beszédhang, az embert a nagy természeti valóság minden gazdagságával összekapcsolja s innét az ember nagy konstruktív tudása. Vagyis az emberi szellem eszmélése tulajdonképpen azonos a nyelv e parányainak tudatos felhasználásával.

Tévednénk azonban, ha azt hinnők, hogy e jelek pusztán természeti jelenségeket jelölhetnek, távolról sem. A lét minden formájának elemeit, a

szellemét, az erkölcsét is. Tehát a legmagasabb szellemi tényeket kifejező fogalmakat is. Ő maga állítja: "Még magasabb rendű fogalmak vizsgálatát is bemutatjuk jelünkkel kapcsolatban." /Sz.G.L., 44.old.3.sz./ De idézzünk tőle pontosan, hogy miként emeli fel az egyszerű érzéki jelek értelmét a legmagasabb-rendű szellemi fogalmakig: "Hogy az -i- kicsiségi jelentése a rövid, vékony, keskeny, hegyes, éles, szűk, sűrű fogalmainak mi módon alkotja konstitutív jegyeit, az talán nem szorul bővebb magyarázatra, vagy bizonyításra logikailag művelt elme előtt. És ugyanezt mondhatjuk némely egyszerűbb tárgy fogalmával kapcsolatban is, ahol a kicsiség kiterjedtségi csökkentettsége lényeges formai mozzanatok mondható. Szigony, nyíl, villa, csipesz, tű, szög pl. mind ilyen tárgyakként mondhatók. De hasonlókat mondhatunk azokról a funkcionális fogalmakról is, melyek az ilyesféle tárgyak formái által determináltak. A szúrás, csípés, szivárgás, szikrázás, cikázás, cízás, sívítás, csipogás, csikorgás pl. mind ilyen fogalmak.

De nyilvánvaló, hogy ezeken az egyszerű alak, vagy funkcionális fogalmakon túl bonyolultabb és elvontabb fogalmak kiépítésében is lényeges szerepet tölthet be geometriai egyszerűségű jelentésünk.

Ami súlyban kicsi, az könnyű, ami erőben kicsi: gyenge, ami hatásban kicsi: enyhe, ami időben kicsi: gyors, ami hangban kicsi: csendes, ami számban kicsi: kevés, ami értékben kicsi: silány, hitvány, ami növényben kicsi: csenevész, törpe, ami árban kicsi: olcsó. És hasonlóképp állapíthatnánk meg még sok más fogalomról, hogy ezek is nélkülözhetetlen jegyként támaszkodnak a kicsiség képzetére, illetve jelentésére.

A csíra, az indulás, az eredés, kezdés fogalmai pl. szintén ilyenek.

Az -i- hangban megragadott jelentés tehát nyilván nemcsak primitív hangutánzásra alkalmas valami, hanem vele a legszellemibbnek hitt absztrakt fogalmak is adekvát módon fejezhető ki. A hangjelekkel való utánzó kifejezést, az onomatopoeizist modern nyelvészeink és logikusaink nyilván azért értékelték le emancipáltságuk gőgjében, mert igyekeztek elfeledkezni arról, hogy a gondolkodás művelete önmagában sem más, mint utánzás; a tárgyak ügyes, lényeges jegyeit művészi módra leképező funkció. Csak éberebb figyelem, pontosabban artikulált szemlélet kellett volna ahhoz, hogy az absztrakt fogalmak által jelölt tárgyi valóságokat megragadják és hamar rájöttek volna arra, hogy a legszellemibb fogalmak is szükségszerűen érzéki alapokra támaszkodnak, és az ezeket képviselő jelek nélkül objektivitásukat teljesen elveszítik.

A szűkülő félelemben, a zsugorító aggályban, a figyelmet kihegyező éberségben, az ijedés, riadás, iszonyodás fogalmaiban, de legreálisabb biológiai-pszichológiai valóságaiban is teljességgel nélkülözhetetlen pl. az eddig említett kicsiségi mozzanat. És hasonlókat mondhatunk a vigyázás, figyelés, fegyelmelés, szigor, szelídség, szendesség, alázatosság, vagy higgadtság egészen szelleminek hitt lelki tartalmaival és fogalmi meghatározásaikkal

kapcsolatban is. Ezek testi-lelki megnyilvánulásai nem nélkülözhetik az összehúzóds, leszűkítés, erőkoncentrálás, vagy mozgás-lecsökkentés stb. érzéki jellegű kicsiségi mozzanatait.

A logikai vizsgálódások koncentrációjával ilyenképpen juthatunk el a legelvonatibb fogalmakig, az elvonás legmagasabb csúcsáig, anélkül azonban, hogy e csúcson is elszakadhatnánk az érzéki jelek támaszától. Így jutunk el pl. a fogalmak gúlájának csúcsán az egy fogalmáig, mint a számszerűség egyszerű gyökéig, amely fogalom, vagyis az egy ugyancsak nem nélkülözheti a pontszerű kicsiség geometriai képzetét, illetve az ehhez tapadó elemi jelentést. Az egy ugyanis a kiterjedtség ama gyöke, vagy magva, melyben a figyelem összetevő- részek megkülönböztetésére képtelen. És az egynek ilyen jellegű felfogása az, mely alapját képezi a kezdet, eredet, elv, elem, és a jelfogalmainak is.

De az -i- hangnak az egyre utaló jelentéstartalma még magasabbrendűeknek látszó fogalmakat is megvilágíthat. A pontszerűség jele az, mely az egy fogalmán keresztül az egybefogott "egész" vagy "minden" fogalmában is konstitutív jegynek mondható.

Az egyenlő, vagy egyező fogalmán keresztül jut el pl. az értelem az igazság és ige fogalmáig is. Az ige, vagyis igaz szó fogalma szükségszerűen magában rejti ugyanis a dolgokkal való megegyezést. Az igaz szó, vagy ige nemcsak a fogalmi tartalmakkal való megegyezés alapján eszköze a megismerésnek, hanem azért is, mert szükségszerűen meg kell egyeznie a dolgokkal is."

Balla tehát, amint a sorozatos példák igazolják, az érzéki beszédhangok köré mintegy fölgöngyölíti a valóság minden mozzanatát, a szellemét is. Érthető tehát, ha azt állítja, hogy a legmagasabbrendű, úgynevezett tisztán szellemi fogalmak is létejük az érzékelhető valóságból szívták föl, s hogy minden "szellemi" fogalmunknak is érzéki bázisa van. Vagyis egyszerűen kifejezve: nyelvünkben adva vannak az egész valóság építő elemei és ezek mindent tükrözhetnek, ami bennünk és körülöttünk létezik. Nyelvünk tehát nem eszköze csupán gondolataink kifejezésének, hanem benne összekapcsolódik szellemünk az egész világgal, a természet valóságával.

Ha ilyen világos a nyelv perspektívája, miért volt hát szükségük egyes gondolkozóknak arra, hogy tisztán szellemi fogalmakra építsék a kultúrát? - kérdezhetnénk Ballától. Miért taktikáztak, mikor előttük adva volt a legszélesebb skálájú szemléletes alap, félreérthetetlen egyértelműséggel? Nyilván taktikából, amint a francia udvaronc-filozófus oly cinikusan elárulta. "Érdekük volt egyes fórumoknak homályt terjeszteni, az utolsó alapokat nem bolygatni, hogy kihasználhassák a jóhiszeműeket" - mondja több ízben, többféle formában. Majd így is fokozza a probléma életét: "Az emberiség igazi érdeke azt kívánja, hogy végre egyértelmű fogalomrendszerrel kormányozzák, s ehhez alapul kizárólag a valóságra alapozott fogalomrendszer szolgálhat.

De hogy Balla ezt a csodálatosan egyéni felfedezést megtehesse, hogy s valóság oly töméntelen mozzanatának birtokában juthasson, micsoda magábanálló természettudományi ismeretre és érzékre s a szellemi élet milyen kiterjedt ismeretére volt szüksége! Mert erre elengedhetetlenül szüksége volt, hogy fölkutassa, osztályozni tudja, s a beszédhangok körébe vonja a lét annyiféle mozzanatát, tényét! És mikor e gazdagterületű mozzanathalmazt bevonja a beszédjelei körébe, micsoda központosítási, szintetizáló munkát végez, a koncentrálnak micsoda rendkívüli erejével dolgozik! Kutatásaival centralizálódnak a valóság jelenségei, s betömörülnek a nyelvbe. Micsoda gazdagsággal tölti meg így a nyelvet. Mint ismeretes, a költők közül világviszonylatban is Arany János rendelkezik a leggazdagabb költői nyelvvel, mert szókincse a leghatalmasabb, körülbelül tízezer szóval dolgozik. Ehhez mérten mit mondjunk akkor Ballára, aki felfedezése révén nem tízezer szóval, hanem betűjelein át az egész valóságos lét összes határozmányával rendelkezik.?! És ez valóban így van. Hogy álláspontunkat igazoljuk, felhívjuk az olvasó figyelmét "A Szemléletes Gondolkozás Logikája" című művére, melyben a beszédjelek értékelésénél a valóság töméntelen mozzanatát sorakoztatja föl. Kiragadott idézetek formájában, ugyanis nem tudnánk kimeríteni a könyvben mutatkozó gazdagságot, mert nem célunk, hogy Balla jellegzetességeinek egy-egy vonásánál oly sok dokumentummal szolgáljunk. De a téma szemléletessége kedvéért minden beszédhang köréből egyet-egyét bemutatunk, emellett azonban fenntartva fenti megjegyzésünket. Tehát: "Vezetés, folyás, áramlás, emelés, süllyedés, áthatolás, sugárzás, kilövelés, rostozódás, szálkázódás jelenségei mind az egyirányú terjedés, haladás jelentését hordják magukban" - mondja az "i" hanggal kapcsolatban. /Sz.G. L., 41.old.5.sz./ Vagy nézzük ilyen szempontból a "t"-jelentést. "Törés, túrás, tépés, tiprás, rántás, szakítás fogalmi, illetve valós határozmányai tehát szintén mint közös mozzanatokra támaszkodnak rá." /Sz.G.L., 23.old.1.sz./ Vagy: "Az érintés, tapadás, tákolás, tűzés, toldás, tömörítés, összetartás fogalmainak, vagy léthatározmányainak "t"-s jelentéssel való kapcsolását könnyen beláthatjuk." /Sz.G.L., 23.old.1.sz./

Az "i"-jelentéssel kapcsolatban ezt írja: "Hegyes, csücskös, sarkas, éles, vékony, szűk stb. test formáiban, ha ezeknek mintegy geometriai szerkesztettségét vesszük szemügyre, hamar rájövünk megállapításaink általános érvényére." /Sz.G.L., 27.old.3.sz./ Figyeljük az "á"-jelentéssel kapcsolatos példákat. "Támaszkodás, tyappogás, szárnyalás, szállás, csapongás csakúgy, mint az egyszerűbb jelentésű tátogás, hápogás, csaholás, acsarkodás, nyávogás, tapsolás, stb. mind olyan fogalmak, melyek működésük lényeges mozzanataként hordják a lapszerűséget." /Sz.G.L., 50.old.2.sz./

Másutt a mozgásművészet köréből emeli ki példáit. Ime: "A finom, könnyed, kecses, hegyes, kinyúlások, lendülések, lazítások vagy folytonosan vezetett mozgások, féktelen, vad kilengések, lengő kifejezések csakúgy, ránt elvágódó, nagy felülettel csapó, széttáruló vagy forgó, csavaró, körülölelő, esetlen, nehézkes, ormótlan mozgások is pld. mind olyan elemeknek vehetők, melyekben megdelelő jeleinkre könnyen rátalálhatunk." /Sz.G.L., 61.old.2.sz./

De nézzük tovább: "M formánk mindenütt valamit körülfogni, marasztalni, minden irányból elszigetelni, vagy minden irányból egybefogni, összekeverni, vegyíteni akar." /Sz.G.L., 63.old.1.sz./

Folytathatók az idézést. De akkor a mű felét ki kellene idéznünk, hiszen, mint már mondtuk, a beszédhangok jelentése rengeteg példán át történik. Az ember, ha olvassa, akkor döbben rá, micsoda gazdagság rejtezik a nyelvben, illetőleg a természet jellegében. Balla mintegy elénk tárja ezt a gazdagságot. A mű nemcsak nyelvészeti vagy filozófiai eredményü, hanem általános kultúrtörténeti is.

Mindezek után azonban fölvetődik a nagy probléma: hogyan szintéződjenek a beszédhangok fogalommá, hogy érzéki jellegük el ne vesszen, vagyis: a sok beszédhangból összetevődött szó mikép tükrözi a valóságot? Mert csak a szintézés sikere dönti el a vitát. A nagy vitát az érzékileg telített fogalmak és a tisztán szellemi fogalmak hívői között.

Vajjon lehetséges-e e beszédhangokat úgy fűzni össze, hogy összefűzött formájukban, vagyis fogalom-alakzatukban még mindig szemléletesek maradjanak? A sokféle, sokszor ellentétes kifejezésű hang összeszorulása, tömörülése mikép tartja meg az egységes jelleget, még pedig úgy, hogy jelentéstartalmában szemléletes maradjon? A kérdés szilárd. Ha elismerjük is Balla a eredeti kutatásainak objektív értékét a beszédhangok vonalán, fönmarad a probléma: hogyan jussunk tovább az úton? Már egy kéthangból álló szó is ellentéteket tartalmaz hat, mikép, mi által válhatik hát egységes jelentésűvé? Például ez a szó: ti, egyenlő a -t- és -i- jelleg összegével? A "t" a határok ütközése, az "i" a kicsiség jele. Mikép tartja fön e fogalom /ti/ a beszédhangok eredeti jellegét és mivé lesz általuk és önmagában?

A probléma megoldásához szerintem egy új nyelv-értékjelzésre volna szükség, hogy a fogalmakat átértékelhessük a valóság bázisára. Egy új értékjelzés, melyet, mondjuk, fokozatosan be lehetne vezetni.

Balla az általam ismert dolgozataiban adós ennek a kérdésnek a megoldásával. Pedig ameddig ebben a kérdésben nem mutat továbbjutást, illetőleg a fogalmak átértékeléséhez gyakorlatilag használható kulcsot nem ad, addig a beszédhangok, mint jelentésegységek, rendelkeznek ugyan kiinduló alap értékével, sőt nyelvgazdagítás jellegével is, de nem képeznek megoldást a főproblémában, a tisztán szellemi fogalmak leépítésében. A beszédhangok jelentésegységei érzékeltetik ugyan, hogy a valóság szemléletessége bent él nyelvünkben, de kombináltságukban /szóvá fokozásukban/ nem tudjuk megfejteni központosí(..) értéküket.

Balla kutatása tehát ezen a vonalon, vagyis az összetett fogalmak kiépítésében nem befejezett, félúton áll, talán útjának nehezebbik felén túl van, de mindenesetre még nehéz kutató munka vár rá. Munkája így is nagyértékű. A

nyelv történetiségéhez óriási régészeti kísérletnek is tekinthető. Műveiből azonban kitűnik, hogy ő nagyobb igényű, jelzett kutatásaival az egyetemes emberi értelem kategóriáit akarja lefektetni, egy újfajta logikát megalapozni. Ehhez, véleményünk szerint, még további szintézis-alkotás szükséges a fent meghatározott vonalon.

Továbbá a hiányok ellenére Balla nyelvanalízálása másfajta kihatást is rejt magában. Többek között fölhívja figyelmünket fogalmaink egyeztetésére, tudatos elemzésére. Ez nagy tétel, mert jóformán összes fogalmainkat bizonyos vélt tartalmak tudattalan behelyezése útján használjuk.

De még fontosabb ennél az, amit maga Balla is vár e kísérletétől. Hogy kiépítésünkkel a szemléletesség egységét építhetjük ki a kultúrterületeken. Mert hiszen, ha a beszédhangok a lét minden mozzanatát tükrözik és ez egyúttal szükségképiség, akkor az emberi kultúralkotások mértéke, nagysága azon múlik, hányfajta, a valóságnak megfelelő vonatkozást tud biztosítani a maga számára. Balla ezt így mondja: "A kultúra nem egyéb, mint szemléletes elemeknek sokirányú fölfogása, csoportosítása, illetőleg kombinálása."

De ha ez így van, akkor érthető Balla állítása a továbbiakban is, vagyis abban, hogy: "A nyelvek valamennyije ugyanazon törvény alapján áll, vagyis a beszédhangok szemléleti bázist nyújtó jelentésegységei minden nyelvben azonosak."

Ez pedig ősi nyelvközösséget jelent párhuzamban a szemléleti közösséggel. A fogalmi egyszintűség magva tehát itt keresendő. Ennek következményeként pedig ez a probléma azzal az igénnyel lép föl, hogy nemzetközi értelemben legalább az alapfogalmak terén egyezés jöjjön létre. Ezzel azonban a dolog horderejének megfelelően, egy nemzetközi tudományos bizottságnak kellene foglalkoznia. Így a látszatkultúrát némiképp semlegesítve, a közös szemléleti elemekkel fokozatosan egy egészséges új művelődés alapját lehetne lerakni. "Nagyon időszerű volna már komoly tudományos körök akciója egyetemes kultúra kialakításáért." - mondja Balla több alkalommal, sürgetően.

Amint láthatjuk tehát, Balla felfogása szerint a társadalmi, tudományos és politikai újjáépítéshez nem elégséges a szociális eszmekör mai túlságosan absztrakciós formája és mértéke, mélyebb rétegben kell megfogni a témát, gyökeresebb átépítést kell végrehajtani. "A mai kutatók is egészen balul fogják meg a témát. A magasban az ideák világában kereskednek, holott az alapul szolgáló érzéki valóság elemi egységeiig kellene jutnunk, hogy valamit tehessünk, és igazán maradandót alkossunk."

Természetesen ehhez, ismételjük, Balla, vagy követői elé az a feladat szökik, amit a fentiekben már említettünk. Az ugyanis, hogy a beszédhang jelentésegységeit a szóvá alakult fogalomegységek körén belül értelmezni kell az új értékjelzés alapján. Enélkül e kutatási területen az értékek fölhasználása a gyakorlat számára szinte lehetetlennek látszik.

E részprobléma fejtegetésének lezárásakor még megjegyzünk valamit. Balla e fejezetben tárgyalt felfedezésének értékeit nem merítettük ki. A további fejezetekben ezt látni fogjuk. De módszerünkhöz tartozik, hogy fokozatosan értelmesítsük az előljáróban kitűzött témát. A beszédhangok jelentésének problémája, mint alapprobléma, került ítéletünk előterébe, de végig az egész tanulmányon újból és újból, más és más vonatkozásban fog ez még megjelenni előttünk.

Szintézis - kompozíciók.

2. A fogalmak geometrizálásának szükségessége, természetes adottsága. A szemléleti tartalmak azonosak geometriailag megalkotható térképképzetekkel. A szemléletesség alakzat-ábrájának jegye a fogalmi konstrukciónak is alapja. Döntő érvek a térképzet-nélküli, tisztán szellemi fogalmak lehetősége ellen. Az idealizmus szétanalizálja és élettelené boncolja az egységes világkonstrukciót. A reális világszemlélet szintézis-ábrája.

Amidőn Balla fejlődésének hatásrúgóit a filozófia és az orvostudomány kettősségében megjelöltük, még nem merítettük ki e terület összkomplexét. "Az idealizmus és materializmus alapvető ellenpólusai és tévedései" című fejezetünkben röviden már utaltunk arra is, hogy Balla fejlődésében szerep jutott ifjúkori szobrászkodásának. E kérdésben talán nem is az a döntő lényeg, hogy éppen a szobrászatban nyilatkozott meg művészi hajlama, hanem az, hogy egyáltalán művészi hajlammal rendelkezik.

Megfigyelhető ugyanis, hogy azok a filozófusok, akik gondolatrendszerük kibontakoztatásában, ha átmenetileg is, a valóság talaján álltak, egyúttal majdnem kivétel nélkül művészi hajlammal is rendelkeztek. Ez nem véletlen, mert e két érdeklődési terület szorosan összefügg. A művészet az ábraalkotás birodalma, megjelenési formája pedig a megfoghatóság körébe nyúlik, eszméit csak érzéki köntösben tudja bemutatni, érvényesíteni. Ezért van az, hogy a gondolkozó, aki bármiféle művészi hajlammal rendelkezik, gondolatrendszerében is szükségképpen az érzéki teljesség felé idomul. Ábrákban látja még a legelvontabb eszméket, fogalmakat is. Mennyivel inkább tapasztalható ez abban az esetben, ha a filozófus éppen szobrász-hajlandóságú, mikoris szemléletében a térszerűség törvényei döntenek.

Amikor tehát Balla egyéniségét boncoljuk, a benne rejlő művészi készség lemérését sem szabad mellőznünk, sőt ki kell emelnünk a háttérből, annál is inkább, mert ebből a hajlamából pozitívumot nem hozott ki látható formákban. E szobrászati negativum ne té vesszen meg bennünket. Ha szobrok nem is sorakoznak Balla munkássága előterében, de a szoboralkotási képessége benne él, talán éppen annál erősebben, minél kisebb mértékben tudott érvényesülni a maga egyenes útján, minél kevésbé tudott szobrászati művekbe dinamizálódni. / Mivel szobrait szinte kivétel nélkül agyagban mintázta meg, azért mentek tönkre. Még rajzaiból aránylag több maradt meg./

Tudjuk, ismert lélektani tény, hogy az ábra megnevelésének, az alkotóerőt azon a másik vonalon fejti ki, ahová az alkotó kényszerült, individuálódott.

Igy Ballában is a művészi formaképző erő áttette dinamizmusát a filozófia, illetőleg az orvostudomány területére. A filozófia területére átsugárzó művészi erő befolyását éppen az alábbi fejezet fogja érzékelteni. Mert az alábbi fejezetben azt kutatjuk, hogy a szemléleti tartalmak, melyek a beszédhangokban rejlenek, a geometria-ábra képmásaival hogyan alkotják a logikai fejlődés alapformáit.

Nézzük hogyan jutott Balla ehhez az elgondoláshoz. Szerinte, ha a valóság kutatásában a legelemibb szemléleti egységig jutunk is, számolnunk kell a tér és idő korlátot szabó határozományával. A tér kiterjedtsége és az idő folytonossága egyaránt centrális követelmény a legelemibb jelentésegység megragadásában is. Miért? Mert a tér kategóriájában fogjuk fel az érzékszerveink körébe vágó érzeteket, az idő kategóriájában pedig a változás szellemét, bár e megkülönböztetés szinte felesleges, mert elemi fokon e kettő alig választható el egymástól. Mindkét kategória tehát bizonyosfajta terjedtséget jelöl, a kiterjedtség viszonylataival viszont a geometria foglalkozik. Balla szerint nincs még egy olyan tudomány, mely kimerítőbben építene erre a tartalomra. Így mondja: "Ha valaki úgy gondolja, hogy az érzéki jeleknek természetével, vagyis a kiterjedt valóságok szerkezeti vázának egyetemes törvényeivel kimerítőbb és pontosabb módon foglalkozik valamelyik más tudományág, mint a geometria, egyáltalán nem tiltakozom az ellen, hogy a logikát, mint a természetes jelek vezérlését, inkább erre a más tudományra alapozza rá" /A Gondolkodás Geometrizáló Módjának Részletes Kifejtése c. tanulmány, 4.old.1.sz./

Ha Balla fenti állítása igaz, akkor valóban egyszerű evidenciával áll a tétel, melyet Balla így fejez ki: "A szemléleti tartalmak azonosak geometriailag megalkotható térképekkel."

Mit ért ezen Balla? Mi a geometrizálás lényege? Szerinte az ismeretszerzés, a fogalmi tudás nem más, mint közös elemek kiemelése a szétfolyó valóságból. Az elme nem képes arra, hogy bonyolult szétterítettségükben, vagyis egész szerkezetükben magába fogadja a

jelenségeket, hiszen így milliónyi és milliónyi vonatkozást kellene minden pillanatban rögzítenie. Tehát a közös elemek kiemelése egyszerűsíti az elme munkáját, s ugyanakkor törvényszerűvé is teszi, szabályozza, megmenti az elaprózódástól, az esetlegességek terhes felfogásától. Balla így mondja ezt: "A geometrizáló módszer azt jelenti, hogy a lehető legminimálisabb számú evidens értelmű jelkapcsolattal legmaximálisabban jellemezni." /G.G.M.R.K, 5.old.4.sz./

Az elme mindig rövidíteni, könnyíteni akar munkáján, ezért keresi az egyszerű, pontos formákat, a könnyű megragadhatóság e bázisait, evégből viszonyít, hasonlít, egymáshoz idomit. Rendszeres ökonómiával összefüggéseket teremt, hogy bizonyos alapformákat kiemelhessen, melyek közös elemek a jelenségekben és amelyeket éppen ezért egyetemesen alkalmazhat. Így alakul ki képzetünk az egyenesről, a síkról, a testről, a távoliról, közéliről, gömbölyűről, ferdéről, hosszúról, rövideiről, stb., s ezek az egyetemes jegyek szemléletünk és fogalomalkotásunk alapvázát képezik, ezeknek a segítségével könnyedén és biztosan tájékozódunk, és takarékoskodni is tudunk elménk erejével. Tudás tehát csak úgy jön létre és csak akkor biztos, ha egyetemesítő koncentrációt hajtunk végre. Elménk egészségvédő törvényszerűsége, hogy összefüggő, egyetemes alapjelenségeikben fogja föl a dolgokat, Balla felfogása szerint azonban ez az egyetemes jelleg is szemléletes, ez sem annyira absztrakt, hogy teljesen elvonatkozzék a valóságtól. Ezért tartja a geometriát a valóság és így az elme szükségképi formarendszerének is. Mert hiszen a geometria az a tudomány, mely a dolgok alapjelenségeinek törvényeit a térszerűség kategóriájában ragadja meg. Így mondja ezt Balla: "Mikor én azt állítom hogy a fogalmi gondolkodás szükségszerűen geometrizáló konstrukció, soha sem mást értek ez alatt, mint a szemléleti adatok közös, egyetemes vonásait kiemelő, egyszerűsítő és éppen ezért egyetemesen alkalmazható jegyek törvényszerűségeit kutató és alkalmazó művelet." /G.G.M.R., 4.old.1.sz./

Balla felfogásának részletes ismerete világot vet elménk sajátosságairól, beosztó képességéről, takarékos rendszerességéről. Szinte az orvos, a művész és a filozófus szemével egyszerre nézi e sajátosságokat. A gondolkozók jórésze az elme működését eddig valami homályos, ködös, elérhetetlen régiókban működő valaminek fogta föl. Balla jól látja, hogy az elme ökonómiája ugyanolyan, mint a többi szervvé, lehetőleg kevés munkával sokat produkálni. Élő képmásában látja ennek az irányító szervnek csodálatos vibrációit, nyugalmát, szorgalmát és leleményességét. Igen, milyen évszázadokon át kitermelt leleményesség kell ahhoz, hogy a valóságot könnyedén magába tudja fogadni és vele reprezentálni. Mert az elme ezt teszi. Balla geometrizáló felfogásában ez igen szépen látszik.

A történeti fejlődés folyamán ugyan többször bukkant már előtérbe a geometrizáló logika képmása, Balla eredetisége azonban abban áll, hogy a beszédhangok jelrendszerét szorosán összekapcsolja a geometrizálással. "Fölsimertem, hogy a testes emberi nyelv és az emberi eszmélődés alapjelenségei, alapelemei közösek"- mondja magyarázóan, rámutatva e nagy koncentrációra.

Valamilyen felületes és túlságosan egyszerű felfogásban a geometrizáló logika szüksége, főképp a francia racionalizmus történetében, sok hívet toborzott, de ennek mindenkor nagy ellenzéke is támadt. Azzal támadták, hogy nem tudja megoldani az életszerűség problémáját.

Balla szokatlanul erős ellentállást mutat azokkal szemben, akik a geometriában nem hajlandók és képesek filozófiai alaptudományt látni. Ő vérszegény támadásnak tartja az életszerűség hiányának vádját. De hogy felfogása erősebben kidomborodhassék, nézzük a két álláspont viaskodását. Vegyük a legutolsó erőteljes geometria-ellenes gondolkozó témavezetését.

A bergsoni impressionizmus a geometrizáló módszert melyre évezredek klasszikus gondolkozói esküdtek, idejétmúltak és korlátozottak tartja, mert, mint fent mondtuk, állítólag nem rendelkezik az életszerűség határozásainak. Mert túlságosan sematizál, mechanizál, formai gazdagsága csekély, nem tudja megoldani a fejlődés sőt még a változás jelenségét sem. A tudományok köréből Bergson szerint csak a matematikának, a kémiának és fizikának van hozzá köze, a többi elzárkózik a geometria üres, felszínes, sémás stílusától. A művészet nagyrésze meg éppen képtelen befogadni a "szögletes" formarendszert, melynek szerepe csupán az építőművészet területén van. A szubjektív idealizmus meg különösképpen kerüli ezt a józan ésszel megkonstruált gyufáskatulyaszerű beállítottságot, a földi kiszámítottság e hasznohozó tudományát. "Hidak építése, házak fölhúzása, utak fölmérése, szántók tagosítása geometriai feladvány, de egy táncfigura, vagy éppen egy költemény csengése messze túlszárnyalja a geometria esélyeit."- mondja Bergson "Impressionizmus és valóságok" című előadássorozatában. De még mást is mond, mégpedig így: "Ha biológia álláspontjából nézem, még az embrió megmozdulását sem foghatom fel a geometria határozásainak, elemi, vagy összetett fogalmaival. Csupán a csinálmány lehet geometria s egyúttal a holtág birodalma, de a születés, az ihlet, az élet parazsa messze tullendül e korlátozott építményű tudomány hatásán." Majd leszáll a gondolkozás alapkategóriáihoz: "A geometriát rákényszerítik a természetre, sose volt természeti képmása, hiszen emberi találmány, az ókor ama bölcselői kultiválták először, akik a mechanika kiépítésén fáradoztak. E kezdeti csíra jellege rámutat e tudomány helyére és korlátaira." Másutt: "Ha a geometriai alapforma fogalmi alap lenne, akkor gondolkozásunk semmiben sem különbözhetne a felépített ház mechanikájától, vagy az ágyúgolyó utjától". "A geometriának fogalma sincs funkcióról, aktivitásról, dinamikáról."

Balla bátran és fölényesen szembefordul a Bergsoni impressionizmus eme vádjával, melyeket egyenesen vérszegény rögtönzéseknek tart. Rámutat, hogyha a geometria egyszerű, elemi formáiban sematikus is, rengeteg kombinációjában azonban plasztikusan követheti az életszerűséget, sőt maga az életszerűség. Így fejt ki Balla: "Aki pedig a gondolkozást esetleg a geometriai élettelen vázszerűségétől félti, annak számára kijelentem, hogy én a geometrikus elemeinek, vagyis képleteinek merev elhatároltságát és szegénységét a fel sorakoztatások szaporításával egy életesen telt és plasztikus folyamatba kifejlődő cselekvésnek vallom, valahogy a

filmszalag egymásutánján megjelenő képek módjára." /G.G.M.R., 7.old.4.sz./
Vagy másutt: "Sokan azt hiszik, hogy a jelenségeknek geometriai sémákba való szorítása az ontológiai valóságok nagyfokú leszegényítését jelenti és az így kiméretezett ismeret életképtelenül vérszegény, a valóság életdus teljességétől nagyon is távoleső valami lehet. Nem szabad azonban az ismerés ily magyarázatával kapcsolatban elfelejteni, hogy a szétszedő, egyszerűsítő absztrakció nem minden irányban jelent elszegényítést, mert minél elemibb részekre bontunk szét valamit, annál több munkát ad az összeszerkesztő, szintetizáló művelet, mellyel a megismerendő tárgyat az átértett elemekből ismét össze kell konstruálni, hogy velük a való tárggyal valamilyen teljesebb adekvációt akarunk létrehozni. Nagyon sok pontot, vonalat, hajlatot, stb. kell sikeresen összeilleszteni, hogy egy tárgynak felismerhető ábráját felvázoljuk. És természetesen még több geometriai képzetet kell összeraknunk, ha az értelem monideatikus beállítottsága folytán ezeknek lineáris kapcsolásával kényszerülünk a dolgok leképzésére, vagyis fogalmi legöngyölítésére." /G.G.M.R.K, 5.old.4.sz./
Megint másutt: "A geometriának az életlűkítés kifejezésére alkalmatlan merevségét főképp Bergson állította és propagálta. Az elképzelés azonban téves. Mert hisz az élet minden hajlékonysága, plasztikussága ellenére tökéletesen kihasználja a mechanika által nyújtott "merek" lehetőségeket. A film evidens bizonyítéka annak, hogy merev képek kis-változatú eltéréseinek sorbafűzése az élet legplasztikusabb teljességét is ábrázolhatja, hűen visszaadhatja. /Lásd. Tézisemlélet Kevés a Fogalomalkotáshoz c. vitairat, 6.old.1.sz./

Balla jelentős érvekkel igazolja a geometriának az életszerűség lemérésére alkalmas voltát. Rámutat, hogy csak alapformáiban és mozdulatlan beállítottságában tüntet fel merevséget, ez azonban csak látszat, hiszen formai felsorakoztatásával, összefüggésével a teljes élet megelevenítője lehet. A geometriát tehát nem szabad azzal a szegényes képzelettel és primitív tudással nézni, amire az iskolás oktatásból emlékezünk, hanem egész apparátusának, kombinációinak gazdagságában. Így világossá válik, hogy az egész lét gazdag változatosságát kifejezi. A geometrikum igazi egésze, legalább annyira múlja felül az iskolás ábrák világát, amennyire a felső mathezis és egész matematika a számolás elemi műveleteit. A modern mechanika, amely a filmen át a művészetig fokozódott, a primitív bergsoni felfogással mintegy destruálta volna teljesítményei fejlesztését.

A geometria védelmében továbbá Balla tagadja azt az idealista kieszelést, hogy ez csupán emberi agykonstrukció lenne, hiszen a természetben, kezdve a szervetlenségtől a szerves felépítésig, mindennek alapformája a geometriában felismert alakzatok képmása, persze sokszor magasrendű kombinációkban. Így mondja ezt Balla: "Sokan vannak, akik például azt állítják, hogy végeredményben a geometria elemei, illetve figurái is csak képzeletünk alkotásai, vagyis nem mások ezek, mint elvont gondolatok rögzítésére és továbbadására szolgáló szimbólumok. Ezek szerint tehát tulajdonképpen a geometrikus sem köti össze szervesen a gondolatot az érzéki valósággal. Engem azonban az ilyen természetű metafizikai spekulációk nem ingatnak meg. Én a geometrikum felé azért fordultam, mert beláttam, hogy a

geometria elemei elvontságuk ellenére is a legnagyobb fokú pontossággal alkalmazhatók a részünkre élettérként adott érzéki, tapasztalati világra. Ez a tény pedig, úgy hiszem, nem cáfolható meg semmiféle filozofálással."
/G.G.M.R.K., 1.old.1.sz./

Balla a matematika síkja felől is védelmezi a geometria előnyeit, alapszerű beállítását. Hiszen a természet aránya a mennyiségek aránya is. Új és új vegyületek létrejötte elemeik mennyiség-arányában rejlik. Egy-egy alapforma arányváltozataiban rejlik a sokszerűség gazdagsága, ez pedig mindenkor számarányok kombinációja. Az életszerűség szerint sem az alapformák kiszakított, merev konstrukciójában rejlik, hanem az arányszerkezetben, az egyensúlyi formában. Az egész lét az egyensúly geometriailag szerkesztett, s matematikailag számarányosított fiziológiai, biológiai és pszichikai egyensúly. Balla így mondja: "A geometria és a matematika egysége azt jelenti, hogy a legnagyobb számarányú pontosság uralkodik a természetben, s egyúttal azt, hogy fogalmaink alapelveiben is uralkodni kellene e törvényszerű rendnek."

Balla szerint a bergsoni impressionizmus a pillanatnyi verődések, életritmusok bázisára alapoz, melynek nincs egyetemessége és egészében csupán vérszegény, kávéházi filozofia csupán. Ezzel szemben a matematizált geometriában az egyetemes egyensúlyarány alapja a természet minden életszerű megnyilvánulásának, s "A matematizált és kitelített geometria a biztosítéka annak, hogy hajszálpontos arányú egyetemességei tudunk gondolkodni, ha a szemléletesség útját hűen követjük."

Balla szerint a művészet sem kivétel, alapelemeivel a geometrizált valóságot tükrözi. Ezt mondja például a zenével kapcsolatban: "Minden zenei melódia, miként a hang általában, szükségszerűen téres, geometriai ábrával kifejezhető valóság. De még a zeneiség sajátját kitevő harmonikus rendezettség is geometriai keretek közé szorítható, illetve ezekkel regisztrálható" /Lásd: T.K. a F. c.vitairat 5.old.3.sz./

A lét kezdeti csirái is megfejthetők a geometria alakzataival, hiszen az életrekelés nem egyéb, mint formaszorozatok kicserélődése, s e kicserélődési folyamat szükségképpen rendelkezik az életszerűsödés dinamizmusával. Balla így mondja ezt az i-jelentéssel kapcsolatban, mely a geometriai formák pontszerűségét, kicsiségét jelölő alapegységével egyenlő. Tehát: "A növés fogalma, mint a kicsiből kiindulás, terjedés, kezdés, majd a csirázás, sarjadzás, rügyezés, bimbózás fogalmi mind olyan megnyilvánulásokat fejeznek ki, melyekbe az értelemnek i-re támaszkodása nyilvánvaló. " /Lásd: Sz.G.L., 30.old.3.sz./ Így is mondja: "Az életrekelés folytonosulási folyamat s ez a geometria ábraváltozatában adva van, hiszen még szervesen építményeknél is elérhető."

De nemcsak a lét kezdeti csiráinak alapformái geometriai jellegűek, hanem szerinte még a legösszetettebb szellemi fogalom, Isten fogalma is csak

a geometriai ábrák alapján közelíthető meg objektíven. Isten fogalma a legkombináltabb, legszintetikusabb geometriai fogalom az emberi gondolkodás körébe vágó tartalmak közül, mely egyesek szerint centrális helyet foglal el a valóságban, sőt azon túl is /vallások dogmatikája/, mások szerint a valóságban szétszóródva létezik, /filozófiai panteizmus/ Balla szerint Isten fogalma azonos a világszerkesztés ábrájával. Így mondja ezt: "Évszázadokon, évezredekön át nem hiába tartották a geometriát a lét és gondolat legfőbb alaptörvényeit elénktáró törvények letéteményesének, a teremtő Isten módszertanának, vagy a természet legközvetlenebb és legigazibb nyelvének, értelmét közlő jelrendszernek." /T.K.F. c. vitairat 6.old.2.sz./

Balla előtt tehát a beszédjelek segítségével filozófiai alapként az egész létező világ oly jelentésábrája elevenedik meg, mely anyagi és szellemi összetevőiben az egész ismeretet alkotja, s ez az ismeret mindig és mindenütt a geometria alakzataiban ragadható meg. A fogalomalkotás tehát geometrizáló művelet. Balla, mint láttuk már az előzőkben is, azon a véleményen van, hogy a fogalmak szemléletes alapelemei, a beszédhangok is, szükségszerűen geometriai alakzattal rendelkeznek. Így tehát a szemléletesség alakzat-ábrája jegye a fogalmi konstrukciónak is. A logika alaptudománya szerinte tehát a pontosan konstruálva leképző geometria. "A tudományok között nincs egy sem, mely oly fölényes biztossággal szolgálná a fogalomalkotás, az ismeretszerzés nagy művét" - állítja határozottan.

Érdekesen kapcsolja össze, s ez rendszere egyik legszínesebb eredetisége, a beszédhangok jelentésformáját a geometriai ábrával. Így mondja erre vonatkozó nézetét: "Mindazok a jelentések, megyek a hangegységekben rejteznek, egyuttal a geometriai tulajdonságokkal birnak, s ezáltal válnak evidensekké és az emberi gondolkodás alapjává. A Szemléletes Gondolkodás Logikája című művében kimerítő részletességgel szemlélhetjük ezt az összekapcsolást. Itt csak jelezni kitarjuk ezt néhány példával. A geometriai pontszerűség az -i- beszédhanggal esik egybe, a geometriai vonalszerűség az -l- beszédhanggal vág egybe, a geometriai szöges forma természetes kifejezője a -v- beszédhang, a gömbszerűségnek a -g- a hangjele, a lapszerűségnek az -a-, a tömbszerűségé az -m- és így tovább. Miután azonban a beszédhangok jelentései a legszemléletesebb fogalmaknak is elemei, ki kell mondanunk, hogy a geometriai alapjelleg a legszemléletesebb fogalmakban is bentrejtezik, tehát fogalmaink is a térszerűség valóságában jönnek létre. Az időt is lineáris folytonossága alapján átvitt értelmű térjellegnek fogjuk fel.

Amidőn Balla elméletének fenti szakaszait rögzítettük, rá kellett jönnünk, hogy érdekes szintetikus kísérlettel állunk szemben. Balla a beszédhangok szemléletes jelentésének felfogásában a realizmus képviselőjeként mutatkozik, amikor azonban ugyanezeket az elemeket a matematikai pontosságú geometria ábrával azonosítja, a racionalista szemléletet kapcsolja az empirikus adottsághoz. Ezt a szintézist csak úgy tudja ellentmondás nélkül megoldani, hogy a geometriai ábrák törvényszerűségeit a valóság adottságának mondja, mintegy egyneműsíti a geometriát az empiriával, megfosztva az eddig racionálisnak hitt jellegétől. Így összesített erővel támadja

a tisztán szellemi fogalmak - apriorisztikus ideák lehetőségét. Támadja a szemléletes fogalmak körülbástyázott erőeiről.

A tisztán szellemi fogalmaik hívői, legyenek ezek platonisták vagy "materialisták", sem a beszédhang szemléletességében, sem a geometria valóságot tükröző voltában nem hisznek, csak az elme elvont tiszta szellemi képességében. De hát - kérdi Balla - hát az elme honnét szerzi a fogalmakhoz a reális-objektív elemeket? Nem a valóság ábráiból? Az elme miféle más forrásra támaszkodhat? Az elme építése is valamiből, nem semmiből adódik. "Az emberi elme nem a természettől elizolált, légüres térben létező adottság, működésének törvényei beszorítják a valóságba" - mondja Balla. A Kant által feszegetett kategóriák nem a szellem apriori formái, hanem a gondolkozó agy anyagának reális határozományai és korlátai.

A tisztán szellemi fogalmak felfogása a világnézeteket kivétel nélkül a merev individualizmus szélsőségei felé sodorják, hiszen minden elme értékelése olyan, aminőt az illető a saját elméjéből ki tud hozni, függetlenül objektív elemektől. Itt rejlik minden idealizmus csődje, a látszat-kultúra erkölcstelen volta. Ha az elmét nem kötik objektív törvények, akkor előbb-utóbb belezuhan a relativizmus fertőjébe. Csak az a filozófiai ábra képes megingathatatlanul morális, az emberiséget biztosan felemelő világszemléletet nyújtani, mely objektív törvényeken alapul. "Rájöttem, hogy a szemléletesség geometriai ábrája a beszédhangok jelentésével egyesülve, oly szintézist mutat, melyben a természettudományok éppen úgy, mint a szellemtudományok objektivitást nyerhetnek s arról semmiféle ideológiai érdek el nem csábíthatja" - foglalja össze gondolatmenetét Balla Zoltán.

Nézzük már most, hogy a reális világszemlélet geometriai ábravilágában melyek azok az alapformák, amiknek segítségével alkotjuk foglmainkat. Balla A Gondolkozás Geometrizáló Módjának Részletes Kifejtése című tanulmányában foglalkozik ezzel. Földolgozta a pontképzet, a nyúltság képzete, a szögeképzet, a lapképzet, a kerekesség képzete és a gömbképzet fogalomtelítő formáit. Ő maga így ír erről: "Az itt következő vizsgálatok vázlatosan arra akarnak rámutatni, hogy egyes geometriai képzetek milyen fogalmak szemléletes elemeit képezik. Az a célom, hogy bennük legalább egy bizonyos képzet szükségszerű jelenlétét, az erre szükségszerűen utaló mozzanatot, intenciót kimutassam és ezzel a geometriai képzetek korlátlant kombinálási lehetőségét megsejttsem." /G.G.M.R.K.10.old.3.sz./

Szerinte a pontképzet segítségével tájékozódunk minden olyan szemléleti adottságban, ahol a kicsinek valamiféle jellege jelen van, A pontképzet nélkül Balla szerint lehetetlenség volna tudatosítanunk azokat a tartalmakat, melyek a csökkentség lényegét teszik. Ő így mondja ezt: "A pontképzet, ez a szemléletileg legegyszerűbb tudattartalom, nyilván nemcsak a kicsiség, csekélység, vagyis kiterjedtség egészének redukáltságára vonatkozó elmetartalmak felfogásában nélkülözhetetlen. Semilyen alak, mely dimenzionáltságainak valamelyik irányában redukáltságot, csökkentséget mutat fel, így pl. a rövid, keskeny, vékony, szűk, hegyes, csúcsos, csücskös,

csipkézett, stb., a pontképzet kicsiségi jelentéseinek mozzanatára, jelentésére való utalás nélkül logikailag nem fogható fel."

De Balla szerint sokkal szellemibb tartalmak sem foghatók fel a pontképzet ismerete nélkül. Ilyen például az egyszerűség, egység, egy, elemszerűség, stb. Viszont ezek a fogalmak még szellemibb fogalmakat is indukálnak. Így például az egy fogalma nélkül nem tudatosítható az én fogalma, e központi funkciójú fogalom, lényünk legbensőbb tudattartalma. Balla elméletéből tehát kiviláglik, hogy egy alapképzet milyen kimeríthetetlen kombinációk létrehozására képes. Ezeknek g kombinációknak életrevalósága rögtön kitűnik, ha például anélkül, hogy a pontképzetre gondolnánk, megkísérelnénk kifejtetni, mi a kezdet, vagy az elv. Balla szerint csak azok nélkülözik könnyedén a geometriai alapábrákat, akiknek az s szofisztikus logikai fogásuk, hogy egy ismeretlen fogalmat egy másik ismeretlen fogalommal akarják megmagyarázni és a tautológia circulus viciózusát űzik. Figyeljük csak, miként szól erről. "Mikor például ilyesfélét mondanak: Egynek lenni annyit jelent, mint számjeli kezdetnek lenni, vagy: Egység a megismerhetőség elve; egyszerűen feltételezik, hogy valaki tudja, mi a kezdet, a megismerhetőség, vagy az elv." /G.G.M.R.K. 12.old.I.sz./

A nyúltság képzete minden olyan fogalom alapja, mely egy dimenzióban kiméretezett. Nemcsak fizikai testekre vonatkozik ez, hanem a folyás, folytonosulás, folytatódás, haladás, fejlődés stb. fogalmaira is. De még bonyolultabb kombinálás is létrehozható. A vonal képzete alapján értjük meg pl. hogy mi az irányulás, utalás, sorolás, következtetés, kiemelés fogalma. Láthatjuk e képzet elemzésénél is, hogy kombinációi a legteljesebb életszerűség fogalmaihoz vezetnek,érteve ezen a változatosság legteljesebb koncentrációját.

A szögeképzet fizikai fogalmai például: szöges, csücskös, tölcséres, kúpos, stb, de szemléleti mozzanata segítségével foghatjuk fel az olyasféle szellemibb fogalmakat is, mint például szétválasztás, egybevonás, választás, viszonzás, hála, bosszú, stb.

Végig böngészhetnénk még valamennyi Ballá által ismerttetett geometriai képzet kombinációs útját, de erre nincs szükség és csak feleslegesen egyoldalusan tanulmányunkat. Már ennyiből is világosan kiviláglik, hogy a geometriai alapforma a valóság mindenfajta területéről értelmesíti a fogalmakat, s ezzel válnak felfoghatókká. Míg a tisztán szellemi fogalmak magyarázata, értelmezése csak circulus viciózusokat hoz létre, addig a geometriai ábrának magyarázó ereje reális szemléletre utal és egyúttal egyetemes érthetőséget sugároz.

E téma összefoglalását Balla tollából így olvashatjuk: "Céltudatosan, bátran vallom azt, hogy érzéki adatok pontos megértése és viszonyítása nélkül a sokszor emlegetett állítólagos szellemi tartalmak csak üres, jelentés nélküli, vagy legföljebb önkényes jelentésű szavak. Mindenki azt

ért és képzel az ilyen "szellemi" tartalmak alatt, ami neki éppen jól esik, ami egyéni életfilozófiáját legmegfelelőbben támasztja alá, egyéni vágyait leginkább kielégíti, s legfőképpen nem látszik korlátozni amorális életgyakorlatát. Mert ugyebár "primum vivere deinde filosofari." Vagyis a pártos érdek mindenek fölött!" /Lásd. G.G.M.R.K. c. tanulmány, 52.old.2.sz/

Szintézis - Kompozíciók.

3. Az emberi alkat, mint az emberi életproblémák szintézisének lehetősége. Alkati harmónia és egészség. Az erkölcsi tökély, mint reálisan létező értéknorma. Az alkat /determináció/ tkp. a szellem műve, a mozgások visszahatása az alkatra. Erkölcs, szellem és biológia közös vonala, mint az egészség objektív feltétele. Az ember harmonikus egységének szükségképsége.

Tulajdonképpen a fenti címetek, tematikát vizsgálva, könnyen azt hihetné az olvasó, hogy Balla filozófus-képmásának ábrázolása megszakad s új témakör nyílik, méghozzá főképp az orvostudomány területéről. Ez a feltevés sok tévedést rejtene magában. Igaz ugyan, hogy a következő néhány fejezeten át jórészt orvos-biológiai problémák lépnek előtérbe, de, mint látni fogjuk, ezekben a fejezetekben is a döntő szó a filozófusé. A filozófusé két szempontból is. Először azért, mert orvosi problémák a filozófia eszközein át kutatják az ember lényét, másodsor azért, mert végül is a filozófia kiépítésébe fut bele az orvosi területen végzett kutatás. Az orvostudományi vizsgálatok csak kihangzó területei a filozófiai építménynek, éppen annyira csak, hogy az embert biológiai adottságaiban kapcsolja össze létének értelmével.

Az előzőekben mondtuk már, hogy ezek a biológiai-orvosi témák visszahatottak Balla filozófiai vonalvezetésének minőségére, ám ennek igazolt kimutatása a későbbi fejezetekben, mint összeredmény kimutatása történik. Annyit azonban elfogadhatunk már most is, az előzők alapján is, hogy Balla, amidőn filozófus-szemmel lép az orvosi problémák boncolásához, már az orvosi psziché által szintezett filozófiai spekulációval dolgozik. Vagyis: ha szét is daraboljuk vizsgálataink közben Balla kutató egyéniségét filozófusra és orvosra, vallójában e kettő együtt fut és a tudományos témák színes megragadásában mindvégig együtt marad. "A medicina körében végzett kutatásaim elsősorban filozófiai perspektívájuk, de ezeknek gyakorlati levonatkoztatásai medicinálisan is kézenfekvők" - mondja ő maga.

Igy tehát a jelen fejezetben, s az ezt követő két fejezetben is, a felvetett problémák csak folytatói, ecsetvonásai annak a portréfestésnek, melyre a mű megírásakor vállalkoztunk. Annyi csak, hogy Balla egy új területet tekint át filozófus-szemével s mi hiven követjük ezt a tekintetet.

Hogy fenti sorainkat máris igazoljuk, idézzük Balla első szavait, amikkel UJ EGÉSZSÉGTANának Általános Alapelvek című részét megnyitja. Ime: "Korunk általános kulturválságában az ember egészségére vonatkozó ismereteink is döbbenetes válságba jutottak."

Lám, amidőn emberi egészségről van szó, Balla kulturválságról beszél. Vajjon közönséges orvosi probléma ez? Halljuk ezt azoknak az orvosoknak a szájából, akik mandulánkat vizsgálják, vérnyomásunkat mérik és vakbelünket operálják? Nem, távolról sem. Balla azonban az ember testi lényén át is azt a központi formát látja, ami az egész ember a maga kozmikus távlataival. "A turpisság csak akkor sül ki a medicinában, amikor az orvos végre rádöbben a teljes emberre. Amíg csak fülbaját, vagy gégebaját vizsgálja, nem láthatja át, hogy az egészség felfogása kátyúba került"- mondja többféle formában.

Balla tehát a medicina terén, a gyógyászati témák segítségével is filozófiát alkot, e területen is filozófus. De figyeljük csak tovább. Amikor a következő szavaiban társakat kíván felfogása igenléséhez, akkor is a filozófus szól belőle. "Azok előtt, akik erőszakoskodó ideológiai torzításoktól mentes és helyes történelmi távlatban tudják még szemlélni az orvostudomány lényeges vázát, nem szorul ez /mármint az általános kulturválság és az egészségtan válsága/ igazolásra."

Filozófusunk tehát kulturválságról beszél az orvostudománnyal kapcsolatban is. Nyilvánvaló tehát, hogy alább következő kutatásaival ennek a kulturválságnak akar véget vetni, vagy legalább is végetvetéséhez az irányt megmutatni.

Akkor is a filozófus beszél belőle, mikor ezt az irányt megjelöli, mondván: "Az egészség, mint egy oszthatatlan testi-lelki érték, létét elsősorban és legfőképpen annak köszönheti, amiről a modern orvosi könyvek nagyon keveset tudnak és éppen ezért nagyon keveset is irnak; ez pedig az értelemről helyesen egyensúlyozott, a természetes környezetbe való harmonikus beilleszkedtség alapjaiból morálisnak, faji ideál szempontjából pedig tökéletesnek is mondható, e vonatkozásban azonban élettanilag sajnos kielégítően soha senki által ki nem vizsgált és ki nem értékelt viselkedési forma, életstílus." /Lásd. Az Új Egészségtan Alapvetése c. tanulmány, 1.old.3.sz./

Mit jelent ez? Kezdjünk most már belemerülni a fölvetett témába. Balla viselkedési formáról, életstílusról beszél. Igaz, az apró és töredékes orvosi szabályok, intelmek és javaslatok is mind ide torkolnak, a helyes viselkedéshez, de ilyen egyetemes megfogalmazásban, amiként azt Balla teszi, valóban nem

igen hallhatók és olvashatók.

De mélyítsük tovább a témát. Amikor e fogalmakat Balla felveti, e fogalmakat, hogy viselkedés és életstílus, nyilván nem csupán biológiai értelmű viselkedésre gondol, hiszen már maga az életstílus kifejezés is valami egyetemesebb összhangot sejtet. Ezt az idézet szavaiból is kivehetjük, hiszen az életstílus belső tartalmának irányát Balla világosan jelöli és alátámasztja a fenti idézetnek a "morális" szóval is ellátott meghatározása.

Nyilvánvaló tehát, hogy Balla az egészséget, mint az orvostudomány célját, nem csupán szűkrefogott biológiai természetű viselkedések eredőjének tartja, hanem az egész ember helyes viselkedéséről, mintegy erkölcsi irányítottságáról beszél. "Az egészségnek sokkal magasabb követelményei vannak, semhogy azok egyszerűen csak a testi épség, csonkítatlanság megőrzésében és ennek bio-fizikai edzésében megtalálhatók volnának" - hangsúlyozza sok alkalommal. Majd így; "Az embereknek, de még a hirnevesebb orvosoknak sejtelmük sincs arról, hogy a medicina jelenkori célirányos merőben résztgyógyító tendenciába a problémát csak eszközi mivoltában teljesen leszűkítve ragadja meg." Így is mondja: "Világossá kell tenni a kérdést: lehet-e embert gyógyítani, jobbítani csak úgy, amiként ezt a gépek generáljavitása esetében tesszük?"

Ezek a megjegyzések világossá teszik előttünk, hogy Balla egy magasabbrendű gyógyászati törekvésre gondol, az ember moralitásának biológiai érvényesítésére. Azonban e helyütt egy pillanatig sem gondolunk arra, hogy morális-on a metafizikusok által ismert és ismertetett elvontszellemű, csupán tételes jellegű és conventionalis értékű erkölcsi kódexre gondol, írásai és beszéde alapján inkább arra a következtetésre kell jutnunk, hogy Balla a morálison főként a cselekvési helyes összhangját érti, olyan biológiai, szellemi akarati összműködést, mely a tudomány, a társadalom és a közigazgatás által erőszakkal feldarabolt ember részműveleteknek arányos és szerves összekapcsolódását jelenti. Így mondja ő maga: "Az iskoláskönyvek és egyes gondolkozók által erkölcsnek nevezett, elvont szellemű paragrafus-halmaz nem az én elgondolásom szerinti etikai struktúra. Az ember erkölcse a testi és szellemi kapcsolódás helyes arányainak megvalósulása az életértékek szférájában."

Amikor tehát eme részkutatás főproblémájául a fenti témát megjelöli, nyilván ennek a megoldásával akarja szolgálni az orvostudomány terén leküzdendő kultúrválságot. Ha tehát Balla ezirányú akcióját érdeklődéssel fogadjuk és követni akarjuk kutatásait ezen a síkon, meg kell keresnünk azokat a rugókat, melyek szerinte a helyes életstílus feltételei a biológiai erkölcs és a társadalmi erkölcs összefonódása síkján. Mint tapasztalni fogjuk, e probléma kiágazásának összes kutatási területén hol az orvos, hol a filozófus látása fog vezérelni.

Elsődlegesen az egyediség kérdését veti föl, mint a helyes életstílus

kialakítása szempontjából megoldatlan. Így mondja: "Véleményem szerint annak a téves életszemléletnek a gyökerét, melynek az orvostudományok krízisbe jutása is csak egyik szükséges mellékfolyománya volt, az egyediség problémájának megoldatlanságában kell keresni." /L. Az Új.Eg.A. 1.old.6.sz./

Az egyediség kérdésének megvilágítását pedig az alkati problémák tisztázásában látja. Így fejezi ezt ki: "Hogy az egyediség problémájának megoldására irányuló alapvető filozófiai kísérletek a mai napig mennyire meddők maradtak, hogy a különféle spekulatív magyarázatok általában mennyire nem tesznek eleget a legcsekélyebb követelményeknek sem, arról sehol máshol sem győződhetünk meg oly világosan és egyben tragikusan is, mint éppen az emberi alkatnak egyéni és faji problémájánál, mert hiszen a sorsdöntő egyéni konstitúció mélyebb okáról, céljáról és lényeges mivoltáról bizony nagyon kevés objektív értékű megállapítást könyvelhetünk el." /L. Az Új Eg.Al. 2.old.2.sz./

Balla e hiányt pótolni akarva, fentiekben többször idézett műve elején ki is tűzte a célt, saját tudományos kutatásának e részre vonatkozó célját, ime: "Ezért a lehető legrövidebb és legszükségesebb elvi megfontolások után bele is kezdek a minket e tanulmányban centrálisán érdeklő emberi alkat egyéni mivoltának, titokzatos genézisének vizsgálatába." /L. Az Új Eg.Al. 2.old. 5.sz./ Eme általános jellegű célkitűzés után pedig részletesebb problematikát, sőt megoldási lehetőséget is ad alábbi szavaival: "Igazolni fogom, hogy az egyéni alkat és ezzel lényeges kapcsolatba hozható különféle problémák egész köre minden eddigi kísérletnél kielégítőbb értelmezéshez juthat, ha az életet minden síkon jellemző dinamikus megnyilvánulásoknak, viselkedéseknek, mozgásoknak, valamiképpen mindig immanens és a szervezet egész mivoltára visszaható tényezőit az eddigi gondolkozóknál alaposabb és kimerítőbb figyelembe részesítjük és következetesebben kiértékeljük." /L. Az Új E.A. 2.old.6.sz./

Balla részletes áttekintést végezve a problémát kutató gondolkozók munkája fölött megállapítja: "Köztudomású dolog, hogy az ősidőktől kezdve, vagy legalább is Aristoteles téves megállapításaitól számítva a legújabb micsurini biológiai törekvésekig, az egyéni alkatot csaknem mindenki mereven determinált természeti adottságnak tartotta és lényeges megváltoztatására egy tudomány sem törekedett!" /Lásd: Az Új E.A. 4.old.4.sz./

Balla rámutat az egyéni alkattal kapcsolatban az egyediség kérdésében való elmaradottság okaira is. A biológiai dogmatizmus egyik súlyos tévedését látja abban, hogy az emberi alkatot oly merev adottságnak tekintette, melyen beavatkozással, tudatos, vagy tudattalan irányítással lényegesen változtatni nem lehet. Az alkatot körülvevő külső és belső hatótényezők semmibevevéséről, elmellőzéséről van itt szó, amit filozófusunk a legnagyobb mértékben helytelenít és ezeket mondja erről: "A lehető legkövetkezetesebben és legtávolabbi következményekben is igazolni fogom azt, hogy a forma és funkció, alak és cselekvés nemcsak oly értelemben függ megszervezésben össze, hogy a forma valahogy kiszabja sajátos funkcióit, "forrna dat agere rei"

ősi filozófiai elvének megfelelően, hanem a funkcióknak is van formát befolyásoló, visszahatással átalakító szerepük." /Lásd: Az Uj E.A. 3.old.2.sz./ Ez állítását aztán így részletezi tovább: "Mindezeknek kielégítőbb és részletesebb kifejtése céljából e dolgozatban lényegileg nem is fogok mást tenni, mint az izomműködésnek a szervezet egészére visszaható voltát legaprólékosabban, a legkonkrétebb detailokig be fogom mutatni." /L. U.E.A., 4.old.2.sz./

Most már fokozatosan elénktárult Balla gondolatmenete. Az alkatnak, mint az egyediség főproblémájának, mindenfajta vonatkozását tisztázni törekszik, mert az erre vonatkozó helyes kivizsgálás eredményének látja az egészség legfontosabb feltételeinek megállapíthatóságát. Főgondolata, hogy egész létünk elindulási irányvonala alkatunk megfelelő, vagy kevésbé megfelelő voltán múlik, viszont módunk van ahhoz, hogy az alkatot racionálisan befolyásoljuk és kívánatos módon megváltoztassuk. Téves az a nézet, hogy az alkat merev determináltsággal van adva. A mozgások, a viselkedés s az emögött rejlő mélyebb élettani és pszichikai okok teljesen átépíthetik az alkat eredeti formáját. Ennek az átalakíthatóságnak felismerése döntő fontosságú igazság, mert hiszen ezen múlik, hogy tehetünk-e valami igazán lényegeset egészségünk érdekében. "Az alkat nem determinálja végzetesen egyéni életünk stílusát. Az alkatra visszaható mozgások ismeretével és e mozgások céltudatos irányításával, fegyelmezésével alkatunk átformálására képesek lehetünk."

Nézzük már most részleteiben e témát. Mindenekelőtt: mi az alkat?? Miért oly központi fogalma egészségünknek? Az alkat egy lény megjelenési formája, mellyel a térben elhelyezkedik, s melyen belül létének indítékai működnek. Ez a megjelenési forma a lét küzdelmeinek megoldásához alakult, olyan, amilyen a tér és idő viszontagságiban megvalósítja és fenn tudja tartani belső tartalmát, sőt annak fejlesztésére is képes. Az alkat árulja el, hogy az egyed mit aktualizált, milyen mozgásrendszerrel biztosítja fennmaradását és fejlődését. Az alkat elárulja az egyed egészségét, vagy betegségét. "Csak kell pillantanom egy emberre, aki szembejön velem, vagy a rendelőlép be, hogy fölfogjam jelleme és betegsége miféle rendű." Mivel ezt az alkatot a létküzdelem egyéni módjai, szokásai formázzák olyanná, amilyen, kétségtelen, hogy sztabil védőbástyája az egyednek, formjának megalakulása nélkül is. Azonban a létküzdelem ereje, minősége módosulhat, sőt akaratlagos behatások folytán is, külső és belső ellenhatások tüzeiben az alkat módosul, letompúlnak eredeti formái, s új alkati jegyek lépnek előtérbe. Balla így mondja ezt: "Nem megmásíthatatlan, mert azok a mozgások, melyek különféle behatások következtében

(a kézirat 56. lapja hiányzik)

egészség mintegy vegetatív következménye a helyes animális életnek, e helyes élet pedig következménye az erkölcsi normák betartásának." S mivel az erkölcsi normák betartása ezekhez való idomulás nyilván az egyéni alapokról történik, az alkat útján végbemenő kutatások is csak az egyediség erélyesebb számbevétele révén lehetnek eredményesek.

Mit tesz ezzel szemben az orvostudomány és az orvosi gyakorlat? A legnagyobb fokú specializálással mintegy mechanikus egyöntetőségüvé teszi a kutatási területeket. Nincs többé egyéni ember, csak külön vese, külön máj, epe, mandula, vakbél általános sémákkal. A szervek kiszakított vizsgálata a diagnózis alapjául egységesen használt "univerzális" módszert alkalmaz, nincsen egyéni betekintés az egyébként teljesen egyéni emberbe. A vese a vesebetegségek kategóriája szerint gyógykezelik, a mandula a mandulabajok kategóriája szerint és így tovább, jóllehet ugyanaz a szimptóma a különféle egyedeknél, különféle okok következménye. "Semmiféle kutatási indoklás, módszertani okoskodás nem fedheti el azt a veszélyt, ami egész ember mellőzésével csupán részgyógyításra vállalkozik"- állapítja meg Balla.

De ha a biológia vonalán nem válik be a specializálódás mai formája és mérete, mikép válna az be az érzelmek, s főképp az erkölcsi habitusok lemérése esetében, s általában van-e olyan gyógyászat jelenleg, mely az egészség, illetőleg betegség okául érzelmeket, illetőleg etikai háttérrel vizsgál? Sőt valószínűleg még az idealista moralisták is képtelenségnek tartanák, ha ezt következetesen át kellene gondolniok. Balla így panaszkodik erről: "Nagyon sokan megütköznek azon, hogy én az ember eddig tisztára szelleminek kinyilvánítani akart erkölcsi értékeit is vakmerően hozzá merem kötni a testies jellegű alkatformához, illetve az ember konkrét-szemléleti egyenességéhez." /L. Az Új E.A., 115.old3.sz. /

De hát egyáltalán vizsgálják-e mélyebb okokat? Hiszen jórészt tüneti kezelés folyik. Az orvostudományi laboratóriumok ugyan sok kórokozót fedeztek fel és az orvosi praxis épít is ezekre, de vajjon épít-e rendszeresen, de méginkább: épít-e pszichológiai laboratóriumok felfedezéseire és leszűrt tapasztalataira? Tudatosítja-e valaki, hogy a mikrobák virulentiája és patogén képessége is egyéni forrásuak? Vajjon a gyógykutatási laboratóriumok a pszichológiai laboratóriumokkal állandó ikertestvérszerű összefüggésben vannak-e? Ha nem, hogyan lehet fényt deríteni határterületi betegségek terén, mint például az elmebaj, hisztériái stb? Erre mondja Balla, hogy: "A modern gyógyászat még egyetlen-egyszer sem gondolta végig következetesen az egészséghez vezető utvonallal lehető összes feltételeit." E be nem tartott feltételek között elsősorban a szellemi természetűek szenvednek csorbát. E hiányt Balla világnézeti háttérben keresi és találja meg, így szólva erről: "Az úgynevezett szellemi működéseknek és erkölcsi értékeknek testhez kötésében az idealisták csak elitelendő materialista kísérletet látnak. Ők, akik eddig csak szintelen, szagtalan, konkrétan nem szép, nem egészséges immateriális értékideálok propagálói voltak, egyenesen megrémülnek, mikor egy konkrétan ellenőrizhető érték-normát állítok eléjük." /L. Az Új L.A., 115.old.4. sz./

S "Vajjon miért?" - veti föl Balla, hogy tovább nyomozzon a hiányok okai után. Majd megválaszolja a metafizikusok légius elmetornáját, mondván: "Nekem egy előbbi munkámban már sikerült igazolnom, hogy még a legmagasabbrendű gondolkodás is szükségszerűen az anyagihoz, az agyvelő anyagához kötött funkció, az elemi egyszerűségű képzetek láncán lepergő folyamat." /L. Az Új E.A., 115.old.5.sz./

E megállapítását megtéve, most a materialista orvos- tudomány felé szegzi nyilait, mondván: "Ha pedig nekem a legelvontabb gondolkozást sikerült így megtestesítenem, igazán nem lehetett nehéz oly tudattartalmak testhezkötése sem, melyek a cselekvések és ezeket követő izomtónusos érzületek kapcsán az alkat testiségevel szembeötlőbben összefüggnek!" /Lásd. Az Új E.A., 115.old.5.sz./

Megállapítható tehát, hogy Balla elmarasztalja a modern orvostudományt az egész ember számbavételének hiányával. Szűklátókörűnek, régi metafizikai irányzatok leszármazottjának látja, melyen még a kor materialista befolyása sem tudott olyat lendíteni, hogy ősi kátyujából kivergődjék. "A materializmus értékrendszere a pavlovi tanokon keresztül sem volt még képes egyelőre a metafizikusok dualisztikus felfogását semlegesíteni az orvostudomány gyakorlata terén." - állítja Balla. Keserű gúnnyal szokott rámutatni a futószalagosított orvosi praxis ideologiai háttéreire, melyek bizony minden pavlovizmus gyakorlati tagadását jelentik.

De ha valóban az etikai forma a fokmérője az ember egészségi állapotának és legfőbb determinálója alkati szerkezetének, akkor az erkölcsöt is le lehet alkatilag mérni. Vagyis már külsőleg is leolvasható az ember lelkülete, gondolkozásmódja, cselekvő szándéka, mintegy sűrített etikai jelrendszer az egyenes emberi képmás, melyből lélekbúvárok, művészek, vallásalapítók, stb. olvasnak. Érdekes, hogy Balla álláspontját mennyire igazolják például a nagy regényírók, akik jellemzéseikben mindig összekapcsolják a testi megjelenést a lelki habitusokkal. Mennyivel nagyobb diagnosztái ők az emberiségnek, mint a hivatásos orvosok! A festőművészek és szobrászművészek is ezt teszik. Micsoda alkati rajzolás, szinformáló erő ragyog a Mona Lisán, vagy a Sixtusi Madonnán, vagy Rembrandt Önarcképén. Vagy nézzük csak Rodint, a szobrászt. Vajjon az alkat és szellem kölcsönhatását érti-e annyira egyetlen orvos is, mint ő, aki Penseurjében /Gondokozójában/ arányos alkatú, a guggoláshelyzetében mintegy összegöngyölt izomembernek mintázza a koncentrált gondolkozást?! Vagy a törvényező erő fensége és hatalma, mely Michel Angelo Mózesét jellemzi, megtalálható-e az orvosi képzeletekben, mint alkati-etikai egység? Lám, a világ igazi nagyjai mind Balla álláspontját vallják. Többek között így világít rá erre: "Az ember egyenes alkatának és természetes élethivatásának kitöltésével adódó igazi kielégültség érzetének aprólékos élet-tani és lélektani, mindenütt materiális alapokhoz tapadó vizsgálata rá-kényszerített egy természetes erkölcs, egy viselkedési ideál fogalmának szükségszerű felvételére és az alkat e szemszögből való végső kiértékelésére is." /L. Az Új E.A., 117.old.5.sz./

Tehát az egészség nem más, mint viselkedési eredmény, a természetes erkölcs betartásának következménye. Ezt a vallásalapítók mind tudták, kivétel nélkül. Nincs egyetlen vallásalapító sem, aki ne kapcsolta volna össze a rutat a gonosszal, a szépet a jóval. Az esztétika tudománya itt sarkal bele az etika körébe. E két filozófiai résztudomány szoros, szerves összekapcsolódását éppen az alkat és a szellem egymásból folyó egymásrautaltsága érteti meg kézzelfoghatóan. Tehát ismételten is és százféle

oldalutjáról is e problémának, mindig csak odajutunk, hogy az egészség és az erkölcs az alkat megítélésében és élettani befolyásaiban tulajdonképpen azonos fogalmak. Balla az ép testben ép lélek mondását így szokta kibővíteni: "Ép, harmonikus lelki működés alakítja ki és tartja meg az ép, szépformájú testet, egészséget."

Hogy ez helytálló megállapítás, azt egyes kormányzó testületek hallgatólagosan rég elismerték és szervezetük alapjává tették. A katonaság például csak megfelelő alkatú emberekkel dolgozik. Azt mondhatnák erre, hogy az erő miatt. Tévedés. Az alkatban nem csupán a fizikai erőt keresi, hanem a mögötte rejlő megbízhatóságot. Hiszen a katonaságnak is, főképp a modern hadászat képmása szerint, vannak olyan területei, ahol a púpos is megállhatja a helyét és mégsem sorozzák a púposokat. Vagy ott van a papság. Kimondottan csak jótartású, kimagasló alkatú egyéneket vesznek be a papneveldebe. Miért? Itt talán igazán nélkülözhető a fizikai erő?! A fizikai erő igen, de a szép alkat mögötti áldozatkészség nem. Balla mondja is nagy fejcsoválva: "Érdekes, hogy egész testületek bázisznak az alkati-erkölcs normájára, de sehol következetesen ennek a kiértékelése nem található." Aztán szinte drámai erővel: "Én a manapság még mindig megingathatatlanoknak hitt evolucionista nézetekkel szemben, mint gondolkozó és orvos azt merem állítani, - ha kell, a XX. század egész korszemével szemben is, - hogy minden emberi nyomorúságnak legfőbb biológiai alapja-oka éppen az egyenes alkat elgörbülésében rejlik." /L. Az Új E.A., 116.old.3.sz./ Majd elemzően hozzáteszi a drámai magasztal gyászos itéletként: "A görbeség lelke az eltévelyedés, a lelki, testi degeneráció, a bűn, a betegség lelke, mely a halál kikerülhetetlen csiráját biológiai szükségszerűséggel hordja magában." /L. Az Új E.A., 11.old.4.sz./ Ezt követően beemeli az alkat-problémát vallásfilozófiai megvilágításba, tehát a biológia hus-vér területéről átlendül az igazság isteni arcmásához, mondván: "Az egyenesség, a "forma corporis recti" lelke pedig az éltető Igazságnak, az egyedüli igaz Isten ismeretének a felemelt és örök és végtelen perspektívába táruló életnek elengedhetetlen alkati feltétele." /L. Az Új E. A., 116.old.5.sz./

Azonban valahogyan abba a téves elgondolásba ne essünk, mintha Balla ehelyütt az istenség képmását a metafizikai értelmű elképzelések mintájára használná. Alábbi két megjegyzésével világosságot teremt e fogalmak körül. Először is azt mondja: "Hogy az erkölcsi fogalmakhoz hozzá merem nyulni, ezt belőlem nem annyira a furor hungaricusban gyökerező harci készség, nem is egy apriorisztikus életszemlélethez való makacs ragaszkodás, vagy megrögzött ideológiai fanatizmus kényszerítette ki, hanem az igazság következetes végiggondolása." /L. Az Új E.A., 117.old.3.sz./ Majd: "Főösleges támadásokat elutasítani akarva, mintegy önvédelmi célzattól erősen hangsúlyozni kívánom azonban, hogy én csak oly erkölcsi fogalmakat, illetve tényezőket óhajtottam és merem e dolgozatom keretében érinteni, melyek szükségszerűen mindig reálisak, biológiailag ellenőrizhetők és kézzelfoghatóan materiális jelenségekkel a legszorosabb okkapcsolatba, vagy hatásviszonyba hozhatók." /L. Az Új E.A., 117.old.6.sz./

Amint láthatjuk, Balla ügyesen siklik a kiélezett s egymással

évszázadok óta szembenálló világnézeti ellenpólusok között, a metafizikai és materialista felfogás merevségén át. Erkölcscről beszél, mely az Istenség kifejezője, de ugyanakkor óvja magát attól, hogy az elszellemesítő metafizikusok táborához tartozónak higgyék. Valóban, e témakör összetűzésénél is bizonyos szintetizáló célzat nyilvánul meg Balla felfogásában. Nem harcias ellenkezés tüzei, hanem egyeztető szándék. Beszélgetések alkalmával gyakran volt alkalmam tapasztalni, hogy felfogása szerint egyes álláspontok szembekerülése nem annyira alapvető ellenlábasságukból folyik, hanem végig nem gondolt felfogásuk csökevényéből. Így mondja ő maga: "A legtöbb ellenlábasság abból adódik, hogy a vitázók nem gondolják végig saját álláspontjukat. Ha végiggondolnák, gyakran rájönnének, hogy ellenfeleikkel alapvető dolgokban egyetértenek." Ezzel a megjegyzésével elárulja egyeztető hajlamának egyik fontos indítékát. Azért meri megkeresni az egységeket az ellentáborok között, mert a legtöbb ellentétet csak látszólagosnak itéli. A szintetikus törekvések tulajdonképpen Ballánál a látszat-ítéletek, látszat-kultúra szétbomlasztásának munkájából adódik.

De térjünk vissza témánk gerincéhez. Balla tehát úgy gondolja, hogy az alkat hordozója mindannak a jelentésnek, ami az embert teszi. E ponton kapcsolódik Balla egészség-elmélete szervesen a geometria által képviselt jelrendszeren át a beszédhangok jelentés-tartalmához. Nézzük ezt a problémát, mely az alkatelmélet legeredetibb kiszögellése.

Balla beszédhang-elmélete szerint az ember erkölcsi normáját a nyúltság, merőleges kiemelkedettség vonala, vagyis az "l" beszédhang ősképe tükrözi. Mikor az ember ezt, a beszédhangot megalkotta, a geometriai szemlélet olyan magaslatára jutott, ahol minden fokozható, minden megnövelhető, a végtelenségig jobbítható, tökéletesíthető. Az ember ezen az ősi hangegységen és vonalegységen keresztül fogta fel a nagyszerűség felé ivelő utak harmóniáját. A geometrikum tehát az emberi szemlélet képzetain át már ősidők óta bekúszott az emberiség gondolkozási formájául. Az emberi alkat sajátos jegye is tehát geometriai jegy, így az alkat arányai, egyensúlya is a geometria törvényei szerint módosul a tökély, vagy a tökéletlenség válaszútján. Az alkat lemérése, erkölcsi súlya, gerinces vonalvezetésének iránya matematikailag kiszámítható. Az -l- beszédhang jelentéstartalmának törvényszerű jellegét a matematikai alapon álló geometria biztosítja. Így a geometria tulajdonképpen az orvostudomány számára is alaptudomány és a beszédhangok, mint geometrikus alkati szimbólum-jegyek szintén bekapcsolódnak az orvosi munkába. Úgy képzelhető ez, hogy a geometria a lét legmélyebb szerkezeti formarendszere, tehát a valóság e tökéletes formarendszere képez keretet és normát az orvosi gyakorlat és tudománykutató munkájánál is.

Fölvetődik végül is az a kérdés, hogy mindebben mi az új? Nem új, hogy az alkat erősen determinálja az életmozgásokat, ezt a görögök óta jóformán minden filozófiai rendszer hirdette a forma és az aktus összefüggésében. Az sem újság, hogy az ember a maga életstílusával átállíthatja megjelenési formáját, hiszen ezt tette, mióta ősi állapotából kulturemberré nőtte ki magát. De igen kevés gondolkozó végzett oly

következetes munkát e téren, mint éppen Balla, mikor az alkatformáló dinamikus erők izom-működések útján az érzelmek erkölcsi tökélyéig jutott. Merőben új azonban az, hogy a monisztikus felfogásban megkonstruált egységes emberalkat a geometria törvényei szerint alakul, fejlődik, s hogy a geometria törvényeiben fölfogott ősi kulturegység, a beszédhang, visszatükrözi mindazokat a hatásokat, amiket az alkat jelenít meg az emberi lélekből, viszont azokat is, amiket a céltudatosan irányított életstílus váj az alkatra. Az -l- beszédhang például, mint már mondtuk is, az ember egyenes geometriai alkatát, s ezen át a tökéletesedés végtelenjét tükrözi. Balla hivatkozik arra is, hogy az erkölcs szó eredetibb alakja ellet kezdődött.

Balla gondolatvezetését röviden az alábbiakban foglalhatjuk össze. A formai, vagy alkati egyensúly egyenlő a tágabb értelmű erkölccsel /természetes erkölcs/ s ez egyenlő az egészséggel, sőt az esztétikai értékideállal is. Az alkati egyensúly pedig a geometria törvényei szerint valósul meg, s ennek ősi tudatosítása az emberi logika számára a beszédhangok eredeti jelentéseivel történik. Az egészség tehát a legtökéletesebb geometriai ábrakombináció, mely a beszédhangok jelentésegységeinek színes változatosságában felfogható és gyakorlatilag is hasznosítható. Ehhez azonban az orvostudománynak modernizálódási folyamatában új segédtudományágakat kell felvennie studiumul.

Szintézis - Kompozíciók.

4. A betegségek alkati és viselkedési háttere. Az alkat és dinamikus határozmányai. Alkati deformációk és betegséggócok viselkedési zavarok eredményei. Korszerű betegségek a helytelen életvitel, hivatásbetöltés eredményeként. A munkateljesítmények túlzott egyoldalúsítása. Differenciáltság az emberi egészség egyensúlyának megbontója. Az emberi alkat alakulása és az emberi társadalom viszonya.

Tulajdonképpen folytatjuk az előző fejezet témáját, csak másoldalról nézzük. Jánus-arcú probléma ez, minden oldalról meg kell forgatni, hogy titkait, beszöggeléseit napfényre hozzuk. Hiszen Balla is ezt tette. Az alkati-kérdések minden vonalán igyekezett világosságot deríteni.

Az előző fejezetekben láttuk, hogy az alkat köré csoportosul az emberi egészség minden feltétele, ezt fejleszti, ezt deformálja. Most ennek negatívumát fogjuk megvizsgálni, azt, hogy az egészség elvesztése, a betegség, miféle alkati és viselkedési háttérrel rendelkezik? Mindenekelőtt azt kell néznünk, miként viszonyulnak az alkathoz bizonyos dinamikus határozmányok, vagyis az emberi formát micsoda mozgásrendszer kormányozza.

Hiszen Balla, mint már láttuk is, az egyéni alkatformálódást a mozgások visszahatásaival hozza legfőbb kapcsolatba. Ide vonatkozó érdekes megállapítása, hogy a mozgások az alkat által nem mereven kiszabott funkciók, hanem bizonyos adott korlátok között szabadon lüktető tendenciával bírnak. Vagyis az alkat nem determinál mereven egy bizonyos mozgásformát, az egyed bizonyos korlátokon belül szabadon választhatja a neki tetsző, legmegfelelőbbnek észlelt cselekvésfajtát. Balla szerint alkati szerkezete teljes mértékben alkalmas erre. Így számol be erről: "Az ember bonyolult izlésű csuklórendszeréből és izomszerkezetéből adódható mozgási kombinációk száma ugyanis annyira kimeríthetetlen, hogy a köztük való válogatás gyakorlatilag szinte kimeríthetetlen lehetőségű." /L. Az Új E.A., 103.old.3.sz./ E ponton csuszhatik be az a bizonyos mozgásos ellenhatás, szabad eltérés, amiről az előző fejezetben is beszéltünk, s ami lényegében arra utal, hogy a mozgások egyénivé tett változatai egyénivé konstruálják az alkatot.

Ez a circulus vitiosusnak tetsző körforgás alkat és mozgás, mozgás

és alkat között, az összefüggések olyan szilárd mechanizmusát tünteti föl, mely a környezet alakulása, idegenszerű behatások között is fenntartja az egyedet, illetőleg a fajt. Az egyed /a faj sem/ nem tudná fenntartani létét, ha mereven megkötött mozgásrendszerhez lenne bilincselve. Balla így szól erről: "A faji, vagy egyéni mozgások sohasem mereven kiszabottak, hanem bizonyos tág határok között szabad kombinálási lehetőségekkel, vagyis életes plaszticitással bírnak." /L. Az Új E.A., 12.old.7.sz./ Majd így folytatja: "Az animális élet mozgásos szabadságához a formáknak is plasztikusan kell idomulniok! Ha az élőlény környezethez való viszonyulása, változékony mozgásai következtében bármiként módosul, ezt nyilván az alak alkalmazkodásának is nyomon kell követnie!" /L. Az Új E.A., 13.old.1.sz./ Így is mondja: "A mozgás, bár sose lehet teljesen független az alkattól, de bizonyos környezeti, vagy belső emocionális történések túllendíthetik a szokások által megvont alkati korlátokon, s éppen itt rejlik a visszahatások fontossága, s alkatujtató képessége."

A mozgás tehát nem csupán alkatból folyó dinamizmus, hanem alkatot befolyásoló tényező is. E fölismerés döntő fontosságú, hiszen ebben gyökérik az egyed új alkatot formáló ereje. A végrehajtott mozgás azonban minden esetben alkat determináló tényező, s a "trophia" befolyásolásával a növekedést törvényszerűen irányítja. Az emberi koponya-alkattal kapcsolatban így számol be erről Balla: "Ha egy habituálisan előre döntött nyakon megülő koponya homloki részére irányulnak a nyakcsigolyákon áthaladó rengések erővonalai, akkor a homlok domborodik ki, amint ezt például egyes néger fajtáknál láthatjuk; az alsó állkapcsot előretoló hátsó nyakizmok húzó hatásaként a tapadáshelyül szolgáló nyakszirti rész lesz kidomborodóbb." /L. Az Új E.A., 14.old.4.sz./ Majd: "Egy szögletesen rángatott koponya szögletessé válik." /L. Az Új E.A., 14.old.6.sz./

Megállapítható tehát, hogy a mozgások igenis átalakítják az alkatot, mégpedig rendszeresen a mozgás irányát megnyúlás követi, ennek természetszerű élettani oka, hogy a mozgás és az alkat egyirányúságával a létküzdelem csökkenjen. Balla idevágó példája így hangzik: "A koponya mindig jellegzetes egyéni mozgásainak irányában nyúlik meg, hogy ezzel egyrészt a mozgás útját célszerűen megrövidítse, a megnyúlás irányára merőleges dimenziók egyidejűleg redukációjával pedig az ütközések lehetőségét minimálisra csökkentse!" /Lásd U.o. 15.old.2.sz./

A mozgás és az alkat tehát egymást kiegészítő, kibővítő korrelációban van egymással. Ennek megfelelően a geometria ábravilága is, melyet oly sok gondolkozó merev mozdulatlanságúnak képzel tulajdonképpen a mozgásrendszer következménye, tehát ennek is életszerű dinamizmus rejlik a mélyén, hiszen a helyes mértékforma nem lehet szerkezetileg elütő a valóságtól, melyre támaszkodik. A merev geometriai formák csak addig tűnnek merevnek, míg a velük összefüggő mozgások át nem szintezik, át nem kombinálják. A formáknak ilyen dinamikus értékelése a fizika legújabb megállapítása szerint helytálló az anorganikus lét területén is, mert legalább is e két rendszerek körében nem lehet a geometriát a dinamikától elkülöníteni, de legszembeötlőbben mégis az élők világában láthatjuk ezt.

Ha a létküzdelem ereje és stilusa ném változik, természetszerűleg a mozgások mechanizmusa is ugyanaz marad, s így az alkat sem vesz fel új formát. De ha az élő szervezet alkatán formák eltolódása nem jön létre, ez azt jelenti, hogy újfajta mozgásra sem volt szüksége. Balla így mondja ezt: "Ha egy bizonyos típusú egyéni, vagy faji koponyaalkat generációkon, de esetleg hosszú évezredekken át sem változott, ez csak azt jelenti, hogy nem változott a szokásos fejmozgások és tartások komplexe sem. /Lásd. Az Új E.A., 18.old.4.sz./

Mit jelent ez? Nem kevesebbet, minthogy a környezet és életkörülmények megváltoztatása új mozgásrendszert, s ezzel módosult alkatot is hoz létre. Ha tehát az egészségnek megfelelő életmozgások jönnek létre, az alkat az egészségnek megfelelően alakul és fordítva; kedvezőtlen életkörülmények viszont olyan mozgásrendszert produkálnak, mely az alkatot a betegség fészkévé süllyeszti. Balla így mutat rá erre: "Sokszor az életkörülmények kedvezőtlen volta teszi a mozgástechnikát is alkat-deformáló, romboló erővé. De oly életkörülmények, melyek kedvezők, a lét szabad kibontakozását elősegítik, az egészséges alkatot formázzák."

Hogy azonban a fenti tételekben rejlő nagyhorderejű tényt világossá tehesük, elsősorban azt kell megvizsgálnunk, mik azok a tényezők, melyek a mozgásokat, illetőleg az alkatot az egészség, illetőleg a betegség hordozójává teszik?

Balla azt állítja, hogy: "Alkati deformációk és betegséggócok legtöbbször a szabad jellegű viselkedési zavarok, tévedések eredményei. Nézzünk ennek a mélyére. Vajon mik a mélyebb okok? Balla is felteszi a kérdést, mégpedig így: "Tulajdonképpen mik azok a mélyebb okok, melyek az izomműködések korlátlan lehetőségeiből az egyéni mozgásokat, viselkedéseket kiszabják és ezzel végső fokon döntenek el a konkrét egyed kialakulását? " /L. Az Új E.A., 103.old.3.sz./ Aztán meg is felel a felvetett kérdésre: "Az életjelenségek legszélesebbkörű, hosszas tanulmányozása után arról győződtem meg, hogy az egyéni alkat legfontosabb jegyeit meghatározó okokat a lélektan által érzelminek nevezett reakció-típusokban kell keresnünk." /Lásd. Az Új E.A., 103.old.4.sz./ De nem az elfutó, könnyen cserélődő, nyomot alig hagyó, füstszerűen tűnékeny érzelmekre gondol, hanem a kedélyt megmozgató, tartós, szinte a szervezet mechanizmusává vált, s ezért rögzítő erővel rendelkező érzelmekekre gondol. Így mondja ezt: "Nem annyira a könnyen leviharzó emóciók, átmeneti jellegű indulatok, hanem főképpen az ezek nyomaként visszamaradó és összegezettségükben állandósult jellegű hangulati, vagy érületi állapotok a legfontosabb alkatformázó tényezők." /U.a.103.old.4.sz./ Így is mondja: "Borzasztó hatalmuk van az érületek tartóssá vált, szinte begyökeresedett szokásainak, romboló erővel támadják meg ezek az alkatot, ha nem a kiegyensúlyozott elégedettség alátámasztói. Az állandósult gyüölködés pl. megöli a gyüölködőt is."

Ballának tehát az érzelmek mechanizmusát kell végigkutatnia. Mint orvos-filozófus, sokkal átfogóbb alappal tudja ezt megoldani, mint a biológiai

ismeretekben kevésbé jártas pszichológusok. Az orvos ítéletei szólalnak meg például az alábbiakban, amikor azt mondja: "Meggyőződésem szerint az emocionális-pszichikai élmények alkatot befolyásoló, egyenesítő értékét az eddigi biológusok és pszichológusok éppen azért nem tudták belátni, mert bennük lényeges fontosságúnak ismerték fel a harántcsíktal izmok célirányos viselkedését, mozdulatos jellegét." /L. Az Új E.A., 104.old.3.sz./ Majd ezzel kapcsolatban ki is tüzi a kutatási célt: "Ha nekem ezt sikerül pontosan és meggyőzően kimutatnom és ezzel az emocionális élményeket és animális viselkedéseket és különféle tartástónusok komplexébe, mint állandósultabb hatótényezőket bekapcsolhatnom, bennük nyilván a legerősebb alkatformáló okokat fedhetem fel!" /L. Az Új E.A., 104.old.3.sz./

Balla tehát kutató útján az érzelmekkel kapcsolatos izomviselkedéseket vizsgálja legbehatóbban. Nyomatékosan kiemeli, hogy ezeknek a vizsgálata nélkül a felvetett témában eredményt elérni nem lehet. E rész kérdésben is, mint látjuk, az orvos erősen támogatja kutató útján a filozófust. Nézzük csak: "Az érzelmek kielégítő vizsgálata, az izomműködések konkrétebb fiziológiai mechanizmusának tisztázása és ezek célszerű kiértékelése nélkül egyáltalán nem is végezhető el." /Lásd. Az Új E.A., 105.old.2.sz./ Szerinte racionális etikai nevelésről sem lehet szó a mozgásos-viselkedések, -érzúletek ilyen dinamikus kiértékelése, tisztázása nélkül.

Hozzákezd hát a vizsgálatokhoz. Valóságos környezet-tanulmányokat végez az érzelmek labirintusában. Fölkeresi búvóhelyükön a kellemes, kellemetlen és a hypotoniás érzelmeket, s fölméri alkatformáló erejüket. Szinte beleéli magát az érzelmekszülte környezet belső és külső kiváltó erejébe. Megállapítja, hogy a kellemes érzelmek létrejövésének kedvező körülmények a bölcsői. Így mondja ezt: "Az élet csak az egyén részére kedvező körülmények között engedheti meg a nyugalmi helyzetnek mintegy luxus állapotát." /L. Az Új E.A., 106.old.3.sz./ Ezeknek hatása az alkat kiegyensúlyozását, arányainak plasztikáját, a tartás nyugalmát eredményezi, a harc deformáló ereje ez érzületben szertemállik. Belső megnyugvás, egyfajta magasfokú elégedettség emeli ki egyenesre az alkatot s nyilatkozik meg rajta. Nézzük csak, miként mondja ezt Balla: "A kellemes érzelmek izomműködéses mechanizmusa az egész alkatot kiemelő, mintegy egyenesbe kihúzó hatásban valósul meg és tulajdonképpen e tartásjellegű, dinamikus kiegyensúlyozottság állapotában rejlik legbensőbb biológiai lényegük, tehát nemcsak kifejeződésük!" /Lásd. Az Új E.A., 107.old.2.sz./

Az öröm, a vígság, az ünneplés elégültsége, stb. tehát olyan izomműködést eredményez, mely az alkatot kiemeli, mintegy nyugalmi helyzetbe helyezi s harmonikus arányelosztásban tartja. Ennek biológiai jelentősége is óriási, hiszen ez az életműködések zavartalanságát jelenti. Az igazán tiszta, kiegyensúlyozott kellemes érzelmek nyomában tehát betegséggócok létrejötte lehetetlen, hiszen élettani hatásuk harmónikus alkatformázást eredményez. Balla így számol be idevágó kutatásairól: "Az egyenes kiemelkedettség állapota fiziológiailag, illetve energetikailag az izomzat aktív egyensúlyozását, egyenletes tónus-elosztottságát követeli meg."

/L. Az Uj E.A., 107.old.4.sz./ Természetesen eme kellemes-tónusú érzelmek sem átfutó megjelenéseikben döntő fontosságuk, hanem kedélyállapotokká állandósulva. "Egy sötétlelkű, beteg ember arcán a kellemes érzelmek átvillanása csak múló kontrasztfény, mely annál jobban kiemeli állandósult elesettségét" - mondja kutatónk.

Tehát a kellemesnek nevezett érzelmek kötegek kedélyállapotokká állandósulva, az egészség fenntartó árammérői. Ezzel szemben a kellemetlen érzelmek kedélyállapotokká szilárdulva, a betegség-gócok fészkei. Az alkat deformált jellege rögtön elárulja ezt. Elgömbösül, elveszti magasbatörő kiegyensúlyozottságát, harmonikus arányú plaszticitását, egyenletes nyugalmi alaptónusát. Diszharmonikus mozgások és tartástónusok következtében aránytalanság, megszaggatottság, ferdeség lesz úrrá rajta. A kellemetlen érzelmek torz, merev, esetlen mozgásokkal, kiegyensúlyozatlan izommunkával éktelenítik el az alkat formáját. Így jellemzi ezt Balla: "A kellemetlen érzelmek vagy az erősebb intenzitású indulatok egyik negatív értelmű meghatározását az elégedettség és ezzel már egyértelműnek kimutatott egyenesség nyugalmi állapotának, tartástónusának hiánya, illetőleg átmeneti, vagy állandósult jellegű elvesztettsége adja." /L.E.A., 109.old.4.sz./ Majd így folytatja: "A kellemetlen érzelmekben, indulatokban valahogy éppen az egyenességből eltérő alkatmeghajlítás, meggömbösítés, görnyesztés lesz a leglényegesebb fontosságú izomtechnikai mozzanat." /L.Az Uj E.A., 109.old.4.sz./ A görnyesztett, egyenestől mindjobban eltérő alkatforma pedig a betegség-gócok elsődleges fészke. "A betegség mindig azokat támadja meg, akik már alkatilag deformáltak" - egészíti ki a témavezetést Balla. Sőt ezt világosabbá téve, a betegségek variációját nyújtja, ime: "Behatóbb tanulmányozás alapján világossá vált előttem, hogy nemcsak az ismeretlen aetiológiájú és pathogenezisű, lényegükben egészen titokzatos, úgynevezett idiopátiás, vagy endogén, degeneratív jellegű betegségek lényegi mivolta, hanem az újabban annyit reklámozott fertőző betegségek, de még a többi számba vehető koros defektek keletkezése és egész lefolyása is a legszorosabb összefüggésben van az egyéni alkattal." /L. E.A.,1.old.7sz./

Eddig tehát világos a vonalvezetés. A degenerált alkat a betegségek fészke. A mozgásoknak pedig, melyek az alkattal ilyené, vagy olyanná, egyenessé, vagy görbévé formálják, legfőképp érületi hátterük van. De hogyan keletkeznek végső fokon az ilyen mozgást-determináló érzelmek, érzelmétónusok, kedélyállapotok? Balla határozottan, csöppnyi ingadozás nélkül vallja, hogy csaknem minden görbeség, asszimétria, egyensúlytalanság végső rugója, mozgatója a moralitás megingása, csorbasága, vagy hiánya. Így mondja ezt teljes meggyőződéssel: "Vallom és hiszem, vallom és tudom is, bizonyítékokkal alátámasztom is, hogy a legtöbb betegség végső fokon, de causa efficienseiben egészen a halál súlyáig menőn, az erkölcsiség defektjének a vétkeknek, bűnöknek következménye." Másutt így mondja ugyanezt: "A betegségek zöme egyáltalán nem az autonóm idegrendszer és autonóm szervek önkényes zavaraiból ered, hanem a szomatikus idegrendszer által irányított és mozgósított cselekvésmódok, viselkedések elsődleges zavaraiból, a tudatlanságból, az akarat eltévelyedéseiből fakadó szenvedélyekből, a

harmonikus rendet felbontó természetellenességgel teljesen azonos értelmű bűnökből." /L.E.A., 94.old.4.sz./

Ez világos beszéd, nincs kitérés. Az etika és orvostudomány ikerágú tudományok, egymás nélkül értelmük homályos és egyoldalú. De a bűn erkölcsileg lemérhető jellegéhez az érzelmtónusok lemérése és meghatározása nem elégséges, a tudatosság eleme nélkül igazában bűnről nem beszélhetünk, tehát nem mondhatjuk, hogy a bűn és betegség azonosak. Balla ezt világosan látja. Ezért amidőn a betegséget a bűnnel, illetőleg a bünt szövő érzelmekkel oksági kapcsolatba hozza, nem csupán a kedélyben emocionálisan lefolyó s a biológikummal közvetlen kapcsolatban léve érzelmeknek juttat szerepet, ide betársul a tudatosság hatalma is, az értelem fontolgató képessége. Így mondja: "Az érzelmek mozgósítása előtt egy pillanatnyi gyorsasággal lepergő, a környező helyzetet felfogó és mindezt az énrre vonatkoztató értelmi aktus is létrejön, vagyis az izomreakciók tulajdonképpen csak akkor jönnek létre, amikor már az értelem szintetikus ítélete a körülményeket az énrre vonatkoztatás után életigenlőknek, értékgyarapítóknak, vagy pedig veszélyeztetőknek, károsítóknak határozta meg." /L.U.a.105.o.6.sz/ Itt még csak pillanatnyi értelmi fe11obbanásról beszél, azonban tévednénk, ha azt hinnők, hogy a homályos létü érzelmek túlsúlya őt megtéveszti a bűn rejtelseinek kibogozásánál. A téma kulcsa mégiscsak az értelemtől vezetett akaratban keresendő, mint a jellem, illetőleg alkat végső formázó erejében. Balla ezt így fejezi ki: "A vegetatív idegrendszer diszharmonikus működéséért, különféle zavaraiért és ezekkel legszorosabb kapcsolatba hozható különféle endogén betegségekért legfelső fokon az akaratlagosnak mondható életstílus, a regulációk egyensúlyát szabadon fel is bontható, a legmagasabb rendü tájékozódásban nagyon sokszor eltévelyedő öntudat felelős." /L. Az Uj E.A., 94.old.2.sz/ Végül leszögezi a szentenciát: "Az endogén betegségeknek legfőbb és legmélyebb forrása a tökéletes emberi normát, az emberi faji ideál törvényét elvesztő, az egyedül eligazítható szintetikus Igazságot makacsul elutasító tévelygő értelem!" /Lásd. Az Uj E.A., 94.old.3.sz./

A gondolatmenet tehát rendkívül világos. Az alkatban megnyilvánuló emberi állapotnak: egészségnek, illetőleg betegségnek a harmonikus, illetőleg diszharmonikus izomművelet koordináló mozgásjelenség a legfőbb okozója. A mozgások az élethivatás teljességét betöltő formájukban az egészséget, eltévelyedő kalandozásukban a betegséget eredményezik. A mozgások jellegét a tartós érzelmi hullámok, indulatokban fölgyuló kedélyállapotok állandó jelenvalósága adja meg. Az egyensúlyt elősegítő és fenntartó érzelmekötegek az egészséget, az egyensúlyt bontó érzelmhullámtörések a betegséget hozzák létre. Az érzelmek irányítása az értelem útján történik, tudatosan véghezvitt akaratlagos értékelés alapján. A természetellenes érzelmi állapotok uralomra engedése akár a vétek tudatlanságából, akár az értelem felvilágosító képessége ellenére jöjjenek létre, a bűnnek nevezett létellenes állapottal szükségszerűen kórokozó, pathogen tényezők. A tudatlanságból szabadon engedett természetellenességek korrigálhatók felvilágosítással, tehát a vétekre, bűnre, betegségre való készség

lecsökkentésével a betegségek kikerülhetők, vagy ki is írhatók a helyes életvitel tudásának elsajátításával. A tudatosan választott természetellenes út azonban nemcsak a jellem felbomlásához, hanem a betegségek keletkezéséhez is vezet. Ez természetesen, gondolva e ponton az örökölhető hajlakokra, nem egyetlen emberöltő egészség, illetőleg betegségkódexe, hanem az emberi lét folyamában a generációkat átölelő törvényszerű érvényesülési folyamat. "A betegségek éppen úgy, miként a bűnös hajlamok, nem egy emberi élet szerzeményei, egy alkat testi-lelki formája néha évszázadokon át tartja magát."

Tévednénk azonban, ha azt hinnénk, hogy mindezt Balla ujitó számlájára írhatjuk. Nem. A fenti, következetesen végiggondolt levonatkoztatás részleteit külön-külön a különféle tudományágak /biológia, geometria, pszichológia, logika, etika/ már a görögök óta folytonosan érintették. Az eredetiség abban van, ahogy Balla összeilleszti a szétágazó és mesterkélt szétszaggatott területeket, ahogy mindezt következetes világossággal, szintetikus egységben adja elénk. Az ember alkati megjelenésében mintegy elénk tárja mindazt a belső harcot, amit eddig a lélek rejtekében lejátszódónak vettek. A végiggondolás precizitása, az egyes rész témáknak redukcióval felfedett arcmása nagy tétel Balla e fejezetében. Tulajdonképpen, munkásságát vizsgálva, fokozatosan rájövünk, hogy a szintetizálás nem egyéb, mint rengeteg differenciált tudásnak a találkozása, illetőleg összekapcsolódása. Felderítő folyamat, mely oklancokon át összeszövi az analízissel szétnyírbált kutatási zónákat. Tehát rengeteg rész munka eredménye, nagy áttekintés centralizációja, vagy mondjuk koncentrációja. Csak egy-egy művelődési korszak tetőfokán túl válik ez a szintetizálás lehetővé és szükségletté. A korok ifjúsága a szétfelé futó kutatás ideje, az érés, a bölcsesség kora az alkony felé jelentkezik. Balla törekvései a szintetizmus terén tehát egy lezáródó korszak egységesítő fázisait képviselik. Jelentősége óriási, sőt a befutó új Korszak csak ilyen szintetizmusból táplálkozhat, míg új eszmevilágát ki nem alakítja.

De vajjon mi segíti ebben Ballát, hogy egy lezáródó korszak pulzusát tudja tartani? Hogy egy új korszak alapkövét le tudja tenni? Elsősorban az alapjegyek fölismerése. Azzal, hogy a geometria alakzat-rendszerét, fölvetve filozófiája alapjául, megtalálta a kulcsot a lét formaváltozatainak megfejtéséhez, törvényeinek szinte matematikailag kifejezhető értékeléséhez. Alkattani elmélete nem is volna jól érthető geometrizáló tendenciája nélkül. Vegyünk csak néhány példát erre, mikép ágyazza be az alkat jelenvalóságát a geometria formáiba. "Ha az állati alkatot, vagy egyes szerveit nézzük, itt is hasonló jelentésűnek állapíthatjuk meg az a-s formákat. Talpak, tenyerek, szárnyak, uszohártyák, stb. laposságában az egész alkatra jellemző lapos szerkezetben, mint például a lapos férgek, halak, ráják, poloskák faji formájában is a-s jelentést találunk. Egyik helyen ugyan talán az ellapítottágnak a harmadik dimenzió irányában való szabadsága, nyitottsága a cél, más esetben azonban a lapba, illetőleg síkba szerkesztettség előnyeit célozza." /L. A Szemléletes Gondolkodás Logikája, 50.old.2.sz./ Másutt: "Az egyet az emberi értelem a végtelenül kicsiny gömb foglalatában kényszerül megragadni. És nyilvánvaló, hogy e kényszerűség nemcsak az értelem esetleges korlátozottságából, hanem az érzékelés, a szemlélet, illetve emberi megismerés tárgyát nyújtó

kiterjedtségek természetéből is következik. A hármas dimenziójú valóságot bármennyire is nyesegetjük, szabdaljuk, sem a síkban, sem a vonalban, sem a legegyszerűbb pontban nem vesztheti el teljesen kiterjedtségének hármas voltát. " /L. A Sz.G.L., 70.old.3.sz./ Megint másutt: "A gyűjtés, egységesítés, összefogás, keverés, kiegyensúlyozás, halmozás fogalmainak csupán tökéletesebb megvalósítását láthatjuk a gömb, vagyis a -g- forma tökéletes kiméretezettségében. /Lásd A Sz.G.L., 69.old.4.sz./

E példákban, bár témájuk kissé eltér a fenti vonatkozások témájától, jól látható az alkatformák kapcsolódása a geometriai ábrákhoz, sőt a geometriai ábrákon át a beszédhang jelentéséhez is. Mi következik ebből? Nem kevesebb, minthogy a geometriai ábrákon át a beszédhangok jelentéseiben felfoghatók az emberi alkatra, alkatformázódásra való hatások, az egészség, illetőleg a betegségek oki háttere és érzéki jelenvalósága. Vagyis a legmélyebb orvosi diagnózis-komplex is fölvázolható a logika eme elemi egységei révén, méghozzá geometriai törvényszerűséggel és pontossággal. Ebből pedig azt is levonatkoztathatjuk, hogy az emberi egészség közvetlen megjelenésében a természeti jelenségekben mutatkozó számarányok helyes, vagy helytelen alkalmazása: egyenes, sudár, vagy ferde, görbe, törött-vonalak kiépítése. Ebből pedig, tovább menve, levonatkoztatható, hogy az orvostudomány végső fokon /ha kiépített műszerkészlettel dolgozik majd/ a matematikára fog építeni a diagnózis-készítésben is, nem csak a patikai szerek adagolásában.

Ha már most ezeket oly világosan látjuk, akkor a további kihangzó problémák könnyen megfejthetőek. Világossá válik például, hogy a mai munkatempó és specializáltság által kisarkított munkaprogram miatt okoz betegségeket. Itt röviden felelhetünk: Az egyes szervek beállítottságának aránytalanságaiért. A formák összhangja, mely az embert alkotja, megbomlik, matematikai számösszetevői meglazulnak, a geometriai ábratörvény szétporlik. Így mondja ezt Balla: "A szervezet egyetlen részének egyoldalú kihasználása /láb, kar, kéz, váll, mellkas, hát, értelemszülő agy, stb./formaeltolódást okoz, a vérellátás, izommunka a központi idegrendszer egyoldalú foglalkoztatottsága révén a szervezetet természetes hivatásától eltántorítja, mintegy fölépítettségében destruálja." Vagyis: felbomlik a harmonikus alkatú emberkomplex, s egyetlen forma uralma, szélsőséges kihangzása szükségszerűen betegséget eredményez. "A sportszív, /nemcsak sportolástól/ a viszeres láb, az elferdült kulcs-csont, a féloldalas járástechnika, a riszáló csipőmozgás, a bicegő térd, mind az izmok egyoldalú foglalkoztatottsága túlzásbavitelének eredménye, természetesen az érzületek tónus-eltoló hatásaival együtt."

Tehát a korszerű betegségek is lemérhetők az alaktdeformációkat geometriailag számonvevő orvosi diagnózissal. Az orvosi számstatisztika világosan fölfedhetné ennek a bizonyosságát, de ehhez az orvostudományi kutatásnak társulnia kellene az alkati formák geometriai törvényszerűségeihez is, melyet azonban korunk szándékosan mellőzött. Így beszél erről Balla: "A modern élettechnika egyoldalúsága felborítja az emberi egészséget. A specializált munkaterületek az ember egy-egy szervét túlzottan kihasználva,

visszahatásokat szülnek. Ennek következménye az a sokfajta korszerű betegség, amiknek számát csak az egész ember egyensúlyi helyzetének visszaállításával lehetne csökkenteni. " E célt akarja ugyan szolgálni a kiterjesztett testedzés, sportok felvirágzása, ám ez Balla szerint még távolból sem elégséges. "Nem csak azért nem, mert a "specializáltság" egyoldalú kisarkítottóságának káros következményei, hanem azért is, mert egy rövid ideig tartó tornagyakorlat nem tudja kiegyensúlyozni a hosszabb időn át ható érzületek hatását. Hiába tárgitgatja valaki mellét reggeli tornagyakorlattal, ha egész napját a szűkmellűség habitusában tölti!"

Balla szerint tehát korunk egyoldalusító technikai kultúrája az alkati deformációk létrejöttének s az ebből fakadó betegségkomplexnek rendkívül kedvez, ez pedig óriási feladatot ró az orvostudományra, majd ezen keresztül a kultúrpolitikára. A specializált munkatempó ellenhatásait komolyabban kellene tanulmányozni és korszerű életberendezkedésben mindezt gyakorlatilag hasznosítani. Balla is fontosnak tartja ezt, amint alábbi megjegyzése elárulja: "Fontos, sőt elkerülhetetlen a vezető korifeusok új állásfoglalása a korszerű betegségek ellensúlyozására." Majd hozzáteszi: "A kor mindig kitermeli a maga anomáliáit, de ezt tudatosan ki kell egyensúlyozni, ez elsősorban orvosi és kultúrpolitikai feladat. Nem az egészségtant kell a pártpolitikai érdekek szolgálatába törni, hanem éppen fordítva, az egészség védelmének szolgálatára kell a szociálpolitikát kényszeríteni." Ki kell hát egyensúlyozni az embert! De mivel? Hogyan? Balla így felel erre: "Talán sose volt oly szükség, mint éppen ma a tudományos területek összedolgozására, egy új embertípus egészséges alkata érdekében, mikor a technikai differenciáltság gépembert produkál, a tudományos kutatás pedig szétapítja az embert, nemcsak testre és lélekre, mint régen tették, hanem szervekre és szervek összetevőire."

Balla tehát a kultúrválságból kivezető utat a fentiek betartásában, az emberi igények harmonikus kitöltésében, illetve ennek biztosításában látja s végső fokon oly korszerű kultúrpolitika kidolgozásában, melyben döntő fontosságú szerep az orvostudománynak jut.

Ez a levonatkoztatás pedig világosan felfedi a tényt, hogy nemcsak az alkat és egyéni ember, hanem az alkat és kor szelleme, társadalma is kölcsönhatásban van egymással. "Az emberi alkat fölvesz korának erényeit és hiányait" - állapítja meg filozófusunk. Így is kifejezi ezt: "Az ember olyan, mint a legérzékenyebb felvevő masina, magába gyűjti a korszellem legcsekélyebb billenését is." Majd így is: "Ha rendes embertípust akarunk produkálni, korunk szellemét kell gyökeresen megjavítanunk." S végül egy apostolkodó megjegyzés: "Minden becsületes, jóra való embernek össze kellene fognia, hogy az életet eligazító igaz Isten ismerete csorbát ne szenvedjen, mert nemcsak az örök élet titka rejlik a helyes Isten eszme bírásában, hanem az evilági élet egészségének, kiegyensúlyozottságának titka is."

Mindez rámutat arra, hogy az egyéni akarat és a kor szelleme, társadalmának erkölcsse szoros kölcsönhatásban van egymással. Nemcsak a mára vonatkozik ez, mindenkor így volt. Az egyes korok emberei mintegy

tükörképei koruk felfogásának: erényeinek, hibáinak. Az ókori görögség a kalokagatia szellemének megfelelően az arányosan felépített, rugalmas izomzatú atlétákat produkálta, melyeket Pheidias vésője oly tökéletesen visszaad. A római világ a fegyelmezett katonatípus megteremtője, jól látjuk ezt Marcus Auréliánus lovasszobrán. A középkor az absztrakciókkal ellégesedett alkatok szerzője. A korszellemet legjobban kifejező csúcsíves stílus visszaverődése ez. A magasbatörés sugárzik ezekről az alkatokról. Jól látható ez a templomok falába, s oltáira állított szobrokon, de a stabilitás körül bajok voltak. A renaissance a szabad szellem birodalma, alakjai jól megtermettek, élvezésre, tudományra, harcra készek, nézzük csak Michel Angelo Sybilláit, vagy Leonardo Szent Sebestyénjét, avagy Rafael önarcképét. Ezekből nő ki később a tulságos földi életszeretet piperkőc udvaronc típusa, a barokk cikornyás nyelvművésze, fondorlatos diplomatája és táncmutatványosa, amint azt a francia Lajosok ezidei udvarában láthatjuk. A polgárság előretörése ismét másfajta alkatot produkál. Jól látható ez az alkattípus Rodin: Kaléi polgárok című szoborcsoportján. A fontolgató, számítgató, lassan, dölyfösen lépő, bő mellű, hájas pocakú polgárság fokozatosan átnivellálja az eddigi alkatok stílusosságát, s valami torz egyoldalúság, a jólétnek és a zsugoriságnak valamifajta furcsa keveréke jön létre, a munka és az elpuhultság valami furcsa keveréke. A munkásság százada, a mi századunk alkattípusa az előbbivel szemben némileg megjavult, kemény vállak és öklök mutatkoznak, a végtagizmok fejlettsége, de másrésről az egyoldalúsítás aránytalanságai a fej elhanyagolásával. Még kiforrásban lévő alkat, hiszen a munkástársadalom még nem ért zenitjére.

Vajjon miért bocsájtkozunk e hosszas kitérésbe? Azért, mert mi sem vall jobban Balla alkat-elmélete mellett, mint éppen az imént fölvezetett mozaik. Az alkat formázható, az egyén, a faj, de még a korszellem is formázza egyazon ember alkatát, e hatások tömegében érik, fejlődik új típusra. Önként következik ebből, hogy több etikai bázissal rendelkező korszellem kedvez az alkat szabad lendületének, illetőleg az egyed egészségének. Az etikát jórészt nélkülöző korszellem viszont segít az egyedet letaszítani az egyenességből származó erők piedesztáljáról. "Mi sem könnyebb - állítja Balla - mint az embert rontó eszmékkel elégteleníteni, a görbeség lelkét elplántálni."

A hiba, a bűn, a gonoszság és a betegség Balla előtt is, mint az apostolkodó erkölcstudósok előtt általában, mindig a görbeségben, meghajlotságban, a földhöz-kuporodásban és a rútság egyéb torz vonásaiban mutatkozik, nézzük csak a párisi Notre-Dame szörnyeit, melyek a templom párkányzatán ülnek, s melyek, az egész világ szobrász-művészetében legplasztikusabb kifejezői a gonoszságnak.

A gonoszság, rútság és betegség tehát azonos gyökérzetűek. Lehet, hogy egyik, vagy másik jegy késik, vagy átmenetileg rejtve marad, de előbb-utóbb s komoly vizsgálat közben mindig föllelhető. Lehet, hogy egy rút és gonosz emberen még nem látjuk a betegség nyomait, az is lehet, hogy egy beteg, rút emberen még nem vettük észre a gonoszság hatalmát és az is lehetséges, hogy egy beteg gonosz ember még nem rútt el annyira, hogy az

szembeötlő legyen. De minden esetben és kivétel nélkül a forma és az aktus, a test és lélek szoros kölcsönhatásban vannak. Erre hívja fel Balla a figyelmet, megtoldva a geometria és beszédhang-elmélete segítő támaszával.

"A lehető legkövetkezetesebben és legtávolabbi következményeiben is igazolni fogom azt, hogy a forma és a funkció, alak és cselekvés nemcsak oly értelemben függ legszervezetesebben össze, hogy a forma valahogy kiszabja sajátos funkcióit, hanem a funkciónak is van forma befolyásoló, visszahatással átalakító szerepe." /Lásd. Az Új E.A., 3.old.2.sz./ Majd így szól erről: "A világ már régen tudatában van annak, hogy a bűn lopakodó aljassága a világ legmérgezőbb destrukciója." Majd: "A legérdekesebb azt tudni, hogy minden apró cselekedetünk, mely bennünket formáz, egy egyetemes érvényű ábrarendszer törvényszerű visszhangja." Végül: "Az ember ősidőktől fogva a beszédhangok képmásain keresztül alkotott formát a világról és önmagáról."

Balla fenti mozaikszerűen egymásmellé illesztett megállapításai csak összefoglaló kicsengései a témának. Nem igyekeztünk levonatkoztatni e fejezet keretében megállapított tanulságokat, ezek úgyis rámutattak a tennivalókra a maguk helyén. A gyógyászatban, s általában ennek tudományos területein vajúdo kulturválság okaival még a továbbiakban is foglalkozni fogunk, hogy széles körültekintéssel emeljük be Balla kutatásainak minden láncszemét. Annyit azonban már most is el kell árulnunk, hogy az alkattani-problematika konkrét példáit tudatosan későbbi fejezeteink számára tartottuk fenn, akkorra, amikor az összes szálak nyilvánvalókká lesznek, s a példák könnyedén beszélnek önmagukért. Ehelyütt inkább csak a filozófiailag egyetemesnek mondható megállapításokhoz fűztünk reflexiókat, s csak annyiban tértünk ki a csupán orvosi kérdésekre, mennyiben azok szükségesek voltak a gyógyászat világnézeti struktúrájának lerögzítésére.

Még egyet meg kell jegyeznünk. Az alkat-problematika kapcsán csupán Ballának az emberi alkatra vonatkozó vizsgálatait ismertettük, amely csak egy része, bár tetemes része, alkati vizsgálatainak. Felhívjuk azonban a szives olvasó figyelmét arra, hogy Balla kutatásai messze túlhaladják az általam betöltött kereteket, az azokba való belemélyedést azonban az érdeklődő olvasó öntevékenységre bizzuk.

Szintézis - Kompozíciók.

5. Az ember halálos egyensúlyvesztése. Rákos gócok centrális alapja és annak kihangzásai. Rák, mint az egyensúlyvesztett alkat gyümölcse. Szervezeti harmónia-bomlás és a rák keletkezésének közös okai.

Az alkatproblémák előzőkben való tárgyalása rámutatott az alkat jelentőségére, biológiai és morális szintézisére, illetve eme egység feltételeire. Láttuk, hogy az alkat, mint központi adottság szerepel az ember egészségének kialakulásában és fenntartásában. Világos tehát, hogy Balla az emberi egyensúlyvesztés valamennyi szimptomáját ezzel méri le, mintegy ezzel diagnosztál. Így mondja ezt több alkalommal meggyőzően: "Még a fertőző betegségek alapvető nyitja is végső fokon az alkat valamiféle degenerációjában keresendő, mennyivel bizonyosabban áll ez mindenfajta endogén betegségre." Majd így is: "Ma már túljutottunk azon, hogy a legdöntőbb okot a betegségek fölléptében a bacilusoknak és holmi vírusoknak tulajdonítsuk, ezeket is számba kell ugyan venni, mint provokáló okokat, de mégis a megbomlott emberi alkat az, amiben mindenfajta kórság végső feltételét kell keresnünk."

Ha tehát Balla nemcsak az endogen, de még a fertőző betegségek végső feltételeit, előkészítő okát is az alkat minőségében keresi, nem csodálni való, ha korunk egyik legsúlyosabb egészségi defektjét: a rákot is ezen az adottságon át vizsgálja.

Mindenekelőtt az a kérdés vetődik föl bennünk, a töméntelen kórság közül, miért éppen a rákot vette az alkattal kapcsolatos vizsgálódása alapjául? Vajjon indokolja-e ezt csupán az a tény, hogy korunk endogén betegségei között elterjedtségben az elsők közt fut ez a kór? Nyugodtan mondhatjuk, hogy nem. A legátfogóbb okot a későbbiek kapcsán fogjuk fölfedni, most a kézenfekvőbb indokokat fogjuk csak fölvázolni. Talán legegyszerűbb, ha minden előrebocsájtás nélkül saját szavait idézzük, melyeket gyakran hangoztat. Íme: "Alkatelméletem legkicsúcsosodóbb pontját éppen a rákbetegséggel kapcsolatos vizsgálataim alkotják." Így is mondja: "Ha sohasem is vettem volna figyelembe az alkatproblémák iránt, a rák-vizsgálat körében szerzett tapasztalataim szükségképpen az alkat vizsgálatához vezettek volna." Majd: "Megítélésem szerint egyetlen betegség sem fed fel oly pregnánsan az

alkat központi jelentőségét, mint a rákbetegség." Eme kijelentések birtokában, könnyedén megállapítható, hogy a rák, mint kutatási tárgy, Balla orvosi szemében mélyen összefonódott az emberi alkat kérdéseivel, s hogy e kettős témakör mintegy vonzást gyakorol Balla szellemében egymás fölidezésére. Talán az alkattal kapcsolatos megállapításai nem is váltak volna oly tömörekké és élesen kontúrozottakká, ha a rákbetegség kutatása közben nem találkozik feltűnően jellemző alkati útmutatókkal. Így írja ezt: "Újszerű funkcionális, vagy dinamikus alkatszemplétem segítségével felfedeztem ezt, hogy egy alkati hasonlóság végeredményben funkcionális hasonlóságot takar. Ennek értelmében pedig az alkati hasonlóság korrelációinak hálózatában felfedhető elrákosodás végeredményben nem más, mint valamilyen animális funkcióknak a szervezet szöveti alapjain kiütköző titokzatos eredménye." /Lásd. A Rákprobléma Szintetikus Megvilágítása c. tanulmány 16.old.4.sz./

Hogy milyen messzire nyúlik Balla érdeklődése e kettősen összefonódott probléma iránt, azt az alábbi vallomása világosan fölfedi. Ime: "Már mint fiatal medikusnak a prágai kórbonctani intézetben feltűnt, hogy az egyes szervek rákos megbetegedésben elhaltak hullái valamiképpen hasonlítanak egymásra." /L. a R.Sz.M., 5.old.1.sz./ Majd a továbbiakban így egészíti ki ezt: "E hasonlóság intuitív jellegű megragadása részemre erősen meggyőző volt." /Lásd.U.o.5.old.2.sz./ Hogy aztán mily mélyre szövődött benne e téma összeszövődése, arról az alábbi szavakkal tesz vallomást: "Az intuitíven megragadott hasonlóság problémája többet nyugtot nem hagyott sem képzeletemnek, sem pedig logikai spekulációnak." /L. A R.Sz.M., 5.old.4.sz./

Megállapíthatjuk tehát, hogy Balla azért választotta a rákkutatást alkatelemélete alátámasztásához, azért emelte ki ezt a témát a rengetegfajta betegségek közül, mert már medikus korában megvillant előtte intuitív bizonyossággal e két probléma szerves összefüggése. Később azonban sarkalta az a körülmény, hogy a rákbetegség korszerű orvosi megítélésében rengeteg széthúzást, bizonytalanságot, sőt metafizikai spekulációkhoz hasonló avult dogmatizmust látott világszerte. Így panaszkodik erről: "A rákkutatás bizonyos mechanikus alkatszempléti tévedéseken át még ma sem tud túljutni, s ennek tudható be, hogy zöldágra vergődni nem tudnak." Így is mondja: "Márcsak az is ösztönzött e betegség behatóbb vizsgálatára, hogy egyre jobban fölfedtem, mennyi balfogás fűződik a rákkutatáshoz világszerte."

A második ok tehát a világszerte rákkutatásban mutatkozó nagyfokú tévedések. De még tovább sarkalta orvosi praxisa kapcsán szerzett sok tapasztalata. "Több évtizedes tapasztalataim után, oly mértékben tudom a rákos alkatot fölismerni, hogy semmi nehézséget nem okoz a konkrétebb rákok felismerése, s ez méginkább meggyőző minden esetben arról, hogy dinamikus alkatkutatásaimmal a helyes úton járok." - mondja meggyőződéssel. Majd így folytatja: "Onkológiai intézetben szerzett megfigyeléseim-tapasztalataim csaknem minden esetben meggyőztek arról, hogy a legkülönbélebb szervek rákjainak megvannak sajátos alkati korrelációi, vagyis rákelméletem nagyonis járható útnak bizonyult. Az elenyésző számú kivételt, ahol az alkati korrelációkat, sztrúmakat nem sikerült megtalálnom én az alkat végtelenül

bonyolult komplexének tudom be."

Tehát Ballát harmadik fokon a prakszissal kapcsolatos tapasztalatok is lendítik a rákprobléma bogozása felé. Emeljük ki e hármas indokból a konkrétebb jellegű vonatkozásokat, vagyis nézzük, miben látja korának rákvizsgálatában az elmaradottságot, illetőleg téves zsákutcába jutását?

Balla szerint a világszerte rákkutatás eredményességének legfőbb akadálya az a szinte dogmaszerű megállapítás, mely a rákbetegséget helyi jellegű, sőt autonóm jellegű kórnak könyveli el. Vagy is nem csupán a daganat-szimptóma megjelenési helyét érti azon, mikor megjelöli mellrák, ajakrák, méhrák, stb. hanem valójában elszigetelten e szervekhez kötötnnek fogadja el ezt a kórt, mely a szervezet többi részétől, így központi részétől is, lényegileg függetlenül, mintegy autonóm önállósággal, sajátosan transmutált sejtszisztemmel építi ki a maga halált hozó birodalmát.

Ez a szűkreszabott felfogás nyilván a túlzottan elspecializált és atomizált orvostudomány folyamánya, egy tévesen beidegzett analitikus módszer súlyos kihatása. A modern orvosi szemlélet és gyakorlat immár nemcsak a test szerveit osztja fel merev sematizmussal hanem egy-egy betegség különféle szimptóma-helyeit is. Így nyilatkozik erről Balla: "A rákkutatás eredményességének egyik legfőbb akadálya, hogy autonóm, helyi rákosodásról beszélnek még ma a pavlovizmus térhódítása idején is a kutatók, s ez nyilván annak a lehetetlenül végletes atomizálódásnak a következménye, mely korunk minden faktorát jellemzi." Vagy nézzük az alábbi megállapítást: "Aki még ma is azt állítja, hogy a rák "autonóm" növekedésű, aki azt hirdeti, hogy a vegetatív idegszisztem valami "autonóm" reguláló szerv, az divatjátmult apriorisztikus eltökéltségével csak elállja a rák-probléma megoldásának útját." /A R.Sz.M., 59.old.5.sz./ Majd így kritizálja tovább a "rák-autonómia" hivatát: "Az az eddigi rákszemlélet, mely a rákot autonómnak tekintve nem tudta belátni, hogy a rák csupán távolabbi erő-hatások gyújtópontjában keletkező fenomén, nem tudott mit kezdeni a daganat-transzplantációkkal kapcsolatban szerezhethő tapasztalatokkal. Köztudomású ugyanis, hogy a fiziológiás környezet fókuszpontjából kiemelt rákos sejtek egyáltalán nem mutatták fel a kísérletes transzplantátumokban azt a rapid növekedést, amely a szervezet keretében legtitokzatosabb valaminek tűnt fel." /L. A R.Sz.M., 68.old.5.sz./ Ekkép is mondja: "A világszerte rákkutatás teljes csödjéhez vezetett az "autonóm"-rákról szóló "tudományos" dogma, amely az ember szélesebbkörű normális funkció-hálózatából kiszakította és fiktív módon önállósította a rákos gócot-mátrixot, s ezzel a kutatók vizsgálódó tekintetét elszigetelte az egész ember kutatásától és fölmérésétől."

Egész ember. Balla tudományos kutatása minden vonalán szintézisekben gondolkodik, korának töröttvonalúságából kilépve, egészében akarja látni a dolgokat. A részlet mindenütt úgy tárul fel előtte, hogy beletorkollik a totalitásba, az egész alkatba. A rák sokféle megjelenési formája és kórbonctani vizsgálata sok kutató orvost megtévesztett, s ama téves

felfogáshoz vezetett, mely a rákos gócot a szervezet életétől merőben elkülönültnek vette és a rákos sejtszaporulat óriási tobzódásában energiaforrását nem a szervezet egészében, hanem az elszigetelt rákos sejtek misztikus energetikai felfokozásában kereste.

Ballát azonban nem tévesztették meg a rákkörüli tapasztalatok látszólagos ellentétei. Abból indul ki, hogy a burjánzó rákos sejtszaporulat egyáltalán nem lehet elizolálni az egész szervezettől, hiszen szívéssal vele él, sőt annyira vele él, hogy energia elszívásával el is pusztítja. Ha az "autonóm"-rák reális valóság lenne, függetlenített formájában nem rejtene magában a halálos egyensúlyvesztés veszedelmét sem. Éppen a rák-halál kérelhetetlen formája a bizonyága, hogy a szervezettel szorosán együttműködő, minden apparátusába belehangzó jelenvalóságával kell számolnunk. Balla így vélekedik erről: "Teljesen igazat kellett adnom azoknak a rákkutatóknak és biológusoknak, akik eddig is állították, hogy a carcinogenesis végzetesen összefonódottnak látszik az általános morphogenezissel." /Lásd. A R.Sz.M., 17.old.4.sz./ Majd egyre világosabb megfogalmazásban: "Beláttam, hogy a daganatos növekedés az általános növekedés problémájának csupán egy különlegesebb részletproblémája." /L. A R.Sz.M., 17.old.3.sz./ Majd így is mondja: "A rák természetrajzában a legfélrevezetőbb, hogy a kezdeti sejtszaporulata az általános növekedés sejtszaporulatával teljesen megegyező." Végül: "Az autonóm-rák a rákkutatás fikciója, a kutatás primitív stádiumát jelzi, mely a levitézlett cellulárpáthologia szerves részeként lett kiagyalva.

Mélyére nézve a dolognak, vájjon mit jelent ez? Nem kevesebbet, minthogy a rákkutatás eredménye azon múlik, hogy a rákkutató vizsgálatok fel tudják-e fedni az összervezet centrális vezérlése felé mutató okokat? Balla szerint tehát a rákos megbetegedés nem egyetlen szervnek elszigetelhető deformációjából, energetikai egyensúlyvesztéséből fakadó kór, hanem a szervezet összharmóniájának kisarkaló defektje. Ekkép tesz nyilatkozatot erről: "Immár nem mellőzhető el az az igazság, hogy a rákos-daganat csak szimptóma-kicsúcsosodás s a rák valódi lényege az öszszervezeti egyensúly-harmónia megbomlásában rejlik." Így is mondja: "Hogyha fényképekkel alátámasztottan fogom azokat az alkati korrelációkat bemutatni, amelyek a rák keletkezését valóban egy funkcionális erőhálózat csomósodási gócaban, szöveti koncentrációt létrehozó fókuszában létesülő folyamat keserű gyümölcsének mutatják be, túlságosan sok kísérletes bizonyítgatásra nem is lesz szükség." /L. A R.Sz.M., 60.old.2.sz./ Még meggyőzőbben, ime: "A rákos daganat nemcsak hogy a szervezet egészének passzív energetikai-hozzájárulásával, hanem a felsőbbrendű reguláló központok parancsára a szervezet aktív támogatásával keletkezik." /L.A R.Sz.M., 80.old.5.sz./ És kimondja világosan: "A rákos megbetegedés tehát végső fokon igenis a központi ideg- rendszer aktív hozzájárulásával, sőt vezérlésével jön létre."

Kérdés most már, hogy miféle meggondolások vezették ehhez a megállapításhoz? Hogyan és milyen összefüggésekkel hatolt be a test ilyen mélységes titkaiba. Itt megismételhetjük a fentiekben már kiemelt mozzanatot,

azt, hogy Ballát alkatelmélete segíti minden további megállapításában. Láttuk már, hogy mint orvos és mint filozófus is az alkatban találta meg az emberre vonatkozó legrealisabb és legteltebb biológiai alapot. Így szól erről: "Mindenfajta endogén, de fertőzőes betegség kivizsgálásánál is rögtön szemembe ötlük a betegséggel összefüggő összalkati vonatkozás. " Máskor: "Alkatvizsgálatok nélkül nem lehet átlátni a betegségek szövvényén." Így is mondja: "Senki sem juthat eredményhez a kórélettanban az alkat egyéni vonásainak fölfedése és számbavétele nélkül."

Az alkat tehát Balla szerint, akár determinált, örökletes felfogásban, akár pedig a funkciók által kialakított dinamikus-plasztikus egyéni szemléletében, mindenkor törvényszerűen megszabja a szervezet védekező reakcióinak mineműségét is. Az alkat az ember életstílusa teljesítésében részben kiszabja a mozgásokat, részben azonban maga is alá van vetve a funkciók alakító visszahatásainak. E kölcsönhatásban, mely az örökleteset az újszerűvel fonja össze, a szervezetben bizonyosfajta szintetikus alkalmazkodás alakul ki, mely hivatva van az ember célirányos hivatását tovább szolgálni. És a kiegyensúlyozott alkalmazkodás az egészség. Ha megszokottak és mérsékeltek a létfeltételek, az alkat könnyedén és mechanikusan szabja ki, irányítja a beidegzett mozgások méreteit, irányát, stb. De ha az élettér újfajta és főképp megerőltetőbb mozgást kíván a megszokottól, az alkat kénytelen bizonyos megerőltető alkalmazkodáshoz folyamodni, esetleg deformálódni. Az egyensúlytalan alkalmazkodás, készülődés pedig súrlódást, nyomást, tágulást, valamiféle ingerlést, gyötrődést ró a szervezetre, különféle szokatlan átállítódásoknak, megpróbáltatásnak teszi ki. Ha a szokatlan izgatás rövididejű, vagy nem túlméretezett, a szervezetben nem bomlik meg az egyensúly, de a túlméretezett ingerlés huzamosabban hat a szervezet valamelyik pontjára, az egyensúly fölbomlik. Nem minden alkat alkalmas arra, hogy a létküzdelem minden formájában megfelelően reagáljon, vagyis hogy a legmegfelelőbbben egyensúlyozza a rá mért feladathoz a maga apparátusát. Tökéletesen konstruált, arányosan fölépített, hajlékonyá edzett alkatok könnyedén kiegyensúlyozzák a létfenntartás és fajfenntartás terepein rájuk mért feladatokat, de alkati hiányokban szenvedő szervezetek a rájuk nehezedő terhelésre egyensúlytalanul reagálnak, nem képesek kivédeni önmagukat a túlságos megterheléssel szemben. Balla így mondja ezt: "Az alkat teherbirása arányban áll szerkezeti tökélyével." Így is mondja: "A szervezeti védekezés nem mindig követi a létfenntartás szempontjából célszerűnek mutató biológiai magatartást. Ez az elméretezett védekezés sok esetben a betegség kútfeje."

Hozzájárul még ehhez, hogy a túlterheltség legtöbbszörre aránytalanul oszlik meg az alkat egésze szempontjából. Eme aránytalanság természetesen bizonyos alkati részek kivételesen fölfokozott működését eredményezi. Balla ekként szól erről: "A túlterhelt, izgalomnak kitett részterület fölfokozott működést kénytelen kifejtetni." E ponton Balla érdekes megállapítást tesz, melyből kitűnik, hogy a szervezet minden reakcióját jól ismeri az idegrendszer valamennyi fázisán át. Azt állítja, hogy ez a fölfokozott működés legtöbbször védekező jellegű apparátus, mely el akarja oszlatni az aránytalanul támadó egyhelyi nyomást, súrlódást, ütést, izgatást. Tehát a rákbetegség

kezdeti fokán tulajdonképpen a szervezeti egyensúlyért folytatott harc. De ahhoz, hogy ez a védekezés az izgatott részterület számára eredményesen létrejöhesse, az egész szervezet apparátusát kell mozgósítani. Tehát az egész szervezet belemegy a mentesítő folyamatba, mint mikor egy ország katonaságot küld a határokra. Azonban e mentesítő folyamat az alkat hiányosságai, defektjei miatt nem tud megállni, hanem túlméreteződik, s olyan végletekbe hajló sejtgyarapodást eredményez, mely kiszívja a szervezet létfenntartó erőit, mintegy felfalja az életet biztosító szervezeti összhangot. Nézzük Ballának erre vonatkozó sokrétű megállapítását! Azt mondja például: "Köztudomású dolog, hogy van számos olyan kórélettani jelenség, mely bizonyos szövetek, vagy szervek hyperpláziájával és különféle méretű és módú sejtszaporítással, sejtes beszűrődéssel nyilván az egész szervezet valamilyen célszerű védelmét akarja szolgálni. Egyszerű példák erre a bőrkérgesedések is." /Lásd: A R.Sz.M., 26.old.7.sz./ Vagy egy másik példa: "A szöveti tömörítésnek, vagy szilárdításnak védekező jellege mégjobban kiderülhet, ha a sejt-beszűrődésekből adódó egyszerű konzisztencia-fokozáson kívül más egyéb zsugorítással, összegöngyölítéssel, vagy göndörítéssel jelentkező védekező szöveti reakcióknak értelmét is közös nevezőre próbáljuk hozni a sűrítés kórélettani folyamatával. Egy bőrráncolódás, kérgesedés, vagy beszűrődés például nagyonis egyértelmű szöveti védekezéseknek minősíthetők." /Lásd: A R.Sz.M., 27.old.2.sz./ Majd: "Az elrákosodás folyamatában végeredményben csak egy túlságosan felfokozott hyperpláziás jelenséggel állunk szemben, a rák igazi kórélettani problémáját tehát véleményem szerint éppen ezen a kvantitativ jellegű fordulóponton kell keresnünk." /Lásd: A R.Sz.M., 23.old.2.sz./ Nézzük egyre jobban kialakulva a tételt, íme: "A rák az én dinamikus alkattani szemléletem megállapításai, illetőleg konkrét tényeken gyűjtött tapasztalataim szerint úgy jön létre, hogy az izomműködések egy bizonyos cél irányában állandósult készütségi állapotot vesznek fel, illetőleg e védekező készütségi állapotban /vagyis hypertonizáltságban/ mintegy megrögződnek." /Lásd: A R.Sz.M., 40.old.2.sz./ Egyre világosabban szövik elénk a probléma: "Az állatok endogén rákjairól is végeredményben elmondhatjuk, hogy egy védekező tendenciájú helyi energia-koncentrátság hozza létre a sejtszaporulatot." /Lásd: A R.Sz.M., 42.old.4.sz./ Végül a legplastikusabban: "A rák az esetek túlnyomó százalékában olyan egyoldalúan felfokozott izomfunkciók következménye, szöveti végkifejlete, amely egyidejűleg s egyúttal a többi részekből való erőelvonás és vitalitás-csökkenés által előbb-utóbb a szervezet energetikai egyensúlyát teljesen felborítja és szükségképpen a halálba dönti." /Lásd: A R.Sz.M., 46.old.3.sz./

A rák tehát védekező apparátusként indul, kezdeti fokán a szervezet biztonsági őre, szerves együtthangzást mutat a normális növekedés, sejtbeszűrődés törvényeivel. De mivel az alkati deformációk révén a poláris kisarkított védekezés, helyi sejtszaporodás túlsúlyba lendül és állandósul a védekezés apparátusa, irreversibilissé és egyensúly-bontóvá válik, a halál beálltaig zsarnoki módon uralja az életet. Tehát a kezdetben célszerűségi folyamat végletbe fokozódva, célszerűtlenségbe torkollik.

Kérdés most már, hogy mik okozhatják a szervezet alkatot-

túlterhelő és egyensúlyvesztésbe döntő izgatását? Balla szerint rengeteg-féle ingerlő ok létezik. Ezek részben a külvilág behatásaiból származók. Nyomásból, ütésből, dörzsölésből, szorításból, kémiai anyagok, sugárzások, izgató hatásaiból stb. is beállhatnak. De származhatnak tisztán belső emóciókból: a félelem, a harag, a gőg, stb. állandó egyoldalúsító befolyásától, továbbá az idegrendszer túlerőltető bárminemű fizikai, vagy szellemi munkából is. Így mondja ezt Balla: "Teljesen lényegtelen, hogy külső, vagy belső hatások izgatják-e a szervezetet, hiszen mindkettő esetében a szervezet azonos értelmű védelmi reakciókat, energia-átcsoportosításokat mozgósít s akkor már megvan az ok a beteges sejtszaporulathoz, túltermeléshez is." Így is mondja: "A rákkutatás főként azért jutott zsákutcába, mert az előidéző okokat mindenáron csak külső ingerbehátásokban keresték. Jólehet az ingerlő okok lehetnek belsők is."

Tehát az okoknak rengetegféle fajtája áll fenn, de bármely-fajtájú ingernél a lényeg ugyanaz: az izgalom és a következmény is ugyanaz: a baj minden esetben a szervezet központi idegrendszere útján nyer védekező apparátust és az öszszervezet energetikai egyensúlyának megbomlásával célszerűtlenségbe zuhan. Balla így fejezi ezt ki: "Tökéletesen egyre megy, hogy a szervezet bizonyos részeit honnét, mily távolabbi okok révén éri az izgalom, mindenképpen azonos lefolyású készülségi-védelmi folyamatok sodrába kerül." Majd: "A rákprobléma tehát a cerebro-spinális idegrendszer és a vegetatív-szimpatikus idegrendszer közötti szerves kapcsolat egészen konkrét tisztázása s gyakorlati kiértékelése alapján jut nyugvópontra." /Lásd: A R.Sz.M., 59.old.3.sz./

Nézzük már most, hogy az élettér mely területeiről érkehetnek a szervezethez ezek az izgató behátások? A lét- és fajfenntartás útjairól, az kétségtelen. De mégis konkrétan: mitől és hogyan és miért?

Hogy ezt megvilágítsuk, némi korképet kell fölvezelnünk, sőt összehasonlító korképet. A mai orvosi kórélettan, nyilván pártos politikai nyomásra, szereti úgy feltüntetni a rákproblémát, mintha annak jelentősége nem növekedne napjainkban, mintha a száz év előtti rákdiagnosztika hasonló arányú volna. Holott a rákesetek számaránya napról-napra nő. Fennen hirdetik, hogy érzéki csalódásról van szó: a rákesetek számarányának növekedése csak látszólagos, s ez csak az orvosi tudomány fejlettségével függ össze. Régebben nem ismerték föl oly könnyen a rákbetegséget, mint ma, s az orvosi szolgálat sem volt ennyire kifejlődött, mint napjainkban. Az irányított statisztika és a kötelezően optimista "felvilágosítás" nem alkalmas ahhoz, hogy világosan lássunk. Enélkül pedig nem tudunk biztos alapokra támaszkodni. Tény azonban, hogy napról-napra, óráról-órára egyre jobban nő azoknak a száma, akikről tudjuk, hogy rákbetegek. Jóformán alig léphetünk egyet, hogy bele ne ütközzünk egy-egy, sőt több-több, százakra menő rákbetegbe. Számuk egyre nő, szaporodik, kétségbeejtő szervezeti világképet tárva elénk. Balla így számol be erről: "Óriásivá duzzadt népbetegséggel állunk szemben. Nemcsak nálunk, hanem világszerte. Amerikában csakúgy, mint Ázsiában és csak úgy, mint Európában. Franciaországban épp úgy, mint a Balkánon."

Honnét ered ez a folyton emelkedő szaporulat? Mi az oka ennek? Föltétlenül a hibás életmód. Méghozzá az egyéni és társadalmi életmód. Az ember számára a szervezetet arányosan foglalkoztató munka az előnyös, csak ilyen biztosítja kiegyensúlyozott mozgásrendszerével az alkat harmonikus épségét-szépségét és vegetációjának zavartalanságát. A létfenntartás küzdelme csak addig képez egyensúlyt a szervezettel, amíg arányosan rója rá a feladatokat. Balla ekkép ítéli el a helytelen életmódot: "Szinte kézzelfoghatóan érzékelhetjük a szaporodó rákesetekben korunk emberének helytelen életmódját, életkörülményeit, mely az aránytalanul megterhelt, kisarkított alkatban nyer kifejezést." Máskor: "Csak arányosan méretezett foglalkozások építik az egészséget."

De hol találhatunk ma ilyen életmódot? A társadalom a termelékenység korlátlan fokozása céljából a specializált munkaprogramokkal szétzilálta nemcsak az összetartozó kutatási területeket, nemcsak az iparüzők munkáját /Taylorizmus/, hanem a szervezet egyensúlyát is. Minden bérvizonyba fogott kivétel nélkül túlzottan és egyoldalusító túlzottsággal van megterhelve, kihasználva. A specializáltságban egyoldalúan kisarkított testi és szellemi munka azt jelenti, hogy a szervezet bizonyos szervének egy kihangzó pontján állandó túlterhelést szenved, míg az alkat többi részei szinte elsatnyulnak a használatlanságtól. A kihangsúlyozott, kisarkított szervezeti bázis aztán az egész szervezettel szemben, a szervezet minden léterejét magának vindikálva, mintegy szolgásgba hajtja az egészséget. A rák eszerint nem is egyéb, mint a szervezet egyensúlyvesztésének terhelési fókusza, egy agyonhajszolt s agyonhajszoltságában végletes erővel védekező szervezeti rész merevítő apparátusa. Így szól erről Balla: "Rákkutatásaim meggyőztek arról, hogy az egyoldalúan kisarkított megterhelések a szervezet egyensúly-felbomlasztásával tönkre teszik az ember életét."

A rákesetek számának növekedése tehát egyenes arányban áll a kor atomizáló törekvéseivel, az integráció követelményét elejtő differenciálódásával, a megosztott munkaterületek egyoldalusított munkakiszabásával, rekorderedményekre hajszolásával, mik szükségszerűen alkati deformációkkal járnak, ez alkati deformációk pedig a kiegyensúlyozás hiányában már szülő fészke a betegségeknek. Balla azt állítja, hogy a rákos betegeket megfigyelve, rájött, hogy egy-egy rákfajta kifejlődésénél az alkatok feltűnő hasonlóságot mutattak. Ismételten idézzük alábbi megállapítását: "Feltűnt, hogy az egyes szervek rákos megbetegedésében elhaltak hullái valamiképpen hasonlítanak egymásra. /Lásd: A R.Sz.M., 5.old.I.sz./ Ezt a problémát U.E.V. c. tanulmányában részletesen bemutatja, kiemelve, hogy bármiféle mozgástypus és tartástónus tipikus alkati formát eredményez, viszont a létrejött alkati forma mindenkor sajátos, az alkatnak megfelelő egészségminőséggel, illetve betegséggel jár. Ezt egyébként részletesen fejtegettük előző fejezeteinkben is, rámutatva az alkat és funkció szükségképi kölcsönhatásaira.

Levonatkoztatásképpen most már meg kell állapítanunk, hogy korunk egyoldalusító törekvései, a mindinkább lábrakapó szakosítottság,

egyoldalúsított életvitel egyik legfőbb előkészítője a rák keletkezésének, mintegy melegágya e népbetegséggé vált kórnak. Csodálatos és megdöbbentő azonban - s ez az orvosi etika teljes csődjének mondható - hogy a rákkutató orvosok és intézmények nem fedik föl a rákbetegség keletkezésének ezt a hinterlandját, nem igyekeznek olyan kulturális és gazdasági intézkedések bevezetését nyomatékosan kieszközölni a kormányzó közegektől, melyek ennek a kornak kisarkított egyoldalúságba hajszolódó tendenciáját, az emberi alkat arányosságának megőrzése végett ellensúlyoznák. Balla ekkép szól erről: "A kultúra, a gazdasági élet kisarkítottságának, elszakosítottságának a szervezetre ható egyoldalúsító terhét csakis központilag, a kultúrpolitika és gazdaságpolitika integrációra törekvő útmutatásaival kellene ellensúlyozni!"

Hiszen éppen itt volna már ennek az ideje. Gondoljuk csak meg, hogy ez a nyilván kapitalista, kizsákmányolási célból kialakított munkatempó már a múlt század eleje óta, nyugaton pedig a tizenhetedik századtól rohamosan terjed. A profitéhség előtérbe jutása és a futószalagosított gépesedés is szükségképpen ehhez vezetett, s egyre nagyobb méretűvé vált. Tehát az alkatformázódásnak ez az egyoldalúsító kényszere már a harmadik, sőt negyedik generáción át erősödik, főképp egyazon foglalkozást üző leszármazottaknál.

Úgy látszik tehát, hogy az orvosi etika megtorpant s a politikum áldozatává vált. Sehol erélyes hang nem hallatszik arról, hogy például évenkénti munkacserékkel enyhíteni lehetne és kellene az egyoldalúsításokat. Sehol egy orvosi hang arról, hogy a nyomasztó munka teljesítmények lecsökkentése is enyhületet hozhatna. A rákkutató orvosi gárda bebujik a laboratóriumokba és biokémiai kísérletekkel ígéretet megígérni a kérdést, holott ezzel még csak egyik oldalát sem fogja meg a problémának. Az ilyesféle manőverezésekről Balla így ír: "A jól kiválasztott experimentekről csak a naiv lelkek nem tudják, hogy a belőlük kicsalt bizonyítékok elfogadását sajnos legtöbbször az a hit s ideológiai álláspont determinálja, ami az experimentálót, s eredményeinek elfogadját eleve közös nevezőre hozza. De aligha van ember, akit experimenttel meg lehetne győzni, ha eleve nem akarna valamit elhinni, ha az experimentből kicsiholt eredmények eredeti álláspontjával ellentétben látszanak lenni." /Lásd: A R.Sz.M., 52.old.4.sz./ Élesebben, íme: "Semmiféle népbetegséggé vált kórt nem lehet csupán laboratóriumi kísérletekkel megvilágítani, hiszen a kísérleti alany ki van szakítva természeti környezetéből. A betegségek megfejtése nagyban függ a társadalom keresztmetszetének ismeretétől és helyes kiértékelésétől." Máskor: "Minden rákeset okát csak úgy tudtam megfejteni, hogy a rákos beteget pontosan behelyeztem teljes környezeti életmódjába, s képzeletemmel és logikai képességgemmel követtem azokat a nyomokat, melyek betegségösszetevőként aztán hirtelen elémszöktek." "A rövid-lepergésű, kimétszéses-jellegű, "szakosított" laboratóriumi kísérletezés csak kiegészítő és esetleg ellenőrző apparátusnak ismerhető el." Majd ezeket írja: "Jelen munkámban laboratóriumi kísérletek bemutatásával nem is jövök hát elő, de hogy e mulasztásom még se tűnjön föl túlságos vakmerőnek és valami egészen lehetetlen álláspontnak, idézek egy alapos laboratórium-vezető tudósunk bizonyos felmentési lehetőséget nyújtó

néztéből: "Bármilyen haladást tettünk a kísérleti rák megismerésében, az emberi rák megismerésétől még messze vagyunk. Itt a klasszikus kémia és fizika módszerei csakhamar cserben is hagynak. Új eszközök után kell néznünk, amelyek a folyamatok lényegébe ha teljes bepillantást nem is engednek, de a legfontosabb tényezők körvonalait sejteni megengedik... Az emberi rák problémáját kizárólag fehér egereken és házi nyulakon gyűjtött tapasztalatokkal megoldani sohasem fogjuk, ehhez emberanyagon szerzett adatok szükségesek. Mivel pedig az emberen kísérletezésnek nincs helye, a legnagyobb és legbőkezűbb kísérletezőhöz, a gyakorlati élethez kell fordulnunk felvilágosításért." /Puhr L.dr./ /Lásd: A R.Sz.M., 54.old.5.sz./ Végül módszerének teljes szembeállítását a laboratóriumi kutatók szűk és sematikus kutatási területével, ime: "Úgy hiszem tehát, hogy a laboratórium falai közé megukat besáncoló kutatóknak elvileg sincs sok joguk annak a módszernek a kinevetésére, vagy lefitymálására, amit én vagy húsz éven át folytattam élő betegek testi, lelki alkatán való pontos megfigyelésekkel, mozgásaik, emocionális megnyilvánulásaik, gondolkodásuk céltudatos fürkészésével. A daganatsejtek kutatásán túl, tehát az egész ember megismerésére törekedtem és ezért nem zárkóztam be a laboratórium falai közé." /Lásd: A R.Sz.M., 53.old.2.sz./

Annyi bizonyos, hogy a rák-problémát, ha ez valóban alkati megalapozású, nem lehet laboratóriumi kísérletek kizárólagosságával megoldani és pirulákkal likvidálni, hiszen a rák-invázió immár nem csupán szakorvosi probléma, hanem társadalom-egészségtani, nemzetgazdasági is, sőt mai inváziójában elsősorban az. A kutató orvos immár nem fedheti magát tudós talárlójával és mikroszkópjaival, ki kell lépnie a porondra, még ha támadások érik is. Szembe kell szállnia azzal a kapitalista csökevényekkel, hogy csupán a gazdasági haszon a cél s azzal, hogy ez a cél csupán a dolgozók túlterhelésével és termelékenységük állandó fokozásával érhető el. "Azt nemigen hangoztatja senki, hogy a profitigény csökkentésével, a társadalom improduktív elemeinek a munkarendbe való bekapcsolásával, a destruktív célokat, háborús készülődéseket szolgáló termelékenység kiemelésével is lényegesen lehetne hozzájárulni az egyének tehermentesítéséhez, az élethajza csökkentéséhez." Csodálatos, hogy a világméretű rákkutatás óriási apparátusa megbúvik a kísérleti intézetek falai között, rettegve a kapitalista nyereszkesedés visszaütéseitől. "A rák terjedésének megakadályozása társadalom-politikai érdek" - mondja meggyőzően Balla. Tehát ez is Cronin tollára való, nemcsak az orvostársadalom belső krízise.

De nézzük most részleteiben a fenti megállapítást. Hogy a rák-probléma valóban világméretű társadalompolitikai jelentőségű, bizonyítják azok az alapítványok /Rockefeller, stb./, melyek a társadalom megmozdítását jelzik. De bizonyítják a rákkutató-intézetek hatalmas felszereléseit, továbbá az általánosan kötelező rákszűrő-vizsgálatok országsszerte. Mint a régi keleti betegségek /lepra, kolera, himlő, stb./, melyek véstelenül árasztották el az emberiséget, kihalt városokat, falvakat hagyva maguk után, azonosképpen a rák is szinte szétmállasztja a társadalom biológiai fundamentumát. A rákesetek száma oly rohamosan növekszik, hogy hovatovább, főképpen a női társadalomban, alig lesz olyan lény, aki

ezt a kórt elkerüli. Németországi statisztika szerint pl. minden 4. ember rákhal meg.

Viszont ha ez nemcsak orvosi probléma, hanem elsősorban társadalompolitikai feladat, akkor a pavlovizmus szellemének megfelelően miért nem szélesítik ki a kutatásokat a laboratóriumi kísérleteken túl is? Balla rámutat, hogy az orvosi praxis körében gyűjtött kendőzetlen tapasztalatok s nem éppen optimizmust sugárzó megállapítások óriási jelentőségűek lehetnének a kutatások eredményességének szempontjából. Ha pedig ez így áll, miért nem rendelnek el rendszeres összehasonlító szakorvosi, orvosbiológiai, szociálpolitikai és munkaegészségtani megbeszéléseket, konferenciákat? Balla állítja, hogy a kórcbonctani vizsgálatoknál, továbbá az állatokon való kísérletezéseknél jóval célhozvetőbbek az alkati összehasonlítások, a rákos betegek egyéni életének és környezeti ráhatásainak kimerítőbb tanulmányozása. Mint láttuk, Balla állítja, hogy minden rákbetegnél megtalálta az egyéni alkati alapot, jellegzetes funkcionális járulékkal. Ezt azonban az egy óra alatt százas szériákat "elintéző" szűrő vizsgálatok alatt nem lehet megtalálni.

Addig tehát nem várható kielégítő eredmény sem etiológiai, sem prevenciós szempontból, ameddig a laboratóriumi kutatások mereven különállnak a rákos alkat és a rákbeteg környezetének tanulmányozásától. És mindenekelőtt a rákkutatást nemcsak központi orvosi, hanem központi társadalmi problémának is kellene tekinteni, mert mindaddig, míg a kutatások elszigeteltek, mégha szakvonalon jelentősek is, nem várható ezektől kielégítő eredmény.

A szakvonalú kutatások terén pedig - ez már előző fejezeteinkből is kitűnik - központi helyre kellene állítani az alkattani kutatásokat és azok eredményeivel fölfegyverkezve, látni neki a rákkutatásnak. A szakvonalú vizsgálatoknak továbbá fel kellene ölelniök a funkciók szélesebb skálájának alapos földerítését is, nemkevésbé a funkcióknak az idegrendszerrel összefüzdő apparátusait, vagyis a tágabb szellemi környezet hatásait is. Balla így indokolja ezt a követelményt: "A mozgásokat szabályozó értelmi működések s viszont a mozgások alkatformáló hatásainak szövevényes idegrendszeri és trofizálási visszahatásai legalábbis az eszes embernél /homo sapiens/ a legfőbb és legigazibb rákkutatási téma."

Kérdés most már, hogy Balla eme elmélete útján, mely a rákfészket alkati determinációval, központi idegrendszerbeli elfajulással és a természetes növekedés törvényeiből adódó hasonló védekező apparátussal magyarázza, eljutottunk-e a rákbetegség megfejtéséhez és gyógyítása módjához? Maga Balla válaszol erre, éles önkritikával élve: "Tudom jól, hogy a rák összproblematikáját e dolgozat keretében érintő elgondolásaim annyira vázlatosak, hogy minden irányban kibővítésre és reális alkalmazhatóság szempontjából sokkal konkrétebb kidolgozottságra szorulnak." /Lásd: A R.Sz.M., 88.old.5.sz./ Majd: "Tudom jól, hogy a felfokozott izomtónusok sejt szaporodást kiprovokáló hatásainak emlegetésével és hibáztatásával a

rákos folyamat keletkezésének legmélyebb okait még nem adtam meg. Hiszen az izomtónusbeli emelkedettségek oki mechanizmusa tovább nyomozható egészen a központi idegrendszerig. Állítani merem azonban, hogy a rák genezisével kapcsolatban általam felfedett és kihangsúlyozott polarizált, kisarkított izomfeszültségek a rák-probléma nyitjához hasonlíthatatlanul közelebb juttathatnak, mint az agy bonyolult komplexe felé irányuló, legtöbbször úgylis csak teoretikus keretek között maradó ok-keresések." /Lásd: A R.Sz.M., 90.old.7.sz./ Legösszefoglalóbban így szól erről: "Kutatásaim még korántsem elégségesek ahhoz, hogy a rákbetegséget minden mozzanatában megfejtsék. De kérdem én, van-e olyan betegség, melynek minden-irányú tisztázása immár százszázalékos? Annyit elméletem kétségtelenül felfed, hogy hol az alapkiindulási pont, sőt sokféle megvilágítást nyújt arra nézve is, hogy a rákkutatásnak merre kell haladnia." Magyarozatképpen pedig még hozzáfűzi a fogas kérdést: "Melyik organikus funkció az, melyet kielégítően megvilágított ok-mechanizmusának egyetlen, vagy csak néhány anyagi láncszemének felfedezése? Melyik endogén betegség is az, amelyet az ilyesfajta felfedezések lényegükben kielégítően megvilágítottak és kauzális therápiához juttattak? Egyik se!" /Lásd: A R.Sz.M., 91.old.4.sz./ Aztán még ezt is mondja: "Egy betegség mindenoldalú tisztázása sok kutató együttes munkájának eredménye lehet csak. Én azzal járulok hozzá a rák-probléma tisztázásához, hogy mint orvos-filozófus szintézisbe foglalom az általam is kikísérletezett, logikailag alaposan földolgozott eddigi eredményeket, s ezeknek eredőjeként megvillanatom ez alapokat és az utat, amin tovább kell mennünk, nekem és másoknak, sokaknak, egyre többeknek, mert a téma fontossága az emberiség központi érdeklődése előterében áll."

Nézzük tehát a kiindulási alapot és az utat. A kiindulási alapot Balla abban látja, hogy a helyi rákos-góc megállapítása után az egész ember vizsgálatának kell központba kerülni. "A sokfajta téves ideológia, mely az embert élesen szétválasztotta testre és szellemre, egyik főoka annak, hogy az egész ember, a test-szellemi egység elsikkadt a tudomány előtt, vagyis a mereven skatulyázó dualisztikus módszer a rákkutatásra is rányomta a maga meddő, metafizikai módszerét. A daganatot, mint a "gonoszat", vagy legalábbis a gonosz szellemek eme "aknamunkáját", ravaszul különválasztották az emberi viselkedések és alkat egészétől. Nem csoda hát, ha a rák-elleni harcban is csak tüneti kezelés folyik, akár csak a "békeharcban".

A rákkutató és gyógyító apparátust ki kell hát emelni a szimptoma-kezelés köréből, s a vizsgálatokat, meg a prevenció feladatát is az egész emberre s egész életére kell kiterjeszteni. A modern medicinában erre már mutatkozik is hajlandóság, amint ezt Balla kifejti, ime: "Kellő tehetséggel és súllyal e hiányokat időnkben Pavlov látta meg és ő volt az, aki a nervizmus keretében a betegség fogalmát az egész ember fogalmával szorosabb kapcsolatba igyekezett hozni, mint a betegségeket hypostatizáló idealista biológiai szemlélet, mely a külsőt a belsőtől, az agyidegi "subjektív" funkciókat a cellulárpáthológiai "organikus-objektív" alapoktól metafizikai mesterkéeltséggel választotta el, s ez alapon a betegség s az egyéni életstílus, a külső és belső környezet szoros összefüggéseiről mit sem akart tudni." /L. A R.Sz.M.,

13.old.3.sz./ S e gondolatokat folytatva, egyre nyomósabban kel ki a helytelen dogmatizmus ellen. Figyeljük csak: "Ma már egyre világosabb, hogy a rák-problémában való általános elakadásnak is ugyanazok a legmélyebb okai, amelyek az előbbieken felvázolt nehézségek mögött rejlenek, és hogy tulajdonképpen metafizikai dogmákhoz való ragaszkodások kötötték gúzsba úgy a rák, mint az összes többi endogén betegség lényegét felderíteni akaró kutatásokat." /Lásd: A R.Sz.M., 13.old.5.sz./

Balla szerint tehát a modern medicina egyes kiváló képviselői, mint például Pavlov, vagy Carrel, a betegségek behatóbb vizsgálatánál az egész embert nézik. Mégpedig környezete, sajátos egyéni életmódja, s alkata szerint. És ez helyes. Balla szerint a vizsgálatoknak meg kell állapítani az ember környezetében, életmódjában rejlő betegségkeltő okokat. Be kell világítani a környezet, életmód és alkat közti összefüggésekre, mégpedig biológiai, fiziológiai és szellemi téren is. Mindezeket a vizsgálatokat pedig az idegrendszeri reagálás pontos kivizsgálásával is kell ellenőrizni, illetőleg kiegészíteni. Így aztán a rákbetegségnek nemcsak háttere, hanem lényege is teljesen tisztázódik majd.

Hogyan értendő azonban az egész ember? Balla itt érdekes megállapítást tesz. Azt mondja: "Ha igazán szintetikus módon akarjuk nézni a betegségeket, az egész embert nem azonosíthatjuk a pusztán fiziológiai laboratóriumban "lekísérletezett" működési komplexével. A szélesebbkörű és hatósugarú morális-szellemi habitust, viselkedési komplexet éppen úgy kivizsgálás tárgyává kell tenni, mint az előbbieket és azok bizonyos biokémiai összetevőit." Igen, Balla kétségtelen érdeme, hogy a rákbeteg környezetének külső és belső vizsgálatánál sem felejtkezik meg filozófus-voltáról. A lelki-szellemi behatásokat egyenrangúan vizsgálja a szűkebb-értelmű biológiai behatásokkal. Szerinte a lelki feszültségek, eltévelyedő szokások és karakterbeli tulajdonságok éppen úgy előkészítői lehetnek a rákos folyamat megindulásának, mint a tisztán anyagnak mondható mechanikai, vagy kémiai ingerek és sérülések, súrlódások, maradások, ütések, vegyi, sugárzási, vagy akár bacillusos izgalom. Például ezt állítja a göggel kapcsolatban: "A gög megmerevíti a testtartást, állandóan egyirányú feszültségben tart bizonyos mozgást lebonyolító izmokat, terephelyül szolgálva a szervezet belső állandó koncentrált izgatásának." De az ember némely kedélyhabitusát is elmarasztalja, így szólva erről: "Egy ványadt kedélyállapotban élő nő vonagló-riszáló járása állandó belső ingerhatások révén méhrákat idézhet elő." Ezt is mondja: "Kivételesen nagy kapacitású emberek fölfokozott szellemi tevékenysége, agyfunkció-koncentrációja is lehet a betegség kútfeje." A Szemléletes gondolkodás logikája c. könyve -k- jelentést tárgyaló fejezetében, ahol a -k- keménységi jelentésének biológiai kihasználtságát mutatja be, ezeket írja: "Ahogy az irigység, gyűlölet, zsugoriság, stb. szorongása, úgy az ezeken ellentmondóan túltenni akaró, erőnfelüli kevélység, gög is részletekbe törő, sarkított túlfeszítettségekkel jár együtt ...Ha pedig tudatosítjuk, hogy ez eltolódott-jellegű izomfeszültségeket felmutató érzületek állandósultságuknál fogva mily mértékben befolyásolhatják a trophiát, a szolgálni kényszerülő tényészéleti szerveket, hamar meg fogjuk érteni azokat az endogén szervi

elváltozásokat, betegségeket is, melyeknek genezisében eddig nemigen tudták indokolni az inertöbbleteket vagy elfojtásokat... A kén és kín végletes feszültségei között egyensúlytalan hánykolódó és megrögződő emberi életstílus bizony -k- jelentésünk vonalán mint létrehozó ok kapcsolódik be egy rákítóba." /Id.mű 100.old./ Hogy pedig a kén, vagy kín állapotokat Balla egyáltalán nem fogja fel szubjektív-idealista módon, az kitűnhet következő soraiból: "Ezeket az eddig csupán szubjektív értékűnek ledegradált mozzanatokot csak olyan ideológia hanyagolhatta el, mely vakon hitt bizonyos elmetartalmak, lelki élmények, emóciók tisztára szellemi mivoltában. Aki azonban ilyen idealista tévelygéseken túljutott és elfogadja azt, hogy ezek a bizonyos "szubjektív tartalmak", illetve panaszok, miként az izomtónusokat "objektíven" feszítő kín-, vagy kénreakciók is végeredményben materiálisán organikus faktorok, az nem hunyhat szemet az ilyesfajta okok objektív kutatása előtt sem." /Lásd: A R.Sz.M., 47.old./ A szellem, a lélek tehát szintén lehet irányzója e kórnak, éppen oly izgató hatást váltva ki, mint a külső behatások: például dohányzás, állandó dörzsölések, nemgyógyuló sebek, stb. Mindez teljes, félreérthetetlen világossággal mutatja, hogy az egész embernek kell állnia az orvos vizsgáló szeme előtt, ha erről a végzetes kórról valamit is tudni akar.

Az egész embert pedig a lehető tárgyiasság szemével kell nézni. Egyes kutató biológusok és fiziológusok az ember természetes életét csupán a célszerűségi piederstáljáról tudják szemlélni. Szerintük az ember szervezetében végbemenő különféle folyamatok mindig törvényszerűen a célszerűség jegyét viselik magukon. Mások pedig a biológia területéről száműzték a célszerűség gondolatát, de a rákbetegségnél visszacsempeszték azzal a negatív állásponttal, hogy lehetetlennek tartották a szervezet önmagából folyó ilyen "célszerűtlen" lázadását, mint aminő a rákos burjánzás. A célszerűségi gondolat eme két végletes tábora szakította el a rákbetegség vizsgálatában a daganatos sejtszaporulatot a növekedés normális sejtszaporulatától. Mihez vezetett ez? Ismétcsak az ember kettéosztásához: a helyi rákos góc és az ember egészségesnek látszó többi testrésze közötti éles kettősséghez. Így szól erről Balla: "A legtöbb eddigi kutató nyíltan, vagy burkoltan az emberi társadalom jelenségeinek analógiájaként próbálta valamiképpen megvilágítani a rákos sejtindividuumok hibáztatott viselkedését. Ezek a tudósok, akik metafizikától, filozófiától állítólag óvakodva a "cél" eszmét száműzni akarták az egész biológia területéről, abba az átlátszó ellenmondásba keveredtek, hogy ha a "célszerűség" és "értelmesség" gondolatát az egész szervezettel kapcsolatban nem is voltak hajlandók elfogadni, a rákos túlburjánzásban mégis az egész szervezet "célszerűsége" ellen elkövetett "lázadást", "anarchiát" véltek látni." /Lásd A R.Sz.M., 81.old.1.sz./ Aztán így kritizál: "Azt állították a rákos sejtekről, hogy ezek teljesen "asszociálisan", társadalomellenesen viselkednek a szervezet összérdekével szemben, persze nemigen tudatosították, hogy az "asszociális" szó értelme itt teljesen azonosnak vehető a "célszerűtlenséggel" is, amelyet mint "tudománytalan" fogalmat általában elejteni próbáltak." /Lásd: A R.Sz.M., 81.old.2.sz./

Balla nyilvánvalónak tartja, hogy az ember életében nem minden folyamat viseli magán a célszerűség jegyét. A rákhoz vezető folyamat pl. a

kezdeti szakaszban célszerű és értékes védekező-reakció, de ez egy határon túlhaladva, egyenesen halálos veszedelembé dönti a szervezetet. Ha az ember minden szervezeti mozgása mindenkor a célszerűség jegyével rendelkeznek, akkor semmiféle betegség, sőt a halál sem jöhetne számításba.

A szervezet a maga életútján egyszer építő, máskor szétbontó műveleteket mozgósít. A túlméretezett építés /lásd védekező sejtszaporulat/ már magában deformációt, betegséget jelent. A szervezet a tökéletes reagálás, éles egyensúlyozás szempontjából mindenkor bírálható, a létfenntartás nagy küzdelmében sokszor kisiklik és alul is maradhat. Egy célszerű reakció pillanatnyi jelentőségű is lehet és szabad jellege folytán relativ értékűnek mondható. Így csúszik be a normális növekedéshez hasonló, vagy vele éppen azonos jellegű sejtszaporodás, a védekező apparátus a célszerűtlen formába. E célszerűségi megbillenést így fedi fel kutatónk: "Minden elrákosodási folyamat kezdetben egy teljesen célszerűen beszervezett szöveti készütség. Értelmetlensége és az össz-szervezet szempontjából tragikusan ellenmondó, célszerűtlen jellege azáltal keletkezik, hogy e lokális védekezési folyamat és a vele szembehelyezhető "ártalom" között feltűnő aránytalanság jön létre." /Lásd: A R.Sz.M., 82.old.5.sz./

E vonalon Balla egy nagyfontosságú álláspontot látszik erősíteni. A reális valóságokban, s így az emberi szervezetben végbemenő változások is csak úgy lehetségesek, ha negatív kihullás révén a pozitívumok újfajta lendülethez jutnak. Ez színezi például a természetes kiválasztódás folyamatát is. Természeti törvény, hogy az élet rendjéből kihull a célszerűtlenné vált formavariáció. Így könnyen érthető, hogy a védekező apparátus célszerűen induló sejtszaporulata túllendülve kimért feladatán, pusztulásba viszi a szervezetet. A rák egy túlméretezett sztratégia célszerűtlen plusza, vagyis eltúlzott sejtszaporítással létrehozott védekezés.

E ponton meg is kell állnunk. Föl kell vetnünk a nagy kérdést: lehetséges-e, hogy a szervezet ilyen nagymérvű egyensúly-bomlást saját mozgósításával hozzon létre? Hogy alkalmazkodó képessége csak ilyen tökéletlen legyen? Hogy a létfenntartás újszerű követelményeit nem képes kiegyensúlyozni? De itt egy fogas kérdést kell felvetnünk. Szabad-e, lehet-e büntetlenül az ember természetes és kultúréletét oly óriási mértékűen túlterhelni és egyoldalú kisarkítással oly egyensúlyvesztésre kényszeríteni, mint aminőben a mai ember él? Foglalkoznak-e azzal orvosbölcsészek kellő számmal, hogy a társadalomépítés jelen és jövő perspektíváit összehangolják a szervezet biológiai, fiziológiai és szellemi teherbírásával? Lehet-e, szabad-e mérlegelés nélkül az emberi szervezetet világszerte olyan teherpróbáknak alávetni, csak rövid ideig bírható rekordteljesítményekre biztatni, vagy kényszeríteni, amelyekben hosszabblejáratú életérdekeink vonala mélyen a célszerűtlenségbe süllyed? Lehet-e és szabad-e az arányosra tervezett s ősidőktől fogva csak e keretben, formában teherbírónak bizonyuló szervezetet az egyensúlytalanság, az aránytalanság akkora veszélyének kitenni, amilyenek a gépszalagosított kapitalista munkatempó kiteszi? A létfenntartás mai üteme olyan kisarkított feszültséget kíván, amely már az alkat test-szellemi egyensúlyát nem

biztosíthatja és ezért szükségszerűen alul marad. A rákbetegség nem is más, mint a létfenntartási küzdelem kisarkítással eltúlzott formájában való elbukás. Filozófiai megfogalmazásban: a harmonikus személyiség, arányos alkat kifejtésétől való kisarkuló eltérés, az ember összképességéből csupán egyetlen mozzanat dominálása. Balla így fejezi ezt ki: "A rákbetegség a kor ember-ideáljának rendkívüli elferdülését, filozófiátlan perspektíváját mutatja és ez tükrözője az ember megrablásának, kiuzsorázásának, elnyomorításának, az egyoldalú életstílus, élethivatás, munkaforma destruáló, atomizáló hatásai révén." Ez pedig azt jelenti, hogy a kor filozófiai képmása, ha azt karrikatúra-rajzoló dobná elénk, úgy festene, hogy minden emberből csak egyetlen rész, méghozzá egy hatalmas daganatos rész éktelenkedne elő, az ember többi része homályba veszne. Hovatovább ide jutunk. A fejőstehenek, hízott disznók, tenyészméhek "nemességéhez", melyeket haszonhajhászásunk egyoldalusított, sarkított be a "nemesség karámjába". "Elszörnyesztő perspektíva" - mondja Ballában a harmonikus egészre törő filozófus. Minden ember egy-egy kidomborodó részleg az egész emberség helyett. E szörnyű képmás vádolón meredezik valamennyiünk otthonának légkörében, egész társadalmunkban, tudományunkban és hovatovább művészeti életünkben is, hiszen hovatovább csak mereven elszigetelt témák, jól daganatosra fújva, képezik szaktudósaink érdeklődési tárgyát. Nézzük csak szobrainkat, festményeinket, figyeljük színházainkat, figyeljük a tudományok nagy daganatát: a most szinte kizárólagossá dagasztott atomkutatási apparátust, és a hitegetést, hogy a vitaminok, hormonok után, most majd az atomok és izotópok váltják meg az emberiséget.

S most már, e perspektíva fölvezetése után, könnyen érthetővé válik, amint azt e fejezet legelején kilátásba helyeztük, hogy Balla miért éppen a rákot választotta alkati kutatásai csúcspontjául. Most már látjuk, hogy nemcsak e fejezet elején megvilágított okok miatt. Hanem, mert ez a betegség képletesen egész szellemi életünket jellemzi, az egyensúlytalanságból, diszharmóniából fakadó zavarok fölborítják nemcsak szellemi életünk, hanem testi egészségünk, létünk egyensúlyát is. Balla filozófus szeme jól látja, hogy minden nemzedék csak olyan betegségektől pusztul el, melyeket saját maga termelt ki. Külsőséges, idegen okokból beálló exogén betegségek görbéje a szervezet automatikus védekezése és a kórokozók virulencia-csökkenése folytán hamarosan lehanyatlik. "Csak az alkat harmóniáját megbontó bajok válnak igazán veszedelmes korbetegségekké, népeket, kultúrákat kiirtó tragédiákká" - mondja filozófusunk.

Tehát nincs válaszút. A háborús, vagy termelési célokat szolgáló atomkutatásoknál jóval fontosabb feladat vár megoldásra: egyensúlyba kell állítani az emberi szervezet alkati teherbirását a rárótt terhekkel és rázúduló test-szellemi gondokkal. Ez pedig nemcsak világgazdasági, hanem mélyrenyúló társadalometikai probléma is. Az az állam nyeri majd meg a jövő kilátásait, amely leginkább fölismeri a fenti probléma korszakos fontosságát és a profitéhséget megfékezve, a gazdasági életvitelt, tudományt és egyebeket alárendeli a harmonikus alkat biológiai követelményeire támaszkodó etikának.

Témánk végső sorainál méltán kérdehetnők: mivel mérhető le az emberi alkat teherbírása és egészséges egyensúlya? Itt csatlakozik a téma főkérdéseire Balla sokat emlegetett geometrikus tudomány módszere. Balla szerint, mint láttuk az előző fejezetekben, minden forma és minden történés, tehát mindenfajta alkat és mindenfajta funkció létképessége azon múlik, minő mértékben bírja fenntartani ideális arányait. "Minden valóság a geometriai törvények szerint épül ki és szintézódik a lét rendjeiben, tehát nyilván az emberi alkat létképessége, betegségmentes modellje is a geometria figuralitással kiszabott, és fel is mérhető adottság" - így fejezi ezt ki Balla. Az egészséges emberi alkat is tehát pontosan ábrázolható és számarányokkal is kifejezhető valami. Az előző fejezetekben részletesen kivizsgáltuk, mik a formáns feltételei a jó, vagyis egyenesbe kiemelt alkatnak, s mik a hiányai, formális defektjei a nemmegfelelőnek, a görbére vetemedettnek. Érdekes, hogy az ideális-egyenes alkat féltésével, megőrzésének mintegy etikai követelményével már a görög bölcselőknél is találkozunk. Aristoteles pl. a szabad embert azzal a megindokolással akarta felmenteni a fizikai munka kötelezettsége alól, mert ez szerinte meggyöngyíti egyenes alkatukat-termetüket. Balla azonban nem a munkában, hanem az egyoldalúsított, kisarkított szakosított munkában, illetve cselekvési módokban keresni, látja az alkat elgyöngyítésének okait. Szerinte az egyoldalú fizikai munka előbb-utóbb az értelem eltompulásához, az egyoldalú szellemi munka pedig a testalkat elkorcsosodásához vezet. Így ismételnünk kell azt a szükségességet, hogy az orvostudomány, tágabb értelemben pedig az orvostudomány alapjául is szolgáló társadalompolitika is végső fokon a geometrikus tagoltsággal ellenőrizhető, irányítható, melyet a tiszta értelemnek uralnia kell. "A valóságtudományok, így az orvostudomány is s a valamennyi tudományt mozgató társadalompolitika legfőbb ellenőrzője, eredményei helyes kiszintezője végső fokon nem az absztrakt szám-misztikába fulladó analitikus módszerű scientizmus, hanem a 3-dimenzionáltság egységével dolgozó geometria, mint az arányok, az egyensúly, a formamérték tudománya" - mondja sokféle formában filozófusunk.

Összefoglalva Ballának a rákkutatás terén végzett munkáját, levonatkoztatásként megállapíthatjuk, hogy bár az előbbieken részletezett munkájával nem oldotta meg a rákkérdés összes érdekelt kérdéseit, azonban sok tekintetben alapvető módon megadta a kutatások további irányát, az új kiindulások fixpontját. Rámutatott a rákos daganat összalkati vonatkozásaira, fiziológiás keletkezési okaira, a daganat sejtszaporulatának a természetes növekedésbe beágyazott tendenciájára, rámutatott arra, hogy a primer rák keletkezése tulajdonképpen a szervezet kisarkított védekező apparátusa és kiemelte a központosság felelős hozzájárulását az idegrendszeri kapcsolatok szerves bevonásával, s mindezt az alkati teherbírás fundamentumára helyezte.

Külön ki kell emelnünk azt a táglátószögű felfedését, mellyel a rákkutatást társadalompolitikai kérdésnek ismeri fel. Érdemének főcentrumában kétségtelenül ez a táglátószögű filozófiai perspektíva áll, mely a rákos emberi betegséggőcon mint fénytgyújtó lencsén át felfedi az egész embert a maga társadalmi háttérével, problémáival, korának teljes ábrájába mozaikként belehelyezve.

Filozófiai perspektíva nélkül valóban reménytelennek látszik egy olyan összetevőkből létrejövő kórnak kielégítő felfedése, mely magába szövi és csomózza korunk általános szellemi válságának minden függvényeit, s melynek sötét titkában az ember önelpusztításával egy differenciáltságában széteső, összetartó integrációra képtelen, zilált kultúra önbüntetése zajlik le végzetszerű diktatúrával. Egy végzetesen vakvágányra siklott, eltévelyedett emberi civilizáció öngyilkolása hörög ki a rákosok haláltusájából. És a felelősség zömét mindezekért nem lehet a vírusokra, vagy egyéb bűnbakokra kenni!!

A XX. század kulturájának egészsége és fennmaradása.

A szemléletes fogalmak filozófiai központosítása, nyelvlélektani kutatások alapján. Nemzetközi fogalmi-szótár készítése a szaktudományok alapfogalmainak egységessé tétele érdekében. Új közoktatásügyi rendszer a szemléletesség alapján kiértékelt kultúrfogalmak alapján. Vallás és tudomány közös alapfogalmainak tisztázása nemzetközi társadalmi etikai kialakításához. A specializáltságok ellensúlyozása: a belgyógyászat központosságának kiemelése a többi orvostudományi ág felett, a kulturpolitika dominálása, centrális hatalma minden más politikai viszonylat fölött. Etikai központosítás a filozófiai zónákban. A közigazgatás etikai racionalizálása.

A mai szocialista világszemlélet szereti úgy megfogalmazni elmúlt korok filozófiai képmását, mintha az semmiféle kapcsolatban nem állt volna a való élettel. Fennen hangoztatja, hogy csupán a mai kor materialista filozófiája szövődik szorosán össze a cselekvő emberiség alkotó életével. Hatalmas propagandával vádolja az elmúlt korok filozófiáját azzal, hogy elizolálta magát, tudományos büvkörben élt, a kiváltságosok csemegéje volt, a tömegek mit sem tudtak róla, csak egyes filozófiai műveltségek lakmározták pompás gyümölcseit, s ezért társadalmi létjogosultsága teljesen kétségbevonható. Milyen más - mondják a ma filozófiájának kiváltságosai - a marxi-lenini ideológia, szinte egygyéforrt a tömegek vágyával, életstílusával. Bizonygatják, hogy míg a régi korok emberei, kivéve az említett kiváltságosokat, mitsem hallottak korok filozófusaiul: Platonról, Aristotelesről, Szent Tamásról, Szent Ágostonról, Leibnizről, Kantról stb., addig ma minden kunyhóban tudják, ki volt Marx, Engels, Lenin, stb., s mindenki egyként ismeri az ő bölcsességüket.

Akik e különválasztást teszik a régi és a mai filozófia társadalmi hatása között, fogalmuk sincs a filozófiai orgánus kialakulásáról és hatásának törvényeiről. Sejtelmük sincs arról, hogy a filozófia nem csupán egyes gondolkozók lángelméjének gyümölcse. De nézzünk ennek a mélyére.

Mi tulajdonképpen a filozófia? Hogyan érik egyéni és társadalmi értéké? Hogyan lehetséges az, hogy bár az elmúlt korok embereinek nagyrésze nem is hallott filozófiáról, mint ahogyan ezt a ma gondolkodói közül

sokan állítják és névszerint aligha ismerte korának nagynevű filozófusait, mégis korának filozófiája szerint élt, gondolkozott, határozott, cselekedett?!!

Ez egészen természetes. A szellemi alkotások érésének mély hátterük van. Egy-egy kor filozófiájának első szakasza jóformán tudattalan alkotás, a kor mindenfajta speciális haladásának /természettudomány, technika, gazdaságpolitika, kultúrpolitika, általános politika, vallás, művészet stb./ minden ember számára való egyetemes perspektívája. Vagyis célgyűjtő tendenciájú, lemérő folyamat, amit az emberiség szinte észrevétlen számottevéssel végez el, anélkül, hogy a hivatásos filozófia kifejezéseire, doktrínáira gondolna. Az emberiség egyetemes filozófiai vénájának kiszűrődése ez, szellemi vérgyűjtés a világ összképéről. Tehát nem kigondolt, mesterségesen összehordott doktrínatömeg, nem dogmafoglalató lepecsételt perspektíva, nem egyes gondolkozók verejtékes munkájának gyümölcse és egyes kiváltságosok pompás szellemi csemegéje, hanem az emberiség egységes törekvése a korának megfelelő lehető legegységesebb, legszükségesebb életstílus kifejezéséért. Egyetemes alkotás, mindenki résztvesz benne a maga helyén, a kecskepásztor éppen úgy, mint az államférfi, az asszony szintúgy, mint a férfi, még a gyermek is a maga képzeletalkotta valóságaival, mert hiszen a képzelet is a kor szellemiségének szülötte.

Kérhetnők azonban a fenti eszmefuttatás után, miért fűződik mégis a filozófiai alkotás látható konstrukciója egy-egy gondolkodó, filozófus nevéhez? Hiszen általában, mikor filozófiáról beszélünk, rendesen ilyen, névhez fűződő alkotásokra gondolunk.

Nincs ebben semmi ellentmondás, ez a filozófiai képmás fejlődésének más-más szakasza. A filozófus formába önti a settenkedő, szinte kifejezések nélkül forrongó, konkrétumokban szerte-lappangó összképtöredékeket. Organikus egésszé gyúrja, szintetikusán, törvényeiben látva saját kora életstílusát, annak reakcióit, pozitív és negatív összetevőit. A filozófus olyan, mint a krónikás, aki a nép ajkán élő meséket, legendákat eposszá egységesíti, beletéve a jellemrajzok egyetemes törvényeit. A tudomány és művészet világa egyaránt a tömegek felől szivja fel a konkrétumokban rejlő színes valóságokat, hogy törvényszerű formába öntse. Egyetlen alkotása sincs a tudománynak és művészetnek, mely végső fokon, elemeiben ne lenne fellelhető a tömegek ösztönös törekvéseiben.

De eszerint azt is ellenvethetnők, hogy hát akkor a filozófus csak szolgálai másoló, csak összefüzi a már meglévőt, mint a vándor regősök a nép ajkán élő történeteket.

Ha ezt hinnők, tévednénk, még hozzá alaposan. A filozófus többlete a törvény, amit meglát és formába foglal. Ő ad gerincet a kor gondolkodásának, törekvéseinek. Ő tudatosítja a törekvések igazát, vagy nem-igazát. Különválasztja a pozitív és negatív összetevőket, nivellál, értékkel. Rendszert alkot a kor törekvéseiből és annak konstruktív kritikájából. Szintetizmusa

fölülmulja valamennyi tudományét, valamennyi tudósét. Organikus tökéletessége csak a művészi alkotáséhoz mérhető, mely önmagában befejezett. A tudományok világában a filozófus a szintetikus erő leghatalmasabb képviselője, ő formázza földgömbbé a szellemi világot. Az ő fellépése a filozófiai képmás kialakulásának második szakaszát nyitja meg, a tudatos, lemérő hatást, a kultúrterületek találkozásait.

E másodikfajta képmást a tömegek már nem alkotják, hanem kultúrintézmények útján élnek, szívják magukba, de föltétlenül ők is részesei, saját életük keretében gyümölcsöztetik. A filozófia hatása eme tudatosításon át is, sőt ezen keresztül erősödve, a legegységesebb az emberi élet mindenfajta hatása között.

A filozófus tehát a tömegek életérzetéből, gondolkodásából, kora ezerszázból fonódó alkatából merít, de megtisztogatva azt, törvénnyé magasítva, visszanyújtja a tömegeknek életstílusuk teljesebb kialakításához.

E kettős folyamat minden filozófiai képmás elkerülhetetlen jelensége. E téren semmi különbség a régi és a mai filozófia között. Még a ma divatos, filozófiát terjesztő kampány sem módosítja az arányt a régi és mai filozófia hatásait illetően.

Az elmúlt korok embere éppen úgy élte és alkotta korának gondolatszövevényét, mint a ma embere s a tudatosított gondolatrendszer hatása a kultúrintézményeken keresztül éppen úgy eljutott a régi korok embereihez, mint a ma emberéhez. Sokrates élete és halála csak kifejezője annak a drámai kritikának, amit a görögség önmaga fölött hozott.

Aristoteles a görögség természetkutató, sokoldalúvá magasodott kutató ösztönét foglalta össze, Platón pedig azt a szellemi többletet öntötte formába, amit a kalmárkodó görögség sajátmaga megtisztításáért önmagából föltételezett.

Más korok is át voltak itatva a filozófia perspektíváival. Szent Ágoston és Aqióni Szent Tamás csak szintetizmusba öntötték a kereszténység egyetemesen alkotott életstílusát, hogy aztán tudatos formában kristályosítsák törvénnyé koruk törekvéseit. S így van ez minden korról. Descartes a francia nép racionális gondolkozását örökítette meg, Bacon az angol nép nagy szemléletességét, tapasztalati tudását, Leibniz és Kant pedig a módszerességét adta vissza népének, a németiség örökidealista lelkeségének adott formát. Croce az olaszok klasszikus hajlékonyságát mintázta stb., stb.

A tömegek ösztönös gondolatábra-világa és a filozófus tudatos, törvényalkotó szelleme állandó kölcsönhatásban van egymással, mintegy láncszemek gyanánt kapcsolódik. A fejlődés szükségképi folyamata ez, mely alkotó géniust összefűz a tömegekkel. Enélkül minden filozófiai ábra üres és haszontalan lenne. A filozófus számára az embertömeg éppen oly talaj, mint a

magvetőnek a föld. Üres légürbe nem sugározhatja bele gondolatábráit, s a semmiből nem szivhatja föl kora viszonylatainak képmásait. Üres és tudás nélküli fecsegés az tehát, mikor egyes túlbuzgó mai gondolkozók különbséget tesznek hatás szempontjából a régi és mai filozófia között. Természetesen ez nem vonatkozik az eszmék minőségére, a filozófiai gondolat lényegére.

Mindezt azért bocsájtottuk előre, hogy Balla filozófiai törekvéseit lemérhessük a fenti szempontokból, mert csak így tudjuk megállapítani, minő jelentőségük a társadalom fejlődésében.

Két kérdés adódik tehát a fentiek levonatkoztatásaként. Az első, hogy vajon Balla filozófiai perspektíváiból kimutatható-e a korszerűség, vagyis konkrétan: egyetemes természetű problémák állnak-e gondolkozása centrumában?

A másik kérdés pedig, hogy vajon Balla törekvéseiben, és azokat kifejező konstrukcióiban föllelhetők-e azok a filozófiai törvényszerűségek, melyektől a kultúrintézményeken keresztül a tömegek előbbrejutása várható? Mindkét kérdést megvizsgáltuk a filozófiai ábra fentiekben levetített törvényszerűsége szerint, s úgy találtuk, hogy mindkét kérdésre pozitív választ adhatunk.

Nézzük az első kérdés kiágazásait. Nézzük a korszerűség szükségletein át Balla előzőkben felfektetett filozófiai ábráit, melyeket, mint láttuk, hol inkább a filozófus, hol inkább az orvos szemével vizsgál.

Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy Balla egész munkásságát, mint jelen tanulmányunk első fejezeteiben kimutattuk, a mindenki előtt ismeretes, mindenkit foglalkoztató, kulturális és politikai világválságot előidéző nemzetközi értetlenségben rejlő békétlenség indította meg. "Szinte bámulok azon, hogyan képesek például komoly államférfiak nagyigényű vitákat lefolytatni olyan fogalmak segítségével, melyeknek jelentése mindenkire nézve nagymértékben eltér." - mondja Balla. "Hogyan is lehetne megegyezésre jutni, mikor a fogalmak elszellemiesített jelentése rengeteg alkalmat ad a félreértésre, sőt a szándékos félremagyarázásra is. Sokan éppen arra építik egész ideológiájukat és egyéni karrierjüket, hogy kihasználják a fogalmak jelentésbeli határozatlanságát." - hangoztatja többféle formában.

Balla éppen azért korának tökéletes kifejezője, mert elméjét korának centrális problémája foglalkoztatja, sőt filozófusmunkáját ez indította meg. Ez a béke kérdése, persze tág értelemben, túljutja a napi politika sekélyes szólaimain és kívánalmain. Békén a megértéssel létrehozott kiegyensúlyozottságot gondolja, az összes használt fogalmak azonos megegyező, értelmezésen alapuló összhangot. Tehát Ballánál a helyes megértés elsősorban kulturpolitikai, szellempolitikai probléma. Ez a megértés-probléma Balla gondolatrendszerének központi ábrája. Teljesen korproblema,

hiszen a nemzetközi jog fejlesztésének és érvényesítésének korszerű kívánalmai is ezen dőlnek el. A nagy politikai rendszerek képviselői is végeredményben erről tárgyalnak nap-nap mellett.

Balla tehát gondolatrendszerével egy merőben korszerű társadalmi cél megvalósítását célozza. E célt azonban nem a napi politika fegyvereivel látja biztosíthatónak, mint sokan hiszik, hiszen szerinte ez csak egészen felszínes megoldás lenne, hanem az ember magasabb tevékenységi területein, a merőben kulturterületeken. Mint láttuk a beszédhangok elemzésénél a természetszemlélet egyetemes határozmányait kutatja és a félreértéseket okozó fogalmi zűrzavart ezek révén akarja kiküszöbölni. Ugyancsak teljesen korszerűeknek mondhatók egészségügyi kutatásai is, hiszen valósággal világproblémává nőtt például a rohamosan szaporodó rákbetegség elleni küzdelem kérdése.

Balla filozófiája tehát korszerű problémákra támaszkodik, filozófiai ábrájának első szakasza a tömegek által ösztönösen szükségszerűnek ismert témákat öleli föl. Előző fejezeteink mind erre utalnak.

A második szakaszt illetően azt kell néznünk, minő kulturintézmények révén lenne tudatosítható, illetve érvényesíthető és hasznosítható Balla gondolatrendszere a tömegek társadalmi fejlesztése szempontjából.

Balla a beszédhangokban rejlő szemléletesség levetítésével megindított egy nyelvi ujtásnak látszó, de valójában központi filozófiai problémát, sőt tágabb értelemben egy általános kulturpolitikai kérdést. Mint láttuk, a fogalmak tisztázását kívánja egyértelműségük megállapítása céljából. "Kérdezzük csak ki a legújabb tudományos divatok által agyonhallgatott, de nyilván mélyebb gondolkozók véleményét. Hallgassuk meg, vajjon a szó és fogalom, a nyelvi, vagyis érzéki kifejezés és gondolkozás közötti kapcsolatot oly egyszerűen elintézhetőnek tartották-e, mint amilyenek modern tudósaink és nyelvészeink?" /L. A Sz.G.L. 122.old.3.sz./ - mondja műve összefoglalójául. Szerinte minden tudomány művészeti, politikai, stb. eltévelyedés a központi fontosságú, alapvet fogalmak értelmének elhomályosodásából fakad. Ki kellene tehát kutatni a nyelvek kulturtörténeti állományának lélektani vizsgálata útján az e szellemiesített fogalmak eredeti kapcsolatait a szemlélettel. Ki kellene emelni a fogalmak eredeti képszerűségét, hogy értelmezésük egyetemessé válhassék. "Azok a nyelvek, melyek közelebb maradtak a szemléletességhez, és ez alapon túlnyomó részben természeti nyelvek, kevésbé veszítették el eredeti objektív értékű fogalmi jelentéseiket."- állítja Balla. Majd így folytatja: "A keleti, de azok közül is főképp az egytagú keleti nyelvek azok, melyek a képszerűséget még ma is jól őrzik, ezek tehát alkalmasabbak is a kutatások felvételére és felhasználására." "Az európai nyelvek közül főképp a keleti gyökérzetű magyar nyelv őrzi a fogalmak szemléletességét, ez jórészen természeti nyelv még ma is. De nem akarom ezzel azt állítani, hogy a szemléletes alapokat kizárólagosan ez őrzné és használná, mert hisz a szemléletes alapok a nyelvek legegységesebb követelményei közé tartoznak!

Balla szerint a nyelvek olyan irányú vizsgálatát, mely legalább nemzetközi vonatkozásban használt fogalmak egyértelműségének kérdését tisztázná, nemzetközi tudományos társaságnak kellene vállalni. Egy ilyen tudományos társaságnak tisztáznia kellene pl. hogy melyek azok a központi fogalmak, melyek a nemzetközi érintkezésben /tudományos, művészi, vallási, politikai, közgazdasági, stb./ centrális jelentőségűek, alapvető kérdéseknél használatosak. "Pusztán a nemzetközileg használatos legegyszerűbb alapfogalmak jelentésének egyértelmű tisztázása már magában is nagymértékben elősegíthetné alapkérdésekben a megértést." A kiválasztott, egyszerű alaki határozmányú fogalmak eredeti, szemléletes vonatkozásait kell tehát kihámozni a kulturtörténetiség homályából, a tudatos és tudattalan nyelvújítás erőszakosságaitól megtisztítva. "Minden nyelv rengeteg jelentéselhomályosító változáson esett át, de nyelvlélektani és nyelvtörténeti kutatások révén aránylag könnyen megtalálhatók az eredeti fogalmi jelentések." Az így "megtisztított" nyelv képszerű elemei révén új fogalomrendszer hozható létre, mely szükségszerűen és mintegy automatikusan szellemi megújodáshoz vezet, ha egyetemessé válik. Balla ily reményteljesen vélekedik erről: "Ha igaz az, hogy a nyelv gondolataink létrejövésének feltétele, akkor az is fennáll, hogy egy összetevő jelentés-elemeiben homályos nyelv csak homályos gondolatokat és abból fakadó homályos cselekvéseket eredményezhet. Az aktivitás csak konkrétan szemléletes fogalmak, képzetek segítségével lehetséges, viszont ez minden nyelvben elérhető, ha a fogalmakat és szó-jeleiket átszintezzük.

Balla tehát óriási jelentőséget tulajdonít a szemléletesig alapjaira visszaállított fogalmak hatásának. De ezzel kapcsolatban vessük föl sebtében a kérdést, illetőleg kérdéseket. Tulajdonképpen remélhető-e ez a fogalmi tisztázás, vissza lehet-e reductio útján érni a szemléletesség ama jegyeihez, melyek a fogalmakat megtöltik hús-vér tartalommal? És ha igen, akkor is: átállítható-e a megcsontosodott, metafizikaivá gyúrt fogalmakon épült kultúra újból a szemléletes alapokra? És főképp, ha egyáltalán sikerül ez az átállítás, mi várható ettől? Lehetséges-e a technika haladása mellett ilyen bensőséges kultúrforradalomra gondolni, aminek látszólag semmi összefüggése a fenti kérdésekkel?

Mindenelőtt emlékezetünkbe kell idéznünk előző fejezeteink fejtegetéséből, hogy a beszédhangok szemléletességéből adódó törvényszerűségeiket még senki sem vezette el az összetettebb vezérfogalmak megkonstruálásáig, maga Balla sem, aki pedig bizonygatója e lehetőségnek. Említettük előző fejezeteinkben, hogy bár elhisszük a beszédhangok szemléletességének valóságát, de a belőlük kapcsolódó összetettebb szó-fogalmak egységében már nem látjuk a szemléleti törvényszerűség alkalmazását, nem látjuk minő ősi szabály, vagy szükség adott az összefonódó hangoknak kifejezésbeli hitelt. Ha kielemezzünk néhány szót, beszédhangjainak külön-külön való jelentéseiből ezzel még nem tudjuk az össz jelentést is kihozni. Az egyes beszédhangok szerintünk ellentmondó jelentésekkel ütköznek egymásba, vagy pedig egymástól idegen jelentéseket fektetnek egymás mellé! A Balla által megadott hangjelentések birtokában sem tudjuk még eldönteni, hogy a különféle jelentésű hangok összetett szócsoportjában melyik hang

vezérszerepét fogadjuk el, hogy a többi ahhoz módosodják.

De tegyük föl, hogy valamiféle szabály, törvényszerűség alapján megtaláljuk a vezérhangot, akkor is, miféle törvény alapján módosítsuk hozzá a többi hang jelentését? E módosításba rengeteg önkényesség csúszhat be és ha nem, akkor is örök kételyünk lehet affelől, hogy a hangkombináció, amit a szó jelent, fedi-e az eredeti jelentést, mely, ha még valóban hangjelentésekből is állt, igen nehezen lelhető föl.

Aztán egyre szaporodik a nehézség. Ha egy-egy szó nyitját valamiféle törvényszerűség révén meg is fejtjük, a különféle szavakban ismétlődő ugyanazon hangjelenségek más-más csoportosulásban nem módosulnak-e más-más jelleggel. Így pedig irtózatosan, mértani arányban föltornyosodnék a jelentések száma, s a fogalmi konstrukciók oly komplikáltakká válnának, hogy ezt emberi elme nem volna képes használni.

Talán a fogalmak jelen sematizmusa éppen ebből a megterhelő jelentésdúskálásból menekülön jött létre, az elme mintegy könnyíteni akart magán s a szemléletes bőséget ezért dobta ki magából, hogy egyszerű, tömény, konstruktív jelekkel dolgozzék. Hátha a kultúra növekedése tette szükségessé éppen a nyelv gazdagodásával kapcsolatban a jelentésbeli könnyűség létrehozását is?

Talán a szavak sokrétűsége, halmaza, kiterjedtsége, gyarapodása oly terhet rakott az elmére, hogy ezt a gazdagodást a teljes szemléleti jelentésekkel együtt nem tudta volna beépíteni gondolkozásába? Ezért aztán létraszerű emelethalmazba rendezte, s a felső fokokon esetleg már olyan fogalmak raktározódtak el, melyeknek csak jelszerű értelmük volt. Kétségtelen, hogy maga a tudásszerzés minden fokon átesik ezen a folyamaton. Annyi fogalommal dolgozik már, hogy valamennyinek teljes fogalmi tartalmát nem bírhatja. Valószínűleg a nyelv is ezen a folyamaton esett hát át az elme könnyítő tendenciája révén, s ha ez így van, akkor természetes fölszűrődéssel állunk szemben, amit az én véleményem szerint nehéz lenne átkonstruálni.

De tegyük föl, hogy egy tudós társaságnak, mely sokirányú kutatókészséggel rendelkezik, sikerül a legszellemibb fogalmat is visszavetítenie a szemléletességig, illetve képszerűségig, ahonnét kiindult, vajjon az így realizált, mintegy hús-vér fogalom, illetve fogalom-köteg behelyettesítheti-e a kultúra mai állagának ellégiesedett, szinte csak jelzés-jellegű fogalmait?

A tudományos, irodalmi, politikai, stb. elmefuttatások, melyek immár a beszéddel csupán csak érintik a vonatkozásokat, de soha mélyükre nem szállnak, vajjon belenyugszanak-e abba, hogy a felszínes suhanás, a gondolatröptek helyett mázsányi értékkel kell dolgozniok? Ki hajlandó ma Európában és azon túl is, egészen az Újvilágig, földelni a jelzés-adta nyelvi kényelmet, hogy helyette bonyolultnak-hitt természeti visszanezés ábráival

gyűrűkőzzék?

Lesz-e tudós, aki a tudomány fogalmait hajlandó lesz mélyebb gyökerekig leásni és a kutatást oly rétegig folytatni, amit még tulajdonképpen nem ismer? A tudomány szétfutó ágazataiban lesz-e vállalkozó, aki felszines katalógus-fogalmait hajlandó lesz kibővíteni egyéni kutatási tartalommal is?

Vajjon akad-e csak egy is, aki hajlandónak mutatkozik végigvizsgálni azokat a fogalmakat, melyekkel nap-nap mellett operál, de soha mélyükre nem hatolt? Hiszen ez azt jelentené, hogy adja föl pompás társadalmi karrierjét és váljék valóban szorgosan kutató, dolgozó tudóssá.

Aztán lesz-e politikus, aki hajlandó lesz a politika fogalmát kiragadni az érvényesülési hajsza és a népszerűség kihalászásának felszínességéből és beleplántálni egy egyetemes értésbe, ami tulajdonképpen viláगतalakítást jelentene? Vagy egy művész, aki mai fogalmak szerint jól énekli az Ave Mariát, de bárki Ave Caesárját bármikor, vajjon hajlandó lesz-e megérteni és elfogadni, hogy mégsem egészen jól énekelt, mert nem szállt le a hangok természeti képmásaihoz? Lesz-e zeneszerző, aki revízió alá veszi majd műveit, vagy szobrász, aki az ember alkatába új szemléleti képmást vázol bele?

Lesz-e szónok, aki a szavak új hangjelentéseivel kitöltve próbálja kifejezni magát, és sportember, aki a rekordmutatványokat fölemeli természetes rendeltetésükhöz? Kérdem, lesz-e a kultúra bármelyik területén vállalkozó, aki a sablonszerű értetlenségek pehelykönnyűségétől eláll és igazán érteni kívánja az adott tárgyat végesvégtelen szemléleti visszavonatkozásában, eredetében, képszerűségében?

De tegyük föl, hogy ez a szinte mesébe illő átállítás is sikerül, még mindig ott van a nagy probléma, hogy mi várható ettől? Hisz többek között Rousseau is hirdette a természethez való visszatérés szükségét, mert megcsömörlött kora cicomás, felszines, elsematizált lelkeségétől. Azóta is sokan hirdették a gondolkozók közül, de senki sem hirdette ezen az úton, ezen a nehéz úton, amin Balla, aki a kultúra egyik legvégső eleméig, a beszédhangig kíván reformot, s ezen át újból egészen előlről kezdve akarja fölépíteni a műveltséget!

Kétségtelenül valami rendkívüli látomás sodorja. Mire gondol vajjon? Talán arra, hogy az atomkorszak kezdeténél új perspektíva tárul az emberiség elé. Látása kitágul, horizontja átöleli a mindenséget. E gyökeres kitágulás azonban Balla szerint veszélyeket rejt magában, mert egy elsematizált kultúra roskatag alapján áll. Új kultúra kell, ha az emberiség igazán korszakalkotóan új életre akar megindulni!!

Igen, de lehetséges-e ez? Korunk nagy technikai előrelendülése nem lesz-e éppen gátja egy ilyen kétségtelenül lassító, mélyítő kultúrfolyamatnak, mely mindent újra akar építeni, ami már sok-milliók szerint

eléggé fixen áll és tán a legtöbb szerint jól is áll.

E kételyek, melyeket itt felvetettünk, s melyekhez hasonló még nagyszámban lehetséges, kétségtelenül a Balla által megálmodott nemzetközi tudós társaság gondolkozását is erősen foglalkoztatná. Állítsuk hát őket szembe Ballával, aki a felvetett nyomós okokra mind a három főellenvetés területén magabízóan válaszol.

Nézzük tehát az első ellenvetést: remélhető-e a fogalmi tisztázás? Balla idevágó válaszai így hangzanak: "Teljesen kézenfekvő, hogy a beszédhangok természeti jelentése a fogalmak szintetikus épületében is fellelhető, bár általában az eredeti jelentés elégé elhomályosodott." Így bővíti: "Logikában és nyelvészetben járatos tudós társaság azonban a nyelvek történetiségében könnyen fellelheti az eredeti jelentések fogalmi kiteljesüléseit." Majd: "A keleti egytagú nyelvekből kell főképp kiindulni, ott még a fogalmak képszerűsége nyilvánvaló." Így is védelmezi álláspontját: "A nyelv kultúrtörténeti fejlemény, a legnagyobb szabású kultúrtényező, ennek tehát eredeti erejében való föltámasztása az egyedüli biztosíték az újjászülethető igazán kollektív művelődés mellett." Majd így bővíti ezt: "Nem nyelvészkedést értek a nyelvfilozófián, a szellem ősforrását keresem benne, s a nyelvvel kapcsolatos problémáimat ezért utalom elsősorban a logikával foglalkozó tudósok körébe." Még erőteljesebben: "Sose kételkedtem abban, hogy a művelődés jelennapi szétziláltsága az üres formalizmusba hajló művelődési területek következménye. Kell tehát egy olyan alapot találnunk, mely elégséges erővel rendelkezik a ziláltság és üres sematizmus megszüntetéséhez. Ez pedig az egységes, egyetemesen elfogadott szemléletes fogalomrendszer."

A módszerre vonatkozóan is felvilágosít, mondván: "Ahhoz, hogy egy fogalmat, vagyis egy tárgyra vonatkozó szükséges ismeretek foglatát lezártnak és tökéletes logikai apparátusba illeszthetőnek nyilváníthassunk, természetesen szükséges a rávonatkozó összes jeleket, alap jelentéseket szerves egységbe vonni." /Lásd: A Sz.G.L.c.mű 120.old.1.sz./ Majd kifejti az egységbevonás apparátusát is, így fejtegetve: "A jeleket, a betűket tehát úgy kellene a helyes szóba fűznünk, hogy abban mindegyiknek külön-külön és egymáshoz viszonyított helyzetében is világos és pontosan meghatározott szerepe legyen. Csak így tudnánk azután a szó-fogalmakból a tökéletes logikai, vagy filozófiai szintézist létrehozni." /Lásd: A Sz.G.L.c.mű 120.old.1.sz./ Végül szembeszáll az ellenvéleményekkel: "Gondoljanak a modern bölcselők, amit akarnak, hitessék el továbbra is a világgal, hogy nekik a nyelvtől, illetve az érzéki kifejezéstől függetlenített titkos logikájuk, titokzatosan értékes, absztrakt ismereteik vannak. Mi felismeréseink birtokában meggyőződéssel valljuk, hogy a nyelv még ma is - nyilván lezüllött állapotában - több logikumot rejt, több igazságot hord, mint az ő metafizikázásuk." /Lásd: A Sz.G.L.c.mű 121.old.2.sz./ Természetesen itt hozzá kell fűznünk, hogy a nyelv ily magasrabeccsülését csak szemléletes alakzataiban ismeri el. Ezért mondja: "Nem hiszem, hogy ne lehetne ma Európában, vagy azon túl oly tudományos munkaközösséget összehozni, mely a nyelv szemléletességének visszaállítására vállalkoznék, hisz a szemléletesség követelménye végeredményben a reális-materiális

alapokat igényli. Miért irtózik hát "materialista korunk" a szemléletességtől??!

Balla tehát egy nemzetközi tudós társaság munkásságának zenitjében helyezi el a fogalmi megújulás reményével biztató kísérletét. Ezen belül pedig az az elgondolása, hogy egy-egy nemzet kultúrájának sajátosságait jelző fogalomrendszert természetesen minden nép kultúráján belül hazai tudós társaságnak kell kivizsgálnia, és a szükséges reformokat meghoznia. Így mondja erre vonatkozó nézeteit: "Minden nép nyelvi művelődésében történtek olyan erőszakos és alaposan át nem fontolt átalakítások, melyeknek eltávolítása a nyelv egészéből fontos tudományos feladat, enélkül szellemi megújulásról szó sem lehet. Majd: "Minden nyelv más-más átalakulást szenvedett az idők folyamán, megtisztításához tehát hazai szakértők munkája elengedhetetlenül szükséges." Így kapcsolja össze a tudós társaságok működését: "Természetesen a nemzetközi és hazai társaságok kapcsolatai szükség képpen fontosak."

Láthatjuk tehát, hogy Balla az első ellenvetést bizakodóan válaszolja meg. Szerinte az eredeti, szemléletes jelentések a mai elsematizált fogalmi kultúrából is kihámozhatóak. Teljes bizakodással mutat rá, hogy az egyes beszédhangok természetes jelentése önmagában, de a különféle szavakban is megkülönböztethető és rögzíthető. Nem lát semmi elvi nehézséget a beszédhangok szóvariációkba való illesztésében, bár erre vonatkozó fejtegetései meglehetősen általánosságokban mozognak. Tanulmányaiban sehohsem találunk alapvető fogalmakat teljesen fölbontva és a betűhangokból ismét egészévé összetéve úgy, hogy abból kitűnjék összes állításainak igaza. Amennyiben ezen a vonalon sikert akar elérni, föltétlenül ilyen kimerítő fogalomélemzésekkel kell igazolnia a beszédhangok általa fölvázolt jellegének és szerepének valóságosságát.

Nézzük már most a második ellenvetést. Ha elméletileg sikerül is a fogalmi tisztázás, vajon átállítható-e a megcsontosodott, elszellemiesített fogalmakon épült gyakorlati kultúra a szemléletesség útján eredeti tisztaságában visszaállított fogalomrendszerrel?

Balla szerint igen, de kultúrforradalom útján, mely harcos tudósgárdát igényel. Balla tapasztalata az, hogy az elsematizált kultúra korifeusai elhájásodva /főként szellemi hájasságról van szó/ trónolnak a zsíros állások trónszékein, és irtóznak minden újítástól, reformtól, mert az kényelembe sülyesztett nagyságukat és tekintélyüket alaposan megtépázná. Tehát semmit sem vár a pozíciókban ülőktől és a tekintélyt biztosító monopolistáktól, új tudósgárda kialakítása nélkül korunk mélységes kultúrválsága meg nem oldható. "Már egyetemista koromtól fogva alkalmam volt vitákat folytatni mind a mai napig, szóban és írásban, vezető tudományos, vallási és művészeti pozíciókban ülő nagyságokkal. Naiv hittől méltán remélhető volt, hogy ezek a nagyságok kötelességüknek tudják egy jövő tudósgárda kialakítását. Azonban azt kellett tapasztalnom, hogy becsontosodott álláspontjukról meggyőzötve ezt egy jottányira sem hajlandók elősegíteni, hogy a jövőnek így utat biztosítsanak. Merev elzárkózottságú önteltségükben minden támogatás nélkül engedik

útjukra a hozzájuk forduló ujítókat." "Sok híressé vált nevet tudnék idézni, akik rettegve pozíciójuk és eddig képviselt álláspontjuk esetleges megingásától, hallani sem akarnak igazán gyökeres reformok megvitatásáról. Ez áll hazai és külföldi vonatkozásban egyaránt." "Olyanokkal is találkoztam, akik elismerték, hogy a kultúrválság kézenfekvő s hogy a jelen állapot tarthatatlan, de azt is hozzáfűzték, hogy ők magukat nem érzik elég bátraknak ahhoz, hogy a korszellem hatalmas szele ellen harcoljanak. S talán ezek voltak még köztük a legelbirhatóbbak, mert nem gombolkoztak be és nem öltötték fel a hajás nagyképűség tudományos álarcát." "Akikről azt hinné az ember hírük-nevük után, hogy a tudomány, illetőleg a művészet apostolai, némi megpiszkálás után bebizonyosodik róluk, hogy csak szürke karrieristák, akik fényes sikereiket inkább társadalmi összeköttetéseknek, mint mélyebb tudásuknak köszönhetik. S mit várhatni az ilyenektől?"

E sötét vallomások után vajjon mégis reméli a sikert? Hallgassuk csak tovább. "Lehet, hogy nem élem meg a beteljesedést, de biztos vagyok abban, hogy eszméim győznek." "Lehetetlenségnek tartom, hogy egy igazán társadalom-építő munkára vágyó, önzetlenül jóakarata tudós gárda föl ne ismerné annak a jelentőségét, hogy szellemi életünk pillérei, a fogalmak, nem lehetnek légből kapott és ködfátyolra épített tartalmak, hanem hogy ezeknek az élettellel, annak minden küzdelmével valóságosan összefüggő, reális tartalmakat kell nyújtani." "Ha a tudomány, művészet meg nem szűnő új és új próbálkozásait figyelem, arra gondolok, hogy mégis csak remélhetek eszméim diadalában."

Tehát Balla éppen úgy bízik eszméi győzelmében, mint a fogalmak tisztázási lehetőségében, jóllehet világosan látja, mily nehéz összehozni és kitűzött céljai irányában megmozdítani a megállapodott mai kultúrgárdát. Mire alapítja hát bizalmát? Talán a világ olyirányú fejlődésére, ami új korszakot nyit. De ezzel a továbbiakban fogunk foglalkozni.

Most nézzük a harmadik ellenvetést. Mi várható egy új fogalmi rendszer győzelmétől? Balla szerint: nagyon sok minden!!! E minden alatt az emberiség egyetemes egyetértésére gondol a tudománytól kezdve a társadalmi megújulásig. "Csak egyetemes-értékű gondolatok, és reformok képesek a világot kifordítani sarkából, egy-egy elszigetelt, csupán néhány nemzet keretében maradó kultúrjelenség csak a kor divatjaként könyvelhető el és múló, mint az évszakok."

Nem ád azonban kellő felvilágosítást arra nézve, hogyan képzei el az új tudományt, művészetet, társadalmat, államéletet, amely ujításától remélhető. A konkrét-megvalósulás formáinak rajzával mindenütt adós marad. Tanulmányainak egyik legfőbb hiánya, hogy amidőn részletekbe-menésig jut velük, akkor átsiklik más témára, kilátásba helyezve az előző téma folytatását, amiről később aztán megfelejtkezik. Már pedig elképzelhetetlen az ábrák pontos konkrét rajza nélkül gyakorlati sikert várni törekvéseitől.

Le kell azonban szögeznünk, hogy a legátfogóbb nyelvfejlesztési problematikát veti föl, s a nyelvnek a kifejezésen-túli értékelése, mint fő szellemi bázis, valóban megnyitja a kutatás lehetőségét törekvései irányában.

Tegyük föl tehát, hogy a fogalmi tisztázás tudományos munkája sikerrel jár. Balla ezután újabb igényekkel lép föl. A fogalmi tisztázás eredményeként egy nemzetközi szótár készítését tartja szükségesnek, mely a szaktudományok alapfogalmainak egységessé-tételét célozza. Szerinte azért oly gyakori az eltévelyedés a szaktudományok berkeiben, mert ugyanazt az alapfogalmat - még ha ez oly egyszerű is - minden tudós másképp értelmezi, s így kutatásaik nem is tudnak egészszé igazodni, nem tudják egymást kiegészíteni. Véleménye szerint ez a nemzetközi tudományos szótár alapja lehetne az új szellemiség ellenőrzésének. E szótárban szereplő minden fogalom megvitatás révén, nemzetközileg ellenőrizett formában vétetnék föl. E fogalmaknak – természetesen - már magukban kell foglalniok a szemléletességet, a mai kiürítetten absztrakt formalisztikus jelentésük helyett. "Egy olyan nemzetközi szótárra gondolok, amiben végre valóban egyetemes jelentésű és érvényű fogalmakkal találkozhatunk. A fogalmak bábeli zürzavarának megszűnését jelentené ez a tudományban."

Hogy azonban idáig lehessen jutni az újszerű úton, ahhoz mintegy elő kell készíteni a talajt. A fentiek folyamán rámutattunk már arra, hogy Balla tapasztalatai szerint a már tekintélynek örvendő tudósok, politikusok, művészek, stb., féltve pozíciójukat, irtóznak az új elismeréstől, segítségtől, féltik jólétüket, nevüket, az újszerű-utáni vágy rég kihalt belőlük, vagy ilyennel sosem is bírtak. Ezekkel az emberekkel halvaszületett idea volna reformokba kezdeni. Hát akkor kikkel? Balla szerint az eszme megértéséhez egy egészen új, nemesebb embertípust kell kitermelni intézményszerű neveléssel, vagyis új közoktatásügyi rendszer útján. "A nevelést gyökeresen át kell állítani, csak akkor lehet remény egy új embertípus létrehozásához, amely aztán fogékony az új eszmék befogadására."

Ezzel kapcsolatban fölvetjük a kérdést: vajjon a mai iskola is megérett-e ahhoz, hogy fölboruljon, hogy fölborítsák? Balla szerint már évtizedek óta egy teljesen homályos, megfoghatatlan emberideál kísért a nevelés berkeiben. Az utolsó nagynevű nevelő-reformátorok jóformán egy évszázada sírjukban pihennek, a nevelésben csupán kúsza törekvések érvényesülnek. A sportot sem kivéve, a testi nevelés szinte nevetségesen egyoldalú, a szellemi-erkölcsi nevelés pedig szintén csak üres formális jegyekkel rendelkezik. A szocialista nevelésideál jórészt abból áll, hogy a gazdasági-irányú technikai oktatást előtérbe helyezi, s a könnyű munkacsere érdekében legfeljebb politechnikai nevelést vezet be. Egyébként minden a régi, de az évezredek-hagyományú erkölcsi studiumok csaknem teljesen ki vannak kapcsolva a modern nevelés programjából. A kapitalista államok csak annyiban különböznek ettől, amit a szocializmus nyújt, hogy bizonyos formalisztikus erkölcsi studiumok elméleti befolyását még megtűri a nevelés egészébe. Érthető ez a szimplaság, hiszen az ipari előbbrejutás, ipari civilizáció a főcél és nem az ember. Mintha az ember volna a gépesített-automatizált az

iparért és nem fordítva. A mai államrendszerekben az ember tulajdonképpen eszközzé vált egy be nem vallott cél érdekében, amely cél azonban minden gondolkozó előtt világos: gazdasági elsőbbségi verseny. Az egész emberiséget - kapitalista és szocialista célkitűzés szerint egyaránt - egy mohó, habzsoló versenyéhség szolgátsága görnyeszt, a sportversenyek, melyek jelentőségükhöz mérten nevetséges méreteket öltenek, csak halvány szimbólumai annak, ami az ipari futamok terén folyik. Az emberiség egész életét elkapta ez a versenyfutás, mint egy orkán, sőt különlegesen veszélyes orkán, mert a kultúrát sodorja elsősorban magával. Valóban, szinte orkánszerű ez a hajsza. Az ember még a kozmikus értelmezéseket túlhaladóan is porszem lett, társadalmilag és erkölcsileg porszem. Jelentősége csak annyi szinte kilóval mérhetően, hogy mennyi kábelt tud lefektetni, villanypóznát beásni, lövedéket termelni, huzalt gyártani.

Ez a szálnalmas világkép Ballát arra sarkalja, hogy az ember, a kihasznált ember szemszögéből nézze a dolgokat és alkossa meg kultúrprogramját. Szerinte rá kell térni az embert megillető központiség nevelési megalapozásához. Vagyis teljesen új közoktatásügyi rendszert kíván. "Korunk teljesen megérett arra, hogy, új nevelési rend szerint éljen." Ennek a rendszernek a központi fogalma, mint azt már az előző fejezetekből könnyen kikövetkeztethetjük: a kiegyensúlyozott egészséges ember. Tehát egész röviden így fogalmazhatjuk meg Balla kívánságát: a nevelés legfőbb célja az egészség. Talán megdöbbenően hangzik első pillanatban ez a megállapítás, mert ezt ily kerekén még soha senki ki nem mondta. A görögök ugyan beszéltek a test és lélek harmóniájáról, de az főképp esztétikai célzatú beállítás volt. Ambár mégis ott bukkan föl először a test és lélek harmóniájának kérdése, de nem fokozódik ily éles kontúrozásává, mint Ballánál. Más korok ily értelműen nem foglalkoztak a neveléssel.

Természetesen, tudnunk kell s az előző fejezetek alapján tudjuk is, hogy Balla egészsége nem a fizikai harmóniát érti csupán, hanem némi görögökhöz hasonló beállítottsággal az ember egész lényének lehető legteljesebb harmóniáját, hibátlanságát. Ennek a célnak keresztülvitele szerinte az orvostudomány és az erkölcsbölcsezet kölcsönhatásával lehetséges csupán. Nézzük Balla saját szavait erre koncentráltan: "Az egészség, mint egy oszthatatlan testi-lelki érték, létét elsősorban és legfőképpen annak köszönheti, amiről a modern orvosi könyvek nagyon keveset tudnak és éppen ezért nagyon keveset is irnak; ez pedig az értelemről helyesen egyensúlyozott, a természetes környezetbe való harmonikus beilleszkedettséggel szemponjtából morálisnak, faji ideál szemponjtából pedig tökéletesnek is mondható életstílus." Az egyenes-emelkedett emberi alkat vegetatív funkciója./L .Az Eg.Váz.I.old.3.sz./ Majd: "Vajmi szegényes felfogás, mely egészségesen csupán biológiai meghatározottságú életéberséget, vitális testi beállítottságot ért. Az egészség öszteljessége az embernek, melyről az orvostudomány, a pszichológia és az etika csak együttesen képes ábrát rajzolni s azt megvalósítani."

Balla szerint a mai nevelés döbbenetes mértékben hiányolja ezt a teljességet. A mai világi nevelésből csaknem teljesen hiányzik az erkölcsi

vonatkozás, a vallások háttérbeszorulásának következményeként, mivel nem gondoskodtak ennek korszerű pótlásáról. Lehetséges, hogy a nem-korszerűsített valláserkölcsei oktatás nem elégséges a mai ember számára, de akkor legalább egy filozófiai-társadalmi erkölcs kellene helyette. De hát ez sincs. Az orvostudomány is vajmi kevésbé szól bele az oktatásba és nevelésbe. Az egészségtan, mint csaknem a fertőzőbetegségek elleni intézkedésekké leredukált higiena szintén háttérben maradt, nem érettségi tárgy, s teljesen leredukált anyaga, a legdöntőbb fontosságú alkattani tényezőket, problémákat mégcsak nem is érinti, így aztán nem is formáló hatású. "Az egészségügyi ismeretközlés ellátottság iskolai vonalon egészen sablonos, központiságaról szó sem lehet." Majd: "Az egészségügyet úgy képzik és kezelik a mai oktatásügyben, mint azok a laikusok, akik az egészség kiharmonizált állapotát a pilulák beszédétől várják. Szinte érthetetlen az egészség funkcionális feltételeinek ily nagyfokú elhanyagolása és főképp egyoldalú felfogása." Így is mondja: "Tulajdonképpen érthetetlen a közöny, amivel a nevelésben találkozunk az egészségügyi stúdiumokat és legfőképpen pedig az alkattant illetően. A ma embere pedig igazán rászorúl arra, hogy életmódja terheisének ellensúlyozásaként egészség-védelmét központinak tudja."

Az egészséggel kapcsolatos studiumoknak vájjon milyenfajta irányára gondol? Nem akarunk ismétlésekbe bocsájtkozni, azért itt hivatkozunk Balla alkattanának azon táziseire, melyeket az előző fejezetekben ismertettünk. Most ezeket az ismertetések csak kiegészítjük, illetve a gyakorlati étellel kapcsolatban fölmérjük.

Láttuk, hogy Balla szerint az egészség legfőbb ábrája az emelkedett alkat. Szerinte az egyenes alkatba sűrítethető össze mindaz az érték, tartalom, ami a nevelés célját képezheti. Az alkat erkölcsi-biológiai egységkomplexum, ehhez mérten kell hát az iskolák számára az ismeret-összetevőket is kikeresni. "Ha valaki valóban természetes alapokon nyugvó erkölcsi normát, erkölcsi értékrendet akar kidolgozni ujszerű alkatvizsgálataim után, nyilván a konkrét-biológiai ember, az alkat által kiszabottnak vehető /emelkedett/ élethivatásból kell kiindulnia."- állítja filozófusunk. /L. Az Uj Eg.Váz.c. 115.old.5.sz./ Majd: "Amidőn az egészséget s az egészséget képviselő alkatot kívánom a közoktatási rendszer utján a nevelésügy központjába emelni, távolról sem vezet az a cél, hogy merőben egy külsőleges esztétikai-alaki ideált állítsak a jövő ifjúság számára. Az egyenes alkat, amint ezt már sokhelyütt, sokféle formában kifejtettem - az ember minden külső és belső erénye, tulajdonsága, örökölt és szerzett java kölcsönhatásaként keletkezik és áll fenn. Az alkat egyéni kialakulásában óriási szerepe van az irányított mozgásoknak. Majdnem azt mondhatnám, hogy a nevelés új alkatokat formálhat, vagy legalábbis lényeges módosításokat eszközölhet az örökségként kapott hibás alkatokon ha felismeri a mozgások visszaható szerepét, s ezek ismeretével, koordinálásával nemcsak biológiai célt ér el, hanem jórészt, sőt tán nagyobb részt szellem-erkölcsi kiterjedést is. " Így is mondja: "A nevelés legfőbb célja, hogy az embert minden vonatkozásában egy egységes képmássá gyúrja, a szó legszorosabb értelmében, növekedésében helyesen befolyásolja és eredményességének legfőbb kifejezője és kritériuma a fölmagasodó, arányos alkat."

Kérdés, hogyan illeszkedik be ez az ideál a ma társadalmába? Ha összemérjük a mai ember tevékenységi tereit s ezen át képmását s ezt összevetjük a Balla-féle kiváncsisággal, akkor csak azt válaszolhatjuk, hogy: sehogy. Az egyenes alkat, mint testi-szellemi, illetve biológiai-erkölcsi egység, homlokegyenest más életet követel, mint amit a mai ipari-versenyben egyoldalúvá zsugorított emberi életvitel mutat.

Hogyan képzelhető hát el, hogy új közoktatásügyi rendszer szelhesse át a ma iparpolitikai képmását, melynek csak árnyékában bujkál meg a kultúra, aminek teljesebbé jelenthetné csak a kiharmonizált egészséget. Itt megint csak azt válaszolhatjuk, hogy: sehogy. Balla-féle emberideál teljes kiegyensúlyozottságot, arányosságot követelne az új közoktatásügyi rendszertől. De hisz a mai iskolázás versenyre előkészítő, egyoldalúsít és éppen a munkateljesítmény fokozásának szolgálatában letöri az alkat arányait belső és külső értelemben egyaránt. Hogyan remélheti tehát Balla, hogy a művelődési centrumot, az iskolát, eszméi révén megreformálhatja és valóban az arányos növekedés gyakorlótereivé avathatja? Harmadszor is azt kell mondanunk, hogy: sehogy. Amikor már a világ légi felosztásáért is folyik a könyörtelen harc, a világ eddigi leghatalmasabb ipari versengésével, addig egyensúlyozott emberideálról nem lehet szó, ezt irgalmatlanul letörik a versenypiedesztől akarnokai.

És Balla mégis dolgozik és remél. Vajjon miért dolgozik és miben reménykedik? Talán látja egy új alkotó korszak közeledtét, hiszen szorgalmasan bújjá a jövő tudományáról szóló fizikai, kémiai, csillagászati könyveket és tanulmányokat is. Az atomkorszak tudományos kutatói úgy jelölik meg a lehetőségeket, hogy ebben az új korszakban az emberi munkaerő igen csekély mértékben lesz foglalkoztatva, s az általános gazdagodás azt eredményezi, hogy jóformán 4, sőt kétórai munkaidővel minden ember biztosíthatja majd megélhetését. Ez lenne hát egyik reménypólusa?

A másik az, hogy az atomtudomány birtokában a tudomány mintegy vezérszerepbe lendül, oly vezérszerepbe, mely remélni engedi, hogy a kiszélesített tudománypolitika teljesen azonossá válik az állam vezetéssel. Vagyis a tudósok centrális pozíciója révén az államhatalom egyévválhat a tudományos hatalommal? Az ókori filozófusok álma teljesebbé s a tudomány valóban állhat az államok élén. Ez lenne a másik reménypólus?!

E két pólus az embert visszahelyezheti a Balla által megálmodott méltóságba, a célok központiségébe?! A 4—órás, vagy azon aluli kenyérkeresetes munkaidő az embernek valóban módot nyújthat öntevékeny, sokoldalúan edző élethez. A tudósvezetés pedig a tudomány által felismert s az ember számára feltétlenül szükséges életigényeket nem fogja alárendelni az iparállam egészségi követelményeitől függetlenített "érdekeinek", legalábbis a tudós véna és a tudomány fegyelmező hatása ezt engedi remélni. Balla e lehetőségek között befuthat tanaival.

Ez új világban elhivatottá válik egy oly közoktatási rendszer, mely az ember egészségét, Balla szavaival élve: egyenesre kiegyensúlyozott alkatát helyezi középpontba, s ezt szolgálja mindenfajta studiumával. Ebben az új társadalomban elképzelhető minden utópisztikus is nélkül az egyenes, fölmagasodó, arányos, a szervek és a szellem számára jól megkonstruált és egyre tökéletesített alkat, amilyent Balla kíván központi eredményként az emberi társadalomban.

Bár ezt utópisztikus is nélkül nem idézhetjük, mégis érdemesnek tartjuk fölemlíteni. Ugyanis Ballának van egy érdekes, de minden vonatkozásában ki nem elemezett megállapítása, mely nagystílusú ígérkező atomkorszakunk bevezetéséül igen jól hangzik. Ekkép szól: "Az ember szervezetében minden feltétel adva van, hogy a halált elkerülje, s nem lehet százsázalékosan kimutatni a szükségképiséget, hogy meg kell halnia."

Ebben a mondásban mutatkozik meg legteljesebben Ballának az élet teljessége-iránti hevülete, az élet értékének módon-felüli felbecsülése. Mint látjuk, szerinte elképzelhető az emberi életnek olyan teljessége (...), amely kizárja a halált. Ez az a pont, ahol Balla egyéniségében túlsúlyba jut az orvos a filozófus fölött, vagy enyhítve a kifejezést: az orvosfilozófus az általános bölcsész fölött.

Ezt a tételét csak azért említjük, hogy élesen rávilágítsunk, minő, szinte utópiába hajló indítékok is sarkallják arra, hogy az új embertípus számára készülő közoktatás központjául az ember életének legalapvetőbb vonatkozását: az egészséget vegye célul. Így, ezzel az utópisztikus megvilágítással, szinte valóságosabbnak látjuk az emberi egészség mindenek-fölötti fontosságát.

Az atomkorszak nevelésügyében tehát vezető szerephez jutna az oktatásban Balla szerint a teljes következetességgel kiszélesített orvostudomány. Beláthatatlan következményei lennének ennek. A természeti erkölcs érvényesülésével a társadalom egész szerkezetében gyökeres változás állna be. Így a házasság intézménye is revízió alá kerülne, mely a nő közpályákon való egyenjogusítása óta amúgy is válságban van és teljesen egyoldalúsító terhei miatt ilyen formában már sokáig nyilván fenn nem tartható. De a jóléti intézmények is átalakulnának. Sokkal nagyobb számú pihentető, üdítő intézmény keletkeznék. Az oktatásügy főirányítója az orvospedagógus volna, egy új-típusú nevelő egyéniség, aki a pszichológia és biológia területén egyaránt erősen áll. A tudományok kölcsönhatása is megerősödnék, a természet- és szellemtudományok sokkal erősebb kapcsolata jönne létre. A természettudományi felfedezések elsősorban az ember kiharmonizált egészségének szolgálatában állnának, s csak másodsorban az igaz emberideálnak alárendelten segítenék az ipari és más gazdaságpolitikai terrénumokat. A vallás a helyesen felfogott emberi természet fogalmának tisztázásával és az erre épített kegyelmi rend szorgalmazásával korszerűen reformálódva ismét hatékony kultúrtényezővé válnék. A mezőgazdaság, az ipar, a közigazgatás teljes gépesítése, a magánháztartások beillesztése a gépesítés kihasználásába, az ember számára lehetővé tenné, hogy az egyenes alkat

érdekében sokkal több kultúrintézmény támogatója és élvezője lehessen. Az emberi érintkezés a mainál jóval megsokszorozódnék azzal, hogy az utazás szinte napi eseménnyé válnék mindenki számára, nemzetközi értelemben. Az egyirányú testi és erkölcsi hatást fölváltaná a sokoldalú, egyensúlyozó befolyás. Balla éppen ezt kívánja. "Sokfajta betegség, köztük éppen a rákbetegség előmozdítóját látom a túlzottan egyoldalúvá zsugorított mai disszociált életstílusban."

Ha mindezt magunk elé vetítjük s ennek arányában életünk valamennyi mozzanatát ezen át a vakító-fényességű jövő-képmáson át nézzük, föltétlenül látnunk kell, hogy még ma, a szocialista átalakulás lendülő időszakában is, minő vakságban él az emberiség. Legfőbb értéke, egészsége, testi-erkölcsi egysége már az iskolában fölbomlik, a felnőtt ember élete pedig merő ellentéte a Balla-féle ideálnak, az egészséget, testi-lelki kiharmonizáltságot mindenfelől becsülő emberi akaratnak. "Szinte fizikai fájdalmat érzek, mikor látom, milyen mellékösvények vannak előtérbe tolva s a főtényezők mellékkutakra szorítva, vagy teljesen kihagyva. Vagy nem izzad-e az emberiség fölöslegesen egy-egy címért, és nem engedi-e elszármanni észrevétlenül élete kiteljesülését, harmóniáját, mely arányosan kiemelt alkotásában életének leghatásosabb megnyújtója lehetne?!"

Vessük föl most már a kérdést: ha az atomkorszak békés fejlődésében valóban lehetővé válnék egy Balla-féle közoktatásügyi reform, minő következményekkel járna ez a kultúra különféle területein a haladás szempontját véve?

Balla szerint az egyenes alkat erkölcsi kiegyensúlyozottságot tételez és követel meg, az efféle haladás tehát a tévelygések, a hibák, a vétkek és bűnök lecsökkenésével járna együtt, a társadalom védőapparátusa /rendőrség, bíróság, katonaság és a foltozó medicina/ elvesztené mai vezérjelentőségét, számuk és jelentőségi körük egyként lecsökkenne, a börtönök is emberesebb formát nyernének, illetőleg megszűnnének. A diktatúrák elvesztenék létjogosultságukat. Enyhülne az orvosi robot, mely naponta százas emberszériát reparál! A mai értelemben vett sablonos orvosi szakmunka és sebészi nyiszálás helyett egyénibb és természetesebb gyógykezelés, de főként több prevenció válnék lehetségessé. Az irodalom, s általában a művészet nem szülné csak torz, perverzitásba hajló, undorítóan realista műveket, melyeknek élvezése már egymaga is egyoldalúsító hatást vált ki az ember erkölcsi habitusában. A Balla-féle emberideál azonban nem is élvezné ezeket a műveket, nem volna szükség hatósági tiltásra, cenzúrára. Mert ha a társadalom központi fogalma az ember egészsége, akkor az a főkérdés: mi jó nekem? Ami egészségem /értsd: egyensúlyom, belső és külső harmóniám/ szempontjából jó, az jöhet csak életstílusomban számításba. "Ha igazán humanista társadalmi reformra gondolunk, az a főkérdés: mi jó az embernek, mi emeli - egyenesíti az embert?" - mondja filozófusunk sokféle formában. A ponyva, az erkölcstelen salak tehát szukcesszive lekerülne a világpiacokról. Lenne-e háború? A Balla-féle emberideál egyensúlyt jelent, szerető megértésből fakadó békéltiséget, kielégítettséget. "Az egyenes alkattal

nem fér össze semmiféle kapzsi, alantas törekvés, mely a társadalomban rendbontást okozhatna" - állítja Balla. Tehát a háború lehetőségei is lecsökkennének. Az egyensúlyban lévő és igaz kielégülést élvező ember már nem habzsol, nem gyűjt aggályosán vagyont, melynek kezelése egymaga is annyi egyoldalúsítással jár. Ha pedig nem gyűjt vagyont, nincs miért harcolnia. Ez egyetemesedik a népek egymáshoz való viszonyában is. Itt is a mohó habzsolás és a dölyfős uralomvágy egyoldalúsító ereje szerzi a viszályokat, az egyensúly nem nyújt tápot ehhez. Egy kiegyensúlyozottabb korszak egyetemes jóléte, mely az ember számára Balla szerint az egyenes ember egészséges életében nyerhet csak összegezést, kell hogy kizárja vagy legalább is (...olvashatatlan..) az anyagi javak eltúlzott halmozásának, megterhelő gyűjtésének lehetőségét s ezzel csökkenti a viszályok lehetőségét. "A háborúkat végső fokon mindig a bűnös kapzsiság, a korlátlan gőg egyoldalúvá zsugorodott életstílusa hozza létre. Hiszen így van ez az emberek egyéni viszályaiban is, melyeknek csak kollektív felerősödése a háború.

Amint láthatjuk, egy nagyszabású fejlődési perspektíva bontakozik ki előttünk Balla elgondolásai alapján. Egy nemesebb, fejlettebb, öncéljában mégis önzetlenebb emelkedett emberi képmás lép elénk. Egy kitágult, megtisztultabb társadalom felépítésében gyönyörködhetünk, az egyenes emberi alkat társadalmi funkciói nyomán.

Mindez utópiának tűnik ma, de Balla szerint az idők megérhetnek hozzá, hogy a közel jövőben (...olvashatatlan...) valósággá válják. Föltámadhat persze itt számtalan ellenvetés, például az, hogy ha a küszöbönálló atomkorszak ki is tágítja a világot, de egyúttal az emberi mohóságot is. A népek ma éppen oly céllal készülnek a bolygókra, mint annak idején a fölfedezett Amerikába, mikor járhatónak ismerték fel a tengert. Az atomkorszak egy mégnagyobb habzsoló-hajszát válthat ki az emberből. Nem egészsége érdekében akar majd a világűr bolygóival közelebbi kapcsolatokba kerülni, hanem azért, hogy anyagi érdekeit növelje. Hiszen az ember eddig is minden újabb térnyerését a természetben arra használta, hogy habzsoljon. Tehát nem valószínű, hogy az atomkorszak anyagi jóléte egymagában az ember megnyugvását, jobb életstílusát eredményezné.

E ponton azonban Balla mellett áll a túlzások ellenpólusa. Az ember teherbírása egyoldalúsító irányokban a ma megindult arányokban már csak kevésbé, vagy alig fokozható. Egyes betegségek, főképp az egyoldalú élettől származóak előzőlő tendenciája meg kell hogy állítsa az ezen az úton való továbbrohanást, a habzsolás chiméráját. Az ember egyetemesen pusztulásba rohan, ha ezen a vonalon halad tovább. Már maga Balla gondolatrendszere is arra vall, hogy az öntudatosodó ember erős gondolatreakciókat termel a gyilkoló visszásságokkal szemben.

Balla tehát méltán hiszi, hogy a testileg-erkölcsileg hanyatló emberi szervezet az egészség központiségének reformjára szorul, erre kényszeríti saját nyomorúsága. Maga a rákprobléma óriási ütőkártya Balla követelése mellett. A rákesetek szaporodásának aránya azt mutatja, hogy e szörnyű

betegség igazi virulenciája egy helytelen kultúrpolitika gócéban, nem pedig a vírusok megjelenésében keresendő. E korbetegség és egyéb korbetegségek, mint például a szívbaj, a legkülönfélébb idegbajok, korai érlelmeszedés, stb., nyilván csak új, helyesebb-kiegyensúlyozottabb életforma útján csökkenthetők, mégpedig egy gyökeresen új életforma útján. "Egy-egy korbetegség góca mindig az illető kor helytelen életformájában keresendő" - mondja meggyőződéssel Balla. "A rákbetegségnek szívó gyökere abban a hajszában, állandóan korbácsolt termelési versenyben keresendő, akiben a mai ember, főképp pedig a mai nő él."

Ezek a mélyreható reflexiók bennünket is mélyen elgondolkodóvá tesznek. Vájjon a ma még utópiának tetsző Balla-féle elgondolás nem az egyetlen helyes és igazán kauzális gyógymódja lehet a ma szörnyű eltévelyedéseire: a háborús ipari termelés mohóságára és a betegségek pusztításaira? De bármint gondolkodjunk is, egy bizonyos: Balla sokak kívánságának tesz eleget, mikor a fentvázolt reformokra gondol és azokat legalábbis elvileg előkészíti!

Ez a közoktatásügyi rendszer szükségessé teszi a legmagasabb szellemi központok revízióját is. De általában is Balla gondolatrendszere megkívánja mind a tudomány, mind a vallás alapfogalmainak tisztázását. Balla szerint a tudomány ma messze eltávolodott a vallástól, s így az az ember, aki mindkettőnek hódol, hasadásos válságot él át, mert a két szellemi fórum ellentéteit nem képes magában kiegyensúlyozni, kiegyeztetni.

Pedig Balla szerint a tudomány és a vallás ellentéte csak látszólagos, amint ezt már az előző fejezetekben is többször említettük. Balla szerint nem áll az, hogy a vallás ideje lejárt, mert a tudomány ma már sok olyan fogalmat tisztázott és igazolt, melyekre az emberiség eddig csak a hitvallások útján tudott választ adni és ez a tény a vallási tanok hitelét csak növelte. A dolgok lényegét e két szellemi fórum más-más oldalról világítja meg, de az ellentét csak a módszerben van, tehát csak látszólagos. Balla szerint egészen mindegy, ha egy ember a hit, vagy a tudás útján jut el az igazsághoz, fő, hogy az igazsághoz jusson. Jánus-fejű probléma ez, aminek lényege, hogy egy fején többféle arc van, de az agy ugyanaz. "Bár tudós és egyben hívő ember vagyok, én sose éreztem magamban meghasonlást, mindent a maga helyére tettem, s csak eligazításomra vált, hogy ugyanazt az igazságot a hit és a tudás fényén ét is magamévá tettem." Szerinte Isten léte és valósága a szintetikus koncentráció értelem előtt épp oly szemléletesen evidens tény, mint a tudomány bármely léttétele. Sőt. A tudomány egyes divatos tételeit az idők folyamán számtalanszor megcáfolták, vegyük csak a Föld tányér, majd gömbalakját, vagy egyes betegségek más-más felfogását, stb., Isten létének kérdése azonban mindmáig ugyanazon a magaslaton áll, mint ezer évvel ezelőtt. Ez teszi szükségessé, hogy a tudomány és a vallás közös horizont-vonalakat keressen. Kiindulópontul azok a fogalmak szolgálhatnak, melyek nagyjában eddig is fedték egymást a tudomány és vallás egyébként szétágazó területén. Ilyen a tökéletesség, a végtelenség, egészség, stb. fogalma.

A tudomány erkölcsi fogalmai lényegében a vallások erkölcsi fogalmaiból nőttek ki, maga a jog is innét veszi például a méltányosság keresztülviteléhez iniciatíváit, sőt maga a római jog is, melyen Európa jogrendszere kialakult, vallásos eredetű erkölcsfogalmakra alapította egyes tételeit, melyek a keleti népek erkölcsi életét már régen irányították. Megismételhetjük tehát, hogy a tudomány erkölcsi fogalmai lényegükben a vallások erkölcsi fogalmaiból nőttek ki, de eltávolodtak tőle. Közös gyökerük azonban nagyon könnyen föllelhető. A szabadság például a katolikus vallás szerint az általános cselekvési szabadságot jelenti a determinációval szemben. A szocialista államokban viszont politikai jelentését egyes társadalmi osztályok forradalmi elsőbbsége szabja meg, hatalmat gyakorolván más társadalmi osztályokon. Itt ez a hatalom-gyakorlás jelenti tudományosan is a szabadságot. De közös gyökerük mégis fennáll, mindkettőnek magva valamiféle szabad cselekvés, csak a vallás belső lényegét nézi, a szocialista politika pedig külső formáját erősítette meg.

Hogy a vallás etikai fogalmai mennyire áthatották a tudományt és a közigazgatást, mutatja, hogy például a katolikus vallás szabadság-fogalmára épült az egész világ büntetőrendszere, melyet ma még azok a politikai rendszerek is fönntartanak, melyek pedig a szabadságot egészen más értelemben használják. A kommunista rendszer büntető-rendszere például kombinatív. Fölhasználja a keresztény Európa szabadság-fogalmára épült büntető-rendszert is, ugyanakkor a speciális kommunista erkölcs alapján a társadalmi osztályok megkülönböztetése-szerinti büntető-rendszert is alkalmazza. E kettős ítéletrendszerből persze zavaros etikai képmás bontakozik ki, mely elégedetlenséget szül, vagy szülni fog, mert nyilván kétféle világnézet összeegyeztethetetlen fogalmai alapján bírálja el az emberi cselekedeteket. Ez teszi, hogy a kommunista ideológia hemzseg az ellentétektől, erkölcsi értékeit alapépítményében szakadást szító ellentétek, törések bontakoznak ki, melyek előbb-utóbb válságba sodorják és belső, fundamentális forradalmaknak teszik ki. Minden új világnézet így van ezzel, egyik sem kivétel ezalól. Az átmeneti idők egyensúlyozottságairól van itt szó. Annak idején a keresztény világnézet is például ugyanakkor, mikor a szeretetet vette a vallás alapjául, inkvizíciós törvényszékek működésével máglyahalált is bevezetett.

Balla éppen az ilyesféle ellentétek kiküszöbölése céljából kívánja a tudomány és vallás erkölcsi alapfogalmainak olyan összeegyeztetését, mely világközi értelemben is megállja a helyét és független politikai rendszerektől, anélkül, hogy ezek rendszerbeli kibontakozását gátolná.

Balla szerint az erkölcsi fogalmak tisztázásában döntő az objektivitás, ezt pedig csupán az általa főtételként említett szemléletesség figyelembevételével lehet keresztülvinni. Az etikai fogalmak zűrzavara éppen abból származik, hogy a szemléletességtől eltért fogalmak tetszőleges használata jött divatba.

Az etikai fogalmakban rejlő zűrzavar nagy hatással van a világközi békére is. Balla szerint a világ békétlenségében óriási rész esik éppen a vallás-

etikai és a politikai erkölcs-normák ellentételre. A vallás-etika ma is milliók életét irányítja az ateisták számát messze felülmúló tömegben s ezt erőszakkal kiküszöbölni semmiféle politikai rendszer nem képes.

Balla felfogásának kitükrözéseiből megállapítható tehát, hogy a világbéke egyik legfőbb feltétele a tudomány és a vallás erkölcsi fogalmainak közös nevezőre való hozása, s világszerte egységes bíraskodási ítélet, illetve büntetőrendszer kialakítása. Hogy mennyire fontos ez a mai társadalom főnnállása és fejlődése szempontjából, azt egy negatív példa alapján igazolja. Egy-egy társadalom szilárdsága a tulajdonról vallott fölfogással erősödik. A tulajdonról a különféle társadalmak más-más nézőponton vannak, de abban valamennyi megegyezik, hogy az egyéni eltulajdonítás a társadalmat alapjában rendíti meg. Ha ezt elfogadjuk, akkor rá kell mutatnunk a kommunista etika hiányosságára, mely nem tudta megoldani az eltulajdonítás ügyét. Napjainkban ez Szent László-korabeli méreteket ölt, s veszélyezteti a gazdasági élet egyensúlyát, holott ezt a dolgot a katolikus etikával már Könyves Kálmán megfelelő mederbe terelte, s azóta évszázadok teltek el s e téren egyre nagyobb javulás volt észlelhető, a visszaesést az általános erkölcsi helyzet lehanyaglásával lehet csak magyarázni. A kommunizmus ellenségei ugyan a megélhetési nehézségekben szeretik föltüntetni az okot. Ez nem áll. Hiszen szoknak a társadalmi osztályoknak, melyeknek köréből az eltulajdonítók jórésze kikerül, sose volt évezredek óta olyan summás jövedelmük, mint éppen a kommunista rendszer jóvoltából és elvi álláspontjából kifolyólag.

Viszont a katolikus, s általában a vallásos etikának is nagy hiányosságaival számolhatunk Balla nézetei alapján. A vallási erkölcsstanok nem tudták megoldani a társadalmi osztályok egyenrangúságának kérdését, ez okozta világszerte a szocialista forradalmakat, tehát a katolikus etika sem volt eléggé objektív.

Balla azt kívánja, hogy az ember egészségének szemléletes objektív vonásai képezzenek alapot a tudomány és vallás közösen fölépített etikai rendszerében. Így fogalmazódik a kérdés: mi jó az embernek? Mi kell tulajdonképpen ahhoz, hogy egyenesalkatúvá váljék?

A jó fogalmat eddig minden kor eléggé relative értelmezte, mert legtöbbször azt a rejtett szubjektív szándékot tette bele, amivel a tömegekkel szemben vissza akart élni. Most, mikor Balla azt mondja: egészség, egyenes alkat, ez a cél, akkor a jó fogalmába semmiféle titkos szándék nem csúszhat, mert az egészség fogalma reálisan, és tudományosan is lemérhető, szemléletes fogalom, az egyenes alkat pedig az emberi külsőben is megnyilatkozó kifejezés, tehát külzetében is szemléletes, ellenőrizhető valóság.

Az atomkorszak kezdeténél sorsdöntő kérdés egy olyan etikai elvnek az elfogadása, mely az emberi méltóság központiségét célozza, mert éppen olyan hatalmas-méretű alkotó korszakról van szó, amelynek adottságait visszaélésekkel még súlyosabban ki lehet használni az ember ellen, mint az

eddigyi korszakokét, itt ismét becsúszhatik az etika jó-fogalmába valami rejtett titkosság, amely alkifejezésekkel, állértékek csúcsra-helyezésével az embert ismét rabszolgává, eszközzé aljasíthatja. "Az elszellemiesített fogalmak, ideológiák titkos játszmáját meg kell szüntetni - állítja határozottan gondolkozónk - mert oly veszélyes korszakban, mint a miénk, legsötétebb bűvőhelyévé válhatik az újabb emberi rabszolgaságnak."

Balla szerint tehát nyíltan ki kell hívni a jószándékú tudomány és a vallás összműködését egy világközi, objektív-szemléletes etika kidolgozásáért. Ez az etika alapja lehetne a modern nemzetközi jog kifejlesztésének is, ami bizony napjainkban igen sürgető feladatnak látszik.

Azt lehet mondani, hogy Balla szintetizmusa e ponton e legvilágosabb. A nemzetközi erkölcs és jog érdekében lehetségesnek, sőt elkerülhetetlenül szükségesnek tartja a tudomány és a vallás szerves összműködését. Érdekes egyeztetés, Balla kettős alkata szépen ível össze e probléma bogozásában. Míg egyfelől buzgón védi a vallás-erkölcs értékeit, fönn akarja tartani az emberiség új korszaka számára, másfelől viszont menekül a fogalmak idealista felfogásától. A tudománytól és a vallástól e tekintetben tehát egyaránt engedményt követel, de ezt az engedményt nem egymás rovására könyveli el, hanem mintegy szentezi azzal a fejlődési fázissal, amit úgy hívunk, hogy: reform. S mindezt végső fokon a beszédhangok ősi szemléletességének föltárására és geometriai fölmérésükre alapozza.

Hogy e szintetizmus, melyet legmagasabbnak itél, létrejöhsen, a specializálódások ellensúlyozására kiemeli a centrális értékeket mindama kultúrterületről, melyekkel operál. Tehát az orvostudományból, a filozófiából és a politikából. Az orvostudományban a belgyógyászatot, a filozófiában az etikát, a politikában a kultúrpolitikát állítja előtérbe. Vajjon miért támaszkodik e fogalmakra ma, mikor az orvostudományban a sebészeti viszi a pálmát, az etika szinte elbukott az anyagiasság fertőjében és a politikában a napi politika machiavellizmusa a mérvadó?! Nézzük sorjában e problémákat.

Amikor Balla egészségről és ezen erkölcs-biológiai értékegységet ért és amikor az egészség kifejezését, az erkölcsi-biológiai harmóniát az egyenes alkatban látja kifejezettnek, akkor nyilvánvalóvá kell, hogy váljék, miért tartja az orvostudomány centrális részének a belgyógyászatot a korunkat annyira jellemző sebészjelleggel szemben. Hiszen az általános belgyógyászat a maga természetesebb ráhatásaival, prevenció-intézkedéseivel lehet csak kiméretezője és koordinálója egy-egy ember alkati teljességének, illetőleg egészségének. A belgyógyászati konzervatizmus és egészségtan tulajdonképpen az orvosi ágazatok filozófiája. Általános belgyógyászati szintetikus szemlélet nélkül az orvosi gyakorlat mesterséggé válik, s felejt el az egész embert, mint ahogyan ezt előző fejezeteinkben részletesebben kifejtettük Balla szavaival. Itt még csak annyit kívánunk hozzáfűzni, hogy Balla a belgyógyászatot természetesen nem mai formájában képzei el központi orvostudománynak. Megoldásra vár e kérdésben a speciális belgyógyászat százszázalékos összműködése, enélkül igazi alkatformálásról, nevelő-növelő

gyógyításról-jobbításról tudatos sídon szó sem lehet. Ezt kívánja különben az egészségnek a közoktatásban való központisága is, mely általános képzettségre épít az alkat öszmunkáját illetőleg, természetesen a vegetatív-animális funkciókon túl is. Az orvos sokkal kiterjedtebb képzését követelné ez meg, elsősorban a pszichológia és az etika, másodsorban a társadalompolitika terén. Egy külön fejezetet lehetne annak szentelni, hogy Balla szerint a megkívánt új társadalomban az orvos minő képesítéssel kell, hogy rendelkezék, viszont a szaknevelők nézőpontjainak is ide kellene centráljniok, tehát a tanárképzés is e célhoz, az alkati kiegyensúlyozáshoz alakulna. Az orvosjelöltnek és a tanárképzősnek több közös studiumon kellene résztvennie.

A politika terén a kultúrpolitika győzelme, központisága csak akkor válnék lehetségessé, ha az iparállam átalakulna kultúrállammá, ami hovatovább reális szükségesség, amint azt az előbbieken kifejtettük. Mert bármennyire is hirdetik a különféle rendszerek államháztartásai, statisztikai adatokkal, pénzügyminiszteri költségvetésekkel igazolva, hogy kultúrára minő horribilis összegeket költenek, valójában elenyészik ez a fegyverkezési költségek és az ipari beruházások mellett, nem is számítva a mai államok aránytalanul felduzzasztott propaganda-költségeit, amik ma jóval túlhaladják valamennyi tárca költségvetési költségeit. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy az igazi kultúra szorgalmazása csak álarca, szemfényvesztő maszkja, illetve szolgálja az iparállam telhetetlen mohóságának. Ma egyetlen államban sincs biztosítva a kultúra központisága, bár soha annyi fényes jelzőt nem pazaroltak ennek bizonygatására. Mert a propaganda még nem kultúra! A civilizáció egy-egy elszigetelt találmányával igyekeznek néha pótolni az igazi szellemi, a szintetizmus igényéről le nem mondható lelki kultúrát s ma hovatovább műveltség alatt a technikai dolgokról való jólétesültséget kezdik érteni. Ezt bizonyítják a rádió- és televízióműsorok világszerte. Mindez pedig gazdasági központiság és semmi más.

De persze, tévedés volna azt képzeln, hogy Balla a kultúrpolitika központiságánál elhanyagolhatónak gondolja az ipart, s általában a gazdasági életet. Magas kultúrát csak gazdag államok tudnak kifejteni, ezt a történelem minden szakaszában föl lehet lelni és bizonyítani. A marxi ideológia szerint mindig a gazdasági feltételek szabták meg a kultúra fokát és lehetőségeit. Ha ez igaz is, ebből még nem következik, hogy nem a kultúra hozta létre a gazdasági fellendülést. Az ősember esze előbb volt, mint azok az eszközök, melyek révén műveltségét továbbfejlesztette, szerezte. Ésszel, eszes munkával alkotta ki a természetből a gazdasági fellendülést. A kultúra tehát nem szolgálja a gazdasági életnek, hanem irányítója, szervezője. Sőt. Értéke nemcsak abban van, hogy sokasítani tudja a gazdasági eszközöket és iniciatívákat. Vannak önzetlen erények, önzetlen művészetek és tudományok. Az ember nemcsak hasát növelő gyomorabszolga. Éppen akkor emelkedik csak az ember igazi fogalmát kitévő magaslatig, mikor vegetatív-animális igényeit kielégítő, gazdasági életén felülemelkedő alkotásokat hoz létre és azokban önzetlenül gyönyörködik. Az alkotók közül igen sokan, sőt a többség, teljes aszkézisben, anyagi javakat alig-álíg birva, alkotta meg halhatatlan műveit. Csak kevés igasi művészt, kevés feltalálót és mégkevesebb tudóst kísért az anyagi jólét fullasztó

légköre.

Ha pedig az egyes alkotók szükösebb-ellátású életében központivá válhatott a kultúra, s mégsem haltak éhen, akkor az emberiség életében is végrehajtható ez.

Egyébként, más oldaláról megvilágítva a kérdést, kimutatható, hogy a kultúra központisága csak fejlesztőleg hat a gazdasági életre is. Maga az önzetlen kutatás sokkal nagyobb távlatú felfedezéseket tud elérni, mint a kizárólagosan gazdasági célzatú próbálkozások. Lélektani tény, hogy maga a kutatás öröme fedeztette fel a világ legnagyobb találmányait. A kultúrpolitika központisága szükségképpen a gazdasági élet emelkedését is fölfokozza. Perikles nagy építkezésekbe kezdett, hogy Athént az akkori világ legszebb és legtekintélyesebb államává tegye, s ugyanakkor gazdaságilag is fölemelte. A templomok, dómok legnagyobb szabású alkotásait /Reimsi dóm, Párisi Notre Dame, Milánói dóm, stb./ azért építették, hogy az akkori világnézet nyilvános fórumait hozzák létre, mégis az építkezésekkel gazdasági föllendülést is eredményeztek. Természetesebb és az emberi fejlődés történetisége is igazolja, hogy kultúralkotás előzi meg a gazdaságit. A gazdasági központisághoz mindig csak szükségszerű kultúrtejesítmények járulnak, míg a kultúra központisága öncélúan nagyszabású alkotásokat eredményez, s ugyanakkor a gazdasági vonal sem szenved csorbát.

Hogy Balla a filozófiai tudományok közül az etikát, mint a felemelkedés tudományát részesíti elsőbbségben, ez alkatelméletével szorosan összefügg. Az alkati belső képmást, de az igazi megvalósítást is csak így látja biztosítottnak, tehát szerinte a filozófiai tudományok közül az embernevelés szempontjából az etika hasznosítható legteljesebben.

Az etikai központosítás érthetővé teszi azt is, hogy a közigazgatásban is a moralitás biztosítását kívánja, amit a mai közigazgatásban egyáltalán nem lát kellően biztosítva. Az embertelen hajsztát diktáló iparállam mechanizmusának természetes következménye ez.

Balla fentvázolt koncepciója nagy igényekkel lép föl az intézményszerű hasznosítás, tudatosítás terén, a kor kultúrájának teljes átszervezését kívánja, mintegy az atomkorszak előlegezett lehetőségeihez mérve tervei realizálhatóságát. Ez a koncepció ismét társadalmi osztályok cseréjét eredményezné. A tudomány központisága a kultúrállam megteremtéséhez vezetne, s vezetői nyilván a tudomány képviselői lennének. A tudományos munka fölėje kerülne a mesterségnek, kvalifikálatlan munkának, az eszme a darabárúnak. Végeredményben a jelen forradalmának megtisztulásáról volna szó, aminek eredményeképpen a dolgozókból kivált, kiemelkedett minőségi alkotó-munkások vezetnék a társadalmat, nemcsak névleg, hanem érdemből és szükségből, a valóság követelményeinek megfelelően, az alkotás elsőbbségének törvényes kultúrális jogából kifolyólag.

Mit látunk vajjon? Hová vezet Balla koncepciója? Nem kevesebbhez, mint a szocialista társadalom és állam továbbfejlődéséhez, az elit-munkás, a tudós-munkás, az alkotó-munkás vezetésének szükségszerűségéhez. Enélkül csak próbálkozások rákprocessziója marad az állam és az apró tucatmunkások mohón fölfalják, mielőtt még az alkotók tartósabb gerincet, regulatív elveket szabtak volna neki.

Mielőtt pontot tennénk e témakör után, szeretnénk némi körvonalazással megvilágítani, hogy vajjon csak utópiának tekinthetők-e Balla törekvései?

Utóbbi fejezetünkben gyakran használtuk eszméi megvalósulását illetően az utópia elnevezést, márcsak ezért is szükségesnek látszik e fogalom vele kapcsolatos tisztázása. Mint tudjuk, az utópia fogalma olyan terveket takar rendszeresen, melyeknek képzeletbeli képmása sokkal erősebb a reálisnál, vagyis amelynek megalkotottságában az egyensúly a keresztülvihetetlen felé hajlik. De utópia jelzővel szoktuk ellátni azokat a terveket is, melyekben ugyan bele van ágyazva a képzelet-szülte képmás, de csak annyira, hogy a jövő valóságát elővetítse, mintegy jóslatot. Amikor Balla reformtörekvéseinek egy-egy részletét az utópia jelzővel illettük, erre az utóbbi jelentésére gondoltunk e fogalomnak. Mert hiszen mindaz, amit Balla kíván, reális szükségletekből fakad s keresztülvitelének nem áll ellen a valóságok törvénye, hanem csak a pillanatnyi hatalmi és gazdasági helyzet. Balla nem vérbeli utópista, ő csak elővetíti az eljövendő idők programját, mintegy az atomkorszak mesébe illő kultúrképét.

Egyéb szempontokból is meg kell világítanunk gondolatrendszerét. Mindenekelőtt néznünk kell azt, hogy mint a jövő elővetítője, korának melyik támasztékát veszi segítségül, hogy terveit átlendítse a nehézségeken? Itt erős kontúrozással rá kell mutatnunk a szemléletes fogalmak értékelésére, amellyel gyökerében támadja az idealista világszemléletet, s a materializmus reális világszemléletét húzza alá. Az idealizmus legfőbb mentsvára volt az ókortól kezdve az a fogalomrendszer, melynek tartalma semmiféle összefüggésben nem állt a valósággal, az érzéki szemlélettel. Balla ezt támadja, mégpedig nem a szigorú értelemben vett tudományosság szemszögéből csupán, hanem ezen keresztül a való világ megreformálása miatt. Szerinte még a materializmus fogalmai is mindaddig épp oly illuzórikusak, mint az idealista fogalmak, amíg a fogalomrendszer struktúrájában keresztül nem viszik a szemléleti kitelítés realista követelményét. "Maguk a materialisták is beleesnek az idealisták tévedéseibe, amikor a fogalmakat úgy használják, hogy bennük nyoma sincs a kielmzett érzékiességnek, a realitást vetítő szemléletességnek" - állítja meggyőződéssel. Majd máskor: "Érdekes, hogy a materialisták éppen abba a hibába esnek, amibe az idealisták. Megemésztetlen szellemi fogalmakkal dolgoznak. Idealisták és materialisták vitája tehát teljesen reménytelen, míg meggyőződéseiknek nincs közös objektív alapja, mert mindketten ugyanazon nesze-semmi-fogd-meg-jól alappal az absztrakt ideák ködalapjával rendelkeznek."

Meg kell hát állapítanunk, hogy Balla következetesen támaszkodik

korunk realista világszemléletére, de ennek materialista változatát és gyakorlatát egyáltalán nem tartja kikristályosodottnak. Vagyis úgy fogalmazhatnánk meg világosabban, hogy a következetességet nem látja sem az idealisták, sem a materialisták gyakorlatában. Mert ha következetesek volnának, akkor már kezdettől fogva átállították volna a régi, üres fogalomábrákat.

Most azt kell még a továbbiakban néznünk, hogy mikép lehetséges a vallást védő filozófus ellenszenvé az idealizmus iránt? Valódi, vagy csak látszólagos ellentét állunk e ponton szemben? Hiszen a vallás mindig az idealizmus fő fórumaként szerepelt a világ ítélete szerint. A vallás szerint a szellem az előbbrevaló, a Balla-féle felfogás szerint a szemléletességet sugárzó valóság. Van-e itt ellentét? Látszólagos, vagy valódi? És ha van és az valódi, miért védi akkor Balla a vallást, miért akarja a jövő társadalmában fönntartani? Itt az ellentétek egész halmaza magasodik föl és szinte kibogozhatatlannak látszik a sok összekúszált szál. És mégis kibogozható.

Amikor Balla a vallás értékeit elismeri, egyúttal a hibákat is feltárja. A vallás képviselőit is vádolja azzal, hogy az eredeti, szemléletes fogalmakat elszellemiesítették. Egyáltalán nem védi a keresztény bölcselőket, akik a fogalmakat önkényesen töltötték meg apriorisztikus beállítottságú tartalommal. Szerinte a vallás etikai fogalmai is elbírhadják a valóság-nyújtotta szemléletességet. Sőt, csakis így váltak egész korszakokat átalakító tényezővé. Az eredeti, krisztusi erkölcs nem volt légből való, de az idők folyamán a bölcselők éppen úgy elhomályosították ennek szemléletes tartalmát, miként a világi nyelvészek a maguk tanait. Balla minden kultúrértéket csakis a szemléletesség szemüvegén át fogad el, így a vallás értékeit is. Itt egyenlítődik ki a látszólagos ellentét-halmaz, ami Balla vallásos érzülete és ideálista-ellenes magatartása közt fennáll.

Fölvetődik még az a kérdés is, hogy megfordítva e fenti problémát, mikép viszonyul Balla gondolatrendszer a materialista világnézethez, hiszen ezen a vonalon is gyökeres ellentétek színezik gondolatrendszerét? Mert egyrészt a szemléletes fogalmak reális beállításával tápot ad annak az elgondolásnak, hogy a materializmus hiva, másrészt viszont a vallás védelmével arra enged következtetni, hogy mégiscsak valamiféle idealizmus rejtezik benne, bár titkoltan, be nem vallottan is.

E kérdés felvetésekor végre szint kell vallanunk. Bár ugyan több formában fölváztuk, hogy Balla a vallást a tudománnyal össze szeretné egyeztetni. Hivatkoztunk arra is, hogy a fogalmak elbírálásában realista, viszont ugyanakkor kétségtelenül a vallás hiva és értékelője. S folyton-folyvást hangoztatjuk, hogy szintézisre törekszik. Nos, be kell végre vallanunk, hogy Balla szintetikus ereje éppen ebből a kérdésből sarjadt ki és fejlődött tovább. Bár minden rész kutatásában szintézist árul el, de ez irányú törekvésének rejtekében főproblémaként mégis az áll: a mai realista tudomány mikép tudja meghasonlás nélkül, ellentétbe-zuhanás nélkül a vallás szellemi-tárgyú hitelveit, vagy legalább is etikai bázisait összeegyeztetni a maga törekvéseivel. E

vonatkozásban a fentiekben már láttuk a tudomány és vallás viszonyának elemzését, s erre ehelyütt nem kívánunk ismét rátérni. Csak vonatkozásként rámutatunk, hogy Balla világszemlélete a kétféle világnézetnek azokat a vonásait kívánja szintetizmusba állítani, melyek valóban kiegyeztethetők. Ő se nem idealista, se nem materialista. Ez izmusok merev kategóriáiba be nem sorolható, ő egyszerűen minden kultúráérték megmentője óhajt lenni és ehhez alapelvül a fogalmak természeti képmását választotta. Ehhez formázza mindkét világnézet lehető sarkpontjait, s úgy véli, ezzel használhat legtöbbit a békére igazán törekvő emberiségnek. Ezért van az, hogy az idealisták materialistának hiszik és óvakodnak körükbe fogadni, viszont a materialisták idealistának vélik és nem számolnak törekvéseivel. Pedig egyiknek sincs igaza. Egyáltalán furcsa elv a világon, jóformán mióta az emberiség társadalomba szerveződött, hogy minden gondolkozót be akarnak sorolni, vagy az egyik, vagy a másik, vagy egy harmadik-féle gondolatrendszerbe, olyan gondolatrendszerbe, amely vagy ellenszenves, vagy divatos, vagy stb., stb. A gondolkozók pedig nem foghatók fel sablon szerint, hovatarozásukat leginkább úgy jellemezhetnénk, hogy önmagukban valók. Minél eredetibb egy gondolkozó, annál inkább óvakodik, retteg, iszonyodik a már megjárt utak másolásától. Balla mindig is arra törekedett, hogy újféle nézőpontok szerint haladjon.

E ponton szükségszerűen átcsúszunk a kézenfekvő problémához: eredetinek mondható-e Balla gondolatrendszere? Hogy erre válaszolhassunk, meg kell vizsgálnunk, mit is nevezünk eredetinek? Mi az ez eredetiség? Kiről mondhatjuk, hogy eredetien gondolkozik, vagy cselekszik, vagy alkot?

Eredet alatt a régi görög bölcselők isteni ősforrást értettek, valamit, amiből folynak a világ dolgai. Később jelentésváltozáson esett át e fogalom, kikerült a vallási szférából s egyszerűen csak valaminek a kezdetét jelentette, isteni beavatkozás nélkül. Ha az isteni beavatkozásnak rést akartak mégis nyitni, akkor azt mondták, isteni eredetű.

Az eredetiség is ősforrását jelöli valaminek, de már többnek, mint az eredet. Az eredetiség ismét visszatért valamiféleképpen az isteni alkotás ragyogásához, legalábbis isteni alkotónak tartották, aki valami eredetit hoz létre. Az isteni Dante, az isteni Cellini, stb. névvel illették a nagy alkotókat. Az isteni szó fenn is maradt annak a jelölésére, ami rendkívülien, megdöbbentően tetszetős, ami nagystilű.

Azt szoktuk például mondani: isteni ez a táj. Vagy: isteni ötlet! Istenien éreztem magam! Így is: istenien jó ötlet! Vagy: isteni józanság! Minden esetben valami olyant jelölünk az isteni szóval, ami túl van a megszokott hétköznapin. Ez a jelölés egyenes leszármazottja az alkotás terén elért magasrendűségnek.

Kérdés most már, hogy lényegében mi is az az eredetiség? Kétségtelen, hogy valami olyan teljesen egyéni műről van szó, aminő másutt nem fordul elő. Tehát az újszerűségnek egy egészen meghatványozott

képmása, ami nemcsak új, hanem különlegesen, megdöbbentően egyéni is. Ami sehol másutt föl nem lelhető.

Ebből azt következtethetnénk, hogy az eredetiség elkülönül mindenfajta dologtól a világnak s önmagában rejtő törvényszerűségét. Ez tévedés volna. Minden eredeti alkotás, bár a teljes ujság hatásával ront ránk és varázsol el, s éppen azzal varázsol el, amivel megdöbbent s azért döbbsent meg, mert éppen oly idegenszerű, mintha sehol a világon még hozzája hasonlót sem észleltünk volna, mégis, ha elemeire bontjuk, látjuk, hogy rengeteg ismert szálból van szövve, éppencsak a szálak kombinálása olyan, amilyent még sehosem láttunk, illetőleg észleltünk. Az eredetiség tehát nem azt jelenti, hogy egy-egy alkotó merőben újat hozott létre, olyant, ami teljesen különáll a világtól, hanem azt, hogy a meglévő elemeket újszerűen, saját ízlésének megfelelően kombinálta. Például azt mondják valakire: eredetien öltözik. Pedig ha megnézzük, semmi idegenség nincs rajta. Csak újszerűen alkalmazza a mindenki által hordott, ismert öltözékelemeket. Vagy így mondják: eredetien beszél! Úgy beszél, hogy minden szava a közös beszédészótárból való, de egyéni kombinációval, hangsúllyal, kifejezések egyéni használatával eredetivé, sehol másutt nem hallhatóvá teszi beszédét. Halljuk ezt is: eredeti festmény! Semmi sincs rajta abszolúte idegen. Hegyek körvonala látszik, út, melyen fáradt vándorok haladnak. Mi van ezen eredeti? A színhatás. A sárga és a barna soha nem látott szinei ragyognak rajta. Végül legtöbbször azt mondják: eredeti alkotó! Merőben újat hoz létre? Nem. Csak ismert elemeket újszerűen kombinál. Hol lehetne fejlődésről beszélni, ha az alkotás eredetisége mindig valami merőben ismeretlennek a létrejövését jelentené? Még Beethoven is, akiről pedig fennen állítják, hogy teljesen eredeti alkotásokat produkált, meglévő elemeket, hatásokat tett újszerű kombinációban a világ elé. Világnézetben hatott rá Bach, kifejezésben Mozart és még sok más kortársa is. Van tehát abszolút új az alkotásban? Ez lehetetlen. Az alkotásban ugyanazok a törvényszerűségek érvényesülnek, amelyek a természetben: semmi sem vész el, ami már megvolt, csak átalakul, újjáalakul. A többletet mindig a kombinálóképesség adja. Eredeti tehát az, ami régi elemeiből újjáalkotja a világot, vagy annak részeit. Most már láthatjuk, hogy micsoda bejárhatatlan távolság van az isteni alkotás és az emberi alkotás között. Az isteni eredetű dolgok merőben újak, bennük régi elemekről szó sem lehet. /Semmiiből teremté Isten az eget és földet./ Az emberi alkotás mindig meglévő elemek újszerű kombinálása. Aki tehát azt tartja, hogy az eredeti alkotás merőben, minden ízében újat nyújt, az abszolút idealista, mert az emberi alkotás lényegét a hit által bizonyított isteni alkotás jellegével azonosítja. Az alkotás eme fajánál az alkotó és a létrehozott mű százszázalékosan összefolyik, vagyis kiszakad a világból, merőben ideaszzerű a maga egységében. Az emberi alkotás ellenben a szemléletesség minden fokát magába egyesítve, önmagán kivüleső elemekből, belső konstrukcióval hozza létre a művet. Tehát összefolyik a világgal. Az alkotás előbbi faja szépen mutatja a dualista kettéesést, míg az utóbbi a monizmus világos megnyilvánulása.

Amikor tehát emberi alkotásról beszélünk, felfogásunk szerint csakis az utóbbi fajtáját vesszük számon. Az eredetiséget tehát úgy

értelmezzük, mint újszerű kombinációt, nem pedig minden elemében teljesen új alkotást. A mi felfogásunk szerint az alkotó minél teljesebb beleolvadása a világba, s viszont az onnét való minél teljesebb fölszabadulás jelzi a nagy alkotásokat. Különben fejlődésről, alkotó erők egymásra való hatásáról szó sem lehetne. Az idealista isten-szerű alkotás felfogása éppen azért szegényes, valószerűtlen, mert különálló világképek mozaikszerű elrendezését mutatja. E felfogással a felfogásunk-szerinti filozófiai ábra, mely ez alkotót a tömegekkel összekapcsolja, létre sem jöhetne.

Kérdés most már, hogy mi is az az újszerű kombináció? Miféle elemeket és miféle módon kapcsol össze az alkotó?

Az alkotó számára mindenfajta szemlélet nyitva áll. Bekalandozhatja az egész világot. Mégis nivellál, válogat. Széles területeken átsiklik, míg végre fölragad egy-egy vonatkozást. Vajjon miket ragad föl leginkább? Mindig azt, amivel a világban teljesen össze tud forni, ami belső kérdéseire feleletet ad.

De e felelet sose egyszintű, sose úgy elégszik meg vele, ahogyan fölragadja, hanem vonatkozásokban, vagyis szervezeten. Tudatos-e ez a szervezés? Összképmásban soha, csak részleteiben. Az összképmás az alkotó szuverén tudatképmásán múlik, amihez az akaratnak semmi köze. Ez az alkotó egyénisége, ami sokkal sokrétűbb, semhogy tudatos lehetne. Tulajdonképpen ebben az összképmásban van az eredetiség főmagja. Aki csak részletekben eredeti, az csak részletekkel képes újat hozni. A lényeg azonban ebben az, hogy ebben az összképmásban a világ részvonalkozásai úgy kapcsolódnak össze, ahogyan még soha semmiféle emberi alkotásban nem kapcsolódtak. Itt van az a többlet, ami az eredetiség fogalmába foglalható.

Vajjon mi szabja meg a kapcsolódás törvényét? Az elemek kiválogatása? Vagy a vonatkozások? Vagy éppen a többlet, az alkotó egyénisége? Föltétlenül ez utóbbi. Ennyiben "istení" az alkotás, hiszen a lényeg az alkotó szuverén erejéből adódik.

Mekkora vajjon ez az erő, vagyis egy lépéssel tovább lépünk, s fölvetjük a kérdést: az eredeti tehetség mikor válik lángésszé? Az eredetiség mekkora foka kell ahhoz, hogy lángeszű alkotás szülessék?

Ezt leginkább az alkotások kiteljesedéséből, valóráválásából tudjuk lemérni, de csak emberi tökéletlenségünk, korlátoltságunk miatt, mert hiszen lángeszű alkotó lehet az is, akinek a való élet nem realizálja álmait. Ezek az alkotók az emberiség tudatán kivülesnek, tehát el nem bírálhatók, s ezért csak a befutott, műveikben kiteljesedett, s egyben hatást kifejtő alkotókat szoktuk nagyságuk mértékében bírálat tárgyává tenni.

Kérdés ez is e problémánál, hogy vajjon az eredeti tehetség és a lángész között csak fokozatbeli, vagy lényegi, minőségi különbség van-e?

Láttuk az előzőkben, hogy az eredetiség isteni ősforrás buzgását jelenti. Viszont azt is láttuk, szintén az előzőkben, hogy az eredetiség fogalma sok jelentésváltozáson átesve, kissé megkopott, hiszen egészen jelentéktelen dolgokkal kapcsolatban is használatos, például: eredetien öltözik, eredetien beszél, stb. A lángészről azonban még sose állította senki, hogy eredetében isteni, viszont még ma is óvatosan használják s a köznyelv nem szemérmetlenkedett oda, ahová az eredetiséggel tette, hogy unosuntalan használja, s jelentéktelen mozzanatokot is jelöl vele. A lángész fogalma még ma is bizonyos távolságot, bejárhatatlan utat jelöl, s iránta még ma is tisztelet ébred, mint olyan iránt, aki elérte a hegycsúcsot a halálmegvetés veszélyén át. A lángész valami óriási, ismeretlen tűz, melynek fényénél az óvatatlan megvakul. Eredetiség - lángész? Bejárhatatlan távlat és mégis rokon. A lángész is az eredetiséggel fogan naggyá, de oly méreteken, hogy nemcsak egy-egy mű rendkívülésével hat, hanem művét át új korszakot nyit. Az eredeti tehetség tehát újszerű elemkombinációjával újszerűt alkot, de csupán egy-egy területén a kultúrának, a lángész egész korszakot sugároz be, s hatása áterjed eljövendő korok átformálására is, vagyis műve, életműve klasszikussá válik, és klasszikussá válva, örökbecsű értéke marad az emberiségnek.

Felvetett kérdésünkre, hogy az eredeti tehetség és a lángész között csak fokozatbeli, vagy lényegi, minőségi különbség van-e, azt kell válaszolnunk, hogy mind a kettő. Mind a kettő, mert különben nem értenék meg vagy a fejlődés fokozatosságát, vagy pedig a lángész különlegességét, klasszikusságát, örök becsét. Elemezzük hát a kettős állítást.

Tehát elsősorban fokozatbeli. Fokozatbeli, mert hiszen az eredetiség egymagában nem jelent teljesen bezárt, teljes életművet. Az eredetiség csak azt jelenti, hogy a maga területén, lehet, hogy ég egészen kicsi területen, eredetien kombinálja az elemeket az illető alkotó egyéniség. De nemcsak ebből a szempontból nézhetjük az eredetiséget a fokozatosság nézőpontján át. Hanem abból a szempontból is, hogy ez az eredetiség egymagában nem elegendő alap a különválasztáshoz. A lángelme eredetiségének fokozódása, többféle elemkombinációja még nem elegendő ahhoz, hogy különbséget tegyünk eredeti tehetség és lángelme között. Tény, hogy a lángelme kombinatív képessége sokoldalúbb, színesebb, megragadóbb, szinte a lenyűgözésig meglepő. Mégis azt kell mondanunk, hogy nem ez a fokozatbeli különbség szabja meg kettőjük közt a határt.

Az eredetiség és a lángelműség között a főtétel a lényegbeli, minőségi különbség. A lángelme sose múló dolgok eredetiségén érik naggyá, hanem átfogó, mélyreható, sorsot, életet eldöntő területeken. Nem egy-egy vonatkozást világít meg előttünk újszerű meglátásával, mint ahogyan az eredeti tehetség teszi, hanem életünket teljesen átalakító jellegével. Shelley meglep különleges stílusával, de Shakespeare megdöbbent, az emberi bűnök mélységének rajzával, mely egy egész korszakot jelöl. Bocaccio elbájol eredeti humorával, de Dante leejti szemünkről a hályogot s egész korszak embereinek rajzával forradalmi újításba vezet. Robespierre eredeti tehetség, aki a forradalom hiénái között a legélesebben ismerte a tömegek-feletti érvényesülés

titkait, de Danton lángész, aki a forradalmak törvényszerűségeibe belátva, feladta a vérrel való harcot, s a béke forradalmához tért. IV. Henrik eredeti tehetség, aki belátta a nép jólétének fontosságát a zavartalan kormányzás érdekében, de XI. Lajos lángész, aki haláláig meg tudta akadályozni a főurak viszályait egy különös módszerrel, éppen azzal, hogy folyton viszályt szítva köztük, beleavatkozhatott dolgaikba, s ezzel a roszakatag országot hintaegyensúlyban tudta tartani. Kossuth eredeti tehetség, aki szolgálni tudta a haladás ügyét korában, de Széchenyi lángész, akinek alkotásai mai napig megszabják a magyar haladást.

Az eredeti tehetség és a lángész között tehát lényegi különbség mutatkozik. Az eredeti tehetség szinesíti életünket, a lángész átalakítja. Az eredetiség egyfajta érdekesség, a lángészszerűség döntő fátum. Életünk minden kultúrvonása, belső és külső értelemben, mind a lángész-adta átalakítás következménye. Ha végigtekintünk a tudományon, művészetben, társadalmi, politikai életben, azt látjuk, hogy a lángészű alkotók műveiből épült.

Mindezt azért fektettük le ily részletesen, hogy Balla törekvéseiben megtaláljuk a törvényt az eredetiség és a lángészszerűség vonalán. Egyet azonban már itt le kell szögezünk. Az eredetiség megállapítása igen könnyű feladat egy alkotóval kapcsolatban, azonban a lángész csak legtöbbször korán túl nyeri el a megkoszorúzást. Érthető, hiszen műveinek horderejéhez több idő szükséges a kibontakozásig. Vannak lángelmék, akiket csak haláluk után néhány századdal fedeznek fel, értenek meg.

Nézzük tehát Balla munkásságát az eredetiség szempontjából. Az eredetiség, mint láttuk, régi elemek újszerű kombinációja. Kérdésünk tehát az, van-e újszerű kombináció Balla rendszerében?

Mindenekelőtt az elemek kérdését kell tisztáznunk. Balla egész rendszerét a szemléletességen építette föl, minden vonatkozása ehhez jut ki végeredményként. Új-e a szemléletesség elve? Nagyon régi, semmi új sincs benne. Már a régi görögök ezzel operáltak, aztán Locke, Hobbes, Bacon, stb. s legújabbban a fenomenológusok.

De igenis új az, ahogyan a szemléletességet beleépíti tárgykörei testébe. Új például a szemléletességnek a beszédhangokkal való kombinálása. A jelenkor nyelvészete csak a szóig, majd a szótagig jutott, mint nyelvgondolati egységig. Balla a beszédhangig redukálta ezt az egységet. Ez is új kombináció, de ezernyi-szálú újszerű kombinációt mutatnak ezenkívül a beszédhangok szemléletességéből levont konklúziók. Előző fejezeteinkben kiemeltük a beszédhangok ősi szemléleti sajátosságait, most csak néhány valóban eredeti példát akarunk idézni. Azt mondja például: "Mivel a gondolkodás egész művelete szerintünk a szemléletesség, illetve képzetek keretében zajlik le, ismételtük, hogy a tudat és az értés fogalmai szükségszerűen utalnak a -t-s mozzanatra, melyben a tárgyilagosság egyedüli egyedüli biztosító rejlik." /Lásd: A Sz.G.L., 25.old.3.sz./ Majd: "A -t- hangminőség, vagy helyesebben jel

tehát megismerésre váró mivoltában egy, a dolgok valós rendjében elhatárolható mozzanat." /Lásd: A Sz.G.L., 19.old.3.sz./ Majd másutt: "Ha az -o-jelről mondottakat összefoglaljuk, vele kapcsolatban is megállapíthatjuk, hogy ez is alkalmas kulcs lehet a lét nagyon sok jelenségének megértéséhez." /Lásd: A Sz.G.L., 57.old.3.sz./ És így tovább, hasábokon keresztül. A lét egész struktúráját bele tudja illeszteni a beszédhangok szemléleti képmásaiba. Az itt véghezvitt kombinációk az eredetiség ezerféle megnyilatkozását adják. Érdekességük annyira nyilvánvaló, hogy nyelvészek jóformán bele se tudnak illeszkedni lényegükbe.

Eredeti az is, hogy Balla ezt a kérdést nem nyelvészeti kérdésnek veszi elsősorban, hanem az emberi szellem strukturális kérdésének, vagyis logikai kérdésnek.

Eredeti Balla geometrizáló tendenciája is. Maga a geometria alaptudományként való fölfogása szintén nem új meglátás, ezt a francia racionalisták részletesen kidolgozták. Azonban merőben új, ahogyan a geometria törvényeit belekapcsolja a beszédhangok értelmezésébe. Szerinte az emberi szellem a geometria figuráin keresztül, illetve ezek segítségével alkotta meg a maga szellemi végegységeit, a beszédhangokat. Egészen eredeti meglátás, illetve kombináció ez. Mélyén a világképmás újszerűsége is kidomborodik, törvényekbe rendeződik.

De tovább is mehetünk és találunk Ballánál újszerű kombinációkat. Ott van például az alkat-probléma. Emberi alkatról rengeteg egészségügyi könyv jelent meg, előadás hangzott el. Az iskolákban tanítják az alkat részeit, az orvosok számolnak vele. A gyógyászat hétköznapi kérdése. Aztán másfelől a lelki alkat s főképp ennek etikai vonatkozásai. Ez is közismert tárgy. De Balla eredetien kapcsolja össze. A belső lelki-struktúrát, mint építő hatalmat vetíti bele az alkat külső formájába. Eredeti az is, hogy az egyenes alkatba belesűríti az etikai és biológiai vonatkozások összhangját.

Különösen érdekes, ahogyan az emberi alkat köré csoportosítja az ember minden lényeges életnyilvánulásait. Nemkevésbé az a követelése is, hogy az egészség szintetikus fogalma legyen a közoktatás központi célja. Hallottunk sokat az egészségről, tudjuk, hogy életünk legfőbb értéke, mégis soha senki nem jelentette még ki, hogy az egészség legyen a művelődés központja. Ha végigbongésszük a nevelésügy történetét, sokféle célkitűzést látunk, például: humanizmus, erkölcsi jellem, akaratnevelés, stb., de sehol nyoma se annak, hogy egészség. Persze, különböztessük ezt meg a testi neveléstől, mely Spárta főerőssége volt, mert amikor Balla egészségről beszél, mint láttuk, korántsem gondol csupán biológiai szempontokra, hanem a teljes ember testi-erkölcsi hibátlanságára, kiteljesedésére.

Arról sem felejtsük el, hogy maga az idealista és a materialista világnézet-közi szintézis-keresés is egyfajta eredetisége Ballának. Itt most ismét fölmerül a szintézis kérdése, hiszen Balla tudományos munkássága azzal

az igénnyel lép föl, hogy kora széthullani kész kultúrterületeit összefogja. Kérdés: lehet-e szintézisben eredetiség?

Balla legfőbb eredetisége éppen a szintézisében van. Csodálatosan központosít. A legtávolabbinak látszó vonatkozásokat is centrális kapcsolatba tudja hozni. Ezért látta meg a rákproblémában is a helyi góc és a központi idegrendszer szerves összefüggéseit. És micsoda szintézist képez az elébb vázolt beszédhang - szemléletes fogalom - egyenesalkat-komplex.

Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert a filozófia történetében találunk olyan eseteket, amikor a szintézist alkotó gondolkozóról a világért sem mondta volna ki a kritika, hogy eredeti. Jóllehet, ha megfigyeljük az emberi alkotásokat és azokat osztályozzuk, rájövünk, hogy minden nagy alkotó szintézisre törekszik. Egy nagy alkotás mindig szintézis következménye. Talán úgy fejezhetnénk ezt ki jobban, hogy minél teljesebb, egészségesebb, összetettebb az alkotás, annál érettebb is. És eredetisége annál inkább kiolvasható. Balla az évek során egyre jobban kiépíti kutatási területei közt a vonatkozásokat, s ez kétségtelenül műve teljesebbé teszi.

Megállapíthatjuk tehát, hogy Balla munkássága minden vonalon eredetiséget mutat. Ez áll a részletkutatásokra éppen annyira, mint a szintézis-komplexekre. A kultúra területén már jól ismert kultúrelemeket másoktól elütő módon, egészen eredetien kombinálja. Eredetisége annyira nyilvánvaló, hogy az elmondottak után különösebb bizonyításra nem szorul.

Hogy az eredetiségnek milyen fokát éri el művei betetőzésével, azt a jövő dönti el. A művek klasszikusságáról csak későbbi korok döntenek. De annyi máris szemellátható, hogy kutatásai mély horizontokat érintenek és jóval fölötte vannak az eredetiség hétköznapi formáján. Jóslatokba, persze, nem bocsájtkozhatunk, azonban annyit leszögezhetünk, hogy ha Balla törekvései a kultúrpolitika átalakítását illetőleg realizálódhatnak, akkor az eredetiségnek mozzanata át fog hajolni a lángeszűség vonalához. De ehhez igen sok külső és belső körülménynek kell szerencsésen összetalálkozni. Mindenekelőtt Ballának ki kellene kerülnie az elszigeteltségből, tanítványokat, híveket szerezni.

Ebből most arra következtethetnénk, hogy a lángész, véleményünk szerint, csak az érvényesülés útjain bírálható el, vagyis az tesz valakit lángésszé, ha tervei megvalósulnak. Távolról sem. A világ rengeteg rejtett lángész révén fejti ki művelődési processzusát, kik másokon keresztül érvényesítették lánglelkü képességüket. Azonban hivatásos értelemben a lángészt csak az általa elért eredmények lemérése útján lehet elbírálni. De bizony, ez a bírálat igen fogyatékos. Érthető. Csak a tehetség fokán állók szoktak bírálatot gyakorolni, holott lángészt csak lángész érthet meg és bírálhat el. Ezért van az, hogy néha évtizedekig, sőt évszázadokig kell várnia egy-egy zseniális alkotónak, hogy végre elismerjék. Persze, ő már nem tud róla. Pedig mennyivel többet alkotna, ha kisérné a hozzáértők ösztönzése. Balla esetében

is ez áll. Balla elszigeteltsége nem használ képességei kibontakozásának. "Mindig úgy érzem, hogy gondolataimmal egyenesen sokkolom hallgatóimat, annyira nem értenek meg. Rendszerint abban támadnak, amit egyáltalán nem is állítok. Így aztán nehéz is érdemes-értékes kapcsolatok kiépítése. Pedig a hozzáértő kritika föltétlenül fejlesztő hatással lenne rám, vagy legalább is kifejező készségemre" - panaszkodik többször. "Akárhány szakemberrel tárgyaltam saját szakjuk mélyebb problematikájáról és részletkérdéseiről, bizalmasan elismerték, hogy ők ily mértékig nem hatoltak be a tárgyukba és ezért felismeréseim megbírálására nem is tartják magukat illetékeseknek s így dolgaimhoz érdemlegesen hozzászólni sem tudnak." "Érdekes, hogy a beszédhangok témájában csaknem mindenki csupán nyelvészeti problémát keres és talál s így a hozzászólások messzire elsiklanak a lényegtől. Holott legtöbbször a szójelentések-fogalmak belső strukturális kérdéseiről van szó és a logikának sokkal több köze van az egészhez, mint a nyelvészetnek" - állítja elkeseredetten. "Szinte fölöslegesen emlegetem, ismétlem, hangsúlyozom, hogy én fonetikai-látszatú kutatásokra azért vettem rá magam olyan szívóssággal, mert beláttam, hogy a nyelvi kifejezés problémája legszorosabban összefügg a gondolat kialakulásának, illetve fogamzásának elsődlegesen fontos gnozeológiai problémájával." Majd így is szól a kritikákról: "Egy őszinte és jóakarátú kritikai hozzászólás rengeteg félreértést küszöbölhet ki, enélkül ugyanis sose tudom, mennyire értenek meg, vagy értenek félre. Néha azt hiszem, hogy stílusom túlságosan tömör, s ez a hiba oka az értetlenségnek. De lényegében az újszerűséggel-szembeni ellenállás és tehetetlenség a főbb oka a félreértéseknek."

Balla tehát kiegyensúlyozó - szintetizáló törekvéseivel jórészt egyedül áll, elszigetelten, megértetlenül, holott szeretne föloldódni egy tárgyilagos kritika tüzeinél. Pedig részéről nem hiányzik a kapcsolatok teremtéséhez szükséges feltétel. Igen mozgalmas szellemi életet él, szinte minden percét a kutatás-iránti hajlam, s a kutatás eredményét megosztó készség hatja át. Barátait bevonja munkájának megbeszélésébe, szereti, sőt kívánja a tárgyas kritikát, ha nem kap ilyent, akkor egyenesen kihívja. Feleségét is bevonja például munkája-feletti kritika kialakításába és sokat ad véleményére. De sem felesége, sem barátai, vagy kritikusai sohasem tudtak olyanértelmű hatást kiváltani benne, ami terveinek lényeges pontjait módosította volna. Barátai és felesége is állandóan mérsékelni szeretnék egyes túlzásnak minősített elgondolásait, de ő kitart ezek mellett is, melyek, jól szemügyre véve azokat, nem is túlzások, hanem radikálisan végrehajtott végső levonatkoztatásai alapelveinek. A legtöbb gondolkozó megelepszik azzal, ha fél- vagy negyedúton való kifejtést ér el, s nem keresi az előre- és hátravaló végső következtetéseket. Balla nem ezek közül való. Gondolatai szokatlansága talán éppen abból származik, hogy csaknem minden irányban le meri vonni a végső következtetéseket is. Így például a modern nyelvfilozófia végső nyelv gondolati egységül a szó-fogalmat veszi föl, egyes kutatók esetleg, még a szótagig is hajlandók eljutni, mint végső egységig. Balla ezekkel szemben azt mondja: a szó is és a szótag is összetett, tehát nem lehet végső egység, így jut el a még egyszerűbb beszédhangig, mint a gondolkozás végső eleméig. Ezt sokan nem értik, pedig színtiszta a következtetés. Miért a szó, illetőleg szótag a végső egység, mikor ezek tartalma úgy fizikailag, mint jelentésbelileg nyilván

összetett?! A nyelv testében ezek csak lekerekített részegységek, de nem végső elemi egységek. A beszédhang már egyszerűsége folytán is valószínűsíti hát, hogy benne rejlik a végső nyelvi-logikai egység.

"Ugyanilyen radikális következetességgel való végiggondolásra törekszem erkölcsi, vagy orvosbiológiai törekvéseim keretében is" - mondja saját szavaival.

Fölvetődik a kérdés: jellemző vonása-e a teremtő egyéniségnek az a Balla-féle vonás, az, hogy a végső gyökerekig igyekszik hatolni, végsőkéig következtet? Igen. Megfigyelhetjük, hogy csak a középszer áll meg egy-egy tétel elszigeteltségében csonka képmásánál, a teremtő erővel rendelkező alkotók kikutatják az összes rejtett vonatkozásokat és a totalitásra törekednek. Ez a szokatlan Ballában is, ezért méregetik értetlen szemmel, mert kritikusi maguk nem szálltak le a gondolatrendszerek elemi pontjáig. "Sokszor gondolkodok arra, hogy az értetlenség, ami körülvesz, talán abból is származik, hogy nem állok meg a már késznek hitt eredmények újbóli tálalásánál s sose fogadom el egészen bizonyosnak azt, ami sokak előtt azért tűnik fel igazságnak, mert már befutott, nagynevű gondolkozók mondták ki és a köztudatba begyökérezett." Majd így is mondja: "Kutatásaimmal mindig arra törekszem, hogy föltárjam azt is, amit mások azért hagytak figyelmen kívül, mert felderítésük több fáradságot, elmélyedést igényelt volna." "Ha dolgaimat olvassák, legtöbbször nemcsak megdöbbennek szokatlan, eredeti módszerem és mondanivalóm fölött, hanem egyenesen értelmi sokkot kapnak. Pedig legtöbbször csak végigmegegyek az úton, amin mások megálltak, mert a továbbhaladást túlfárasztónak, vagy talán elijesztőnek találták."

Balla tehát a következtetések végső fokáig és azok végső következményéig igyekszik hatolni, ezt tartja teljesértékű kutatásnak. Egyébként ez jellemzi a szintetikus rendszerek belső egyensúlyi alkatát is. Szintézist alkotni csak úgy lehet, ha az összes vonatkozások eredetük tisztaságában és következményeik logikus kapcsolataiban állnak előttünk.

Mit jelent ez a realizálás szemszögéből, ahová végösszegezésenként el kellett jutnunk, ha kultúrpolitikáról beszélünk? Azt, hogy aránylag könnyen kiépíthető realizálás adódik Balla munkássága nyomán, hiszen minden részletbe a konkrét mozzanatokig behatol gondolatrendszere útján.

Még egy kérdést kell tisztáznunk az eredetiség, és a teremtő alkotás síkján Ballával kapcsolatban. Minő eredetűnek látszik gyökerében ez a teremtőképesség: orvosi, vagy filozófiai síkon mozognak? Előző fejezeteinkben rámutattunk arra, hogy Balla kutatásaira bizonyos kettősség vetette fényét: filozófus hajlam és az orvosi hivatás. Azt is jeleztük, hogy viszont filozófiai képmásának geometrizálóan sematizáló jellegét nagyban befolyásolta művészi képessége, mely azonban nem fejlődhetett ki eléggé benne. Most mindent egybevetve, úgy hisszük, hogy végeredményben mégis-csak művészi készsége volt a legelhatározóbb-jelentőségű. A művészre jellemző ugyanis legfőbb

vonása, hogy felfedéseit konkrét-szemléletes, vagyis reális képmásban látja még akkor is, ha ez esetleg a gyakorlatban nem realizálódik. De nemcsak ez, hanem az is, hogy rögtön az egészre törekszik, ami a művészi alkotás követelménye. A tudomány megáll a részleteknél is, csak a művész ábra hasonlít a teremtés egész jellegű művéhez.

Következő fejezetünkben ezt egész részletességgel fel fogjuk fejteni, ahol rendszerének alapfogalmait fogjuk filozófiai szűrővizsgálatnak alávetni. Meg fogjuk kutatni, hogy teremtőkészsége valóban a művészi ábra egészre törekvő kívánalmából adódik...

Alapfogalmak filozófiai kiértékelése.

Térképzetek szemléletességén alapuló filozófiai rendszer sarkpontjai. Az arány fogalma az emberi szervezet, az emberi alkotások és a világkonstrukció egységében. Az arány és egyensúly kapcsolata a harmónia képletében. Szintézis, mint az emberi alkat, szellem, erkölcs és világszemlélet egységének végső alapja.

Az átlagember, ha filozófiáról hall, elszörnyedve képzei, hogy ördögi mesterségről, varázslók ismeretlen, távoli világról van szó, hová rendes ember soha el nem juthat. A távoli bolygókra való utazás lehetősége sokkal kevésbé idegen számára, mint a filozófia fogalmának megértése. Ez azért van, mert a filozófiáról elképesztően hamis fogalmai vannak. Úgy képzei, hogy az az élettől merőben távolfekvő valami: nem érinthető, nem látható, nem hallható, elvontságában felfedezhetetlen világrész, amivel csak azok foglalkoznak, akik nem e világról valók.

E hamis fogalmakat részben az erősen korlátozott tudás, mely csak a konkrét-tárgyú ismeretet fogja fel, részben akaratlanul maguk a filozófia hivatásos művelői alakították ki.

A filozófusok ugyanis nem törekedtek soha olyfajta népszerűsége, mint a politikusok, művészek, vagy vallásalapítók. A filozófus a legzárkózottabb, leggőgösebb fajtájú alkotó-típus, aki alkotásával annyira összeforr, hogy szinte képtelen azt mások felé propagálni, értelmezni. Szeretné ugyan, ha mindenki egyetértene vele, de műve ismertetéséért mégsem tesz egy lépést sem. Persze, vannak e téren is kivételek, de ezek a kivételek rendesen olyan filozófusok, akik féllábbal a kulturpolitika porondján állnak.

De a filozófusok elzárkózásánál fontosabb szerepe van a filozófia meg-nem-értésében a tudásszerzés korlátozottságának. Az ember rendszerint közvetlen megragadással és nem okfejtő módon szeret ismerethez jutni. Az

úgynevezett ihlet is egyfajta közvetlen-megragadó módszer. Az okfejtés kevesek szellemi fegyvere, fenn van tartva a kutatóknak, kísérletezőknek, no és a tudósoknak, filozófusoknak. Sokat lehetne arról értekezni, hogy az ember általában a mai kultúrállagban mintegy készen kapja az ismeretet, a fogalmakat, mint a Lacikonyhákban a gőzölgő húst. Ez bizonyos kultúrkényelemhez szoktatta, s mihelyt olyan kérdés merül föl, ami ezt a kényelmet fölborítani látszik, az emberi elme gyanakvóan menekül, hogy belemerüljön készen kapott, könnyen kezelhető fogalomvilágába. A közélet porondjain szereplő nagynevű emberek fogalomkincse is legtöbbször nem egyéb sablonos szólamoknál, ez az a menedék, ahol a fejtöréstől megkímélhetik magukat.

Igy menekülnek általában a filozófiától is, mert érzik, hogy beláthatatlan okfejtő út vár rájuk. Az embernek általában sejtelve sincs arról, hogy életének minden mozzanatában a filozófia képletében lélegzik. Nem is álmodja, hogy a közrend, amiben dolgai után jár, munkája, amiért fizetést kap, szokásai és ünnepei, törekvései és küzdelmei mind egy összefogó lánc korlátaiban és korlátaiból nő ki. Hiszen az állam is, mint legvégső korlát, egyfajta filozófiai ábra exponense. A rész tudományok, a művészet, az irodalom, a gazdaságpolitika mind, mind bele van szőve ebbe a félelmetesnek, ismeretlennek vélt fogalomba. Bizony, a filozófia a legplasztikusabb reális valóság. Minden idők legbiztosabb reális valósága. Mert az lehetséges, hogy egy kor nem értékeli és így nem is műveli a művészetet, vagy annak valamelyik fajtáját, a másik kor ugyanígy a vallást, az is lehet, hogy a tudomány más-más területei szorulnak háttérbe és helyettük mások veszik át a vezető szerepet, az is lehetséges, hogy a gazdálkodás egyes módjai lekerülnek uralmukból, hogy helyet adjanak másfajta módoknak és a közügyek területén még sok egyéb hasonló elbukás lehetséges, éppen csak az nem lehet, hogy amikor az ember mindezt teszi, ne gondoljon az életről, a világról olyant, aminek alapján tevékenykedik. Az emberi lét szükségképpen hozzá van kötve alapvető tájékozódáshoz, aminek révén cselekszik, gondolkodik és irányt szab vágyainak. Mikor egy ismeretlen földrészt kutatnak föl, bizonyos tájékoztató adatokra van szükség. Mennyivel inkább kell ez egy egész élet, illetőleg egy egész történelmi korszak leéléséhez. Az élet lehetőségei közti tájékozódás, annak logikai, etikai, esztétikai formái szükségképpen minden emberi élet és minden történelmi korszak feltételei. Amikor tehát filozófiáról beszélünk, a lét elbírálásának legreálisabb műszerét emlegetjük, ami szerint élünk, teszünk, gondolkozunk. A filozófia nem is más, mint törvényszerű, összefogó kerete törekvéseinknek.

Amikor egy gondolkozó részletes munkáját méltatjuk, szintén erre kell gondolnunk. Szétágazó kutatásai mind beleívelnek egy keretbe, ami végső értelmét szabja meg kutatási eredményeinek. Ez a keret át nem léphető, el nem sikkasztható, mert végső alapja minden tudásának.

Az volna tehát a célszerű megoldás, legalábbis látszat szerint, hogy mikor egy gondolkozó kutatási részegységeibe merülünk, mindenekelett jelöljük azt a filozófiai gerincet, amin keresztül a föl kutatott részegységeknek értelmet

ád, s csak aztán részletezzük a konkrét kutatási területek eredményeit. Balla munkásságának föltárásában is így tehattunk volna, s akkor a sorra-kerülő részletek azonnal beleilleszthetőek lettek volna az átfogó egységbe.

Ámde lett volna ennek a módszernek egy óriási hátránya. Elvesztettük volna a gondolkozóval való közvetlen összefüggésünket, a veled kutatás örömeit, az alkotásban való bizonyosfokú részvételt, mert minden lépésnél rögtön kész eredményeket szemlélhettünk volna. A filozófiai alapvetés előre való föltárása megfosztott volna bennünket attól, hogy a cél előtt mérlegelhessünk, sőt attól is, hogy a részletekből fokozatosan pillantsuk meg az egészet, ami maga a filozófiai mérlegelés. Aztán meg arra is kellett gondolnunk, hogy egy szintézisrendszer láttatásában borzalmasan sablonos lett volna a szintézis gerincét előljáróban levetíteni. Ez olyan volna, mintha egy könyv utolsó fejezetét olvasnók először, amiben a végkifejlés tárul elénk, vagy olyan, mintha egy film finisét vetitenénk a vászonra. Meg kellett mutatnunk a rész kutatások tarka színjátékát, s csak utána megpillantatni az egészet, azt az egészet, ami fokozatosan ki is fejtett előttünk a rész kutatások folyamán, s most csak nevet kell adnunk tartópilléreinek.

Ez a fogalomjelölés: egész, talán igen szimplának látszik egy gondolatépület jelölésére, pedig mint látni fogjuk, B. rendszerében tulajdonképpen ezen alapszik minden. E ponton kell kitérnünk arra, amit előző fejezetünk végpontjában felvetettünk, s több más előző fejezetünkben pengettünk, arra ugyanis, hogy B. filozófiai ábravilágát teljesen determinálja a művészi ábra iránti, mégpedig a szobrászi ábra iránti, elsődleges jellegzetességeként megjelölhető fogékonysága. B. a világot, s a világ autonóm jellegű részegységeit, mintegy befejezettségüknek művészi konstrukciójában szemléli és teszi magáévá, miként a művész a maga és mások alkotásait. Nála tehát az egész fogalma a részegységek vizsgálatánál is központi jelentőségű fogalom. Láthattuk ezt kutatásai egyes részleteinél, a beszédhangok önálló jelentésénél, az alkat egységes felfogásánál, stb. Ez, az egésznek mindenekfelett való előtérbe helyezése, az emberi alkotó területek között csakis a művészet körében található. Egyébként B. művészi készségét a sokoldalú kutatási terület is igazolja. Csak művészi vénájú alkotók képesek arra, hogy merőben elűtő kultúrterületek gondolatábráival foglalkozzanak. Ez a művészi erő kisugárzása, mely mindenkor a legszélesebbkörű tárgykereséssel és témaegyeztetéssel állítja be képességét a kultúrába. Ez teszi gazdaggá, eseménydússá, szinte a tobzódásig eszmeémbresztővé munkásságát, s ez okozza, legalább részben, hogy a vele foglalkozók, s eszméit magyarázók nem találják helyes kiutakat egyénisége feltárásához. A titok itt van elrejtve, a művészi vénában. Ez okozza, hogy könnyedén egyesíti a legkülönbözőbb vonatkozásokat, amit esetleg a hozzá nem értők pálfordulásnak minősíthetnek, jóllehet ez nem egyéb, mint a művész sokirányú témavadászata, s a sokirányból hozzásugárzó témák egységéért való küzdelme. Szintézisre való törekvése is ebből magyarázható. Mindent az összetettség, befejezettség vonatkozásaiban fogad csak el és alkot meg. Külön ki kell emelnünk a művészi vénán belül, hogy a szobrászati formák iránti hajlama a legplasztikusabb. Ez okozza, hogy filozófiai ábrájában a térképzetek jelentőségére épít. Láttuk ezt

geometrizáló tendenciájú megállapításaiban. Ennek a térképzetekre építő filozófiának legfontosabb sarkpontja, hogy a lét magyarázatában a matematikailag pontos arányú részvonatkozások, illetőleg létezők viszonyát állítja központba. Az arány viszont az egyensúly tökélyét eredményezi, s összhangot létesít. B. filozófiájában tehát a kiterjedtség vonatkozásaiban alapvető törvényszerűségű arány, egyensúly és összhang képlete jelöli a gerincet.

De nézzük mindezt részleteiben. Mindenekelőtt térképzetekre való építés. Miért? Így válaszol: "Könnyen kimutathatjuk, hogy a kémia és fizika vizsgálódásaiból ismert anyag és annak összes törvényszerűsége a kiterjedtséggel lényeges kapcsolatban van." /Anorganikus anyagi létrend c.ta.l.old.2.sz./ B. szerint a világ kiterjedtségének törvényszerűségei megszabják a világkonstrukció lényegét, sőt emberi megismerés formáját, módozatait is. Így mondja ezt B.: "A világ megértése csakis térképzetek törvényszerűségein lehetséges, hiszen a világ működésének törvényszerűségei a kiterjedtséghez vannak kötve." Majd így: "A gondolkodás, illetve fogalomszerkesztés valamilyen geometrizáló művelet." /L. A G.G.M.R.K. c. munka 1.old.1.sz./ Így is mondja: "A lét törvényszerűségei és a gondolkodás formája kell, hogy egy pontban össze iveljenek, különben nem jöhetne létre megbízható, objektív ismeret. Ez a pont pedig a kiterjedtség törvényszerűségeiben való szemléletgyűjtés."

Mint láthatjuk B. anélkül, hogy azonosítaná a gondolkodást a lét alapformájával, vagyis anélkül, hogy a materializmus túlzásába esnék, talál egy közbülső megoldást, mely a szemlélet hatóerején keresztül a lét megértéséhez vezet. Egész gondolkodásépülete ezen alapszik, ez a központi mag. A kiterjedt világ egésze szemlélet útján az emberi megismerés tárgya lehet, de kizárólag csak ezen az uton. A világ lényege tehát a kiterjedtségben ragadható meg az ember által alkotott geometrizáló matematika útján. Ezen az alaptételen építette ki rész kutatásait, mint azt az előző fejezetek folyamán láthattuk. A beszédhangok, mint az emberi szellem kialakulásának legelemibb formái, is ezen a tételen nyugsznak. Ezen alapszik továbbá alkattanának kiépítése, egészségtanának konstrukciója, stb.

Elmondhatjuk tehát, hogy B. gondolatműve térszemléleten alapuló filozófia. Nézzük meg most, mik ennek a sarkpontjai. 1.) A filozófia tárgya a szemlélet útján megragadható világkonstrukció. 2.) A filozófia alaptudománya a geometria és matematika. 3.) Kizárja az ismeretelméleti idealizmus létjogát.

B. filozófiájának ezek a sarkpontjai egyfajta kombinációja Spinoza, Bacon, Locke és Hume felfogásának. Eredetisége abban van, ahogyan ezekből a sarkpontokból rész kutatásait levezeti. Például érdekes kapcsolata a már annyiszor emlegetett beszédhangok és fenti filozofia képlete közötti összefüggés. A beszédhangok geometriai elemek megtestesítői, eszerint matematikailag mérhetők, kifejezik a világkonstrukció kiterjedtségét és a gondolat érzéki szemléletességét, s mereven ellenlábasa a szubjektivizmusba vesző idealista világnézetnek. Ez többlet Spinoza, Bacon, Locke és Hume-mal

szemben. Ez korunk természettudományi speciális jellegébe igazodik, abba, hogy a tudományok minden síkján a legelemibb adottságokig kutatnak. B. az emberi elme lemérésében megalkotta ezt az atomszerű végső gyökét a beszédhang önálló jelentésének elméletével. Bár ennek teljes kiértelmezésében még rengeteg tennivalója akad neki, vagy követőinek, annyi azonban máris bizonyosnak látszik, hogy a lét általános egysége és az ember szellemi konstrukciója között a legvégső elemi egységet sikerült megragadnia. Sok homályos polémia fűződik ehhez a problémájához, sok értetlenség és sok bele-, illetve félremagyarázás, de bármint gondolkodjunk is ehhez fűződő kutatásai eredményeiről, annyit kétségtelenül el kell ismernünk, hogy fenti témájával utat mutat a szellem atomizálásának lehetőségéhez, sőt szükségességéhez. Miért szükséges ez? – kérhetnek. B. megfelel erre. Már előző fejezeteinkből is kitűnik ez a felelet, de fűzzünk még azokhoz egy szemléletes kifejtést, íme: "Az emberi szellem a formálissá sorvadt absztrakciós kultúra kátyújából csak úgy tud kimenekülni, ha szellemének legelemibb jelentésegységét objektívon felfedi, mert ebből összeteheti, megalkothatja egy új természeti világszemlélet alapját."

B. filozófiai konstrukciójánál több aggályos kérdés merülhet fel. Ilyen például, hogy: fogalomalkotáshoz elégséges-e a térképzet? B. erre így válaszol: "Ez csak akkor jelenthetne korlátozást, ha bármelyik érzéklet is függetleníthető lenne a kiterjedtség vonatkozásaitól. De ez nem áll fenn. Még a vak és süket állatok is térképzetek alapján orientálódnak." /L. T.k.a F.c. polémia 1.old.2.sz./

Vagyis megállapíthatjuk, hogy minden szellemi fogalom kombinált képzetkoncentráció. Arra az ellenvetésre, hogy a geometriai elemek így teljesen összefolynak és minőségileg mást hoznak létre, például tökéletesség, lelkiismeret, bűn, stb. fogalma, B. ezt válaszolja: "A geometriai elemek a képzetkombinációkban csak részben módosulnak, de eredeti jelentéseiket mégis megőrzik, miként általában a forma." /L.Tér.fog.c.pol.1.old.5.pont./

Avagy fölvetődhetik az a kérdés is, hogy a geometriai ábra az elme sajátja csupán, vagy a természeté is, vagyis mindkettőé? B. erre így válaszol: "Mindkettőé egyaránt, mert az elme is része a természetnek anyagi állománya alapján." /L. Tér.fog. 2.old.9.p./

De menjünk mélyebbre, s vessük föl a kérdést: vajjon a geometriai ábra elemeire bontva fedi-e a gondolat elemeit? Vagy csak egységes formájában találkozunk a gondolkozás elemi egységeivel? Ha csak így, akkor a gondolkozás tuljuthat-e a geometriai képmáson? B. ezt válaszolja: "A geometriai ábra részelemeiben és komplex egészében is egybeesik a gondolat megfelelő tartalmával. A gondolkozás a geometrikum hálózatából nem szakadhat ki, de kombinálási lehetősége így is végtelen!" /L. A tér.fog. c.pol. 4.old.3.sz./

De nézzük tovább az ellenpólusokat. Ha a gondolkodás nem juthat túl a geometria képmásain, miért van az, hogy a lélek nem nyugszik bele a határoltágba, miért lendíti túl fogalmait a geometriai ábrákon? B. felelete erre így hangzik: "Igen, a lélek általában nem akar beletörödni a határoltágba, pedig át nem törhet rajta. Ez a szenvedély következménye, mely másutt is kését túl akarja fokozni. Nehezen jut a rend korlátozottságának belátásához és még nehezebben elfogadásához, illetve szilárd igenléséhez, az erkölcshöz!" /L. Tér.sz.fog. 2.old.10.pont./

Láthatjuk, filozófusunk mily mély horizontokig tágitja a geometrikummal alátámasztott világnézetét. A geometriai ábravilág a természeti rend őre, a természeti rend pedig a természeti erkölcs foglalata. A geometrikum tehát erkölcsi normává szélesedik. Vagyis B. a legszellemibb fogalmat is felfedhetőnek és megalkothatónak tartja a geometriai ábravilág törvényei által.

Hogyan lehetséges ez? - fejtegetjük tovább az ellenpólusokat. Hiszen a geometrikum csupán a természet formaképző apparátusát rögzíti meg sematizáló mechanizmussal, melynek relációit a matematika rögzíti és tisztázza legpontosabban. A tér életének alapbeosztása ez, a rend központisége rejlik benne, s így a forma-harmónia emberileg elképzelhető legtökéletesebb térhez kötött ábrája. De nem mutatja meg a természet életének mozgásait, lefolyásait, a továbbjutás, átalakulás folyamatát. A természetet merev maszkjában ragadja meg és így képviseli, hiányzik belőle a mássálevés diszponáltsága, a világra mozdulatlan, örökegy képmását tükrözi, minden benne van, amit a modern tudomány megfoghat a térbeliség törvényeiből, de semmi sincs benne a térben lefolyó életmozgások lüktetéséből. B. azonban ezt az ellenvetésünket is megválaszolja, ime: "Igen, a geometrikum valóban a természet formaképző mechanizmusának apparátusa, s relációi valóban a kiterjedt világ alapbeosztását és egy központositott rend sémáját tükrözik, s a térben a világrának valóban az örökegy képmását tárja elénk, de ez az igazság egyáltalán nem zárja ki a geometrikumnak a változás folyamataira való alkalmazási lehetőségét, s így a fejlődés folyamán keletkező módosulásokat megvilágító szerepét sem." /L.Tér.fog.5.25/ Majd így folytatja, s eme bizonyítékát többször is hangsúlyozza, mint olyant, ami teljesen elégséges a geometriai ábra alaptörvényszerű rehabilitálásához, ime: "A film evidens bizonyíték annak, hogy merev képek kis-változatú eltéréseinek sorbafűzése az élet legplastikusabb teljességét is ábrázolhatja, hűen visszaadhatja." /L.u.o.1.old.1.sz./ Majd végül meggyőződésének megfellebbezhetetlen hitével így tesz zárópontot eme ellenvetésünkre: "Évszázadokon-évezredekön át nem hiába tartották a geometriát a lét és gondolat legfőbb alaptörvényeit elénktáró törvények letéteményesének, a teremtő Isten módszertanának, vagy a természet legközvetlenebb és legigazibb nyelvének, értelmét közlő jelrendszernek." /L.u.o.6.old.1.sz/

Balla ezzel teljes nyíltsággal áll ki alaptétele, a létezők kiterjedtségi törvényeit mérő geometria mellett. A geometria törvényeit a természet alaptörvényeivel azonosítja, s ugyanakkor a beszédhangokon keresztül a gondolkodás alapelemeinek is. A minden oldalról ráfutó, szorongató

ellenvetéseket hevesen cáfolja, s bár cáfolatai nem bocsájtkoznak részletezésekbe, mégis kielégítőeknek tűnnek fel igazsága mérlegelésében.

Igy tehát, végigpillantva a fenti vita-dialóguson, elmondhatjuk, hogy B. filozófiájának vezérgondolata, mintegy alapja és csúcsa is egyben, a geometrikum központiségének igenlése. Ebből önként következik, hogy logikai vizsgálódásai egyrészt a szemléletesség erősen realiztikus bázisán nyugosznak, szerinte szemléletesek a legszemléletesebb fogalmak is, másrészt matematikailag mérhető arányosságot tüntetnek föl, hiszen a geometriai ábrák összetevőinek aránya matematikai adottság.

Tehát, mint ezt már előző egyik fejezetünkben megpendítettük, B. filozófiája különös keverékét mutatja az empirizmus és racionalizmus sajátosságainak. Ki kell azonban erős hangsúllyal emelnünk, hogy ez a racionalizmus csak aránymérő tendenciájú és semmi köze az irreálisan elabsztrahált fogalmi építményekhez. Vagyis B. filozófiájának jellege túlsúlyban empirisztikus, az empirizmusnak majdnem valamennyi feltételét kimeríti. Igy nem áll fönn az a veszély, hogy a realizmus bázisáról a racionalizmus lejtőjén átcsúszik az idealizmus büvkörébe, bár ez a veszély szerintünk állandóan ott leselkedik filozófiája háttérében a keresztény gondolatának értékelése miatt.

De menjünk egy lépéssel tovább. Azt mondtuk a fentiekben, hogy a geometriai ábrák matematikai törvényszerűsége az arányproblémák döntő súlyú kihangzásához vezet. B. szerint az arány a világegyetem egész konstrukciójának szerkezeti formája, oly adottság, ami nélkül a végtelen térszerűség formákba való különülése lehetetlen volna, ami nélkül az egyéni jelleg beleveszne az összkomplexbé. B. munkássága körében erőteljesen kiemeli ezt a jelleget, főképp alkattani vizsgálatainál ez állandóan előtérben áll, szinte nélkülözhetetlennek látszik. A geometrikusnak az arányban összpontosuló eme fontosságát ily mértékben, mint Balla, Spinoza sem fedte föl és alkalmazta. Ehhez orvosi alaptendencia is szükséges. De az arány értékelését B. a beszédhangok körében is alkalmazza. Mert ezek az elemi gondolkodási formák szerinte az arányokat is jelölik ugyanakkor, mikor a geometria szemléletes részelemeit tükrözik önmagukon át. Nézzük filozófusunk néhány futó megjegyzését a fenti témához. Igy mondja például: "Az arány minden létező benső feltétele létének biztosításához. Egy rosszul felépített állati, vagy emberi alkat nem tehet eleget rendeltetésének." Majd: "A felépítettség aránya adja meg egy élőlény célirányos tevékenységeinek lehetőségeit." Igy is: "Egy tulságosan hosszú nyúlt koponya, vagy egy tulzottan megnyúlt gerinc, vagy akár a végtagok aránytalanságai lecsökkentik az ember, vagy állat célirányos élettani működését, az elégtelen életműködés pedig szükségképpen betegségekhez vezet." Majd: "Az arányos felépítés a létfenntartáshoz és fajfenntartáshoz igazodó szükségszerű szerkezeti forma, mely alól kimaradó szervezetek nem töltik be a faji ideál követelményeit és fokozatosan elsatnyulnak, végül elpusztulnak." "Az idők folyamán elpusztult állati fajok előbb testük arányainak elváltozásaiban kezdték meg kisebbségi utjukat a vég felé." Igy is bővíti az arányra vonatkozó felfogását: "A külső arány, a szemlélhető fizikai fölépítettség aránya következtetni enged a belső fizikai

felépítettség mikéntjére is. Egy arányosan fölépített mellkas feltehetően megfelelő őrzője a belső szervek kifogástalan működésének." Aztán még tovább füzi megállapításait, így szólva: "Az arány a szellem dimenzióinak is központi fogalma, hiszen a gondolatok helyénvalóságát, helyes kapcsolatukat, egymáshoz ivelő szükségszerűségüket, az ok és okozatok szivós összefüggéseit, s a következtetések megalapozottságát jelenti." Majd egy újabb fokozás: "Maga az erkölcs is az életértékek helyes elosztásán, arányán múlik. Az elméretezettségek a szenvedélyekhez, s ezek bünné fokozásához vezetnek." Majd összefoglalóan: "Amint az alkat külső formájától elvárjuk, hogy arányos felépítésű legyen, éppen úgy a szellem és az erkölcs terén is a kiegyensúlyozottságot kívánjuk."

Ime, egy új fogalom a láthatáron. Igen, az arány fogalma szükségképpen rámutat B. másik alapvető filozófiai fogalmára: az egyensúlyra. Egyensúly. E fogalommal B. elérkezik egyik legkedvencebb tételéhez: az ember kimagasló, függőleges tartásának magasrendűséget kifejező formájához. Filozófusunk szerint ugyanis az ember legjellegzetesebb vonása: függőleges alkata. Minden további jellemzője ebből következik. Az ember csak a kiemelkedettség egyensúlyával válik uralkodóvá a külső és belső természet felett. Mert B. szerint a kiemelkedettség szellemi és erkölcsi fölényt jelent minden más teremtmény fölött. Gondolkodónk óriási súlyt helyez a fölmagasodó, szépen kiemelkedő tartásra, illetve ennek függvényeként létrejövő egyenes alkatra, szerinte ez biztos jele az emelkedett lelkületnek is. S az egyenes alkat egész fölnyúló formája, nemes szépsége az egyensúly érvényesülésének megjelenését jelzi.

Most itt álljunk meg egy pillanatra, hogy visszapillanthassunk arra, amit B. művészi készségeiről mondtunk. Hiszen bizonyos, hogy e fogalmakban: arány, egyensúly, B. művészi hajlama nyilatkozik meg és válik döntővé filozófiájának jellegét illetően. Főképp szobrászati törvények ezek, illetve a szobrászatban válnak döntő fontosságú alkotó elvvé. Arány, egyensúly. Tekintsünk csak vissza a görög szobrászatra. A legtökéletesebb arányok adták meg a szobor egyensúlyát. Gondoljunk csak a mindenki által ismert Diskosvető arányaira, mozdulataiban is tökéletes egyensúlyára. Vagy nézzük Dávidot, Michel Angelo ifjúságot kifejező, utolérhetetlen alkotását, arányainak fenségében hirdeti az ifjúság bizakodásának örök egyensúlyát. Majd keressük fel Mózeszt a San Pietroban, bámuljuk meg ülő alakjának arányaiban a törvényező erő plasztikus benső egyensúlyát. Majd jöjjünk közelebb korunkhoz. Zarándokoljunk el Rodin világhírű Gondolkodójához s szemléljük áhítattal testének arányaiban szelleme egyensúlyát. Keressük föl a szobrok százait, ezreit, mindenütt arány és arány, egyensúly és egyensúly.

Mennyire döntő bizonyíték ez B. elsődleges művészi adottsága mellett! S méghozzá amellet, hogy szobrászi vénája mutatja az utat a filozófiában is. Hiszen az arány és egyensúly kérdése talán egy művészetben sem oly szembeszökően döntő követelmény, mint a szobrászatban, bár minden művészet lényeges jegyeihez tartozik, gondoljunk csak például a zenére, ahol a harmónia kiépítése szintén arányprobléma, s a zenemű szerkezete egyensúlyi

kérdés. De mindez mégis inkább háttéri kérdés a zene színes forgatagában. Ilyen mértékben az irodalom is felhasználta. Kiváló írók is a fizikai megjelenés egyensúlyával, illetve egyensúlytalanságával jellemzik embereik belső alkatát. Ballával egyetértően, az egyensúlyozott egyenes alkatban mindig az erények kiemelkedettségét vázolják, s a bűn rejtegető lelkiségét az összezsugorodó, görnyedő, settenkedve meglapuló, árnyszerűen szétfosló, degenerált alkati képmásban helyezik el. Nyilván, a kiváló lélekismerő mesterek előtt is az alkati egyensúly, illetőleg egyensúlytalanság rámutat az ember mélyének képletére. Dosztojevszkij Raszkolnyikov bujdosó, házfalakhoz lapuló, meggörbedt alakjában állítja elének a gyilkosság bűnének szörnyü alkatát. Zola Pascal orvos lényében még idős korában is életerős, kimagasló, a tiszta tudományért élő ember örökifjuságát mutatja be. Balsac a Szamárbőr című világhírű szimbolikus remekművében a bűn zsugorító hatását nyíltan hirdeti. Erdős René Santerra Biborosában a méregkeverő asszony már jóval bűne elkövetése előtt settenkedve jár, lesütött szemmel, emberi arányainak és egyensúlyának teljes föladásával. A magyar regényírók /Jósika, Kemény, Jókai stb./ talán a világirodalomban legplasztikusabban mutatják be hősi alakjaikat, a benső egyensúly kivetítődését fizikai megjelenésük szin pompájában. Mérheterlenül sok példát hozhatnánk föl, de ezzel késleltetnénk tulajdonképpen témánk kifejlését. Térjünk hát vissza ez elágazásból.

A kiemelkedettség egyensúlya, aránya tehát oly alapérték, amit a világ minden művésze, írója magáénak vall és vele operál. A létező lényege tehát B. szerint elsőfokon a térbeliség, s ezen belül az arány és egyensúly.

Tulajdonképpen most meg kell vizsgálnunk e két fogalom mibenlétét, hogy általuk B. filozófiáját értékelhessük. Föl kell hát vetnünk a kérdést: mi az arány, s miképp illeszkedik be B. kutatási egységeibe?

Az arány nyilván az egész részeinek illeszkedési-mérték törvénye. Mi szabja meg ezt a mértéket? Az arány fölött álló, s neki diktáló létkövetelmény: az egyensúlybanmaradás. A létező részegységeinek úgy kell egészszé illeszkedniök, olyan összetevő mértékek útján, melyek együttesen, éppen arányaik folytán biztosítani tudják a létező egyensúlyi helyzetét, vagyis létben tudják tartani és képessé tenni a létlánc folytatására.

Itt most az egyensúly fogalma szökik elének, mint az arány diktátora. A fenti levonatkoztatásban mi hát tulajdonképpen az egyensúly? A létező önmagában való helytállása, vagyis hivatása számára való készülségi állapota, másrészt más, részben az ő egyensúlyából származó, létezőkkel való viszonyának harmóniája?

Levonatkoztatásainkban ime egy újabb fogalom szökkent elének, a harmónia fogalma. Ugyanis az egész részegységeinek nemcsak aránymértéke, hanem minősége is szükséges ahhoz, hogy összhang keletkezzék. Például ugyanaz a zenei hang a különféle egyénekben más és más benyomást vált ki, egyik ember érzelmi életéhez összhangzó, másikéhoz nem. Ugyanaz a

válltartás egyik embert széppé teszi, a másikat eltorzítja. Az összhang tehát csak akkor jön létre, ha az arányméreték mellett az egyensúlyt minőségi illeszkedés is befolyásolja. A helyes arány és az illeszkedés összhangja kell ahhoz, hogy a létező létének célirányos, faji ideáljának megfelelő egyensúlyt tudjon létrehozni, vagyis helyzetét biztosítottan vehesse a létezők világában.

Balla alkattani, egészségtani, etikai stb. kutatásai az eddig levezetett fogalmakon épültek ki és értek teljessé. A saját szavai így hangzanak idevonatkozóan: "A létezés egyenlő a természetszabta összhanggal, mely az alkat helyes arányai révén a belső szervek működési egyensúlyát, az egészséget és a természeti erkölcs feltételeit biztosítja." Ebben a megállapításában benne van szinte egész filozófiai hitvallása. A létező a kiterjedtség törvényeiben az arány, az egyensúly és összhang keretében él és érvényesül.

Most már könnyű rámutatnunk, hogy B. miképpen építi ki szintézisét, hiszen az alapfogalmak immár megvilágosodtak előttünk. Miután az arány, az egyensúly és harmónia szükségképi jegyei a kiterjedt világ létének, B. kutatási kulturterületeit eme alapelvek egyetemes érvényesítése útján éri el. Szintézisében a logikai perspektívát, a szemléletesség kategóriát veszi kiindulópontul, ezt a beszédhangok geometrizálása útján matematikával mérhető arányalapnak dolgozza ki, hiszen a geometria elemeit a beszédhangok visszatükrözik, ehhez csatlakozik aztán alkattanának és egészségtani kutatásainak sarkpontjával a természeti erkölcsre vonatkozó vizsgálata. Mint csúcseredményt kell vizsgálnunk az utóbbira vonatkozó álláspontját. A természeti erkölcs nem egyéb B. szerint, mint a létező faji ideáljának /ideált értsd természettudomány értelemben/ kialakításához szükséges harmónia, amely a jóra, /ez is természeterkölcsi értelemben veendő/ mint a szervezet szempontjából sajátos célszerűre képes irányulni. Az egész lét effelé az ideál felé törekszik, meg akarja valósítani az egyes fajok leghigiénikusabb, legegészségesebb, illetőleg legerkölcösebb életformáját. Ezért állítja a kulturpolitika központjába is B. az egészséget, így vonva filozófiájához szintézisbe a kulturpolitikát. S ezért kívánja az emberi szellem megújulásául a szemléletes fogalom-rendszer kialakítását is, hiszen ez annyit jelent, mint a természeti erkölcsnek a szellem útján való elismerése és követése. Néhány idevágó megállapítását vetítjük most föl. Az Uj Egészségtan Vázlata c. műve legelején így ír az egészség fogalmáról: "Az egészség, mint egy oszthatatlan testi-lelki érték, létét elsősorban az értelemről helyesen egyensúlyozott, a természetes környezetbe való harmonikus beilleszkedétség szempontjából morálisnak, faji ideál szempontjából pedig tökéletesnek is mondható viselkedési forma, életstílus." Majd így is mondja: "A természeti erkölcs csúcsa minden lét törekvésének. Sajnos, tökéletes tisztaságában ezt az erkölcsöt még nem tette magáévá az ember, pedig minden betegsége, nyomorúsága ebből származik." Így is mondja: "Az etikát sokan a szellem valamiféle érzékfeletti találmányaként fogják fel, holott a tökéletes reális lét törvénye." "Minden kutatásom, eszméim sokoldalú láncolata egyért jött létre: az erkölcs tisztázásáért. Úgy érzem, hogy e területen sikerült is némi fényt vetnem a dolog lényegére, bár vallom, hogy a természeti erkölcs általam vázolt fogalma sem tartalmazza még teljes

kimerítettségében e csúcsgalomban lényegét. További kutatásaim ezután is ebben az irányban fognak haladni." B. szintézise tehát a természeti erkölcsben ér csúcspontig.

Nézzük most már formális szempontból, mi is az a szintézis? Majd le kell vetítenünk ennek a B.-féle rendszerbeli szerepét. Szintézis közismerten összetevést, összerakást, összevonást jelent. Filozófiai értelmezése általában azokra a filozófiai spekulációkra vonatkozik, amelyek bizonyos alapelvek érvényesítésével a filozófia minden részterületét, tágabb értelemben a szaktudományok részterületeit, sőt a kultúra megvalósult formáit is egységesen, egyetemes igénnyel magyarázni tudják. Rendesen egy kultúrkorszak végső formába öntése ez. Akkor keletkezik, mikor a kutató próbálkozások befejeződtek, a részbizonyítékok napfényre jöttek. Tulajdonképpen azt hihetnők, hogy a szintézis rendszere semmi újat, eredetit nem produkál, csak összefoglalja, amit a rész tudományok fölfedtek. Tévedés volna azonban így felfogni a szintetikus rendszert, mert hiszen a szintézis csúcspontjában éppen azt mutatja meg, miként kell egyetemes erővel felhasználni a részeredményekből kisugárzó törvényeket. Egy-egy tudomány külön-külön nem képes egyetemes egyeztetést létrehozni, s az egyeztetésből kiemelni az összefüggéseket, s így nem képes arra se, hogy új nézőpontokat sokoldalúan támasszon alá. A rész tudományok alá vannak vetve saját korlátaiknak, s így eredményeik messzehangzó értelmét legtöbbször csak a filozófia szintézisében megjelenő értelmezés adja. Ne képzeljük tehát a szintézis összerakó apparátusát valami egyszerű összeadási műveletnek. Inkább a nagy művészi munkák tökélye rejlik benne, az összhangosításból kiragygó új értelem, új kifejezés, új cél, új kutatási ösztönzés. Ezért van, hogy nagy szintézisek nyomában virágzó kultúrák alakulnak ki, s egész korszakok élnek törvényeik stílusában. A filozófia művelői közül is kimagasló hely illeti meg a szintézist alkotó gondolkozót, óriási tudással, a kultúra valamennyi tényezőjének ismeretével rendelkezik, szemben a rész kutató filozófussal, aki csupán saját elképzeléseit bogozza, s vetíti a szemlélő elé. És egyáltalán kérhetnők, hogy valóban alkothat-e nézőpontot az a gondolkozó, aki nem képes szintézisre? Aligha. Csak egy-egy festmény szerű karcolatot vetíthet elé, mintegy a gondolkozás épületének egy-egy reflexióját megvillantva. A filozófia épülete a legszélesebb körű tudást, a legmegfontoltabb körülményt igényli. Csak így tehet eleget hivatásának. Hivatása pedig egy kor világnézetének kialakítása. Erre pedig nyilván csak szintetikus rendszer képes.

Nézzük ezeknek a szempontoknak figyelembevételét egyes szintézist alkotó filozófusok művét. Az ókor nagy szintézist alkotó filozófusa Aristoteles, aki a létező világ minden törvényét a potenciális-aktuális tétel érvényesülésével magyarázta. Vagyis a létező önkifejlődését, belsőleg koncentrált életvetületét vette központul. Ismerte az akkori tudományok minden eredményét. Az ő munkássága a görögség kulturális örökségének nagy szervezője volt. Ma is a filozófia klasszikus értéke széleskörű problematikájával, s annak egészre illesztésével. Aquinoi Tamás viszont a létezőt kívülről ható ideák álláspontjából, vagyis bizonyos erős platonai hatáskörből, fejtette ki a kereszténységet jellemző szintézisét, mely világviszonylatban korszakalkotó maradt a renaissance kibontakozásáig, illetőleg a természettudományi

kutatások újkori kivirágzásáig. Sokan úgy szeretik beállítani ezt a rendszert, mintha Aristotelés nyomában járna, s a platonai hatás inkább Szent Ágostont érintette volna. A középkor valamennyi nagy filozófusa platonai hatás alatt állt az idea-rendszerével, hiszen valamennyi a dualizmus álláspontját vallja. Aquino Tamás csak abban hasonlít Aristoteléshez, hogy éppen oly szélekkörű tudományos felkészültséggel rendelkezett, s rendszerében megkísérelte felfedni a létező belső formáló erejét is.

Az újkori természettudományi világnézetet szerintünk Hume próbálta rendszerbe fogni, melynek sarkpontja az érzéki világ központisége, s egyeduralkodója. Az érzékszervek nála jutottak először rendkívüli jelentőséghez, s pozitívizmusa a természettudományi kutatások elsődleges értékét szabta meg. A legújabb kor derekán félreérthetetlen zavar uralta Hume pozitívizmusának követőit, s a kanti német idealizmus tulajdonképpen reakcióként tekinthető erre a szélsőséges pozitívista álláspontra. A kanti filozófia tette ezután lehetővé a történettudományok parallel fejlődését a természettudományokkal, de túlzásaival sok ellentétet váltott ki ez is. Ennek az idealisztikus áramlásnak végső törvényszerűségeit a magyar Pauler Ákos kristályosította ki objektív idealizmust hirdető álláspontjával, aminek alappilléreit Bevezetés a filozófiába című műve adja, szerényen eme nyitány szerű fogalom alá sűrítve a filozófia egész rendszerét. Ez a szintézis egyesíti a platonai és aristotelesi felfogás eredményeit, s eloszlatja az újkantiánusok idealista egyoldalúságait. Örök marandóságát a relativizmus teljes megsemmisítésével, radikális felszámolásával érte el. Az igazságot - miként Sokratés - kiemeli a csalafinta gondolat-üzérkedők bűvköréből, s szinte korbáccsal veri ki az Igazság templomából a gondolat kalmárait. Ez az én atyám háza - mondta Krisztus. Ez az emberiség egyetlen igaz menedéke - állította következetesen Pauler és rámutatott a minden elismeréstől, környezettől, hatalomtól és fénytől független igazságra. S ezt az állítását a filozófia szétágazó területén: a logikában, esztétikában, etikában egyaránt keresztülvitte. Pauler szintetizmusa tehát etikai jellegű, mert az objektív igazságot a legfőbb jóval azonosítja, amin a teremtés teljes összhangját érti.

Ballái is etikai rendszer, de más úton. Míg Pauler a filozófiai erkölcsöt, a kereszténység tisztítóüzén át kikristályosodott szellemi erkölcsöt helyezi szintézise központjába, addig B. a természeti erkölcs alapvető fontosságú egyedülvalóságát hirdeti. Pauler is művészi adottságokkal rendelkezett, de alkotó géniusza inkább a költészet és a szimfonikus zene felé vonta, ezért szintetikus filozófiai ábraalkotása az élettől erősen elvonatkoztatott, annak csak örök tartópilléreit látja. Ezzel szemben B. művészi készsége, mint láttuk, a szobrászat felé hajlik, etikai felfogásában tehát jobban előtérbe szökik az arány, egyensúly és összhang fogalmain át a természeti etikai képmás. B. rendszere ezért, szintén átugorva az elméleti relativizmus álláspontját, az objektivitást a természetadta szemlélet igazságain keresztül méri. Szerinte objektív az, ami a természet törvényeiben és ezekkel megegyezően él. A fogalom objektivitását nem abszolút szellemi értéke adja, hanem szemléletességének létmozzanataival való megegyezése, adekvációja. Igaz, való, objektív szerinte az, amiben a természet egyetlen törvénye érvényesül.

Szintetizmusát tehát geometrikummal megalapozott objektív realizmusnak nevezhetjük. Ő maga így mondja: "Mindig az objektív igazságok érdekeltek. Egészen jelentéktelen kis dolgokban, gyermekkorom óta, ösztönösen ezt kerestem. Orvosi működésem körében is az ember, mint objektív alany, ragad meg. Minden vizsgálódásom objektívítások megragadására irányul. Ez az objektívítás azonban mindig egybeeső a természet életével."

Kérdés most már, valóban objektívnek nevezhetők-e B. vizsgálódásának eredményei? Ezt akkor tudnánk százszázalékos biztossággal megállapítani, ha rendszere részeredményeinek valamennyi területén nemcsak a filozófus szemével, hanem a szaktudós tekintetével is felülbírálnánk. Nyilvánvaló azonban, hogy ez a feladat az illető szaktudományok körébe vég. Mi csak annyit állapíthatunk meg, hogy amennyiben szaktudományi vizsgálódásainak eredményei objektívnek bizonyulnak, filozófiai szintézise is egyetemesen objektív értékűnek nyilvánítható ki, mert a szintézis megalkotásához használt filozófiai alapvetésének objektívítása kétségtelennek látszik.

Fölmerül még az a korszerű kérdés is, hogy a mai világszemléleti adottságok között: a keleti orosz materializmus s a nyugati realizmus álláspontjai között minő helyet foglal el B. szintézise? Ezt a kérdést kissé más nüanszu vonatkozásban már felvetettük az előző fejezetekben, amidőn a keresztény idealista és a kommunista materialista világnézet ellentétes szemszögéből vizsgáltuk. Most kétfajta realizmus szemszögéből nézzük. Az egyik, a nyugati, a társadalombölcselet spekulációk felett álló, természettudományi világnézet, melynek relációit teljesen behálózta a technikai haladás géphálózata, amit különösen A. S. Schmiedtnél látunk világosan. A másik, az orosz, kizárólag a társadalombölcseleten nyugvó álláspont, melyet leginkább Lenin filozófiája képvisel. B. közbülső helyet foglal el a két rendszer között, s bölcselet mérsékletűnek mondható álláspontja. Kerülve mind a kizárólagosan technikai ábraegységeken nyugvó, szinte mérnöki dimenziójú modern nyugati bölcseletet, mind pedig a társadalom osztályharcainak kiélezett vitáját, kulturpolitikája az egyetemes természeti ember ábráját veszi számon, s ezzel merészen átuqorja korának zsákutcáit, s nyilegyenesen a jövőt idézi egy tökéletesebb erkölcsű emberiség alkotógéniuszában.

Azt hihetnők e megállapítás után, hogy B. bölcselete közömbösen siklik el általában a társadalmi harcok mellett. Ezt nem mondhatnánk, hiszen sokat beszél a társadalom hiányairól, s jó társadalom feltételeiről, de kutatásai ezt következménynek tüntetik föl a központi lényeg, az ember természeterkölcsi hivatottsága és elsődlegesebb fontossága mellett. Így B. anélkül, hogy akár a modern nyugati, akár a keleti materialista bölcseletet bírálná, kiélezett szélsőségeik között, mint skilla és caribdis között, elsiklik, anélkül, hogy megsebesülne. Egyikre se mondja, hogy jó, egyikről sem hirdeti, hogy teljesen tarthatatlan, mert felfogása egyetemesség felé törekszik, nem akar egy pártos felfogással sem közösséget vállalni és haszontalanul disputálni.

E fejezet lezárásául foglaljuk hát össze B. szintézise jellegét.

Szaktudományok részegységeibe eredeti kutatásokkal belemerülő, tehát a kor valóságtudományaiból bőven merítő, sokoldalú eredményekből összevelő, s ugyanakkor a filozófiai megismerés újítását is számbavevő szintézis, melynek egyetemes értékét tehát kettős irányban kereshetjük, egyrészt a valóságtudományok részeredményeiben, másrészt a szintetikus filozófiai ábrának kialakításában. Szintézisének módszerét a *reductio adja*, korának atomkutató tendenciája szerint. Itt némi ellentét mutatkozik a rendszer jellege és a kutatás módszere között. A szintézist alkotók rendszeresen a deduktív kutatási módot használják, részeredmények befejezett egészeiből rakva össze a szintetikus gondolatépítményt. A szintézis kialakításához a legközvetlenebb módszer mindenestre a deduktio. Azért, mert a szintézist alkotó filozófus oly szétágazó területet tekint át, hogy e területek kész eredményeiből kombinál rendszert, és túlterhelést jelent, ha a részterületek még ki nem alakított elemeit vizsgálja, vagy kutatja. A legnagyobb ritkaság, hogy a szintézist alkotó gondolkodó a szaktudományok részterületeit is maga fésüli át kutató szemével, sőt az még ritkább, hogy ezeken a területeken még *reductio*s vizsgálatokba is merül, vagy ezeket újabb eredményekkel bőviti. Balla erre vállalkozott. Szintéziséhez nemcsak szaktudományok kész eredményeit veszi át, hanem részben átfésüléssel igazolja, részben a saját vizsgálódásaival új eredményeket ér el. Ilyen például Aristoteles munkássága, aki a görög természettudomány valamennyi területét sajátmaga igazolta, sőt részkutatásokat is végzett. A *reductio* tehát ilyen esetben a szintézist alkotó gondolkodó kiterjedtebb munkásságát igazolja. Csupán nagy elmék sajátja ez. Pauler például így nyilatkozik erről: "A *reductio* kész biztosíték arról, hogy a gondolkodó teljes egészében átérlelte gondolatrendszerét." Ez a *reductio*s módszer igen gyakori a francia bölcseletben, s igen ritka a német filozófiában, mely tekintélytisztelete alapján igen kedveli a deductiót.

Tehát B. *reductio*s módszere fényt vet összetevő, szintetizáló művészetére mellett, mely a csúcs kulminációját jelenti, a fogalmak gyökeréig kutató apparátusával is. Ez a legtevékenyebb gondolatmunkát jelenti, s B. szétágazó kutatómunkája ezt teljesen igazolja is.

B. gondolatrendszerének szintézisét még egy szempontból vizsgálhatjuk. Ő ugyanis nem csupán a filozófiában alkotta meg az összefogó, egységes betetőzést, hanem részkutatásainak eredménye a szaktudományok területén is mindig szintetikus formában jelentkezik. Például a beszédhangok *reductio*s vizsgálata alapján kialakítja a szemléleten alapuló logikát, az alkat részvizsgálatait beleiveli az egészségtan szintetikus összeállításába stb. Elmondhatjuk tehát, hogy B. lépcsőzetes szintézist produkál, minden részlettétele is tulajdonképpen maga egyfajta sajátos törvényszerű egész. Ezt a szintézisformát látjuk Paulernél is, aki a filozófia résztudományaiban is többszörös szintézis alapján alkotta meg a végső összefogást.

Egy érdekes problémát vethetünk még föl végezetül, éppen B. nyomdokain járva, aki, mint tudjuk, a legelvontabb, legösszetettebb fogalomról is azt állítja, hogy érzéki szemlélet útján jön létre és ragadható meg. Ha egy szobrot nézünk, s az abban összefutó művészi szintézist szemléljük, B.

nyilatkozata, állítása kézenfekvő. De tekintsünk a filozófiai szintézis ábrájára. Vajjon minő érzéklet, vagy részérzékletek vetitik le elénk szemléletes tartalmát? A filozófiai szintézis a legösszetettebb fogalmi építmény, leggazdagabb perspektíva, mégis B. szerint ezt is megragadhatónak kell vennünk érzéki szemléletünk útján. Lehetséges ez vajjon? Mérhető ez geometriai ábraképmással, s annak matematikailag kifejezhető arányaival? Megállapítható-e egyensúlya, összhangja? Itt a nagy probléma, melynek megfejtése B. beszédhang-elméletét nagyban igazolná.

E probléma megfejtésének érdemi részét B. filozófiai készségére bizzuk, mi csak néhány reflexiót kívánunk hozzáfűzni. Ha a filozófiai szintézis ábrája is szemléletes, akkor éppen oly formában, bár víziószerűen, fel kell tudnunk vázolni képmását, mint a szoborét. Kiséreljük meg e munkát B. szintézis-ábrájával kapcsolatban. Mit látunk magunk előtt, ha rágondolunk, ha összetevően végigtekintünk? Sok, sok kép suhan elénk. Főképp a beszédhangok skáláin át elvonul előttünk az egész természet minden tulajdonsága, füllel, szemmel, érintéssel megfogható töméntelenül gazdag ábrakomplexe. Aztán alkati képmásokat vetíthetünk föl magunk elé. Majd betegségkomplexek formái suhannak elénk. De mindez csak részlet. Ha szobrászi szemmel nézünk, legközpontibban B. emberalkata ragad meg, a szellem hatalmaként fölmagasodó, arányos, egyensúlyozott ember, aki a világ élőlényei között a legmagasabbra emelkedett, s alkotásaival népesítette be a vadont. Ennek a kultúra központjába épített egyenes alakja formázza számunkra B. szintézisének érzéki képmását és egyben szellem-erkölcsi magaslátát.

E fejezet zárószavait annak szentelem, hogy bevallom: B. részkutatásainak csak leglényegesebb eredményeit vettem alapul fejtegetéseimben, s azt is csak az egységesítéshez szükséges mértékig dolgoztam föl. El kell ismernem, hogy B. egyes részkutatásai egymagukban százoldalakra menő értelmezést, méltatást igényelnének, de erre ehelyütt nem kerülhetett mód, hiszen a cél kizárólag az volt, hogy szintézise vázlatos nagy ábráját felvetítsük. Felvetítsük azok számára, akik esetleg kutatásai egyes területei iránt érdeklődést mutatva, azt bele tudják illeszteni B. egész koncepciójába. Egy igenlést akartunk megmutatni rengeteg munkája, kutatása, zseniális látásai lenyomataként, s ezt az igenlést sokoldalú ajánlásként nyújtjuk át a magasabb szemszögből látó gondolkozók felé.

Balla a Zoltán fejlődésének iránya, mint filozófiai problémáinak magyarázója.

1. A vallásban rejlő filozófiai koncepció értékelése. Csalódás a vallás képviselőinek magatartásában.

Tulajdonképpen mikor egy gondolkozó fejlődésének feltárásához fogunk, önkénytelenül felvetődik a kérdés: vajjon szükséges-e ez? És ha úgy látjuk, hogy szükséges: vajjon miért? Hiszen egy gondolati rendszer önmagáért beszél, fölöslegesnek látszik alkotója életének feltárása. Minek láttatni a lassú alakulást, a lélek szövevényes mélyéből kialakuló szellemet, mikor a világnak csupán a kész műre van szüksége. Azt habzsolja, azt használja fel. Ki gondol az alkotóra? Az alkotó jön az idő sodrával, majd tovaszáll, lába nyomát elfujja a szél, betemeti a hó, szótmállasztja az enyészet, de a mű áll rendületlenül az idők végezetéig. És mégis... Alkotó nélkül a mű olyan, mint a gyökér nélküli virág. Megfogja, megragadja az embert, a maga ragyogásával gyönyörködteti és fölemeli, de hiányzik belőle valami benső igenlés arról, hogy mindez csak eredmény, ami mögött küzdelmek láncolata, rejtett szilárdság és hérosziség húzódik meg. A mű és alkotója szorosan összetartozik. Igaz, hogy az alkotás önmagában is megmond mindent, ami a tudomány továbbfejlődéséhez szükséges, de nem mondja meg, nem élteti át azt a kinyilatkoztatásszerű világosságot, amiben látomásszerűen fel kell ismernünk, hogy minden holt betű visszaváltható lélekké, igyekezetté, buzgalommá, törekvéssé, hogy mindez emberi hús-vér-ideg és abból kinövő áldozat. Az alkotásban rejlő értelemnek az alkotóhoz fűződő örök nyomatéka van. Az élet és mű szorosan összefügg, mint ok és okozati lánc. Nietzsche művére sose foghatnánk rá, hogy Kant készítette, Dosztojevszkij lélekrajzaira sese mondhatnók, hogy Balsacéi... Az ok és okozat oly szívósan összetartozó, hogy oda egyetlen szónyi lazulás be nem férhet.

Ok és okozat. Ha ezt egy alkotóval kapcsolatban megállapítjuk, nyilván mindenki arra gondol, hogy az alkotó élete, egyénisége, teremtőkészsége az ok és az alkotás az okozat. E hétköznapi okoskodással sok mindent meg tudnánk magyarázni az alkotáson, csak éppen a leglényegesebbet nem, a mű visszahatását készítőjére. Mert hiszen nemcsak az alkotás folyik alkotója erejéből, az alkotó sem fejlődik függetlenül az alkotástól. Az alkotót saját műve újból és újból új utakra ösztönzi, a mű legtöbbször többet formáz alkotóján, mint az alkotó egy-egy művén. E kölcsönhatás, amiben mű és alkotója összeforr, tulajdonképpen a legérdekesebb szellemi élménye az emberiségnek. Mert hiszen ebből adódik az a lehetőség, hogy más gondolkozó, illetve műélvező is megérthesse a mű

igazát. A mű azért igaz, mert az alkotó hitet tett mellette, s viszont az alkotó ezért tehetett hitet mellette, mert ő maga is a mű követője, becsülője. Rossz művét minden valamirevaló alkotó összezúzza, akkor is, ha mások elfogadják és lebeszélnek a megsemmisítésről. Ha az alkotó tehát nem tanulhat saját művéből, akkor az számára idegen, sőt ellenséges, igaztalan alkotás, enyészetre való. A művet először saját alkotójának kell elfogadnia, hatását szentesítenie, s csak aztán válhatik közkinccsé. Ezért az alkotó sokat csiszolja művét, nemcsak a másokra való nyomósabb hatás miatt, hanem saját maga tetszésére. Az alkotó emberiség kettős arca ez: a bennrejlés és kivetítés kölcsönhatásában. A művek holt maszkok lennének az alkotóhoz fűződő élmények gazdagsága nélkül, mert bennünk sem kelthetnék az értük való harc érdemességét, s a bennük rejlő visszahatás bennünket nevelő értékét. Az alkotó életének ismerete nélkül tehát nincs az a szinte megváltásszerű élményünk, hogy mindezt magunk is létrehozhattuk volna, ha képesek lettünk volna annyi alkotói áldozatra.

Így hát nyilvánvalóvá válik, hogy egy gondolkozó életének levetítése megeleveníti a művet, kisugározza az etikai természetű tanulságokat, nevelő értéke néha sokkal nagyobb, mint magának az autonóm alkotásnak. A harc, amivel egy mű létrejön, sokszor szinte érdekesebb, mint maga a mű a maga egyéni bezártságában.

Persze, nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy a kultúra objektív fejlődési vonalán nem a mű az elsődleges érték, csak azt, hogy a vele foglalkozó, s közvetlen hatásokat átélő olvasó, vagy érdeklődő számára rengeteg belső élmény kisugárzását jelenti éppen az alkotó életének a mű felé szárnyaló élményközege. Éppen ezért sokan ezt a fejlődésszerű részt rögtön a mű elején, az előszó után helyezik el, számítva arra, hogy maga a mű is elevenebbé válik azzal, ha az érdeklődő az alkotó életét már előljáróban megismeri.

Bármennyire is csábító ez az általunk is igen nyomósnak tartott indokolás, mi mégsem csatlakozunk ehhez a megoldáshoz. Nem pedig azért, mert még fontosabbnak tartjuk a kész mű elsődleges felvetését, mégpedig azért, hogy a pszichológiai viszonyítás ne zavarja meg a mű autonóm egységét, szubjektumtól mentes célirányosságát. Az utólagos pszichológiai viszonyításnak egyébként is van egy nagy előnye. Az alkotó fejlődéstörténetét a már ismert műhöz fűzni, megsokszorozza a mű és az alkotó kölcsönhatásának plasztikusságát az érdeklődő előtt. Persze, erre azt a választ nyerhetnénk, hogy fordítva is áll. Könnyebb egy olyan alkotást értékelni, amelynek alkotójáról már tudunk egyet-mást. Igen ám, de így könnyen eshetünk a mű értékelésében szubjektív hatás alá, a mű objektív értékét elhomályosíthatja a szubjektum kisugárzása. /Például ma egy mű kiadásánál döntő az alkotó életének ismerete, sőt kinyomozottsága, káderozottsága, tehát a világnézeti szubjektum esetleg tönkretesz a mű útját./ Viszont fordítva sohasem áll ez. A mű objektív értékeinek ismerete sose vethet torzító fényt az alkotó életének megértésére. Meg aztán a módszeres feltárás feltétele, hogy könnyebbtől haladjunk a nehezebb felé. Márpedig mennyivel átlátszóbb, logikailag mennyivel

megfoghatóbb egy gondolatrendszer, mint alkotójának lelkesége. A mű sokkal hozzáférhetőbb, mint az ember, s így vele könnyebben lehet magyarázni az alkotót, mint fordítva.

Ideális a harmadik mód is, kölcsönhatásban vetíteni le a művet és alkotóját. Ennek a széttöredezés hátránya mellett nagy előnye az, hogy a mű előttünk bontakozik ki az alkotó életével és szinte regényes mezbe öltözik, s érdeklődésünk számára unszoló csemege. Ezt bizonyos mértékig hasznosítottuk is a mű ismertetése folyamán, mikor utaltunk az objektív eredmények ismertetésénél B. egy-egy sajtóságos vonására. Vigyáztunk arra, hogy az ember mindenütt elevenen éljen alkotása hátterében, s hogy az alkotás viszont telítetten, életszerűen bontakozzék elénk. Ezt a módszert azonban csak módjával használtuk, e már előzőkben ismertetett indok miatt, nem akartuk széttöredezve adni a gondolatrendszert. Most látjuk hát elérkezettnek az időt ahhoz, hogy teljes, egészében felfedjük a kölcsönhatást, ami B. élete és munkássága között szükségképpen fennáll.

Előljáróban B. néhány vallomásából kell kiindulnunk, hogy a fonalat tovább vezethessük. Így szól gyermekkoráról: "Hároméves koromban leestem és betörtem az orrom. Többször operáltak erre, de még sem kaptam vissza eredeti alkatát és funkcionáló képességét. Nem is gondolná, minő hatással volt ez egész életemre. A lélegzés korlátozása, nyitott szájjal való alvás, szájjüregem éjjeli kiszáradása betegessé tett, s ez állandó belső feszültséget váltott ki bennem." Majd így folytatja: "Úgy érzem, hogy a kutató filozofáló élet felé való orientálódásom, a lét, vagy nem lét fölötti töprengéseim jórészt annak a következménye, hogy gyenge, beteges alkatúnak éreztem, s tudtam magam." "A megváltó igazság utáni sóvárgásom, érdeklődésem a halál gondolatával való viaskodásból született és talán még ma is ez ösztökél elmélyülő gondolkodásra, s a biztos igazság hajszolására. Ha visszagondolok gyermekkoromra, betegesnek, gyöngének látom magam, de ennek ellenére már akkor is volt bennem egyfajta szilárdság, makacs kitartás, ami célkitűzéseim mellett szívósan megtartott."

Ezek a megjegyzések erőteljesen mutatják a kiindulás mélységeit. Betegség, alkati deformáció, a halál gondolatának állandó jelenléte. Minő sötét perspektívája a gyermeki indulásnak! Aztán a szülőktől örökölt alkati tényezők, nézzük csak ezt a vonalat. B. így tesz vallomást erről: "Anyám eléggé materialista gondolkodású, realista természetű volt, mindent elsősorban a hasznossági oldalán át szemlélte. Talán ez is vonzotta hozzá kissé puhább természetű, idealista, az élet harcával szemben félnkebb, tehetetlenebb apámat." Majd: "Apám festő volt szívvél-lélekkal. Szerette a színeket, a szép formákat és inkább a gyönyörködtetésért dolgozott, mint a haszonért. Anyám többször szidta, amiért ilyen elmaradott természetű volt. Volt benne sok művészi képesség és lelkiület, e az ezzel járó bizonyos eltávolodás a törtető élettől." "Gyermekkoromban, s még azután is sok vitát, veszekedést hallgattam ezért végig apám és anyám között. Anyám számára apám életstílusa csak tehetetlenséget jelentett, mely nem tudja kihasználni az anyagi előnyöket." "Apámmal sose volt komoly vitám, ellentétem, mindig megegyeztünk. Anyám

szilaj energikussága, erőszakossága azonban sokszor makacs ellenállásra ingerelt, de azért erősen befolyásolta egész gyermekkoromat, sőt pályaválasztásomat is."

Ezek a megjegyzések világosan elénk állítják B. kiinduló pontjait. Szülei mindketten szegényes kisgazda szülők gyermekei, de óriási ellentét magasodik közöttük. Anyja jó gazdasszony, szinte a fősvénységig anyagias, szeme előtt főként a megélhetés lebeg, s kevesebbet tud, vagy érez az élet másik ideálisabb oldaláról, a szellem sugárzásáról, az alkotásról. Apja viszont idealista művészlélek, aki előtt a szépség talán a világ igazi értelme, s aki a szobák és templomok gürcölő festése mellett tájképeket, sőt portrékat is fest. Az anyagi boldogulás technikájában eléggé járatlan, s inkább az alkotást, a szépben való elmerülést szeretné. Szinte álmodozva jár-kezel mesterségének gyakorlása közben is, mindig udvarias, jókedvű, legalábbis az őt ismerők kivétel nélkül így jellemzik. Puha vonású arca még férfikorában is megőrzött bizonyos gyermekdedséget, viszont az anya vonásai kemények, markánsak, szinte a durvaságig anyagiasak. A művészi hajlékonyság, az alkotáshoz való készség kétségtelenül a puhavonású, szépalkatú, derűs, finom apától eredt, de az erő, a makacs ragaszkodás a kitűzött célhoz, a hajthatatlan kitartás az anyagiasan reális anya öröksége. Milyen világosan olvasható B. lelkülete a szülők eme ellentétes hasonmásában.

Igen, a kis B. már gyermekkorában érzi szülei kiegyenlíthetetlen ellentétét. Ő maga inkább apjának ad igazat, megérzi szépért lelkesedő énjében a rokonlelket. Anyja gondolkozása távolabb áll tőle, de annak erélye dönt mégis élete külső formája felett. Ő maga művész szeretne lenni, s kiindulóul rajztanárnak készül, de anyja hallani sem akar az éhenkórászok mesterségéről, ahogyan ő mindenfajta művészi életet értékel és egyetlen fiát orvosnak kényszeríti, bizonyára azért is, mert ez jólkereső pálya, de ő azzal indokolta, hogy gyenge-beteges volta miatt itt tán jobban lesz megvédve.

B. tehát ellentétes készségek kiélezett örökségével indul neki az életnek: Az apa művészet iránti fogékonysága összetársul benne a haszonelvű és sokszor erőszakos anya reális szilárdságával. Mindebbe persze bele szál gyenge alkatából folyó, állandóan sötét életérzete és az orrával való baleset defektjének állandó kissebbségi érzetet okozó hatása is. Elképzelésünk szerint életét túlgazdag ellentétek érték, melyeknek kiegyeztetése részéről csak fokozatosan történhetett, sőt, véleményünk szerint még mindig nyomát viseli a túlzott ellentéteknek. Mert nézzük csak, hányszorossá nőtt az ellentét-örökség. Először is: idealista, puha apa, anyagias, kemény szilaj anya. Aztán: Gyenge alkat, deformált orr és ugyanakkor szobrászi véna, a harmóniát sóvárgó és értelmileg felölelő formaképzet. Majd: a nemkivánt orvosi pályára való kényszerület és ugyanakkor a hivatkozó művészi pálya elhagyása. Végül: az élet teljességét ígérő szobrászi ideál és ugyanakkor a halálról való állandó gondolkodás, töprengés. Az ellentétek marmarája ez. S mindebből kialakult, mint láttuk, egy szintetikus filozófiai rendszer, melyben az ellentétek még itt-ott kísértének, de melyben már kevés nyoma van a halálfélelem bizonytalanságának lényegében tehát az ellenhatások kiugró sötét éleit, a

halálig való megsemmisülés életérzetét legyőzte a művészi tökély életet igenlő, demonstráló hatalma, megalkotva a fölmagasodó emberi alkat víziójában a lét legmagasabb természetbölcseleti képmását.

De hogyan jutott idáig? Életének menetében hol az egyik, hol a másik hatás magasodik fel, hogy folytonos egyeztetésre serkentse. Nézzük csak sorjában a hatások különböző kulminációit. A prágai egyetemre kerül, az orvosi fakultásra, de ugyanakkor beiratkozik a prágai ukrán képzőművészeti akadémiának szobrászati szakosztályára, s itt is több szemesztert végez, de a túlfeszítő kettős studiumot nem sokáig bírja, s végül is leszakad a szobrászati vonalról, hogy orvosnak készüljön. Itt tehát még mindig erősebb az anyai akarat hatása, mint a saját hivatásának vélt szobrászat ereje. Bizonyára nagy ür támad benne erre a lépésre, s talán ez okozza, hogy a szobrászati készség az orvosi studium körében is megtalálhatja vele a rokon együttthatót: az emberi alkat vizsgálatában. De erről a későbbiek folyamán szólnunk még.

Most apjától örökölt és példaként is átvett idealizmusának kibuggyanásait kell elővetítenünk. Ő maga tesz vallomást erről, ime: "Prágai tartózkodásom idejében az egyetemi ifjúság körében, világnézeti viták alakultak ki, s én szinte akaratom ellenére is belesodródtam ebbe az áramlatba. Észre sem vettem, s máris minden irányban a keresztény filozófiát képviseltem." " Ugy hiszem, hogy ezek a viták irányítottak voltak bizonyos világnézeti centrumok révén, s talán provokálásszerűen lettek előhívva az egyetemi ifjúság körében." "Jómagam is talán e viták közben tanultam meg erős érvekkel operálni, s a vallásfilozófia minden döntőesélyét plasztikussá tenni." Tehát tulajdonképpen Prágában válik a keresztény etika és filozófia harcossá. Gyermekekorának vallásos hite, nevelése méltó keretet talál a világnézeti vitákban, apai hatás ez, de az anyai eréllyel karöltve. Az apától származik a viták tartalmi anyaga, de az anya is jelen van makacs és kitartó erőduzzadásával.

A viták nyelvkészségét, illetve intellektuális kifejező készségét is erősen fejlesztik. Első döntő alkalom ez a nyelv vitázó teherbíró képességének föltárására. A nyelv dinamikájának, kifejezőkészségének megbecsülése, ha csirájában is, itt bukkan föl nála először, bár talán ezt még nem tudatosítja ekkor. Hiszen a folytonos viták arra készítetik, hogy sokat olvasva-tanulva szaporítsa érveit a keresztény gondolat mellett, s ez újabb és újabb nyelvi és dialektikai feladatot is jelent. De más szempontból is gyümölcsözőek ezek a viták. Ekkor alakult, tudatosult előtte világossá, hogy a vallás etikai fogalomköre a legmagasabb etikai álláspont, s hogy például az orvosi etika messze lemaradt mögötte. A kapitalista orvosi praxis ugyanis végül a receptírásban és a gyógypilulák alkalmazásában feneklett meg. Megdöbbenőnek találta ezt a szakadást a katolikus etikai szellem és a medicina reális gyakorlati tevékenysége között. Pedig valamikor az orvosi etika is a vallás erkölcs tanításaiból táplálkozott. Mint fiatal gondolkodó, már ekkor szeret a dolgok mélyére látni s ráeszmél, hogy a vallásos bölcselet és a természetbölcselet mélyebb alapjai között nem lehet áthidalhatatlan ellentét, hiszen a katechizmus legelső tétele Isten megismerésének parancsa. Istent megismerni B. szerint

pedig annyit tesz, mint a világról mint alkotásról objektív fogalmat, és helyes nevet alkotni, vagyis ismereteket szerezni.

B. már ekkor erős filozófiai hajlandóságot árul el, sőt egyeztető, szintetikus vénája is fel-fel tünedezik, amidőn Isten törvényeit azonosnak ismeri fel a természet törvényeivel. "Isten megismerése a természet, a világ megismerését is ígérte nekem, tehát egyáltalán nem zárta ki elmém logikus törvényfelfedő tendenciáját." Majd: "Mindig erősített e meggyőződésem, mikor a vitákban a keresztény gondolatot védtem." Így is mondja: "Rájöttem arra is, hogy Isten egyetemes, kimélyített ismerete sokkal teljesebben fedi fel előttem a világ arculatát, mintha külön-külön egymástól elszigetelt számtalan szaktudomány csonka részleteiben keresném azt." Majd: "Megdöbbszemtem azon a szűk látókörön, amivel egyes modern természetkutatók és specialisták a vallás filozófiai gerincét nézték. A vallás-etika elemi iskolás felfogása xxx százalmasan eltorzította, elsatnyította előttük igazi értelmét. Én már elég korán láttam, hogy Isten megismerésének akarása részünkre egyenlő a természet törvényeinek, illetőleg a lélek törvényeinek megértésével.

Láthatjuk tehát, hogy B. már egyetemei hallgató korában is a vallásban valamilyen filozófiai perspektívát ragad meg, a világ és a lélek megismerésére is alkalmas utat lát. A vallásban tehát nem csak a hitelvek ragadják meg, melyek szellemét esetleg béklyóba kötötték volna, hanem az értelmileg is megindokolható törvények. Itt válik el a tudós az apostoltól. És talán itt vált el B. útja a vallás hivatásos hirdetőitől, a papságtól. "Bámulva szemléltem - mondja elkeseredéssel -, hogy a papság tömege filozófiailag milyen műveletlen, kivéve persze azokat a keveseket, akik önszorgalomból ezt a studiumot is izlelgetik, vagyis keresik a bölcsességet." Majd hozzáfűzi: "E mulasztásnak nagy horderejű kihatása volt a profán világnézetek kialakulására és nagyfokú eltévelyedéseire. A vallási etika azért vált külön a világnézetek természettudományi vonalától, mert racionális megindokolása, filozófiai fölmérése jórészt hiányzik." "Ha a klérus behatóbban foglalkozott volna a tudományokkal és bölcseséggel, ezek újabb vívmányait fürgén és elasztikusan igyekezett volna felhasználni a keresztény világnézet kibővítésére, nem jöhetett volna létre olyan mély szakadék a vallásos hit és a modern tudományos elméletek között." "Munkájuktól nem a felbukkanó ellentétek kenetes, kényelmes, kompromisszumos elsimitását várta, hanem a belső ellentmondások hivatottkezü feloldását." Nemcsak negatív jellegű kritikai hozzászólásokat várt tőlük, hanem pozitív tudományépítést is.

Azt látjuk tehát hirtelen felvillanásszerű látomásban, hogy B.-ban ugyanaz az éles kettéválás mutatkozik, mint Hegelben, aki szigorúan, sőt gúnyos megkülönböztetéssel különválasztja a krisztusi tanokat az egyház szolgálóinak magatartásától. "Szegénységet prédikálnak és gazdagságban élnek, szerénységet hirdetnek és hatalomban pompáznak, stb." I. Hegelnél./ Hegel, mint tudjuk, egész ellentétkomplexet mutat be a krisztusi tanok és a papok élete összehasonlításában. Leleplezései nagy vihart támasztottak, s átmenetileg az egyház bizonyosfajta és fokú reformokra is gondolt, de aztán átmenetileg elsimult a vihar, hogy a kommunista támadásokban újabban ismét

lábrakapjon. B. akkor még talán nem ismeri behatóan Hegelt, mégis ugyanarra az álláspontra jut. B. szerint a krisztusi tanok mint élő magok fejlődésképesek, de a vallás nevelői erre ritkán gondolnak, és így e tanokkal sokszor ellentétes életfilozófiát is hirdetnek.

Pedig B. sokáig remélte, hogy a papság a legmodernebb társadalmi átalakulások tekintetében is be tudná tölteni hivatását, ha életmódján és puha kényelmén változtatna. Szerinte a kommunisták kezére játszott modern társadalomátalakulás is az egyház szervezéséhez fűződhetett volna, mert a leghivatottabb fórum volt ehhez, hiszen nem egyszer alakított már társadalmat és etikai bázisa is alkalmas lenne ehhez. Így mondja ezt: "Az egészséges szocialista tanok bennfoglaltatnak Krisztus tanításaiban, de a papság jó időre eljátszotta ennek a mai társadalomra való vonatkozathatóságát azzal, hogy keveset gondolt a papi funkciók szükséges reformjával."

B. már prágai egyetemi évei alatt vitába szállt egyes papi személyekkel, s fenti megállapításait ezeknek a vitáknak következményeként is tette meg. Így vitatámadásai kettős irányban hatottak. Jóllehet a vallás védelmezőjeként szállt síkra, de ugyanakkor a vallás hivatásos művelőit is kénytelen volt támadni. Ifjúkorának ez az ellentétes jellegű értékelése a vallástanokról és ennek képviselőiről, mai napig sem szűnt meg, mai napig sem simult el egészen, annak ellenére, hogy több papbarátjával tart fenn személyes összeköttetést.

Megállapíthatjuk tehát, hogy B. ellentétekre beállított lelkiisége már egyetemi diákéveiben is az ellentétek szűrőmódszerén át vizsgálta a világot. A katolikus tanok értékelésében eléggé racionalista felkészültséggel lép fel, erélyesen védi a katolikus etika tanításait, s az Isten léte körüli perspektívákat megtisztítja, de ugyanakkor szembefordul az egyház ama szolgálóival, kik a vallási tanok fejlesztésére nem képesek. Ha lelkiiségében kutatunk, itt is a szülők együttesét pillantjuk meg. A vallási etika védelmezésében az apai szellem szólal meg, de már ide is belefolyik az anyai realizmus szenvedélye. Viszont a papi életmód kritikája teljes mértékben anyai örökség, csak persze kidesztilált kulturformában, filozófiai magaslaton.

2. Az idealista filozófia hatása. Platón, neoplatonisták. Aquinoi Szent Tamás filozófiai rendszerének értékelése.

A vallásfilozófia értékelése szükségképpen azokhoz a filozófiai irányvonalakhoz vezette filozófusunkat, amelyek az idealizmus világhírű demonstrálói voltak. Már a vitára való készültsége is a dialógusokban fejtegető Piatorihoz fűzi, aki, mint tudjuk, nagy mestere volt az ellentétek fölállításából

leszűrt igazságoknak. A középkori nyugateurópai vitaszellem is maradék nélkül fölshívta e platoni sajátságot, s jóformán mai napig is ez a model maradt a viták követendő módszere. B.-t is szerintünk a platoni hatás elsősorban talán éppen ezen a vonalon érintette. Polemikus jellegű írásaiban szereti a kiélezett ellentét felállítását s a két, vagy több ellenlábás tételből kieszelni a megfelelőt, miután az ellentételt szinte a nevetségességig semmivé teszi. A platoni módszertől annyiban tér el, hogy míg Platón finom iróniával ejtette el a megsemmisített ellenérvet, B. robusztus gúnnyal, szarkasztikus lenézéssel bánik el a bukott állásponttal. Szinte az az érzésünk, hogyha kezében dorong volna, fizikailag is képes lenne ledorongolni. E módszer alkalmazása nagy kifejezőkészséget igényel. Maga Platón korának legnagyobb nyelvész volt, oly tökéletesen tudta az ellentétek nüanszait festeni, mintha ecsettel rendelkeznek.

A szó szinekké, szakadékokká és magaslatokká alakult nála, föl tudta idézni a fogalmak mögötti háttérrel, s plasztikus egyedülvalóságban kikristályosítani az általa elismert igazságot. Kortársai úgy jellemzik igéinek megjelenítését, mintha a vak sötétben fáklyafény ragyogna. Pedig nem használt nagy szavakat és nagy gesztusokat sem. A görögség által nagyrabecsült önuralommal, tartózkodón, mérsékelt mozdulatokkal sétálva, szinte lehelletszerű deklamálással csúsztatva le ajkáról a világról alkotott álmát. De kifejezései pontosan odataláltak, ahová céljuk irányította.

A nagy kifejezőkészséggel rendelkező B. számára is ez valóban élvezetes módszernek tetszhetett. Bár kétséges, hogy egyáltalán tudatos volt-e ez a hatás. Ezt visszamenőleg nehéz is volna még saját magának is eldönteni. Egyébként ő maga a platoni hatást inkább csak etikai vonatkozásokban ismeri el, Platon központi tételét, az ideatant elveti és szenvedélyesen támadja. Ez a véleménye, azt hisszük, csak visszavetítés, mely szinte hihetetlennek tetszik előttünk, mert hiszen ugyanaz a dualizmus jellemzi Platon eme központi tanát, mint a keresztény filozófia Isten-tanát. Szerintünk Platón atyja a keresztény isteneszmének is, a platoni idea szinte isteni képmással rendelkezik.

B. filozófiájában itt érthetetlen törés mutatkozik, a platoni ideatant elveti, a keresztény isteneszmét elfogadja, sőt kiáll bizonyítása mellett. Szinte úgy hat az egész, mintha gyermekkori vallásos hite nem engedné a vallásban elvetni azt, amit a világi görög filozófusban könnyedén elvet. A platoni s általában a görög idealizmus hatása egyébként jórészt abban mutatkozik nála, hogy a filozófiai rendszer legkimagaslóbb ágának az etikát tartja. A moralizáló görög filozófia, mely Sokratesben érte el csúcspontját, s mely teljes erejével megmozgatta Ayschilos, Sophokles és Euripides drámaiságát és Aristophanes humorérzékét, az etikai ideált kereső B.-t is meghódítja. Az etika központiséga egész munkásságán keresztül döntő jellemzője marad.

Platoni hatás továbbá a jóságban egyesített igazság és szépség is, vagyis a csúcsértékek egysége. A görög tömörített értékrendszer is B. mozgatója maradt a mai napig, ezen alapszik például egész alkatelmélete. Ez az értékelése nyilván gyengének vélt saját alkatával és annak kikorrigálási törekvésével függ össze.

Csodálatos, hogy Platon Államáról ritkán beszél, melyben, mint tudjuk, a nagy idealista a legfelső állami vezetést a filozófusok feladatának tartja. Pedig eme platoni kiváncsi a közeli atomkor gazdagságában, s a tudomány eddig sose ismert zenitjében igen közeli teljesedés felé mutat. B. akkor még nem ismeri fel, hogy eszméi csak egy hatványozottan magaskulturájú vezetésben érhetnek gyakorlati megvalósuláshoz. Akkor még, egyetemi éveiben, Platon nyelvfilozófiai hatása sem jut el hozzája, ez sokkal későbbi hatása a nagy idealistának. Örömmel és büszkeséggel emlegeti, hogy Platónról függetlenül jött rá a platoni nyelvbölcselettel egybeeső belátásokra.

A középkori idealizmus B. bevallása szerint főként Szent Ágoston okfejtéseinek keresztül jutott el hozzá, mi azonban azt hisszük, hogy ez utólagos visszamagyarázás, mert B. akkoriban állandóan Aquinoi Szent Tamást idézte. Körülbelül 1940-42 között a vallásfilozófia dogmarendszerét tanulmányozva B. vitaérveiben gyakran használta fel Tamás okfejtéseit, melyek B. szerint a teremtés racionálisan is értelmezhető tételeit állították központba. B. abban az időben sokszor elismerte, sőt fölhevítette a figyelmet arra, hogy Aquinoi Szent Tamás természettudományi szemmel is értékelhető, s egyben felismerte, hogy Szent Ágoston költőibb, nyugtalanabb mint Platón, és így érthető ha B. szívesen gondol vissza ifjú évei eme kevésbé tételes eszményképeire. De szerintünk Szent Tamás mélyebb hatást tett rá átfogó dogmaértelmezéseivel, s a keresztény filozófia senki másnál így fokban nem található meggyőző erejével.

Általában meg kell állapítanunk, hogy B. ebben az időben, a 30-as és 40-es évek között, az idealizmus minden formáját csak a vallásfilozófián keresztül tudta értékelni, s hogy amidőn bárkinek idealista izü álláspontjáról érveit kifejtette, azt mindig a katolikus vallás szemszögéből tette. Egész gondolkodását, tudását és törekvéseit tehát a katolikus tanok igazolásának feladatába állította. Így aztán Platón és a neoplatonisták is eléggé összefolytak nála Ágostonnal és Tamással. Ez felelt meg művészi hajlamainak is, mert a vallási idealizmus kifejezőbb, eseménydusabb volt számára minden más idealizmusnál. Aki B.-t azokban az években ismerte és vitáiban részt vett, elmondhatja nyugodt lélekkel, hogy nálánál az Egyház aligha talált volna odaadóbb hitmagyarázót, okfejtőt, hittudóst. És érdekes, - sokszor gondoltunk rá már akkoriban is - hogy az egyház vezetői minő bekötött szemmel suhantak el B. hitvitázó képessége mellett, mely korszerűsített formában Pázmányéhoz hasonló, és engedték - miként másokat is, annyiszor - legodaadóbb hívüket lassan gyökeret ereszteni a realizmus korszerű, könnyebben szolgálható talajában. Ez kicsiben ugyanazonfajta baklövés, mint ahogyan tehetetlenül engedték kezükről átjátszani a nép szeretetét, hitét és fejlődését a materializmus követőikhez. Az egyház vezetői, mint oktalan struccok, nem mertek szembenézni ujkori feladataikkal, megriadva annak ujszerűségétől és nagyságától.

Igy B.-ban egy különösen visszás érzéskomplex érlelődött. Hozzákötvözve érezte magát oly világnézethez, melyet követői nem igazoltak, s melynek követőit kénytelen volt kritizálni, azok pedig őt semmibe vették, lekicsinyelték. Így az apai örökség válságba került, s B.-ban felnövekedett

szinte észrevétlenül egy feszültség! állapot, amit leginkább a menekülésvágy jelzővel értelmezhetünk. Mindenesetre valami forrongó, tágító folyamat volt ez, ami összekuszálta régi énjét és valamiféle új felé lendítette. De hová? Először nem értette magát, s azt hitte, mind beljebb kell mélyednie az Ige magyarázatába. Vitáit ebben az időben - jól emlékezünk rá - bizonyos szertelen túlzás jellemezte. Akkor úgy hatott ez, mintha a hit birodalmában mélyebb szintre szállna, később azonban kiderült, hogy mindez a szinte dühös, kirohanásszerű bizonyító erő nem más, mint fájdalmas elszakadozás, legalább is részben, a dédelgetett, forrón magáévá tett idealizmustól. Hiszen a kiút már érlelődött benne, orvosnak készült, sőt már orvos is volt és hús-vér testek intették a világ egy másik arculatára. Jánus többarcú feje lassan megmozdult, forogni kezdett, s az idealizmus arcéle kezdett homályba fordulni, s egy életerős új képmás jelent meg értelme világosságában. Lassú, lassú forgás volt ez, sok inogással, vissza-visszalendüléssel, de végül is az új képmás előbukott. És B. a szülői otthonból hozott, s az élet síkján megizmosodott ellentétek kiérlelődött gomolyagába került.

3. Az orvosi pálya, s az aristotelesi realista filozófia térhódítása.

Balla szinte észrevétlenül sodródott az új áramlatba. Még mindig folytatta a keresztény gondolat melletti vitáit, közben boncolt, operációknál segítkezett, az emberi testek alkati eltéréseit és betegség okozta elváltozásait figyelte. E testek a maguk sajátos formáikban, elhagyott szobrász-hivatásának valamiféle törvényszerűségében jelentek meg. Megtanulta nemcsak a szobrász, hanem az orvos szemével is nézni őket. Talán ez a kettős nézés vitte el sokféle elgondolásához: az egészségnek a test arányaiban való kereséséhez, az egyenes és görbe alkat biológiai és pszichológiai elemzéséhez, a test-szellemi egyensúly kérdéséhez és a harmónia képletéhez. Közben csodálatos áthasonulást élt át, szinte kápráztatón megvilágosodott előtte, hogy nem kell feladnia a szobrászathoz fűzött elképzeléseit. Ha képzeletben is, orvosi hivatása közben és talán érdekében is, megmintázhatja az egészséget, a betegségek különféle fajait, a jellemet, az akaratot, minden formát a szobrászi tökély plasztikusságával mérhet le és ítélhet meg. Így a kezdetben sablonosnak tetsző orvosi pálya kezdett új vonatkozásokban feltűnni előtte, s B. így kutató énjének újfajta lendületet adni.

Így történt, hogy bár a keresztény gondolat továbbra is ünnepi szimfónia maradt számára, hétköznapijait már erősen lekötötte a szobrászati képzetekkel előnyössé varázsolt orvos-biológiai kutatás. Rájött, hogy tanulmányait, kutatásait, filozófiai vénáját bővítenie lehet az új studiumok, tapasztalatok révén, s ekkor kezdett gondolkozása központjába kerülni a lét ama oldala, amit reális valóságnak neveznek.

B.-ban, orvosi hivatása révén, mindez talán zökkenésmentesen ment végbe. Észre sem vette, hogy összeegyezhethetlen két világot jár, s hogy e két világnak egyszer szükségképpen össze kell ütköznie, mégpedig kettős vonalon, elsősorban benne, majd a társadalom síkján. Egyelőre nem gondolt erre, minden simának tetszett, élte minden különösebb megrázkódtatás nélkül a kettős életet, továbbra is híve maradt a vallásban rejlő keresztény eszmetannak, s ugyanakkor buzgón kutatta már a biológián keresztül a természet, s emberi alkat törvényeit.

Ugyanaz volt ez, mint egykor a szülői ház, egyfedél alatt megfért az idealista apa és az anyagias gondolkozású anya. B. nem gondolt arra, hogy ezek az ellentétek hovatovább válságba sodorhatják. Mint ő mondja, állandóan feszült pesszimista életérzete megkívánta az isteni szellem vigasztaló melegét, józan orvosi esze pedig a szobrászati törvényekkel felvértezve, a valóság porondján is bázist akart építeni a filozófiai gondolatnak, igazságnak.

Az orvosi hivatáshoz fűződő tanulmányok napról-napra tágabb teret nyitottak kutatásaihoz, s ez vezette el Aristoteles-hez is. Véleményünk szerint ekkor veti el a platonai ideatant, de még mindig távol áll attól, hogy a vallásfilozófia főbb tételeivel szakítson. Aristoteles természetbölcseletét magáévá teszi, s ezzel kapcsolatban a létező belső fejlődésének törvényét. De nem áll meg csupán filozófiai mérlegelések összefogó tételeinél. Aristotelés széleskörű tudása, s az orvosi gyakorlat arra ösztönzi, hogy szakértelmű kutatásokat is kezdjen. Ez a szakértelmű kutatás az ember biológiai, fiziológiai, pszichológiai és etikai énjé felé ágazik szét, később fizikai és kémiai studiumai is sorra következnek, s tulajdonképpen B. ekkoriban lép igazában a realizmus síkjára. Ekkor filozófiai szemléletét is tovább építi. Tanulmányozza a materializmus felé hajló realista gondolkozók műveit is, így Bacon, Locke, Spencer, Gomte munkásságát stb. De a filozófiai kutatás ismét háttérbe szorul és a szakirányú vizsgálódások lépnek előtérbe. A rákbetegek egyre szaporodóbb száma arra ösztönzi, hogy ezirányban is behatóbban vizsgálódják és a kórbonctani hullák alkatán szerzett intuícióit kibővítsék. Behatóbban kezdi kutatni az ember általános szervezeti bázisát, az alkatot, s belemerül az idegrendszer tüzetes vizsgálatába is. Rájön, hogy a rák végső fokon a központi idegrendszer rendellenességéhez nyúlik vissza, tehát a szervezet centrális gyökérzetű, endogén betegsége, nem elszigetelt helyi góc ez, amit idegen testként le lehetne választani. Rájön arra is, mint láttuk, hogy a rák keletkezésében döntő szerep jut a szervezet védekező tendenciájának. Minderre azért utalunk, hogy nyilvánvalóvá váljék, B. ekkor már teljesen beleépül a reális kutatások terepeibe. S ekkor villanásszerűen fölremlik benne valami összhangbomlás. Rádöbben, hogy a vallás által emlegetett "lelket" értelmileg bejáratlan útvonal választja el a természeti "lélektől", miként a vallási etikát a természeti erkölcstől. E ponton bizonyára rá kellett eszmélnie gondolat és kedélyvilága kettősségére, kutatásainak egymást keresztező voltára. S valószínűleg e válaszút megnyílása sürgetően készítette valamiféle megnyugtató konkrétebb, biztosabb megoldás felé. Ez a válaszút-megnyílás körülbelül a 40-es évekre tehető. Kicsiben gyermekkorában ezt a válaszút problémát talán sokszor megélte, de akkor még könnyűnek tetszett a döntés,

legalábbis látszólagosan, hiszen minden esetben nyílegyenesen az apja mellé állt.

4. Biológiai és etikai értékelések ellentéteinek felfedése, kutatás egységesítési alap után.

Mint láttuk, B. a valláserkölcst tanításában nevelkedett, s mint egyetemi hallgató, s mint fiatal tudós is, a vallásetika tételei alapján vitázott. Mikor tehát a természettudományi kutatások körét az évek folyamán egyre jobban kiterjesztette, fájón rá kellett eszmélnie e két terület ellentéteire, mely jóformán egy évtizede terhelte már gondolkozását. Rá kellett ébrednie arra, hogy bejárhatatlan út van a hagyományos etikai szemlélet, s a modern evolucionista szellemű természeti kutatások alapján kirajzolódó "erkölcsi" szemlélet között. Bizonyára kénytelen volt látnia, hogy a vallási etika formális jellegét a papság természetfilozófiai tudatlansága és a modern életszemlélettől szintén megfertőzött erkölcsi élet is elősegítette. Arra is rájött, hogy ez a modernizált vallási etika valóban nélkülözi a meggyőző alapot, mert az idők folyamán jócskán elszakadt az érzéki emberi természet reális szükségleteitől, s túlságosan elszellemiesített fogalmakon, üres-absztrakt ideákon nyugszik.

Mindezt pedig főként annak a platonista-gyökerzetű idealista világszemléletnek tulajdonította, mely a logikai fogalom meghatározásában erősen hajlik a természeti szemlélettől való elidegenítésére. B. világosan meglátta, hogy az egyház idealista irányzatú bölcselete is felelős a természetes alapjaitól elszakadt modern kulturáért, mely az értetlenség absztrakciós poklát zúdítja az emberiségre. Rájött, hogy egy-ugyanazon fogalom az idealista logikai álláspont alapján annyiféleképpen érthető, ahányféle ember operál vele. Rájött, hogy az ellentétek kaoszában, ami az emberiséget marja, legfőképpen az absztrakciós fogalmi tisztázatlanság játsza a főszerepet. És mindez mögött a lenini leleplezések után taktikát is szimatolt. Azoknak a taktikáját, akik a csűrész-csavarás hintapolitikájával ide-oda logizálásával akarják behálózni a jóhiszemű emberiséget. B. a sajátmagában lezajló szakadásért, a kettős útért is a kiegyensúlyozatlan dualizmusba vesző idealizmust okolja, mely nem tud kielégítő megoldást nyújtani és haladni. A vallás még mindig gondolkozása előterében áll, tételeiről azonban a 42-es években világosan kirajzolódott előtte, hogy reális értéküket ezek is a természeti szemlélet alapján bírják, s amennyiben eltávolodtak ettől, csak ezen az úton nyerhetik vissza. Kettős pólusú lényének nagy feszültségében azonban már csak önvédelemként is úgy kellett látnia, hogy lényegében, nem lehet ellenmondás az isteni kinyilatkoztatás és a természeti létrend között, csak az elködösített szellemi fogalmakkal, absztrakciókkal operáló tudósok szakítják el egymástól a teremtést és teremtőjét, méghozzá önző érdekvédelmi okokból és tévelygő tudatlanságból is.

Viszont az is felviláglott előtte, hogy mindezt így bizonyítás nélkül hiába mondaná, csak rosszindulatú dorongolásnak vennék, tehát meg kell keresnie a tudásnak azt a formáját és fokát, amely mindezt napnál világosabbá teszi.

Filozófusunkat az egységesítési alap után való kutatás izgatott lelkiállapotba lendítette. Ez az izgatottság bizonyosfajta lelkiismereti buzgalomból származott. Szinte úgy érezte, hogy rajta, aki immár oly világosan lát a kaoszban, egyedül rajta múlik az emberiség világos látása. "Mikor egy-egy tételelem megvilágosodik előttem, türelmetlenségig fokozódó izgatottság vesz rajtam erőt, mert azonnal hasznosítani szeretném azt az emberiség érdekében." Különösen most jellemezhetette ez a lelkiállapot, amikor érezte, hogy döntő, nagyhorderejű feladatra vállalkozik, hiszen évezredes elferdülést, szellemi elformalizálódást kell vissza irányítani az ember természetes életének bázisához. Valóságos forradalmat élt át magában ezzel az elindulással, mikor ráeszmélt, hogy szellemének kettős irányát fel kell oldania valamiféle egységben. De miféle egységben? Ugyanabban a szintézisben, amiben a világ évezredes ellentéteinek kaosza is feloldható.

5. A nyelvgeometrikum központosító erejének felismerése. Tanulmányok az emberi alkat funkció és tartalom felfedő erejét illetően.

B. már közel egy évtizede élt az ellentétek hatása alatt, mikor a mérleg serpenyőjében a realizmus kezdett túlsúlyba lendülni. Ekkor már rengeteg tanulmányt folytatott mind szakvonalon, mind pedig a filozófia területén. Ismeri a XIX. század természettudományi eredményeit, s a XX. század kiemelkedő gondolkozóit, nemcsak a bölcselet, hanem a fizika és a kémia területén is. A modern filozófusok közül pedig úgylátszik, hogy Aristotelesen és Szt. Tamáson túl Spinoza, Bacon, Leibniz és Locke hatása is érvényesül törekvéseiben. "Lassanként világossá lett előttem, hogy ma már nem lehet filozófiai perspektívát alkotni természettudományi szemlélet nélkül." Eme új útirányban Spinoza a geometria központosságára, Bacon és Locke pedig általában a természeti behatás: a szemlélet és a képzet fontosságára hívta fel fokozottabban figyelmét.

Ekkor bizonyára nagy számadást csinált magával. Rájött, hogy a filozófiai ábra kettőssége nemcsak saját lényének bizonyos vetülete, hanem az egész emberiség filozófiai küzdelme ebben nyilatkozik meg, kezdve a legrégebb időkől a mai napig. E két út részben egymásmellett, de leginkább egymást váltogatva halad. Az egyik a természetfeletti ábrába vetett hitre akar alapozni, a másik pedig a természeti valóság kiemelésére. E kettősséget megtalálta a keleti hindu és kínai bölcseletben éppen úgy, mint más kultúrnépek régmúltjában, de legvilágosabban talán az európai gondolkozó számára a

görögség filozófiai pszichéjében. Hiszen egyik oldalon ott magasodik Herakleitos, Demokritos, Pythagoras, Aristotelés, a másikon Sokratés, Platon. Az ujkori gondolkozásban is megtalálható e kettősség, egyik a kanti vonal, a másik a Hume-féle.

B. tehát eléggé megindokoltnak tartotta, hogy saját kutató életének kiszélesítésében a realista képmás is helyet kapjon, miután az idealizmus értékeit már kritikusan kiszűrte és hasznosította. Korának realistának állított képmását sem találta azonban olyannak, hogy arra fölépíthessen egy tágabb, újszerű és minden tekintetben kielégítő perspektívát.

Tovább kellett tehát kutatnia! Nem mintha eddig nem kutatott volna eleget. Hiszen életének minden napja ezekkel a kutatásokkal telt el, behúzódnak a késő éjszakába. De az alapot akarta megfogni, ott, ahol a gondolkozás világszerkezete valamikor elromlott. Az alapot pedig a gondolkozás megtisztított alapformáival akarta megvetni. A szó-fogalom testét, úgy, ahogyan kapta, két szempontból nem találta elégségesnek a szellem építéséhez. Először azért nem, amint azt már láttuk, mert az elszellemiesített fogalom és a vele társult szótest a mai gyakorlatban nem fedte egymást. A szótestnek ugyanis, B. és az empiristák szerint is, szemléleti tartalma volt valamikor. Másodszer azért nem, és e pillanatban ez ragadta meg alkotó erővel filozófusunkat, mert szerinte a fogalomépítményekben, mik a nyelvet és egyben szellemet teszik, nem fogadta el végső jelentést közlő alapnak, építő elemnek a szót, sőt még a szótagot sem. És vajjon miért akart pápább lenni a pápánál? Hiszen a hivatásos nyelvkonstruktőrök és logikát építők megelégedtek ennyivel, s nem elemezték mélyebben a jelentéseket. De B. nem elégedhetett meg. Egy idealista filozófus, ha a realizmus terére lép, sokkal aggályosabban kutatja a törvényszerűségeket, mintha csak azt kérdezné kutatásával: no ugyan valóban érdemesebb vagy-e hűségemre, mint az előző? Ugyanaz a lélektani játszma ez, legalábbis nagyon hasonlatos hozzá, mikor egy izraelita zsidó katolikussá lesz, nálánál hitbuzgóbbat aztán alig lehet találni. Így B. is a realizmust csak nagy biztosítékok árán volt hajlandó szolgálni. Az eddigi biztosítékok nem voltak kielégítőek, tehát túlbuzgóan tovább kutatott. B. túlbuzgóság eredménye lett ezután az a felfedezése, hogy a szellem és a nyelv közös elemi, logikai egysége az üresített beszédhang természeti értékében. De így ez még nem realista, csak reductio eredmény. A beszédhangnak, mint természeti szemléleti egységnek a felfogása jelentette részére a realizmus radikális álláspontját.

B. meg volt elégedve ez eredménnyel, mert valami egészen újat fogott, s ez nagy örömmel töltötte el. Mintha egészen átalakult volna! Felfedezése eredetiségét igazolta az is, hogy mindazok a hivatásos nyelvészek és logikusok, akiknek beszámolt kutatásai eredményéről, fejcsóválva, idegenszerűen néztek rá. Pedig ekkor még valójában csak kutatásai elején tartott. A következő lépéssel azonban már megállapította, hogy mivel a szemlélet térben lefolyó folyamat, a beszédhangok is szükségképpen magukban foglalják a téregységek jelölését is. Innét márcsak egy lépés volt annak a felismerésére, hogy minden szellemi jelentésegység is geometriailag kifejezhető, tehát strukturális törvényszerűségei egybeesnek a természet

törvényeivel. És talán ekkor látta meg azt is, hogy a bábeli nyelv és fogalmi zűrzavar, mely a fogalmak egységes értelmezését lehetetlenné teszi, főképpen a képzelet útján önkényesen alkotott, érzékileg nem ellenőrizhető, labilis, úgynevezett tisztán szellemi fogalmak önkény-uralmából származik. Ezt az eredményt azonban sose érthette volna el, ha előzőleg nem fekszik bele az idealista nézőpontok alapos kritikájába. A felszínes, tisztán szellemi fogalmak ürességéből származó látszat kultúra súlyos hibáit sohasem vetíthette volna szembe a valóságokat szemlélő agy munkájával, ha nem ismeri az idealizmus kontárait, s magának az idealizmusnak önmagában rejlő túlkapasait. /Berkeley, Hegel, Fichte./ A többi levonatkoztatás már szinte magától jött. Meglátta, hogy az idealizmus szentségi leple alatt szabadon csapongó fogalom-kultúra "szellemszférájában" uralkodó rendszerek találtak rá érdekeik leplezésére s rá ismert a francia világfi álláspontjára, mely szerint: "A beszéd csak arra való, hogy eltitkolhassuk gondolatainkat és terveinket."

Az idealizmus építménye ellen B.-nak ez a legeredetibb felfedezése: a beszédhang önálló szemléletes jelentésegysége. Ezzel az elvi megállapítással mintegy leépíti a szótest zsákbamacskájára alapított látszat-kultúrát. Mert ha a beszédhang önálló jelentéssel rendelkezhet, nyilván a szó-fogalom is csak a szemlélet által válhat meghatározott és egyértelmű tartalommal.

De más oldalról is kialakított realista támasztékot. Széleskörű alkatkutatások alapján belemerült a rák-probléma szintézis-komplexébe. Ez a kutatás szükségessé tette, hogy behatóbban foglalkozzék a test egymásrahatóival, s itt értékelése központjába került az alkat teljes egésze, mint az egészség és betegség mérőónja. Az alkati vizsgálatoknak az ember lényét és funkcionális életét felfedő vonatkozásai teljesen meggyőzték arról, hogy az egészség, mint a szellem melegágya lényegesen az alkat arányaihoz és egyensúly-összhangjához van kötve, ez pedig tulajdonképpen egyfajta viselkedési mód, az úgynevezett természeti erkölcs következménye. Ime, a második dőfés az idealizmus felé. Az elszellemiesített erkölcsi fogalmak helyébe a természeti erkölcs kivánalma lépett.

B. immár felvértezve érezte magát a fogalmi ködösítést végző idealizmussal szemben, s mind erősebben az ellenőrizhető realizmus felé hajlott. Talán szerencséje ebben az idealista hátrálásban az, hogy az idealizmusra valló nézeteiről csak viták alkalmával beszélt, de soha le nem írta. Viszont, mikor a realizmus zászlóvivője lett, s ebben ujításokról is gondoskodott, immár tollal is harcolt, s így a realizmus védelmében kifejtett álláspontja nyilván hatékonyabb, maradandóbb lesz. Egyben szimbólikusan jellemző is ez a kétféle megnyilatkozási mód a kétféle világszemlélet körében. Az idealizmus illanó fáklyáinak tüzeit csak röpke, múlandó szóval élesztette, talán ha leírja, hamarabb meghátrál üres költőiségétől. Viszont a realizmus hús-vér igazságait nyomós jelekkel, szemléleti ábrákkal, vagyis betűkkel veti papírra.

Mindamellettt a világért se gondoljuk, hogy B.-ban az ellentétek

harca ezzel lezárult. Még most is sokszor állítja önmagát biztatva: "hogyan az idealizmus és a realizmus lényegében egy töről fakad, s eredetileg nem is tértek el egymástól, éles szembenállításukat inkább egyes körök érdekszférái követelték, forszírozták hatalmi kiterjeszkedésük szolgálatában. Az apostolok például reális szemlélettel itták magukba az isteni titkokat. B. határozottan vallja, hogy maga a materialista világszemlélet is, amidőn az anyag absztrakt fogalmával operál, egyfajta idealizmus rabja, mert állításait a valóság szintjén nem tudja százszázalékosan tisztázni, tehát véleménye szerint e két szembenálló világnézet még ma, szembenállásának jelenlegi heves időszakában is található érintkezési pontokat, ha a szemléletes gondolkodás egységes fogalomrendszerére támaszkodnék.

Ime, sajnálja elhagyni azt, ami az idealizmusból jónak tetszik előtte, a szellemibb élet emelkedett áhítatát és könnyed költőiségét. Ez ugyanaz, mint mikor azt mondja: "Platón a világ legnagyobb filozófusa." Bár bevallása szerint sokban nem követi, de visszanéz rá és emlékezése önmaga számára örök klasszikusságba öleli a halhatatlan idealistát.

B. harca, úgy véljük, nem zárult le, bár maga számára megépítette a realizmus végvárait. És ne is záruljon le. Mi ugyanis úgy gondoljuk, hogy ebből a harcból születnek továbbra is ujszerű gondolatai és nagyszerű egyeztetései. Ha ez a harc nincs, sose fedezte volna föl a szellemi atomot, a beszédhangot, mint az ősi jelentések várományosát. Ha ez a harc nincs, sose állapíthatta volna meg, hogy a modern medicinális szemlélet és gyakorlat nélkülözi az etikai bázist, s ezért feneklik meg a szimptomatikus recept és gyógykezelésben. Enélkül a harc nélkül nem jött volna rá, hogy az idejétmúlt, tisztán szellemi erkölcsöt átváltsa a korszerű természeti erkölcsre. S végül e nélkül a harc nélkül sose bírálta volna el a vallások hivatott tanítóinak formalisztikus erkölcsbölcseletét. Sok mindent nem tett volna így és nem tette a jövőben sem. Mi pedig elvárjuk tőle, hogy folytassa vizsgálódásait az általa már megnyitott kutatási területeken.

6. A részkutatások egységesülése. Az alkotó munka törvényének megállapítása a szintetikus erőben.

B. részkutatásaival messze elkalandozott: nyelvészeti, geometriai, fizikai, biológiai stb. területekre, de Ariadne fonala, a művészi összletés mindig arra sarkallta, hogy egyetemes kapcsolatokban lássa részkutatásai eredményét. A szintézis erejének e felismerése nem társult hozzá azonnal fejlődése kezdetén. Nem volt erre szüksége, mert hiszen az ideológiai viták általában olyan területeket öleltek át, amiknek tételei látszólagosan már évszázadok óta szintézisbe tömörültek, s rajtuk hiveik korrigálni valót alig találtak. B. először talán akkor eszmélt rá világosabban a szintézis átfogó

értékére és szükségességére, mikor szétágazó kutatásai között, melyek már a realizmus síkján folytak, központosítania kellett, vagyis filozófiailag kellett igazolnia a tételei közti harmóniát.

B. részéről a szintézis szükségességének felismerése egyébként többféle szempontból is indokolt. A szintézisbe rendezéssel elsősorban védelmezni tudta egy-egy tétele igazságát, például a beszédhangok szemléletességének a geometriával való szintézise mindkét részkutatást megerősíti és kiterjeszti. De ugyanez áll például a rákkutatási és az alkattani eredmények szintézisére. Nem is említve a részkutatások szintéziseinek végső összesímulását, mely egységbe fogja a legkülönbözőbb tudományos eredményeket is egy határozott kultúrpolitikai és etikai célzatosság szolgálatára.

De van a B. féle szintézisalkotásnak egy másikkal, jóformán be nem vallott célja is, az, hogy a vallási etika és a természeti erkölcs között is összefonódást biztosítson, s e szintézist így állítsa be az orvosi gyakorlat és általában a nevelés irányójául. Mi nem tértünk rá ki részletesen, csak itt-ott pengettük, de B. gyakran hangsúlyozza, hogy a keresztény istentan egyáltalán nem lehet ellentétben a helyes természettudományokkal. S úgy tetszik, hogy élete folyamán egyik legfőbb feladatának tekinti e két szétágazó vonal kielégítőbb szintézisét megalkothatni. A teljes szintézisig persze még nem jutott el, de óriási akadállyal kell számolnia, ha a materializmus államhatalmi győzelme idején ezt létre akarja hozni, s ennek gyakorlati érvényt is próbál szerezni.

B. lelkeségét éppen ezeknek a szétágazó területeknek egységbevonási szándéka színezi, teszi mozgalmassá, följajzottá, szinte motorikussá. Mintha még legfőbb vágya nem teljesedett volna. Bár eddig is nagyszabású kutatásokat végzett, magatartása mégsem teszi az emberre azt a benyomást, mintha egy célját elért gondolkozóval állna szemben. Általában ifjú éveit jellemző vitakész szellemisége ma is éppen oly virulens, mint egyetemi éveiben. Legfeljebb annyi írható előnyére, hogy mivel most túlsúlyban a realizmus síkján áll, több igazoló tételt tud felhozni elgondolásai bizonyítására. Úgy látszik, hogy alkotó készségét kifejező izgulékony lelkülete ma is a kutató erő hatékonyságával rendelkezik. Nagy orvosi elfoglaltsága mellett még most is bámulatosan sokat olvas, ír, korrigál, vitázik. Általában jellemző rá, hogy minden megállapítását számtalanszor korrigálja, sose találja elég kifejezőnek. A nyelv plasztikus erejének minden hajszálfinom nüanszát ismeri, mégpedig a népi nyelvet éppen úgy, mint a köznyelvet, s ezt éppen úgy, mint az irodalmi és tudományos nyelvet. Egy-egy dolog jellemzésére mindig megtalálja a legmegfelelőbb kifejezést. Sokszor a nyelv természetességét jellegzetesen demonstrálja oly szavakkal, melyek a népi nyelv élénkségét vetítik elénk, s a problémát szemléletessé teszik. Ezt vitáiban is gyakran tapasztalhatjuk. Stílusa mégis nehéz, mert a szintetikus összerakást minden mondatában túlzottan alkalmazza. Egy mondatban akar kifejezni mindent, nincsenek fölöddő, magyarázó mondatai, mindent összegezve lát és vetít. Ez teszi, hogy írásait még a hozzáértők közül is kevesen értik és általában kifejezőmódját nehéznek

találják. Beszélni sokkal jobban tud, sőt igen jól tud. Főképp ha ellentétes pólusokat lát, s azokat le kell vezetnie. Kevés téma van, aminek fölmérését és beillesztését saját gondolatkörébe ne találná meg. Ilyenkor egy kiváló tanár módszerességével és a felajzott vitázó forró hevével vetíti fel a hallgató elé a problémát és annak fokozatos, mindig a megértést szolgáló megoldását. Érdekes, hogy ilyenkor mindig szemléletes példákkal illusztrálja mondanivalóit, míg írásbeli dolgozataiban alig említi egy-egy példát, a példa részletes kifejtése pedig itt egyenesen fehérrhó-számba megy.

B. maga mindezt igen jól tudja önmagáról, s általában azzal magyarázza, hogy míg a vitákat egészen ifjú korától folytatja, íráshoz pedig igen későn kezdett. Sokáig, évekig nem is gondolt arra, hogy leírja gondolatait, s amikor hozzákezdett, a nagy eszmetorlódás miatt szinte mindent egyszerre akart elmondani. Ez a mindent-elmondás kényszere, szüksége szintén a szintetikus erő kisugárzása, hiszen feltornyozottan egymásba ívelve száguldanak gondolatai.

Hogyan magyarázzuk B.-nál a szintetikus erőnek ilyen mindenre kisugárzó hatékonyságát? Kétségtelenül az ellentétek feloldását célzó rengeteg szaktudományi rész kutatás egymást értelmező, szükségképi egységesítési törekvésével. Egy tudós, aki csak egyetlen szaktudomány egy-két részeredményének tisztázásával foglalkozik, sose gondol és nem is gondolhat szintézis alkotására, erre csak az képes, aki sokféle studium szövevényében kutat abból a célból, hogy egyetemes törvényeket fektessen fel. Ez az objektív indok.

De van szubjektív is, s jelen fejezetünkben tulajdonképpen erre kell fektetnünk a fősúlyt. B. gyermekkori széttöredezett szellemvilága, mely mélyen ellentétes hatásokból született, hozta létre benne a sokirányú késültségre való képességet, hogy ne is hangsúlyozzuk külön a művészi erőt, mely, mint kifejtettük, mindenkor szintézisre törekszik, még kis egységekben is. Ismételnünk kell ehelyütt: az istenhit s ugyanakkor az orvosi pálya, a művészi készségű apa, s az anyagias, idealizmustól messze elhajló anyai örökség mindez szintézist, egységesítést kívánt. B. lelkülete emberi mértékek szerinti örök színhelye a forrongó ellentétekből kisugárzó alkotó géniusznak, mely szükségképpen, saját megnyugtatósára törekszik egység felé. És élete művét bizonyára csak akkor látná biztosítva, s fölvértezve, ha saját lényében meg tudná oldani a nyugtalanító, széthúzó vonásokat. Fejlődése azonban még korántsem ért befejezéshez, lelkülete még nem jutott a kiegyeztetéshez. Ezért mondtuk még fejezeteink legelején, hogy B. korunk nyugtalan lelkiségét hordva magában, életműve a kor értékeinek egyeztetésében rejti kulturális jelentőségét.

Fenti problémánk kapcsán felvetődik még a kérdés, ha B. máris szintézisbe építette kutatási részegységeit, szüksége van-e a szintézis további növelésére? Kétségtelenül. Minden újabb rész kutatásával erősíteni tudja egyetemes tételeit. Halálíg tartó alkotó munka vár rá, amit még követői is folytathatnak. A nagy politikai világválság, amiben ma az emberiség él,

megoldásra vár. Háborúk, hatalomra törő, s szükségképpen szubjektivitást létesítő politikai géniuszok ezt sose oldhatják meg, pedig így az ellentétek csak fokozódnak. A tudomány objektív világa lehet csak fundamentuma a külső egyeztetésnek, a politikai nyugvásnak is. B. törekvései szintézisükben tehát messze kiágaznak a tudomány síkjáról, a politikai és társadalmi bölcsesség kialakulása felé is.

7. Az érvényesülés nehézségei. Harc az értetlenekkel, a pozíciókban ülőkkel az érdekhajhászokkal, az elspecializáltság, széthullottság vámszedői ellen.

Amikor B. munkásságát így felértékeljük, az érdeklődőkben méltán vetődhetik fel a kérdés: ha filozófusunk munkássága valóban ily messzire ható értékeket mutat, vajon hogyan lehet mégis, hogy érvényesülése alig halad előre? Hiszen csak egy könyv kiadása és egy kisebb tanulmány megjelenése minden, ami ebből a nagy munkásságból a nyilvánosság terén eddig elének tárult. Mi az oka, hogy folytonos kutatásaival nem tud bekapcsolódni vagy a tudomány tevékenyei közé, vagy a közélet valamelyik központi területén?

Annál inkább döntő kérdés ez, mert B.-ban kifelé törekvő erők is élnek, amik feszítőleg hatnak rá, s amik szintén a művészi készséggel magyarázhatók. Vannak ugyanis olyan tudós elmék is, amelyek megelégszenek saját gyönyörűségükre létrehozott alkotásokkal, s mitsem törődnek eredményeik terjesztésével. Ezzel szemben B. eszmevilága, miként mondtuk, kitörekvő, a világ egyeteme felé sugárzó, az ő fejlődését tehát döntően befolyásolja az érvényesülés lehetősége, avagy lehetetlensége. Hiszen tudományának jellege is kifelé törekvő. Nem rész kutatások eredményét érte csupán el, hanem egyeztetésével arra hivatott, hogy bekapcsolódjék az emberiség gondolatplasztikájába, mely kormányozza a ma emberének világát. Ránézve tehát rendkívül hátrányos az egyetemes alkotásoktól való távolmaradás, a bekapcsolódás lehetetlensége. Néhány barátja és követője fel is ismerte ezt a szinte lehetetlen mellőzöttséget. Néhányan meg is próbálták őt közelíteni a tudományos központi fórumokhoz, de mindeddig eredménytelenül. Kiben volt és van a hiba? Benne, B.-ban, vagy azokban, akikhez közeledett, illetőleg közelítették? Mi úgy látjuk, hogy mindkettőben.

B. nem ismeri jól azt a formát, amivel a pozíciókban ülőkhöz ma közeledni lehet, másrészt nem tudta kiválasztani azokat, akik segítségére lehetnének. B. modora sokszor darabos, ellentmondásokkal szemben elragadtatja magát, személyeskedik, a tárgy ellenoldala helyett sokszor a szemben álló vitázót is támadja. Csodálatos, hogy többévtizedes vitagyakorlata nem szüretelt le vele egyfajta nyugodtabb reagálási módot. Pedig képes erre. Ha jóindulatot lát, az ellenérvek dacára józanul, higgadtan válaszol. Elbírja a

kritikát, sőt szereti, tanul belőle. De azt nem bírja, ha a bíráló nem helyezkedik bele egy objektív álláspontba és mintegy kívülről kritizál, saját szubjektív felfogásának védőfal felől. Márpedig a pozíciókban ülők és általában mások is így kritizálnak. Nem az adott objektív kiindulópontokat nézik, hanem sajátmaguk kifaragott álláspontját, s onnét kiindulva bírálják, holott a bírálat etikája megkívánja, hogy a bíráló helyezkedjék bele a bírált tárgy törvényszerűségeibe, még hozzá elsősorban mindig az alkotó oldaláról és saját álláspontját csak összehasonlító, útbaigazító ellenőrnél használja. Soha eredeti felfedezést hasznosítani nem lehetne, ha ezt a bírálók a saját, esetleg olvas, ósdi, túlhaladott álláspontjából akarnák megérteni és értékelni. Az eredetiséget csak az hasznosíthatja, aki arra képes, hogy a saját személyes kis hitvallása nélkül nyúljon az eléje kínálkozó tárgyhoz, alkotója perspektíváiból kiindulva. Milyen nevetséges lenne például, ha Munkácsy képeit azért nem tartanók jónak, sőt zseniálisaknak, mert nem hasonlítanak Szinyei-Merse vakítóan napfényes, színes festményeire. Erdős Renée erotikus színezetű regényeit például azért tartják félig ponyvának, mert a magyar regényirodalom csupán a Jókai féle erotika mértékét képes irodalminak elfogadni. De ha ez a magyar kritika például Erdős Renée műveit az olasz regényirodalom szemszögéből nézné, /és ugyan miért ne nézhetné?/ akkor rájönne, hogy Erdős Renée erotikája ájtatos zsolozsma például D'Annunzio mindent átható, életet és halált, bűnt és erényt behálózó erotikája mellett. Mennyire megjárja az ilyen kritika néha! Mert Erdős Renével nem járt meg egyelőre, de hogy megjárta például Bartókkal, hogy csak a közelmúltból idézzünk. A zene évszázados stílusával akarta megkritizálni Bartók korszerű újdonságát. Ugyanígy van B. kritizálók táborában is. A kapitalizmus sajátos érdekvédelmére földuzzasztott kulturtornyából akarja a másfajta B.-t szemlélni. A kritikák nagy része azt mondja: műved azért nem jó, mert nem hasonlít sem ehhez, sem ahhoz, sem amához a nagysághoz, pedig azok csak tudják, hogy miként kell a dolgokat elszámolni. Jellemzője ennek a kritikának, hogy B.-tól, aki nagyon önálló kutatások síkján halad, legfőképpen idézeteket várnak, noha éppen azért nem használhat idézeteket, mert felfedezését elszakította a megkívánt idézetek tartalmától. Sokszor nevetve mondja: "Éppen azt akarom elérni, hogy gondolatábráim saját törvényszerűségükben legyenek megérthetőek, ne azért, mert valaki valahol valami hozzája hasonlót mondott, vagy nem mondott." Majd gúnyosan: "Bármelyik rövid tanulmányomat ezer oldalas könyvvé duzzaszthatnám idézetekkel, hisz nagyon jól ismerem a dolgaimmel egybeeső nézeteket. Egyszer írok egy olyan tanulmányt, ami majd tele lesz tüzdelve idézetekkel. Megtakarítom magamnak a gondolkozást, s az igaz érvelést, ami felvetett problémám önálló megoldásából folyik."

Érdekes azonban, hogy B. mégsem igyekszik túlságosan megfelelő bírálókat szerezni!? Igaz, hogy ma az adott körülmények között nehéz. Mert sikerre csak egyénileg dolgozó tudósoknál számíthat, viszont ma ezek nem helyezkednek testületekbe. Viszont csak a testületi kritika dönthet ma egy mű kiadása fölött. És mégis, B.-nak finom szimattal elsősorban azokhoz kellene fordulnia, akiknek pártfogása jellemüknél fogva elvárható.

De nézzük az eddig helytelenül kiválasztott kritikusok álláspontjait.

Ezek mind nehezen megközelíthetőek, hiszen begyökeresedett tudásuknak köszönhetik kiváltságos helyzetüket, s így bizony nehezen adhatnak hitelt más kutatók újításainak. Erre vonatkozólag nézzünk néhány példát. Előre kell azonban bocsájtanunk, hogy ezek a példák valamennyije főképpen a beszédhangok értékére felépített szemléletes gondolkodás bírálatával foglalkozik. Ez érthető, hiszen B. ezt tartja gondolatrendszere legeredetibb pontjának. Kiadott műve, A Szemléletes Gondolkodás Logikája és Lesz-e Kiút Az Általános Kulturválságból című tanulmánya is erről szól. Tehát szintéziseinek még csak elemi fokára vonatkoznak a bírálatok. A szintézis csúcsában kidomborodó egyenes alkatú ember etikai képmása nem került még bírálat alá, kutatásainak tehát csak egyes részeredményei jutottak el testületi vezető fórumokhoz.

B. egyébként máig is főként arra törekszik, hogy mindeneelőtt a beszédhangtételét ismerjék el, vagy legalább is részesítsék kellő méltatásban. Ezt tartja fontosnak márcsak azért is, mert ezzel a kutatásával ütközik a legnagyobb ellenállásba. Meg kell állapítanunk, hogy erre a témára vonatkozólag széleskörű kritikát kapott, a magyar szaktudósok széleskörű gárdája foglalkozott vele, még külföldi viszonylatban is. Így például a clevelandi egyetem magyar professzora, Soviervi Anttu; Helsinkiben finn-ugor nyelvész, oszcillografus; Szegeden Kalmár J. egyetemi tanár, matematikus. Debrecenben Karácsony S.; Kolozsvárott Harkai-Schiller, Tavasz Sándor és T. Szabó Attila néprajz-nyelvész; Tihanyban Havas László biológus kutató. Budapesten egész raja a kutató tudósoknak, így Szabolcsi Bence zeneesztétikus, Molnár Imre eufonetikus, Molnár Antal zeneesztéta, Gerevich Tibor műtörténész, Körmöczy László világnyelvkutató, Szabó Lajos nyelvgondolkodó, Lazicius és Zsirai nyelvészprofesszorok, Tarnóczy hangfizikus, Bárczi Gusztáv fonológus, Germanusz Gyula orientalista nyelvész, Hamvas Béla szellemtörténész, Horváth János magyar irod.professzor, Weininger doktor pszichiáter, Gunda Béla néprajz- kutató, Schütz Antal, Jánosi Béla filozófusok stb, stb.

Kritizálói általában öt csoportba sorolhatók, aszerint, miként reagáltak Balla művére.

Az első csoportba azok tartoznak, akik heteken-hónapokon át tolták a mű elolvasását, rengeteg elfoglaltságukra hivatkozva. Ez tehát azt jelenti mai nyelven, hogy a tapasztalt tudósoknak nincs idejük az ifjabb generáció újításait ellenőrizni és irányítani, ami igen szomorú, hiszen saját egyéni kutatásuk mellett ez lenne legfőbb feladatuk, a folyamatosság biztosítása a tudományos munkában. Mit mondjunk egy olyan tudós-gárdáról, mely bebújva saját érdekszférájába, nem törődik az új tehetségek felkarolásával, irányításával?

A második csoportba azokat sorolhatjuk, akik felületesen nézve át a tanulmányt, csak felületes mellébeszéléssel válaszoltak. Ezekre jellemző, hogy szűk nézőpontjukból annyira sem képesek kitekinteni, hogy B. könyvében észrevegyék a mellettük, vagy ellenük szóló érveket. Ezek a felületes, de felületességüket be nem valló tudósok, kiragadva B. művének egy-egy izolált részletét olyan fölényeskedően nagyhangú véleményt mondtak, amit minden

hasznos tárgyú munkára el lehet mondani.

A harmadik csoportban következnek azok, akik érteni látszanak a művet, a róla való közzétévő kritikát kilátásba is helyezik, de meggy az idő és végül semmi sem történik.

A negyedik csoportba igen kevesen tartoznak. Ezek ugyan nem értik a művet, de alaposan belemerülnek és lelkiismeretes kritikával, részletes elemzéssel ledorongolják.

Az ötödik csoportba azon kevesek, lelkes fiatalok sorolhatók, akik intuitíve értik a művet, a racionális szentesítéshez előlegezik a bizalmat, de kezdők még, nincs szavuk, nincs összeköttetésük.

Igy B. kiszolgáltatva a tudósok és érdeklődők eme ötféle egymásnak is ellentmondó csoportjának, arra van ítélve, hogy komoly kiértékelés nélkül egyhelyben veszteljen kutatási eredményeivel.

Tekintsünk most végig részletesebben e tudós csoportokon, már csak azért is, hogy hazánk kulturális állapotának eme legelső garáncáját hozzáértéssel bírálhassuk.

Nézzük most az első csoport embereit, azokat, akik nem érnek rá. Saját elutasító szavukat fogjuk idézni. Az egyik: "Még nem olvastam, mert hivatali beosztottaim még ét sem adták a könyvet." A másik: "Elolvastam, de még egy hétig emésztennem kell, s aztán mondok kritikát." A harmadik: "Majd belenézek a könyvbe. Ugyanaz két hét múlva: "Jaj, angyalkám, gyere a jövő héten". Ugyanaz a következő héten: "Gyere a jövő szerdán." Ugyanaz jövő szerdán: "Jaj, angyalkám, sürgős dolgom van, gyere hétfőn." Ugyanaz végre hétfőn: "Belenézegettem, nem tudományos, félirodalom. A könyvet majd visszaadom, szervusz, sok dolgom van." Lám, milyen nagyszerű, mennyire zseniális: ő csak belenézegetett B. könyvébe, amit az évtizedes kutatásai alapján írt és máris tudta, hogy nem tudományos és hogy félirodalom. A negyedik: "Mi nyelvészek nem foglalkozunk ilyesmikkel." Az ötödik: "A könyvet kiadtam elolvasásra, én nem érek rá ilyesmire." Stb., Stb. Hát bizony így. Nem hiszem, hogy volna kezdő író, művész és tudós, aki ne ismerne rá a fenti nevetséges és egyben szomorú képmásban a saját indulási nehézségeire. A magyar szellemi élet kiforratlanságát mutatja ez, a kapcsolatok nélküli lazaságot, a széteső kulturformák és kulturemberek anarchiáját.

De nézzük a második csoportot, azokat, akik csak egészen felületesen nézik át a művet és természetesen csak felületes mellébeszéléssel válaszolnak. Az első, ime: "Nem új, ezt már mondták mások, a skolasztika egyik tétele. De rám így se tartozik. Egyáltalán mire jó ez?" A másik: "Németül ez a szó nem is tartalmazza ezt a betűt. Hát akkor hogyan állunk?" A harmadik: "Balla ugyanaz a fonetikában, aki Völgyesi a pszichológiában." Negyedik: "A pofa kitalált magának egy teóriát és ebbe gyömöszöl bele mindent." Az ötödik:

"Abba a hibába esnek az ilyen nyelvfilozófusok, elfeledik azt a sok változást, melyen a nyelvek keresztülestek és mennek is még." És így tovább. Vajjon mit kezdhet ilyen futó kritikával a mű szerzője? Éppenséggel semmit. Tehát tisztén kútba esett fáradtság volt a velük való gondolatkapcsolódás.

A harmadik csoport, miként azt a fenti felsorolásunkban mondtuk, érteni látszik a művet, kilátásba is helyez róla való kritika közzétételét, de aztán nem történik semmi. Az egész csak udvarias elhárítás, semmi több. Ezek a kritikusok éppen oly felületesek, mint az előző két csoport tagjai, csak modoruk megnyerőbb, mert diplomatikus eljárásuk ezt teteti velük. De udvariasságuk csak kibúvót jelent. Nézzük az elsőt, vajjon mit ígér? "Januárban okvetlenül beszámolok róla az egyik folyóiratban." A másik: "El fogom olvasni és majd valamelyik folyóiratban írok róla." A harmadik: "Majd barátommal iratok az egyetem hivatalos folyóiratába." És így tovább, ígéretés és semmi több. A probléma ezek közt a kezek közt is éppen úgy elsikkadt, mint a többi keze között.

A negyedik csoport a veszélyes, mert ezeknek felületességét leplezi a műbe való alaposnak látszó belemélyedés. Ugyanis a művet ők sem értik, de mivel alaposan áttanulmányozták, kérlelhetetlen mellébeszéléssel, huzamosan dorongolják, mint akik a hosszas tanulmányozás révén jogcímet szereztek ehhez. Birálatukban legtöbbször saját maguk által képzelt értelmezést bírálják. Módszeresen, látszólag lelkiismeretesen teszik és mégis azt kell mondanunk, hogy nem agyuk szerkezetében, hanem jószándékukban van a hiba. Tehát nézzünk ezek közül néhányat.

Mindenekelőtt vegyük azt, akinek elemzése a legalaposabbnak tűnik. Így kezdi birálatát: Balla alapintuiciója, a gondolat és a nyelv geometrizálása és matematizálása csakis egy meghatározott filozófiai világnézet alapján lehetséges. És ez a világnézet: az atomisztikus szenzizmus." Mindenesetre szenzációs leleplezés, de nem B. ellen, hanem a kritikus ellen. Nyilván tudott dolog, hogy az atomisztikus szenzizmust a végsőkéig szétdarabolt világra képletében fogják fel, főképp az idealizmus hivei. Eszerint szintézis esetében az egész nem egyéb elemi részek merő halmazánál. Tehát a kritikus úgy fogja fel B. álláspontját, mintha szerinte egy fogalom a betűjelentések véletlen halmazának és nem koncentrikusan vezérelt kapcsolatának lenne az eredménye. Persze, ehhez a mellébeszéléshez akaratlanul B. is hozzájárult azzal a kutatói folytonossági hiányosságával, hogy a beszédhangok fogalmakká szinteződésének törvényszerűségét még nem állapította meg kielégítő pontossággal, hanem csak vizióként vetítette előre. Ez érthető, hiszen az idevágó törvényszerűségek megállapításához talán saját kutatói leleményessége nem is elégséges, ide nyelvrégészeti, fajbiológiai, őstörténeti, stb. kutatómunka együttesére van szükség, amit egy ember nem igen végezhet el. Azonban e kiegészítő törvényszerűségek fel nem fedése még nem jelenti az alaptörvény tévességét, legfeljebb hipotézisként való kezeléséhez van joga a kritikának. Legérdekesebb az ebben a leleplezésnek szánt kritikában, hogy nemzője csupán a szétbontás műveletét veszi észre, /mely egyébként minden kutatás egyik fázisa/ s nem látja meg az egyes betűhangokban is a tartalmi,

jelentésbeli szintézist. Ő betűt lát csupán, atomot és nem jelentést, szintézist. Ez óriási különbség, s pontosan B. felfedezéseinek homlokegyenest félreértése. B. éppen a halmazszerűség egyedét emelte jelentésbeli szervezett egységgé, organizmussá tette a beszédhangot, mely a köztudat tudományosságában mint mechanikus, halmazzá söpörhető egyed szerepel.

De nézzük a kritikát tovább. Így mondja: "Az atomista szenzizmus szerint csak mennyiségi tényezők léteznek." Persze, a téma illetően megfogalmazása, amit egyébként B. sohasem állított, megint csak ragaszkodás a betűhöz. Mert ezt így is megfogalmazhatjuk s akkor a mennyiségi mérést csak egyik vonásként ismerjük el, ime: magasabb szellemi működések folyamán használt fogalmak is mérhetők matematikailag. Tehát e fogalmak lényege nem merül ki mérhetőségükben, csak mint konstruktív jegy járul hozzájuk és ez óriási különbség. Egyébként a lelki jelenségeket méri is a modern pszichológia, persze csak alapfokú jelenségeket s lehet, hogy a legmagasabb fokút, mint például az alkotás összhangja, a lelkiismeret szava, stb. sose fogja tudni mérni. De elvileg ezek mérése sincs kizárva, sőt a tudásnak az a foka igenis elképzelhető, mely ezt is mérni tudja. Vajjon ez levonna az illető fogalom kifejező erejéből? Ha a matematikai mérhetőség a fogalom egyik alaptulajdonsága, akkor is csak azt jelenti, hogy a lelki jelenségek aránya, egyensúlya, Összhangja pozitív törvényeken nyugszik. Vajjon a pozitív arányosság egy magasrendű lelki jelenségnek kárára volna? Hiszen a lelki jelenségek egyensúlyi törvénye egyenesen sántikálna mérési komplex nélkül. Olyan volna ez, mintha azt mondanók, hogy a babonás csillagjóslás, amivel horoszkópokat állítottak, s amivel megjósolták a háborút, a győzelmet, stb., több, mint a matematikával kiszámított bolygóállás és bolygójárás. A lelki jelenségek és szellemi fogalmak törvénye miért lenne kisebb értékű, ha matematikailag mérhető? Talán mechanizmushoz vezet? No és mechanizmus nélkül lehetséges törvényt alkotni? Csak az idealizmus képes arra, hogy fogalmait törvények nélkül kiugortassa az ürbe s azzal védekezzék, hogy a szellemnek szabad lendülete van. De végül még egy érv. Akár mérem matematikailag a magasrendű szellemi fogalmat, akár nem, tőlem függetlenül, a matematika ábrája, mint arányelosztó, benne van az emberi lélek és szellem minden modulációjában. A lelki és szellemi jelenség akkor is matematikában születik, ha az ember sosem tudja azt megmérni, mert szükségképpen aránykomplexben illeszkedik egészébe. /B. egyébként majdnem mindenütt geometriai ábráról, formáról beszél nem pedig az egynemű mennyiségi tényezőkről, s formáit inkább minőségi mint mennyiségi adatnak veszi./

A kritikus szenzizmusról is beszél, ami közismerten az érzékek útján nyert ismereteket jelenti. E pontnál megint csak a magasrendű szellemi fogalmakkal érvel, melyek szerinte fölülte vannak az érzékelés útján nyert ismereteknek, sokkal bonyolultabbak, összetettebbek. Ezzel szemben B. állítja ugyan, hogy a legszellemibb fogalmaink is szemléleti tartalmakból keletkeznek, de természetesen távolról sem úgy gondolja, hogy ezek a magasrendű fogalmak s a bennük felgyült ismeret a szemlélet közvetlen visszatükrözői lennének csak. Ezek a fogalmak szemléleti elemekből az elme által kombináltak, tehát nem közvetlenül vetítik a naturát, hanem s natúré. elemeinek

kombinációi. B. így mondja ezt: "Ismereteinkben, bárminő magasrendűek is, egyetlen jottányi sincsen elménkben, amit ne szemléletünk útján szereztünk volna akár közvetlenül, akár közvetetten, illetve elemeiben."

A kritikus gúnyosan jelzi továbbá, hogy a geometrizáló szenzismus egyúttal a látás érzékét vetíti előtérbe. B. cáfolja ezt. Szerinte a kiterjedtség mozzanatát az ember nemcsak látás útján érzékeli, hiszen például ha hátunk mögött autó jön, hátra se nézve, tudjuk, merre és mennyire van tőlünk, ki tudjuk számítani, mikor ér utóli, de azt is megtudjuk, hogy kb. milyen autó ez. Így vagyunk a többi érzékszervekkel is, tapadnak a térszerűséghez. Így tehát a térszerűségben való tájékozódás, s annak geometrizálása az összes érzékszervek együttes munkájául tekinthető, de minden érzékelés külön is kiterjedtségi adottságokkal operál.

A kritikus felszabadultan állapítja meg továbbá a minden gondolkozó által jólismert tényt, hogy a gondolkozó világ már túljutott az atomisztikus szétbontás stádiumán, s ezt úgy mondja, mintha B. még mindig bennerekedt volna. Hiszen a beszédhang önálló jelentése éppen a gazdagabb, kifejezőbb összetettség maximumához nyit kaput, a szellem egységéhez, egységes törvényeihez. B. éppen azt magyarázza minden beszédhang jelentésénél, hogy a nyelv és a szellem már ezen az elemi fokon is micsoda gazdag szemléleti bázis és sokoldalúan használható formai alkotó elem. A kritikus nem érti a probléma érdekes összetettségét, nem érti, hogy a beszédhang egyfelől, mint szellemünk eleme szerepel, de másfelől ugyanakkor szellemi gazdagságunk kútfeje, mert így a többhangból álló fogalom sokszínű alappal rendelkezik, aminek vonatkozásait többrendbelileg hasznosíthatja, a nyelv és szellem gazdagodásának szinte megjelölhetetlen fokozását hozva létre.

A nyilván idealista bíráló így folytatja kritikáját: "A mindennapi tapasztalat azt mutatja, hogy értelmünk is ismeretforrás. Szerepe nem merül ki abban, hogy az érzeteket rendezi, intuitív ereje is van." De persze, B. jól ismeri ezt a merőben idealista felfogást, mely az értelem munkáját a szemléletes képzetekkel szemben merev dualizmusban látja, vagyis azt hiszi, hogy az értelem a maga intuitív meglátásait a semmiből meríti. Az intuiciónak nem egyéb, /nem foglalkozva e helyütt a hirtelen koncentráció okával és lendületével, ami főalkatrésze az intuiciónak/ mint érzéki szemlélet útján nyert elemek eredeti kombinációja, maga a folyamat, eredménye pedig a magasrendű fogalom. Az értelem munkája nem azonos a fogalomszerzésben a szemlélettel, hanem egymást kiegészítő apparátus. A szemlélet anyagot gyűjt, amit az értelem rendez, egybehangzóan a szemlélet tendenciájával. Csak az idealizmus makacs agitátorai képzelhetik még ma is, a természeti kultúra huzamos kialakulása közepette is, hogy az értelem önállóan, szemléleti bázis nélkül létrehozhat fogalmakat. Még ha üvegbúra alatt nevelnénk egy embert, ki soha nem szemlélt semmit, hiányos és szegényes fogalmai bár, de mind bizonyos átörökléses folyamat révén kizárólag csak szemléleti alapon keletkezhetnének, még akkor is, ha ezek a tapintási érzékletekre való korlátozottságában, eltorzultságukban az általunk ismert differenciáltabb szemléletekre kevésbé

emlékeztetnének. Szemléleti bázis nélkül létrehozni fogalmakat: a teremtés analógiája, ami szerint semmiből teremté isten az eget és földet, nem az emberi megismerés útja.

Éppen így a kritikus az absztrahálás műveletét is úgy fogja föl, hogy annak alapjaiban sem hajlandó szemléletet felfedezni. Például az ember fogalma szerinte, mivel nem egybizonyos konkrét emberről van szó, semmiféle szemléleti tartalmat nem rejt magában, holott az ember általános fogalma nem a semmiből, hanem a szemléletileg megragadott sokféle emberből vonódott általánossá. A kritikus nyilván nem tesz különbséget a közvetlen szemlélet és a közvetett szemléleti tárgy között, mely utóbbi a szemléleti elemek valamiféle közös, jellemző minőségét, tulajdonságát mondja ki.

De a mulatságig komikus, ahogyan a kritikus a szemléletet B.-val kapcsolatban elképzeli. Azt képzeli, sőt mondja is, hogy B. szemléleten a nézés által való tárgybefogadást érti, ilyen primitívnek gondolva őt, holott a kritizáló esik a primitivségbe azzal, hogy mint jeleztük, az elvont fogalmakat, mint például: az ember, az állat, a szín, stb., érzéki szemlélettől mentes, tisztán észfogalomnak tünteti fel. Ezt még a középkorban sem gondolták ilyen mereven. Szent Tamás még a legszellemibb fogalomban is látja /Isten/ valami halvány mását, nyomát a teremtésnek. /Értsd: érzéki természetnek./

A kritikus végül győzelmesen leszögezi, hogy tudatunk nem érzéki tudat. Kérdjük: ugyan hát mi? Az egész világról alkotott fogalmaink csak annyiban jöhetnek létre, amennyiben azok a világra vonatkoznak. A világ felfogásához pedig szükségképpen olyan szerv kell, amely törvényeiben nem különbözik tőle. A kritikus szerint más egy ház, mint egy erőm lemérése. Az örömet szerinte nem tudom érzékileg megfogni, mert tudatom nem érzéki tudat. Kérdem én, ha nem az, akkor miképp lehet, hogy ez a bizonyos öröm életenergiát sugároz bennem, de meg is ölhet? Ha az öröm nem az érzéki tudatban fogan, hogyan sugározhat bennem érzékileg fölfogható életenergiát, vagy halálos csapást? A testemtől különvált lelkemen keresztül öl meg? De hogyan? Ez éppen olyan, mintha azt állítanám, hogy a szembenfekvő hegy gletszere taszított a mélybe, a közvetlen okot távol keresve.

E két álláspont között B. és eme kritikusa álláspontja között, áthághatatlan fal magasodik fel és mi azt csodáljuk is, hogy B. ilyen szélsőséges idealista gondolkozóra rábízta műve bírálatát, a realista felfogásra alapozott munkáját. Mert bár beismerjük, hogy B. elgondolásai még sok pontjukban csiszolásra, indokolásra, illusztrálásra szorulnak, de lényegét csak realista látással lehet hasznosítani. Ámbár arra is gondolhatnánk, hogy idealista szemmel is miért ne tanulna valaki, ha tanulni, illetve okulni akarna? De nem akar, egyik sem akar közülük. Miért is akarna? Nem egyszerűbb képzeleti fogalmakkal benépesíteni a mindenségről való tudatéletet? De hát B. szerint ez sem lehetséges, mert szerinte a képzelet szülte képmás is való elemek kombinációja.

B. rosszul járt, hogy főkritikusául idealista vállalkozott és még hozzá olyan idealista, aki egy hivatásos idealista testület tagja, tehát véleményével egy egész testület véleményét mondja ki, egyénileg semmi engedményt nem tehet. De e közbevetés után nézzük végső kifejlésében a kritikát.

A kritika azt mondja: "Balla geometriai "természetes nyelve" független úgy a modern ember, mint a történelmi ember természetétől." Azt elfelejtette hozzáfűzni, hogy a jövő emberétől is. Ugyanis B. éppenséggel azt szeretné, ha a jövő embere ismét visszatérne a természethez és légbőlkapott hiedelmek helyett a természetadta valóság szemléletén nevelődne.

A kritikus igazi arca azonban akkor mutatkozik meg, mikor dolgozata végén végülis leveti az álarcot. Sorai arra engednek következtetni, mintha B.-ban a vallásnak egy veszedelmes reformátorát látná és ezért, legalább a toll erejével, végeznie kell vele. Dolgozata végén ugyanis felveti a B. által célul tűzött kérdést, ime: "Vajjon a B. féle rendszerrel vége volna a kulturválságnak is?" Majd így felel erre, s itt világlik ki az igazi arc: "A legtöbb szenvedést azok a reformerek hozták az emberiségre, kik fiktív ideológiával olyan rendszereket igyekeztek tüzzel-vassal rákényszeríteni, mely a történelmi ember természetének nem felelt meg. A nagyhangú reformból rendszerint csak a destrukció, a türehető réginek lerombolása következett be, míg a beigért jobb elmaradt. Ezért nem várunk mi más megváltást annál, amit Jézus Krisztus hozott a világra." Ime, a testületi kritika. És milyen kritika! Mintha bizony Jézus Krisztus valaha is természettagadó lett volna és valaha is elítélte volna a jobbért való kutatást. De a legérdekesebb mégis az, hogy a kritikus mondja B.-ra, hogy fikciók alapján áll. A lényeg azonban az, hogy az egyház tagjai nemcsak hogy maguk nem képesek korszerűen alkalmazni a vallás tanításait, hanem attól is rettegnék, hogy azt másvalaki megtegye. Az egész kritika effelé tendál.

De nézzük az "alapos" másikat. Így mondja: "Az érzékelés a legszubsjektivebb és legrelativebb dolog. A magunk énk határait sem ismerjük. Kivülről semmit sem hozhatunk, csak a magunkkal hozott ösztintuációkból, mert hiszen mi vagyunk a Logos. A megismeréshez a gondolkodás nem elengedhetetlen kellék. Ismeretek birtokába például a révületben szemlélet és gondokozás nélkül is juthatunk. Ez a misztika lényege."

Itt megintcsak csodálkozunk kell azon, hogy B. még az idealistákon is túltevő misztikusok bírálatából is vár valamit. Hiszen így még beláthatatlanabb az ellentét, mint az előző esetben. Ez a kritikus ugyanis a tudás nihilizmusát vallja, B. pedig tudással mindent megfejthetőnek gondol, s a jelen kor rohamos természettudományos fejlődése B.-át igazolja, nem pedig a tudás nihilistáit. Hol lehet itt közös nevezőre jutni? Sehol. Ezt a "sehol"-t kissé szomorúan mondjuk, mert igen jellemző a magyar tudományos élet utolsó évtizedeinek állagára. Ugy, hogy a fenti kritikus, bár nem testületi bírálattal végez B. művével, mégis egy nagy tömbre jellemző álláspontot vall, s ezért érzi magát erősnek. A nevezett kritikus egyben híres magyar regényíró is. Elképzelhető, minő ifjúság nevelődik regényei emlőin, ha világfelfogása a tudásról vallott ilyen nihilizmusban talál megoldást.

De foglalkozunk a harmadik "alapossal". Előjáróban megállapítja, hogy: "A tudomány nem foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, vagy ha foglalkozott, az 150 évvel ezelőtt volt." Majd így folytatja: "Kérem, nem is fontos, amit ő keres. Mire jó, hogy melyik hang vagy betű milyen szemlélettel hozható kapcsolatba? Például a "t" szerinte a találkozás hangja. Hát ha egy gáz az asztallal, vagy egy vasdarabbal érintkezik, az is találkozás és mégsem ad "t" hangot." Aztán: "Kérem, ő vagy próféta, vagy tudós akar lenni, a kettőnek semmi köze egymáshoz, a tudós nem lehet próféta, a prófétának meg nincs szüksége tudományra.

Nos, vegyük sorra ezeket a nyilatkozatokat, de immár csak röviden, hiszen világos, hogy érdemleges hozzászólás egyikükben sem található. Először is: felelet-e az, hogy a tudomány nem foglalkozik a B. által felvetett kérdésekkel? Bizony tagadólag kell válaszolnunk. Mert nem az tesz tudományossá egy problémát, hogy eddig foglalkoztak-e vele. Hanem az, ha valaki, akár csak egyvalaki is tudományosan fejtegeti, miként B. teszi. Ahhoz, hogy kimondhassuk, hogy a tudomány foglalkozik egy bizonyos kérdéssel, nem szükséges csoportos kutató gárda, egyetlen tudós kutatása is képviseli az illető tudományágat.

Aztán meg, hogy mire jó a beszédhangok szemléleti képmása? Hát a tudományos kutatások valamennyi tételénél rögtön tudták, hogy az mire lesz jó? Hiszen néha egy-egy tétel igazát és használhatóságát évszázadok múlva igazolták, illetőleg vették gyakorlati kezelésbe. A felkutatott tudományos tétel tudományosságának megállapítását nem a használhatóságával mérjük, hanem igazoltságával. A használhatósága már a gyakorlati tudományok kiágazásainak kérdése. Ez tehát valóban nem tudóshoz méltó kijelentés, ez inkább egy áruda főnökének szájába való, nem pedig egy tudós hitbölcselőhöz.

Nagyon jót mulattunk /és talán ez is eredmény, ha az illető bíráló nem is ezt várta megjegyzésétől/ a tudós és a próféta összehasonlításán. Miféle prófécia kell a beszédhangok szemléleti képmásának felismeréséhez? Egyáltalán, mi köze ott a prófétai hivatásnak, ahol a realizmus síkján folyik a kutatás? Ezek csak mellébeszélések és mögöttük is világosan látszik a testületi ellenállás, mely mindenképpen elfordul az ujtól.

Főlöszlegesen volna tovább nézegetnünk a negyedik csoportba sorolt kritikásokat. Forduljunk most azokhoz, akik fölismerték B. gondolatainak jelentőségét, de nincs módjukban azt előrelendíteni, vagy felületességükben csak fellobbanásszerűen ismerik el s aztán nem történik semmi. Nézzük csak. Az egyik: "Teljes egészében elfogadom a könyvet. Még nem értem egészen, teljes mélységeiben, de meg fogom tanulni. Amit nem tudtam belátni és átérteni, azt is elfogadtam, mert éreztem, hogy nyugodtan rábízhatom magam; amit állít, egész biztos, hogy indokolt és bizonyított, csak egyszerre nem tudom felfogni. A mű keresztülvitele azonban óriási ellenállásba fog ütközni minden oldalról, mert a szellem hivatalos képviselői az egész világon szövetkezve vannak!" Ez így vélekedik, de nem segíthet. Őt magát is elgáncsolják írásaiért, állását is felszámolták, ezért mondja nagy tapasztalatok árán: "A szellem

hivatalos képviselői az egész világon szövetkezve vannak!" Micsoda leleplezés! Az új ellen vannak szövetkezve, mert pozíciójuk fűződik hozzá.

De nézzük a másikat. Így nyilatkozik B. művéről: "Nagyon logikus, a modern művészet ezen alapszik, a kubisták is." Ennyi az egész, értékeli a művet, felismeri, hogy a szakmájába vágó modern dolgok törvényeit taglalja, mégsem áll melléje, nem tesz semmit, pedig módjában van, egyetemi professzor, nagynevű, bedolgozott összeköttetési köre van.

De nézzük a harmadik értő esetét. Így mentegetődzik: "Sajnálatos eset történt, a könyvet a rendelőlől elvitte valaki, az üzletben akartam venni, de nem kaptam. Pedig nagyon érdekel a probléma, egyedülálló, zseniális, nagyhorderejű dolognak tartom. Az elején még nem értettem, de aztán rájöttem, miről van szó. Amit az -l- hangról mond, az nagyon szép és csodálatos." Ezt egy befolyásos tudós orvos mondja, aki kapcsolatban van az újságírókkal is, de nem tesz semmit.

Aztán megint egy nagynevű professzor, ime: "Érdekes könyv, igen, mondtam már a füzetnél is, hanem van kérem egy ember, aki egész bele van bolondulva, amióta odaadtam neki." Ez minden, szép szavak és kész.

Láthatjuk, hogy így érvényesülni nem lehet. B.-nak meg kell értenie végre, hogy ezek a nagyhírű tudósok féltik a konc legszélső végét is. Ha boldogulni akar, impressárióra van szüksége, aki föl kutatja a lehetőség szerinti érvényesülési terepet. Véleményünk szerint ma minden művész, tudós és vallásalapító /az amerikai divatos teozófiai vallásokra értjük elsősorban/ impresszárió útján boldogul. Talán különösnek tetszik, hogy egy tudományos bíráló keretében erre is kitértünk, de az alábbi véleményünk megindokolja ezt.

Nagyon megütköztető és tragikus is egyben, hogy a tudomány nem tudott etikai magatartást kitermelni a tudósok körében, ez nagyobb baj, mintha még mindig azt hinnők, hogy a Föld tányéralakú, mert akkor legfeljebb nem mennék a világűrbe, de a Földön rendesen élnék. Egy újságíró, aki végigkísérte B. művének körutját az értetlenek között, így nyilatkozik ennek az etikának hiányáról: "Általában az embereket nemigen érdekli semmi mélyebb dolog. Civil, vagy pap, hivatalnok, vagy tudós, politikus, vagy művész, mindenki a maga dolga után fut, ami azt jelenti, hogy eddigi szellemi készleteit akarja a legcélszerűbben gyömolcsöztetni. Tanulni, haladni, önmagán és a világon változtatni senkisé akar, még a kommunista politikus sem. Ha észreveszik, hogy valaki tényleg újat hoz, azt remek technikával elfürészelik. Ez nem aranykőpés részemről, hanem e tárgyban történt kísérletezésem közben átélt tapasztalatom."

A kritikákra és eme újságírói tapasztalatra támaszkodva, elmondhatjuk, hogy B. a tudomány művelői részéről szemben áll a tudomány körében is fellépő moral insaniti bűnével, a tehetség eldorongálóinak gyülekezetével, az anyagiasság torzult tudósgárda önző maginot-falával.

És mégis újból és újból felveszi a harcot. Vajon minő adottságok készítetik erre? Ő maga tesz vallomást erről, ime: "Ugy hiszem, nem születtem lángelmének, de gyermekkoromtól szívós akarattal rendelkeztem, még elemista koromban, a bizonyítványom szorgalom rovatába ezt írta tanítóm: ernyedetlen. Akkor sem szüleim, sem én, nem értettük eléggé e fogalom értelmét. Most már világosabb előttem, hogy e sablon fogalmat akkoriban minden szorgalmas tanulóra egyaránt alkalmazták, de nálam ez valóban találó fogalom volt, fedte legbensőbb énem egyik vonását az ázsiai örökségű szívósságot. Az ellenállások, a méltatlan lebecsülések egyre jobban megkeményítettek felismert igazságaim védelmében."

B. tehát nem áll meg a félreértések ostromában, ez egyik legjellemzőbb vonása. Nem verik le az akadályok, ha átmenetileg érzi is súlyukat. Sőt mintha sarkallnák. Persze, semmiféle hűrt nem lehet végsőkéig feszíteni. Az akadályok helyébe az érvényesülés kell hogy lépjen, hogy élete művét a közösség szolgálatába adva, önmaga is tovább csiszolhassa elkövetkező problémáit.

8. Balla tevékenységének kisugárzása, szellemi központ teremtése. Lassú, fokozatos, de biztos előretörés.

A kommunista szervezés a demokrácia közigazgatását decentralizálással oldja meg. De a tudományos élet továbbra is a nagy városokhoz van kötve. Oda, ahol egyetem van. A kisváros és a falu a tudomány művelője számára kész tespedés, hiszen itt a témák messze elkerülik a tudomány berkeit, csupán a hétköznapi élet elemi szükségleteire szorítkoznak.

B. Prága után ilyen helyre került. Mintha egy folyamat a patak medrébe zártak volna. A prágai nagyszabású vitáknak immár vége volt. A kisvárosban vitázni? Kikkel? Egy-két barátal, akik azonban nem filozófusok, nem biológusok, nem geometrikusok, stb., s ha mégis van köztük egy-két ilyen hajlandóságú, hát mire megy velük? Prágában megszokta, hogy méltó ellenféllel álljon szemben, itt, a kisvárosban, előbb ki kellene oktatnia ellenlábasait, hogy aztán szembeszállhasson velük. Paródia ez, játszogatás azzal, amit eddig komolyan művelt. Kissé meginog, unja a gyerekes játékot a szavakkal, melyek nem találhatnak célba, mert igazi célpont nem áll rendelkezésére.

Talán ez, ez a vitahiány készíteti az írásra. Ő ugyan azt vallja, hogy a háború váltotta ki belőle az írás szükségét, azt hivatkozik, hogy nem éli túl a harcokat, bombázásokat, sietett még egészen ki nem érlelődött gondolatait is papírra vetíteni. Lehet, hogy ez is közrejátszott, de mi ennek ellenére is azt

hisszük, hogy már előzőleg, mármint a háborút megelőzve, ráfanyalodott az írásra, ha nem is végleges formát használva, mintegy ezt ragadva meg ellenfél gyanánt a vitázó ellenfél helyett. Bennünket ebben a feltevésünkben B.-nak jóformán minden írása igazol. Ugyanis tanulmányai világosan feltűntetik, hogy írás közben is mindig vitázik valamelyik ellenféllel, mintha az ott állna mellette. Nem az önmagának valló tudós szól belőle írásaiban, mindig a vitázó, támadó gondolkozó. Ez élesen rávilágít kutató vénájának stilusára, a gondolattermelés nála hirtelen, robbanásszerű. Ő maga mondja önmagáról: "Nem fejlődtem egyenletesen, inkább mindig robbanásszerűen és szemléletek kapcsán vált ki belőlem a gondolat, a felismerés."

Ez a vitahajlammal összefüggő stilus. A vitában ugyanis az ellenfél váratlan támadásai váratlan válaszokat vindikálnak, az eszme-futtatás ugrál, előre-hátra siklik, kiszámíthatatlan domborulatokkal szökik a magasba. Még a módszeresen megszervezett viták is forradalomszerűen zajlanak le, egészen eltérő stílusban a kutató munka szabályos, lépésről-lépésre való haladásától. B. távolról sem ez a nyugodttollú filozófus, akit a téma bennrejlő erején túl misem érdekel, hanem állandóan résen lévő, s visszavágó gladiátor, aki a betűben nemcsak a tudás Tatján nyert eredmények letéteményesét látja, hanem a láthatatlan, de valójában igen közelfekvő ellenfeleknek szóló üzenetek befogadját is.

A patakba szorított folyam így lett ismét folyam, vagyis az írásban naggyá. Ezt elbirta a kisváros lélegzete, mert semmi köze nem kellett hozzá. Egy vita embereket kíván, ellenfeleket, de a békés papír a kisvárosban ugyanaz, mint az egyetemi székhelyeken.

Azonban B.-át az írás nem kárpótolta a vitáért. Igaz ugyan, hogy egy tággá tehető lehetőségbe szorult az írással, de egyedül kellett kifejtenie álláspontját, anélkül, hogy valaki ellentmondott volna. A láthatatlan ellenfél nem pótolta a valóságosat. Ez borzasztóan egyhangú volt számára, ezért minden írásához azonnal sietett ellenfeleket szerezni* Ez a hajlama okozta aztán, hogy egyesek szemrehányóan prófétasággal vádolják, ami véleményük szerint nem fér össze a tudós vénával. Pedig nála ez kifogásolt úgynevezett prófétasági hajlam ezzel a vitából visszamaradt ellenfélkeresésből magyarázható. Minden írását elolvastatja, és elvárja, hogy az olvasó mondja meg ellenvéleményét.

Ennek a következménye aztán, hogy B. a kisváros és falukörnyék dacára jópár hívet, követőt és eszmetársat vonzott körébe. Ezek lassanként hozzáidomultak szokásaihoz, vitamódjához, megszokták gondolkörét, s egyik-másik jó vitatárssá is lett. Tanítványai lassanként szélesebb társadalmi kört futnak be, egyetemeken, nagyobb városokban és bár lassan, mégis csak be-beplántálják B. eredményeit a maguk új területén. Az új gondolat pádig terjed, mindig is terjed, mióta a világ áll. De ez a gondolat érvényesülésének csak alvilági útja. A fennen ülő hivatásosok úgy tesznek, hogy mit sem tudnak róla. Ez a legkényelmesebb, s a legkevésbé veszélyes. B. jön-megy köztük, szervusz-szervusz kapcsolattal, egyéb semmi. Pedig híre van, mindenki tudja, hogy kutató tudós, de se orvosfelettesei, se más korifeusok nem nyújtják

kezüket, hogy elkérjék tőle a hasznosíthatókat. De azért a lappangó féltudás, ez a fordítsd-el-arcodat politika vájja, vájja a maga útját. Csak a kapcsolatok egy zökkenőjén, egy fordulóján múlik, hogy egységgé tömörül a sokféle széthálózó hatás és B. kiugrik.

Vajjon miféle zökkenőre számíthatunk? Sokfélére. Hiszen fordulópontokon élünk. Az emberiség újabb harcok előtt áll, a nagyhatalmak most rendezkednek be az atomkorszak gazdasági kihasználásához. Ebben a rendezkedésben az érdekek elosztásának zökkenője igen könnyen lehetséges, egy modern háború például oly pusztítást végezne az emberiségben világszerte, hogy a B. féle alkat-egészség-ideál a politika homlokzatába szökken.

De még más zökkenőkre is el lehetünk készülve, világnézeti harcokra, melyek szükségképpen B. féle egyeztetést igényelnek.

Légúrutazások korszakalkotó ujszerűségeire is gondolhatunk, melynél döntő az emberi egészségnek az a foka, amit a B.-féle kulturpolitika tartalmaz. S mindez szinte küszöbön áll, sőt egyéb, általunk még nem is látott lehetőségek bontakozhatnak ki. E kor most van forrongó átalakulásban, s B.-nak minden esélye megvan ahhoz, hogy valamelyik zökkenő egyenesen rávilágít az ő problémáinak horderejére.

De addig is, míg ez elkövetkezik, tekintve B. vitahajlamát, ajánlatos lenne részéről egy szellemi kör, kisebb filozófiai társaság alakítása, melynek tagjai behatóbban megvitátnák álláspontjait, s így melegen tartva, gondolatai erősebben szétsugároznának. Ez némileg pótolná a nagyvárosok tudományos társaságait, s megtörténhet, hogy később szélesebbkörű érvényesülési térré válik. A múlt században a nyugati nagyvárosok zenetehetségei társultak így kisebb körökbe, s nem egyszer e kis zenei körök lettek kiindulópontjai egy-egy kiváló zenei tehetségnek.

Ma talán még indokoltabb az ilyen egyesülés. Hiszen minden testületivé vált: a művészet, a tudomány, a közélet minden területe. Egymagában egy tudós nem birkózhatik meg a szemben terjeszkedő testületekkel, melyek erősen védik saját érdekeiket.

Persze, egy ilyen szellemi kör alakítása nem kis nehézségekbe ütközik, ha nem maga az állam hozza létre őket. Mert ameddig csak néhány taggal rendelkezik, nem kelt feltűnést, de viszont nem is virulens. Mihelyt azonban sikeresen működik, tehát sok taggal rendelkezik, azonnal szemet szúr és politikai centrumot szimatolnak benne. S ez sok kellemetlenkedéssel jár. Ezért egy ilyen körnek a működtetése ma nagy óvatosságot, körültekintést igényel.

Filozófusunk talán nem is vágyik ilyen körre, pedig átmenetileg megtalálhatná benne legalább eszméi erjesztő hatását, még akkor is, ha nem

egyenrangú gondolkozókkal működne egybe. Az korántsem baj, hiszen nagy kérdés, hogy amidőn befutott korifeusokhoz közeledik, vajjon talál-e egyet is köztük, akit magával egyenrangúnak vehet? Sajnos, egy kiváló kutató sose számíthat arra, hogy egyenranguak veszik körül, meg kell elégednie annyival, hogy eszméi iránt érdeklődnek, egyes részlegeiben esetleg meg is értik, esetleg még jól-rosszúl nyomon is követik. Az alkotóéval egyenrangú utánalkotás, vagy éppen a mű folytatását, igen ritkán várhatjuk el, de szerencse esetén ilyesmiről is szó lehet. A lényeg az, hogy B.-nak meg kell törnie az izoláltságot, bárminő jelentéktelennek látszó tudományos társaság létrehozásával. Hiszen ez B. esetében nem is ujszerű, mert állandó vitakapcsolatot tart fenn több ismerősével és barátjával. Csupán ezt kellene egy kissé kibővítenie.

Tehát egy kis szellemi kör és egy élelmes impresszárió, ez a boldogulás megindulásának titka, ha már az emberiség nem tudott kitermelni a tudásért önfeláldozásra kész professzorokat, akiknek csak a kisujjukat kellene kinyújtaniok és... Igen, és... Ez az és... ez a baj, mert ezután az következik, hogy megillető helyre segíteni az új tehetségeket.

Megillető helyre? Az ő helyükre talán? Talán azért olyan elzárkózottak? Nem, ebben tévednek. Kissé följebb, őket nem is súrolná, de... És ez a de... olyan, mint az előbbi és, mert azt jelenti, hogy nehéz elviselni, ha feljebb kerül valaki. B.-nak tudnia kell, hogy csak a fiataloktól várhat eszmei megértést, ez viszont egyenlő az eszmei forradalommal.

Igy B. ma válaszüton áll szükségképpen. Vagy megvárja a fent jelzett zökkenőket, amidőn önként nyílnak meg előtte az utak. Vagy impresszárióra bízta magát, mint a világ ezernyi más tehetsége. Vagy pedig forradalmasítja elgondolásait és egy nagy harc minden bosszúságát zúdítja önmagára.

Mind a három megoldásnak van előnye és hátránya. Az első megoldást azok választják, akik a végzetben hisznek. Ennek előnye, hogy harc nélkül siklanak be, hátránya, hogy bizonytalan időben, esetleg tulontúl sokáig várakozva. A második megoldást azok választják, /számszerint a legtöbben/ akik a mában hisznek és eszükben sincs a jövőt kívárni. Ennek előnye, hogy még relative fiatalon érvényesülnek, hátránya, hogy rengeteg anyagi áldozatra van szükségük.

A harmadik megoldást a messzi jövő emberei választják, s kétségtelenül a legmaradandóbb hatásra számíthatnak, ez az előny. A hátrány, hogy vagy belepesztulnak a harcba s életművük csak életük után ér célhoz, vagy pedig még életükben eléri a célt, de harctól tépetten élvezni már alig tudják. Mi a zökkenők által megnyílt lehetőségeket értékeljük leginkább, mert a természetes illeszkedés törvénye szerint való. Ezzel az utolsó témaszakasszal B. fejlődését még a jövőbe kitoltan is vizsgáltuk, hacsak röpke szavakkal is. Nem ok nélkül. Hiszen jelen tanulmányunk akkor készül, mikor B. még nem tett pontot kutatásai után, s jövője még nem azonos a mával. Mi azonban a ma

szemével látni véljük a jövőt. A kutatás eredménye nem pusztul el soha, az ember legmaradandóbb alkotása.

Befejező szavak.

Mivel előszót irtunk, talán fölöslegesnek látszik az utószó. Mégis néhány mondattal fölmérjük munkánk eredményét és B. további problémáit.

Egy pillanatig sem gondoljuk, hogy teljes egészében sikerült B. gazdag alkotóvilágát megismerni, mégkevésbé gondoljuk azt, hogy sikerült visszaadni. Annyit azonban saját javunkra irhatunk, hogy amit adtunk, a tárgyiasság önmagában való szeretetével, tehát a valóságnak megfelelően igyekeztünk feltüntetni.

Felvetődhetik az az ellenérv munkámmal szemben, hogy bár számos helyen hiányosságokat, ellentéteket állapítottam meg, mégis a legmesszebbmenő sikerre ajánlom. Ez azért van, mert a tudományos bírálat etikája szerint mindig függetleníteni szoktam saját izlésemet és felfogásomat egy másik gondolkozó izlésétől és gondolkozásától, vagyis teljesen behelyezkedem a bírálendő gondolatvilágába. Én lehetőleg B. szemén át néztem kutatásai eredményét, s ami mégis becsúszott saját felfogásomból, az csupán a szubjektumnak már ki nem küszöbölhető hatalma, ami ellen már védekezni alig lehet. De emberi lehetőségek szerint B. szemén és érdekein át kezeltem a témákat. Hiszen az, hogy egyetértek-e, vagy sem felfogásával, ez másodrendű kérdés. Az ő gondolatrendszerének értéke semmiesetre sem azon múlik, hogy én, vagy más, egyetért-e vele.

De mégis elárulhatjuk, hogy sok kérdésben aláírom megállapításait. Főképp a szemléletesség elvének ily markáns megfogalmazása tölt el becsüléssel bennünket. Alkatelméletének lényegével is egyetértünk, ha részleteiben még mai fogalmazásában nem is fogadhatjuk el teljesen. Ezzel kapcsolatban rá kell mutatnunk, hogy az el nem fogadás részünkről, vagy mások részéről is talán, nem az alapproblémáknak szólnak, hanem inkább be nem fejezett kutatásainak. A beszédhangok egyébként igen eredeti felfektetését például mi és bizonyára sokan mások is azért nem tudják százszázalékosan elfogadni, mert azok fogalommal szerveződésének törvényei még Balla előtt sem ismeretesek. S bizony könnyen lehet, sőt nagyonis valószínű, hogy az idevágó megoldást nem is ő fogja megtalálni, mert ha meg lenne hozzá a képessége, már megtalálta volna. Alkatelmélete is azért nem fogadható el teljesen, mert egyes részei, még hozzá az alapproblémánál, homályban vannak,

tisztázatlanok, Nincs tisztázva például, hogy az alkotó egyéniség, akinek alkotózszenije éppen bizonyos alkati, illetőleg lelki, tehát mindenképpen szervezeti de formáltság következménye, /tekintsünk végig a nagy alkotók szervezeti képmásán százalékos számítással/ miképpen illeszthető be a B.-féle egyenes alkat szellemi-erkölcsi fölény felfogásába. És így tovább, több részletproblémán át.

Ha B. további vizsgálatai ezeket a homályos részleteket tisztázzák, elméletét hajlandók leszünk teljes egészében magunkévá tenni. Viszont így is előlegezzük bizalmunkat, s már ebben a tónusban fektettük föl a róla itt vetített fejezeteinket.

Ha már ennyire belemerültünk a tisztázandó kérdések pengetésébe, fölvázoljuk röviden, mely problémákat kellene ilyen szempontból sorra venni.

Mindenekelőtt a beszédhangnál nemcsak fogalomná sűrítésének törvényeit keresse, hanem ezt megelőzően lehetőleg a beszédhangok kulturtörténeti keletkezésének részlegét is próbálja megvilágítani, így talán a fogalomná sűrítés törvényeit is könnyebben megtalálhatja. Tisztázni kellene például azt, hogy természeti hangutánzó módon, vagy tudatos jelrendszerként jutottak ezek a hangok a maguk jelentéstartalmához. Aztán minő változást hozott az ember kulturális fejlődése. Majd: az ősi fogalmak közelebb estek-e összetettségükben a hangjelentések részlegeivel, stb., .stb. Szóval nyelv- régészeti és kultúrtörténeti összevetést ajánlunk.

Tisztázni kellene a már fentemlített alkatproblémákat, mert jelen még hézagos formájában a már rég túlhaladott görög alkatelmélettel azonosnak tűnhet fel, s jóformán a Taygetos drámaiságának szimbólumát vetíti elénk.

Más tisztázandó problémák is vannak. Így például a valláserkölc és természeti erkölcs közös és ellentétes vonásait kellene világossá tennie, hogy az idealista és realista álláspont elütő és egyeztethető vonásai megelevenedhessenek.

Távolfekvőnek látszó, mégis igen közelfekvő kérdés annak a kimutatása is, hogy egészségelmélete miként szolgálja az atomkorszak emberének általános biológiai egyensúlyát, ideértve a légürben való utazásának könnyítését is.

Szóval sokfelé ágazó kérdés vár további, vagy újonnan felvett boncolgatásra. Ezek közül a kérdések közül, ismételjük, főképp azok jelentősek, sőt elengedhetetlenek, melyek eddigi kutatási eredményei teljes megértéséhez szükségesek.

Ezzel búcsúzunk is az érdekes, eredetiségükben megkapó

gondolatábráktól és merész szintézisektől, azzal a reménnyel, hogy néhány év múlva kibővítő függelékként újabb eredményekről számolhatunk be.

Sahy, 1958. október.

